

**T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ

120 011

YÜKSEK LİSAN TEZİ

**Hazırlayan
Mehmet Nuri YILDIRAR**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Filiz KILIÇ**

120611

Ankara-2002

Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Mehmet Nuri YILDIRAR'a ait "AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ" adlı çalışma,
jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....Doç. Dr. Filiz KILIÇ.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye.....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Her milletin kültürel birikimini araştırma, edebî kimliğini tespit etme ihtiyacı ortadadır. Asıl konusu insan olan edebiyatın hayat bulduğu “edebî muhit”leri bütün özellikleriyle ortaya koymak da bu ihtiyacın önemli bir parçasıdır.

Son yıllarda şehir monografileri oluşturma yönünde yoğunlaşan çalışmalar sevindirici, ancak yetersizdir. Bu tür çalışmaların çoğu, ferdî çabalar sonucu ortaya çıkmakta, beraberinde pek çok problemi getirmektedir. Üniversite kürsülerinde bu konuya ağırlık verilmemesi de şehir monografileriyle ilgili olarak akademik bir geleneğin oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Amasya, tarihî süreç içinde kazandığı birikim sebebiyle araştırılması gereken bir şehirdir. Ancak iki asır boyunca şehzâde valilere ev sahipliği yapmış; pek çok sanatkarı, şairi bünyesinde barındırmış şehrin, kültürel zenginliğini ortaya koyacak kapsamlı çalışmalara konu olmaması, önemli bir eksikliktir. Bu düşünceden hareketle, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar eğitim, kültür ve yönetim merkezi olarak taşıdığı misyonu başarıyla temsil eden Amasya'yı edebî yönüyle incelemeye karar verdik.

Özellikle XV ve XVI. yüzyıllarda şehzade sancağı olması sebebiyle bir kültür, sanat ve eğitim merkezi olan Amasya'nın, bir “edebî muhit”e dönüşümünü, bu muhiti ve devamını, şehrin şair ve sanatkarlar için bir çekim merkezi haline gelmesini bütünlük içinde ele alarak, Amasya'nın edebî çehresine ışık tutmaya gayret ettik.

Amacımız, XV. yüzyıldan günümüze kadar eser vermiş, tezkirelerde ve diğer biyografi kaynaklarında “Divan Şairi” olarak anılmış “Amasyalı Divan Şairleri”ni tespit etmek, Amasya'nın sahip olduğu kültürel birikimi ortaya koymaktır.

Bilindiği gibi, biyografik eserler, kültür tarihinin en önemli bilgi kaynaklarıdır. Tezkireler de, kültür tarihimize ışık tutan, şairlerin eleştirisini içlerinde taşımaları yönünden çok önemli biyografi kaynaklarıdır. Bu sebeple ilk başvuru kaynaklarımız tezkireler oldu. Bunların dışında ulaşabildiğimiz her türlü biyografik eserden ve konu ile ilgili olarak Amasya’da ulaşabildiğimiz kişilerden faydalanmaya çalıştık. XIX ve XX. yüzyılda yaşamış şairler, yazılı kaynaklara giremedikleri, fazla tanınmadıkları ve haklarındaki bilgiler çoğunlukla şifahî olduğundan, bu şairlerle ilgili bilgileri elde etmede zorluk çektik.

Tezimizi “Giriş” ve “Amasyalı Divan Şairleri” olmak üzere iki bölüm halinde düzenledik. Girişte, şehzadelik kurumu ve şehzadelerin Amasya’ya katkısı üzerinde durduk. Amasya’nın kültür tarihindeki yerine, şehrin tarihî, sosyal ve kültürel seyrine, ana hatlarıyla değindik. Şehrin idarî yapılanmadaki yeri, ekonomik gelişmişliği ile kültürel hayat arasındaki ilişkiyi vurgulamaya çalıştık. Girişin sonunda çalışmamızı şekillendirmede göz önüne alınan hususları dile getirdik.

Girişten sonra divan şairi olarak kabul görmüş, şiirleri tezkireciler tarafından değerlendirilmiş veya divan şiirinin ifade vasıtalarını kullanarak eser vermiş elli beş “Amasyalı Divan Şairi”yle ilgili bilgilere, eserlerine ve şiir örneklerine yer verdik. Şiir örneklerini, devrin dil özelliklerini yansıtmaları amacıyla transkripsiyonlu metin biçiminde kullandık. Asıl metinlerine ulaşamadığımız şiir örneklerini de, faydalandığımız kaynaklardaki biçimiyle tespit ettik.

Şiirleri tespit ederken, eserler üzerinde yapılmış bilimsel çalışmalardan yararlandık. Şüpheyne düşülen durumlarda da metinlerin aslına başvurduk. Çalışmaya dahil edilen şiirlerin, şairin sanatkarlığı hakkında fikir verecek nitelikte olmasına özen gösterdik. Bazı şairler, tezkirelerde zikredilmelerine rağmen, bunların şiirlerine ulaşmak mümkün olmadı. Bilgilere ulaşmada kolaylık sağlaması için çalışmanın sonuna şahıs, yer ve eser adları indeksi ekledik.

Faydalandığımız kaynakları, dipnotlarda tam künye halinde verdik. Kitap ve bilimsel çalışma künyelerini, Sosyal Bilimler Enstitüsü “Yazım ve Basım Yönergesi”ninⁱ öngördüğü biçimde düzenledik. Dipnotlarda tam künye yazıldığı için, tekrardan kaçınmak amacıyla her bölümde ayrı bir kaynakçaya yer vermedik. Yararlandığımız bütün eserleri genel kaynakçada belirttik. Dipnotlarda yararlandığımız eserlerin sayfa numaralarını verdiğimizden, genel kaynakçada sayfa numaralarına da yer vermedik.

Metni oluşturmada Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzu’ndakiⁱⁱ esaslara uyduk.

Bütün çaba ve dikkatimize rağmen eksiklerimiz olabilir. Hakkında bilgi bulamadığımız şairlerle ilgili olarak, bizim ulaşamadığımız başka kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunması muhtemeldir. Divan şiiri estetiğine uygun şiirler yazmış, eser vermiş ancak tarafımızdan fark edilmemiş isimler de olabilecektir. Bunun için eksiklerimizi tamamlamaya yönelik her türlü çaba bizi memnun edecektir.

Çalışmalarım esnasında yardımlarını gördüğüm hocam Doç. Dr. Filiz KILIÇ Hanıma, fikirlerinden yararlandığım hocam Prof. Dr. Abdülkerim ABDULKADİROĞLU, Doç. Dr. Ahmet MERMER Bey’lere teşekkür ediyorum.

Ayrıca “yolun yarısından” sonra çabalarımın destek olan eşime teşekkürü borç biliyorum.

Mehmet Nuri YILDIRAR

(ⁱ) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği, Tez Yazım ve Basım Yönergesi, (Ankara, 1999), 42-43.

(ⁱⁱ) Komisyon: İmlâ Kılavuzu, (Ankara, 2000).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR CETVELİ	vii
GİRİŞ	
TARİH İÇİNDE AMASYA'YA TOPLU BİR BAKIŞ	
A- ŞEHZADE SANCAĞI OLARAK AMASYA	3
B- ŞİİR, ŞEHİR ve AMASYA	8
C- TARİHİ SEYİR İÇİNDE AMASYA	11
D- KÜLTÜR TARİHİNDE AMASYA'NIN GELİŞİMİ	16
E- DEĞERLENDİRMEDE GÖZÖNÜNE ALINAN HUSUSLAR	27
TABLO	30
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	33
AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ	
XV. YÜZYIL	
RÛMÎ	37
ZEYNEB HATUN	41
İBRAHİM TENNURÎ	46
HALÎMÎ	54
TACÎ BEY	56

AFÎTÂBÎ	58
MÎHRÎ HATUN	62
MAHMUD	71
CAFER ÇELEBÎ	72
ŞEHDÎ	93
ŞERMÎ	96

XVI. YÜZYIL

HATEMÎ	98
SADÎ ÇELEBÎ	110
CENÂNÎ	114
MEDHÎ	116
MÜNİRÎ	118
KEŞFÎ	123
SÜMBÜL SİNAN	125
REFİKÎ	128
HIZRÎ	133
CAFERÎ	137
NİŞANÎ	139
ABDÎ	143
RAHÎMÎ	144
SÜLÛKÎ	148
EDÂYÎ	152
MUHŞÎ SİNAN	156
HUBBÎ AYŞE HATUN	158
KEYFÎ	163
SENÂYÎ	165
KAMİLÎ	166
ÜMİDÎ	169
HATİFÎ	172
HAYATÎ	174
SİYÂBÎ	176

XVII. YÜZYIL

RİZÂÎ	179
HARÎMÎ	185
EDÎB	186

XVIII. YÜZYIL

ATIF	190
IYDÎ	192
EŞREF	194
NEYLÎ	200
HİLMÎ	203
FÂ'İK	205
AKİF	206
HASÎM	210

XIX. YÜZYIL

ASIM	213
SARÎM	214
EYÜB SABRÎ	216
RÜŞDÎ	221
HİFZÎ	223
HİLMÎ DEDE	226

XX. YÜZYIL

CÛDÎ	235
NECÎB	239
EMRÎ	242
SONUÇ	246

KAYNAKÇA

248

ÖZET

255

ABSTRACT

256

DİZİN

257

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜ	Ankara Üniversitesi
EAÜSBE	Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜFEF	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
başk.	başkaları
Bk.	Bakınız
BTK	Büyük Türk Klasikleri
C	Cilt
Çl.	Çelebi
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ef.	Efendi
GÜSBE	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
g	gazel
Haz.	Hazırlayan
MK	Milli Kütüphane
MFA	Mikrofilm Arşivi
no.	Numara
S	Sayı
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDEB	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
vd.	ve devamı

GİRİŞ

**TARİH İÇİNDE
AMASYA'YA TOPLU BİR BAKIŞ**

A-ŞEHZADE SANCAĞI OLARAK AMASYA¹

Çalışmamızın amacı Amasya'nın sahip olduğu kültürel birikimi, bu birikimi sağlayan faktörleri gün ışığına çıkarmaktır. Amasya'nın edebî muhit özelliği kazanmasında en önemli faktör şehzade sancağı olmasıdır. Şehrin “Şehzadeler diyarı” olarak anılması da bunu göstermektedir. Bu vesileyle bir yönetim birimi olarak şehzade sancağı ve Amasya'ya etkileri üzerinde durmak gerekmektedir.

Osmanlı idarî yapısına has kavramlardan olan şehzade sancakları, hükümdar sülalesinin erkek çocuklarının görev yaptığı sancak merkezleridir. Sancak, Osmanlı idarî sisteminde eyaletleri oluşturan, kazalardan oluşan yönetim birimidir. Bu gibi yönetim birimlerine şehzade atıldığı zaman o yöre, şehzade sancağı adını almaktaydı.

Monarşîyle idare edilen sistemlerde gelecekte devlet yönetiminde görev alacak kişilerin, özellikle erkek çocuklarının eğitime büyük önem verilmekteydi. Onların doğumlarından itibaren hayatlarının bütün kademelerine önem verilir, en iyi hocalar elinde yetişmelerine özen gösterilirdi. Belli bir yaşa geldikten sonra da gelecekte üstlenecekleri görevlerin bir anlamda stajı olmak üzere ülkenin özellik gösteren yörelerinden birine yönetici olarak gönderilirdi. Yanlarına ülkenin alanlarında temayüz etmiş kişilerinden oluşan bir kadro verilir ve orada tecrübe kazanmaları sağlanırdı.

Başka hanedanlarda da görülmekle birlikte bu uygulamanın en dikkate değer örneklerinden biri Osmanlı devletinde, özellikle kuruluş ve yükseliş devirlerinde uygulanmıştır. Uygulama, Yavuz Selim döneminden sonra veliaht olan şehzadenin sancağa çıkması halini almış ve Manisa bu iş için sancak merkezi seçilmiştir. III. Mehmed zamanında uygulama, veliaht olan

(¹) Osmanlılarda Şehzadelik kurumu ve şehzade sancakları ile ilgili olarak “Mustafa İSEN: Osmanlı Şehzade Sancakları, Osmanlı Ansiklopedisi, C. 9, (Ankara,1999), 123-132.”ten yararlanılmıştır.

şehzadelere ismen sancak verilip bunun bir vekille idaresi halini almış, 1648 yılında IV. Mehmed devrinde ise büsbütün kaldırılmıştır.

Başlangıçta şehzade sancak merkezleri, büyük ölçüde fethedilen yeni bölgeler olmuştur. İzmit, Eskişehir, Balıkesir, Isparta gibi şehirler şehzade sancağı olarak dikkat çekmiştir. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı devleti Anadolu beyliklerini ve yeni ülkeleri sınırları içerisine kattıkça buralara şehzadeler vali olarak gönderilmeye başlanmış, böylece yöre halkına psikolojik olarak “siz yine hanedan mensupları tarafından idare ediliyorsunuz” mesajı verilmek istenmiştir. Bunun sonucu olarak Saruhanoğullarının başkenti Manisa, Karamanoğullarının başkenti Konya, Germiyanogullarının taht merkezi Kütahya, Pontus Rum imparatorluğunun başşehri Trabzon önemli ve sürekli şehzade sancakları olarak ön plana çıkmışlardır.

Şehzadeler sancaklarda askerî ve idarî görevler yapmaktaydılar. Beldenin şehzade sancağı olması yöreyi ayrıcalıklı bir bölge haline getirmekte, bölgenin hızla gelişmesine imkan hazırlamaktaydı.

Şehzade sancakları merkeze vergi ödemedikleri gibi saraydan ilave tahsisat da almaktaydı. Şehzade valiler başka imtiyazlara da sahiptiler. Kendi bölgelerinde tayin yapabilmekte, dirlik verebilmekteydiler. Daha da önemlisi şehzade valiler, tıpkı İstanbul'daki saray gibi bir maiyet teşekkül ettirmekte ve taşrada minyatür bir başkent oluşturabilmekteydiler. Onların da padişah gibi divanları, lalaları, kapı halkı, solak, peyk gibi görevlileri vardı. Kendi adlarına tuğra çekebilir, hüküm yazdırabilirlerdi.

Bu uygulama Osmanlı bilim, kültür, hatta iktisadî faaliyetlerinin merkezden taşraya doğru yaygınlık kazanmasını sağlamış ve merkezi model alan, saraya bakarak kendisine istikamet çizen toplumsal bir oluşum meydana getirmiştir. Bu oluşum, bir saray mensubunu içinde taşıması açısından şehzade sancaklarında daha belirgin bir hal almış, bunun sonucunda şehzade sancakları her bakımdan öne çıkan şehirler haline gelmişlerdir.

Şehzadelerin atandıkları merkezlerle gitmek üzere başkentten ayrılışları büyük törenlerle oluyordu ve bu uygulamaya şehzade alayı adı verilmekteydi. Devlet ileri gelenleri protokola göre şehzadenin önünde yürürlerdi. Önce şehzadenin hocası yanına gelip onunla konuşur ve bazı nasihatlerde bulunurdu. Sonra aynı şeyi sadrazam yapar, ardından diğer vezirler devlet yönetimi ile ilgili tecrübelerini aktarırlardı. Nihayet şehzade veda edip maiyetiyle sancağına hareket ederdi.

Şehzadelerin maiyetini teşkil eden yakın kadrosu devrin en dikkate değer kişilerinden seçilirdi. Bunların başında şehzade lalaları gelirdi. Lala, şehzade küçükse onun adına sancağı idare eder. Diğer durumlarda da ona danışmanlık yapardı. Bu yüzden sözü edilen görevlere deneyimli ve bilgili kişiler seçilmiştir. Bunun yanında diğer görevler için seçilenler de bir kaç meziyeti kendi kişiliğinde toplamış olanlardan seçilmekteydi. Bunların çoğu şair ve musikişinastır. Şehzadeler valilikleri sırasında eğitimlerini de tamamlarlardı. Bu aşamada müzik ve edebiyat dersleri de alırlardı. Osmanlı hanedan mensuplarının pek çoğunun dikkate değer birer şair ve musiki ustası oluşları bu eğitim sayesinde. Şehzade sancağı olarak seçilen merkezler zaten bölgenin önemli şehirleridir. Bu şehirler şehzade atamalarıyla daha da mamur hale gelmişlerdir.

Amasya, Osmanlı şehzade sancaklarının önemlilerindendir. Orta Çağ'dan itibaren bölgenin önemli merkezlerinden biri olan Amasya, bu durumunu Tarsus-Kayseri-Samsun ticaret yolu üzerinde bulunmasına borçludur. Anadolu'nun atalarımızın eline geçmesiyle de bu stratejik konumunu devam ettirmiştir. XI. yüzyıldan itibaren Danişmendliler, Anadolu Selçukluları ve Eretnalılar Amasya'ya hakim olmuşlardır. Şehir Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Çelebi Mehmed (1382-1421) buraya yönetici olarak atandı. Çelebi Mehmed Amasya'yı Ankara Savaşı sonrası dağılan Osmanlı devletini birleştirmek için üs olarak kullandı. Bunda da başarılı oldu.

Amasya, XVI. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlıların doğu sınırlarında stratejik bir merkez konumu kazandı. Daha Selçuklular zamanında şehzade

sancağ olan Amasya, Çelebi Mehmed'den sonra II. Murat, Yıldırım Bayezid, II. Murat'ın oğlu Alaaddin, II. Bayezid'in oğlu Ahmed , Kanunî'nin oğulları Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid'e benzer biçimde sancak merkezliği yaptı. Bu yüzden pek çok sultan ve şehzadenin doğum yeri de Amasya'dır. Bu sebepten şehir, Osmanlı sultanlarının hatıralarında derin izler bırakmış bir yöredir. Hem Yavuz hem de Kanunî, seferler sırasında yolları buraya düşünce Amasya'da belli bir süre konaklamışlardır.

Sözü edilen bu özellikler dolayısıyla Amasya, Osmanlılar döneminde de her bakımdan gelişmiş, bayındır bir şehir özelliği kazandı. Eski konumuna ek olarak Azerbaycan-Bursa yolu üzerinde olması yeni bir pazar imkanı doğurdu. Özellikle ipek ticareti ve dokumacılık açısından dikkate değer bir konum elde etti. Bu iktisadî denklik şehre kültürel merkez olma özelliği kazandırmakta gecikmedi. Amasya'nın kültür, eğitim ve sanat yönünden gelişmesini, XV ve XVI. yüzyıllarda bir çekim merkezi olmasını sağladı. Bu yüzden Amasya, Medinetü'l-hükema ve Kubletü'l-ulema gibi adlarla anıldı.

Batılı seyyahlar da burayı Anadolu'nun Oxford'u olarak tanımladı. Bunun sonucu olarak şehzadelerce desteklenen pek çok sanatçı Amasya doğumlu olarak devlete hizmet etti. Tarihçi Şükrullah, hattat Şeyh Hamdullah, Tacî Bey ve oğulları Cafer ve Sadî Çelebiler, Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, Tabib Sabuncuzade Şerafeddin bu yörenin klasik kültüre kazandırdığı isimlerdir.

XIV. yüzyılda Amasya'da yetişen şair sayısı bir iken, XV ve XVI. yüzyıllarda bu sayı kırka yaklaşır. Şair sayısındaki artış ve kültürel canlanma, şehzade sancağı olmanın sonucudur. Nitekim XVI. yüzyıldan sonra bu durum tersine döner. Değişen idarî yapı, bozulan ekonomik durum hayatı derinden etkiler. Bunun sonucu şair sayısı azalmaya başlar. Bu da şehrin idarî ve ekonomik yapısı ile şair sayısı ve kültürel hayat arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid'in başına gelen talihsiz olaylar sonucu Amasya, XVI. yüzyılın sonundan itibaren şehzade sancağı olma niteliğini kaybederek her geçen gün, bu tarihî öneminden biraz daha uzaklaştı.

Mimarlık tarihi açısından da şehir, şehzade valilerin yönetim merkezi olmanın imkanlarını kullandı. Daha I. Mehmed devrinde teşekkül eden saray geleneği, Yeşilırmak kenarında başka örneklerin de oluşumuna imkan verdi. Çilehane, Bayezid Paşa, Yörgüç Paşa, II.Bayezid, Mehmed Paşa camileri, Hüseyin Ağa Medresesi, bedestenler ve çok sayıda köprü bunlardan günümüze kalan güzel örneklerdir.

B- ŞİİR, ŞEHİR ve AMASYA

Klasik edebiyat ve özellikle klasik şiir şehirliye hitap eder. Şiir ve şehir insan estetiğinin ürünü, insan estetiğinin tabiata yansımasıdır denebilir. Şehir, mimarın parmaklarının ucunda şekillenir, mimar bu şekilde bütün gizemini şehrin dokusuna işler. Bu gizem kimi yerde bir ulu mabedi süsleyen çini, kimi yerde ihtişamlı bir saray, şehri kuşatan bir tılsımlı sur olur. İşte şiir, bu "tılsımlı ebediyette" ruh bulur. Mimarın ve şairin muhteşem tekamülü ancak şehirde ve ancak şehirle mümkün olur.

Şehir, insanın tabiata verdiği şekildir. Şehirleşmenin amacı ise ruhanî gerçekliğe, dinî, politik, toplumsal sistemi sembolize eden değerlere, maddî bir ifade kazandırmaktır². Bu yüzden insan var oldukça, şehir de var olacaktır. Çünkü şehir, insanın en mükemmel eseri olarak, içinde "insanî ritmi" barındırır³. İşte şiir, bu insanî ritimdir. Şiirin başarısı bu ritmin yakalanmasına bağlıdır. Divan şiiri, şehrin dokusuna işlemiş insanî ritmin mısralara dökülmesidir.

Şehir ve insan arasında var oluştan itibaren bir etkileşim vardır, nasıl insanlar şehri şekillendiriyorsa, şehirler de insanları şekillendirir denebilir. Bu yönüyle "Şehir, binasız bir okul, kitapsız bir kütüphane ve tahtasız, tebeşirsiz bir sınıf gibidir. Orada ne bir öğretmen, ne de formalı çocuklar bulabilirsiniz. Bütün öğrenciler, bu okula doğuştan kaydolurlar ve asla mezun olmazlar. Kısacası şehir bir uygulamalı öğretim okulu, kültürel bir lâboratuvar, bir sanatçı stüdyosu, bir filozof mabedi, şairlerin kahvehanesi, yetenekli isyankarların galerisidir. Şehir değişimin temsilcisidir. Fikirler kök salar, bilgiler artar, görüşler değişir veya zedelenir, böylece insanlar öğrenirler⁴."

Kültürü bütün ayrıntılarıyla ortaya koyan yerler şehirlerdir. Çünkü

(²) SERJEANT, R.B: İslam Şehri, (İstanbul, 1992), 12.

(³) Mustafa ARMAĞAN: Şehir Asla Unutmaz, (İstanbul, 1996), 15.

(⁴) Haydar GÜLZAR: Şehirlerin Ruhu, çev. Gürkan Sekmen, İstanbul, 1991), 59.

şehirler, medeniyetlerin bütün özellikleriyle tekamül ettikleri, somutlaştıkları yerlerdir. "Her medeniyetin farklı bir şehir anlayışı vardır."⁵ Şehir olmayı sağlayan alt yapı kurumları, bu kurumlara atfedilen önem farklıdır ve tabiidir. Bu yönüyle aynı medeniyetin bütün şehirleri temel özelliklerde benzeşirler. Aynı ortak paydayı sağlayan insanlar, aynı medeniyete şekil verirler. Bunun için Anadolu'nun bütün kültür merkezleri aynı mimarın tilsimini taşırlar. Bu tilsim Anadolu'yu süsleyen camide kubbe, köprüde kemer, minberde çinidir. Bu yüzden Erzurum biraz Sivas; Sivas biraz Konya ve Konya biraz Erzurum'dur. Her biri diğerini çağrıştıran eserleri, aynı mimarî yapılanmayı ortaya koyar. Amasya, bir yerde bunların ortak paydasıdır. Medresesinden camisine, köprüsünden kervansarayına kadar bu bütünlüğün içindedir.

Her adımda bize macerasını hatırlatan onlarca tarihî eser, bu minyatür Osmanlı şehrinin sahip olduğu birikimi göz önüne serer. Ancak bu güzelliğin, burada eser vermiş şairlerin kaleminden "şehrengiz"e dönüşmemiş olması büyük bir eksikliktir. Mimar görevini yapmış, Amasya'yı şehir yapan her taş mensubu olduğu medeniyetin ruhunu katmıştır. Ancak şair, "Hevesname"sini burada değil de, İstanbul'da yakalamıştır.

Selçuklunun Gök Medrese'si, Osmanlının II.Bayezid Camii ve Külliyesi'yle bütünleşerek ebedileşir. Her birinin bahçesinde zamana direnen ulu çınarlar, ruhlara serinlik veren şadırvanlar, kendilerini mısralarında sonsuza taşıyacak, zamanın nabzını tutacak bir "Tanpınar", bayram sabahına ulaştıracak bir Yahya Kemal beklemektedir.

Selçuklunun, Osmanlının mührü kimi yerde cami, kimi yerde kervansaray, kimi yerde medrese olup toprağa kazınmış bir ulu medeniyete ruh vermiştir. İşte Amasya, İstanbul'da denizle, Bursa'da dağla bütünleşen medeniyetin ırmakla bulduğu hayattır.

Her şeye rağmen iki yüzyıl boyunca Osmanlı toprağında "bir edebî muhit" olma başarısı gösteren, yetiştirdiği elli beş şairle önemli bir kültürel

(⁵) Mustafa İSEN: Ötelerden Bir Ses, (Ankara, 1997), 85.

birikimi temsil eden Amasya, bozulan tılsımını şairlerin mısralarında yeniden yaşayacaktır.

Bütün ömrünü Amasya'da geçirmiş olan Mihrî'nin, bazı gözlemlerini mısralarında dile getirmesi, şiiri Amasya'yla bütünleştirmesi, belki teselli vesilesidir⁶:

“Şehr-i Âmâsiyyede bir hûb u ra' nâ gülizâr
Her tarafda cân u dilden şad hezâr ' uşşâkı var
Çevresinde dâ 'ire çekmişdür anuñ kûh-sâr
Hâledür kim devr idübdür mâh-ı tâbânı dürüst”

(⁶) Mihrî Divanı: Haz. Metin HAKVERDİOĞLU, İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahmed Yesevî Üniversitesi, SBE, (Ankara, 1998), 25.

C- TARİHİ SEYİR İÇİNDE AMASYA

Bilinen tarihi MÖ. 3000 yılına kadar dayanan Amasya'nın adı Hititler döneminde(MÖ.1900-1200) "Amasid", Helenistik döneme ait yazıtlarda ise "Ameseia" olarak geçmektedir. Bugün Amasya Müzesi'nde korunan Pontus ve Roma dönemi sikkeleri üzerinde "AMACCIA, AMACIA" yazıları açık şekilde okunabilmektedir. Hüseyin Hüsameddin⁷, isimlendirme ile ilgili bütün bu rivayetlerin yanı sıra, tarih kitaplarında, şerhiye sicillerinde, ilmî ve tasavvufî icazetnamelerde Amasya'nın, "Medinetü'l-hükemâ, Bağdâdü'r-rûm, Rûmiyye-i Suğra, Dârü'n-nasr, Dârü'l-izz, Kasrû's-selâtîn, Ermeniyye-i Kübrâ, Türbetü'l-evliyâ, Kubbetü'l-ulemâ ve Hüsnü'l-mir'ât." gibi isimlerle anıldığını kaydeder.

Amasya'nın kimler tarafından kurulduğu kesin belgelere dayanmamakla birlikte, M.Ö. 190-211 yılları arasında yaşayan Roma İmparatoru Severus'a ait bir sikkede şehrin kurucusunun Yunan tanrısı Hermes olduğu belirtilmektedir⁸. M.Ö. 60/M.S. 19 yılları arasında yaşayan ve Amasya'da doğan ünlü bilgin Strabon'un eserinde⁹ Amasya'nın Amazonlar'dan Amasis tarafından kurulduğu, bir başka kaynakta¹⁰ ise kuruluşun Hitit site devleti "Amasidler" tarafından gerçekleştirildiği yazılıdır.

Amasya, bu dönemde Hitit konfederasyonunu teşkil eden on üç şehir devletinden biriydi. Şehir kalésinin, bu dönemde, Hitit kralı Amas tarafından yaptırıldığı, daha sonra çeşitli tamiratlar geçirdiği bilinmektedir¹¹. Bundan sonra sırasıyla Frigler, Kimmerler, Lidyalılar ve Persler'in hakimiyeti altına giren Amasya, M.Ö. 291'de kurulan Pontus Krallığı'nın başkenti olmuştur¹². Şehir bu dönemde hızlı bir gelişme göstermiş, önemli bir kültür ve ticaret

(⁷) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi C. 1, Haz. A. YILMAZ- M. AKKUŞ, (Ankara, 1927), 17.

(⁸) Füzûzan KINAL: Eski Anadolu Tarihi, (Ankara, 1962), 113.

(⁹) Strabon: Coğrafya, Çev. A. Pekman, (İstanbul, 1972), 31-33.

(¹⁰) Kurt BİTTEL: Die Hethiter, (München, 1976), 89.

(¹¹) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C.1, 44.

(¹²) M. Ş. GÜNTAY: Yakın Şark IV-1, (Ankara, 1987), 213.

merkezi olmuştur. Pontus Krallığı'na iki yüz yıl başkentlik yapan Amasya, daha sonra Roma imparatorluğunun hakimiyeti altında vilayet merkezi olarak gelişimini devam ettirmiştir. Bu dönemde(395-1071) Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuş, Emevî ve Abbasî'lerin Anadolu'ya yaptıkları akınlardan etkilenmiştir. Müslüman orduları ilk defa 707 yılında bölgeye akın düzenlemişler ve geçici başarılar elde etmişler, ancak Amasya, Türk'lerin Anadolu'ya girmelerine kadar Bizanslıların elinde kalmıştır¹³.

1071'den sonra Türkler büyük kitleler halinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bunu asıl gerçekleştiren kitle Oğuzlar ve onları idare eden Selçuklu komutanları olmuştur. Alparslan'ın emirlerinden Danişmend Gazi'nin, içinde Amasya'nın da bulunduğu bölgeyi fethetme yolundaki ilk teşebbüsü, Sivas'ın alınması ile başlamıştır. Ardından Yeşilirmak havzasındaki şehirler fethedilerek bölgede, merkezi Amasya olan "Danişmendli Devleti" kurulmuştur¹⁴.

Haçlı Seferleri sırasında bir karışıklık dönemi yaşandı. Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud, 1143 yılında, burada tam bir hakimiyet kurdu. Fırat boylarına kadar "Danişmend İlleri"ni¹⁵ ele geçirerek Amasya'yı kendisine merkez yaptı¹⁶.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde "Darü'l-izz" adıyla bilinen Amasya, II.Kılıçarslan'ın oğulları arasında yapılan taksimde, Nizameddin Argunşah'ın payına düşmüş; ancak bütün Selçuklu topraklarını hakimiyeti altına alan Tokat meliki Rükneddin Süleyman Şah, Amasya'yı kardeşinin elinden zorla almıştır¹⁷.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar şehir ve çevresini etkileyen

(¹³) M. Halil YINANÇ: Türkiye Tarihi:Selçuklular Devri, (İstanbul, 1944), 30.

(¹⁴) M. Halil YINANÇ: "Danişmendliler", İA, 470-471; Osman TURAN: a. g. e.,112-118.

(¹⁵) M. AKDAĞ: Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, (İstanbul, 1979), 90-113'te "Kayseri, Niksar, Tokat, Amasya, Sinop, Çorum ve çevreleri Danişmend İlleri adıyla anılmıştır."

(¹⁶) Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, Selçuklular ve İslamiyet, (İstanbul, 1980), 92-93.

(¹⁷) İlhan ŞAHİN-Feridun EMECEN: TDV İslam Ansiklopedisi, C.2, (İstanbul, 1988) ,1.

en önemli olaylar, 1240 yılındaki Babâî Ayaklanması ve 1243 yılındaki Moğol istilasıdır. Gerek Malazgirt Zaferi'nden sonra, gerekse Moğol istilasından önceki büyük Türkmen göçleri, Anadolu'nun siyasî, dinî ve kültürel yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu göçlerle Anadolu'ya gelen Türkmenler, eski dinlerine ait inanç ve geleneklerini de birlikte taşımışlardır. Göçler sırasında Anadolu'ya gelen dervişler, değişik tasavvuf anlayışları ile göçebe ve yarı göçebe Türkmen kitleleri üzerinde etkili olmuşlardır¹⁸.

Türkmenler arasında bulunan babalar, medreseli din adamlarının öğrettiklerinden daha basit ve sade bir İslam anlayışını, Vefaî, Kalenderî, Haydarî ve Yesevî tarikatları vasıtasıyla yaymaya başladılar. Türkmen'lerin eski şaman geleneklerini muhafaza etmeleri ve İslam'la yeni tanışıyor olmaları sebebiyle sathî bir İslam anlayışına sahip bulunmaları, tarikat mensuplarının düşüncelerini kolayca yaymalarını mümkün kılıyordu. Böylece Amasya, doğunun kültür ve inanç merkezlerinden Anadolu'ya gelenlerin ilk uğrak yerlerinden birisi olmuştu.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında bölgeyi etkileyen tarikat hareketleri ve Moğol istilasından sonra İlhanlı ve Eretna Beyliği egemenliğine giren Amasya, nihayet 1386'dan sonra, I. Murad zamanında, Osmanlı himayesine girmiştir¹⁹. 1392'de, kısa bir süre de olsa, Kadı Burhaneddin'in eline geçen Amasya, 1393'te tekrar geri alınmıştır²⁰.

Ankara Savaşı Yıldırım Bayezid'in yenilgisiyle sonuçlanınca oğlu Çelebi Mehmed, Veziriazam Bayezid Paşa'yla birlikte Amasya'ya sığındı. İdaresi Timur tarafından Kara Devletşah'a verilen Amasya, bir yıl sonra 1403'te Çelebi Mehmed'in idaresi altına girdi. Tekrar Osmanlı himayesine giren Amasya, doğu sınırını teşkil etmesi ve konumu sebebiyle önemini sürdürmüş, Timur'un saldırılarından kaçanların sığınağı olmuş ve böylece Osmanlı Devleti'nin yeniden derlenip toplanmasında merkez görevi üstlenmiştir.

(¹⁸) Ahmed Yaşar OCAK: Babâîler İsyanı, (İstanbul, 1980), 35-44.

(¹⁹) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi C.3, (İstanbul, 1927), 136-140; M. AKDAĞ: a. g. e., 305.

(²⁰) M. Halil YINANÇ: "Amasya", İ.A., C.1, 394.

1415'ten 1421'e kadar Amasya valisi, Şehzade II. Murad'dır. II.Murad'ın tahta çıkmasından sonra sırasıyla Yörgüç Paşa ve Şehzade Ahmed Amasya'da vali olarak bulundular. 1454 yılında II.Bayezid, henüz yedi yaşındayken Amasya valiliğine getirildi ve 1481'de tahta çıkana kadar bu görevde kaldı. Onun ardından Şehzade Ahmed, Şehzade Murad, Şehzade Mustafa, Şehzade Bayezid ve Şehzade III. Murad Amasya'da valilik yaptılar. Özellikle II.Bayezid (yirmi yedi yıl), Şehzade Ahmed (otuz yıl) ve Şehzade Mustafa'nın(on dört yıl) valiliği sırasında Amasya, çok canlı bir edebî muhit olarak önem kazandı.

Amasya, XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında stratejik bir merkez olarak da önem kazandı. Bu sebeple Yavuz Selim, Çaldıran Zaferi'nin ardından, ordusuyla birlikte, burada kışladı.

XVI.yüzyılın başlarında patlak veren şii ayaklanmaları ve uzun süren karışıklıklar yüzünden Amasya istikrarsız dönem yaşadı. Bunun üzerine Amasya'da bulunan "Eyalet-i Rum'un" merkezi Sivas'a nakledilerek, Amasya da idarî yönden Sivas'a bağlandı²¹. Şehzade Mustafa'nın(ö.1553), 1538'de Amasya'ya vali olarak gönderilmesinden sonra şehrin Sivas'la olan ilişkisi kesildi. Şehzadenin 1553'te katledilmesinin ardından da, Amasya, yeniden sancak merkezi haline getirildi²².

Kanunî (ö.1566), 1554 yılında, Erivan Seferi'ne çıkarken Amasya'ya uğradı. Amasya halkının incinen gönlünü almak için ihsanlarda bulundu. Sefer dönüşü ordusuyla tekrar Amasya'ya gelen Kanunî, Avusturya ve İran elçilerini burada kabul etti. İran ile yapılan "Amasya Antlaşması" da bu esnada kabul edildi²³.

Amasya ve çevresi XV. Yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın başlarında şii tahrikleriyle doğu bölgelerindeki isyanların etkisi altına girdi. II.

(²¹) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C. 3, 287.

(²²) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C.3, 302-307.

(²³) A. Ekber DİYANET: İlk Osmanlı-İran Antlaşması, 1555 Amasya Müsahası, (İstanbul,1971), 1-9.

Bayezid'in(ö.1512) oğulları arasındaki taht kavgalarında olduğu gibi, Yavuz Selim'le Bayezid arasındaki mücadelede de Amasya adı ön plana çıktı. Bu yüzden şehir, XVI. yüzyıl ortalarında taht varislerinin bulundukları yer olma özelliğini kaybetti. Şehzade Bayezid (ö.1561), 1557 yılında Amasya'ya nakledilişini, Yavuz Selim'in(ö.1574) tahtın varisi olarak seçilmesi şeklinde yorumladı. Kardeşiyle aralarındaki çekişmeden dolayı babasına karşı çıktı. Babasının ağırlığını Yavuz Selim'den yana koyması yüzünden kardeşiyle giriştiği mücadeleyi kaybederek Amasya'ya çekildi. Af isteği reddedilince İran'a kaçtı. Daha sonra yakalandı ve dört oğlu ile birlikte öldürüldü(1562).

XVI. yüzyılın sonlarında karışıklıklara sahne olan Amasya, zaman zaman asilerinin eline geçti. Şehzade olan iki valisinin dramatik bir şekilde ortadan kaldırılması ve ekonomik durumun bozulması ile birlikte Amasya ve çevresinde yeniden karışıklıklar baş göstermeye başladı. Celalî İsyanları neticesinde şehir ve çevresi büyük tahribata uğramdı. Bundan sonra Amasya, merkezden tayin edilen sancak beyleri tarafından idare edildi. Amasya, ancak XVII. yüzyıl ın başlarında sükunete kavuşabilirdi.

XIX. Yüzyılda Ziya Paşa'nın da bir süre valilik yaptığı Amasya'nın hareketsiz geçen tarihi, Milli Mücadele sırasında yeniden canlılık kazandı.

Tarihinin her devrinde, Anadolu'da kurulan devletlerin kaderinde önemli roller üstlenen Amasya, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da atılan adımların önemli merkezlerinden birisi oldu. Kurtuluş Savaşı sırasında, 22 Haziran 1919'da, " Milletın istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" ifadesiyle özetlenen "Amasya Tamimi", Millî Mücadelenin ilk parolası olarak Amasya'da yayımlandı. İstanbul Hükümeti'nin temsilci olarak Anadolu'ya gönderdiği Salih Paşa'yla görüşmeler burada yapıldı. Görüşmeler sonunda, Anadolu'daki yeni oluşumun İstanbul Hükümeti'nce de tanınması anlamına gelen "Amasya Mülâkâtı" imzalandı. Amasya, cumhuriyetin ilanından sonra 20 Nisan 1924'te il oldu.

D- KÜLTÜR TARİHİMİZDE AMASYA'NIN YERİ

Bir şehri önemli kılan ana unsurlardan biri, devletin yönetim merkezi olmasıdır. Bu hemen her dönemde önemini koruyan bir unsurdur. Ticaret yollarının üzerinde bulunmak, stratejik konum gibi özellikler de bir şehri önemli kılar. Bu yönüyle bakıldığında Osmanlı kültürünü besleyen asıl merkez İstanbul'dur²⁴. Zamanla şehzadelerin gönderildiği sancaklar da birer kültür merkezi özelliği kazanmışlardır. Bu yeni çekim merkezleri, İstanbul'daki yapılanmanın taşraya taşınmasıdır. Bu yapılanmanın dikkate değer örneklerinden biri de Amasya'dır.

Hitit, Frig, Pontus, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarını barındıran Amasya'da bu uygarlıkların ipuçlarını bugün de görmek mümkündür. Çok farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması Amasya'yı, maddî ve manevî kültür varlıklarıyla, çok renkli bir açık hava müzesi durumuna getirmiştir.

Amasya, stratejik konum sebebiyle, tarihinin her döneminde önemli bir yönetim ve eğitim merkezi olmuştur. Dört bin yılı bulan tarihinde pek çok medeniyete başkentlik yapmıştır. III. Yüzyıldan itibaren de piskoposluk merkezi olarak önem kazanmıştır. Türklerin eline geçtiği XI. Yüzyıla kadar bu önemini sürdürmüştür.

Selçuklular zamanında önemli bir ilim ve kültür merkezi olan Amasya, Osmanlı şehzadelerine karargâh olduktan sonra daha fazla önem kazanmış ve Anadolu'nun beş büyük kültür merkezinden biri olmuştur. Özellikle XV. yüzyıldan itibaren şehzadelerin gönderildiği sancak hüviyeti kazanması, şehrin önemini daha çok arttırmıştır. Bunun neticesinde alt yapı kurumları hızla tesis edilmiş, şehir bir cazibe merkezi haline getirilmiştir.

(²⁴) Filiz KILIÇ: Şairler Tezkirelerine Göre Kastamonulu Divan Şairleri, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu, (21-23 Mayıs 2000).

Hüseyin Hüsameddin, Atâyî'nin Şakâik-i Nu'maniye Zeyli'nden naklen, "Amasya, eskiden beri büyük alimlerin yetiştiği bir yer, faziletiyle meşhur, emsalsiz kişilerin kaynağıdır." demektedir.²⁵

Devletin sınırları genişledikçe, yeni kültür merkezleri oluşmakta, ilmî ve sosyal kurumlarla zenginleşmekte, gelişmekteydi²⁶. Nitekim, Osmanlı devletinin ilk devirlerinden itibaren, neresi devlet merkezi olmuşsa, orası kültür hareketlerinde daima önde bulunmuştur. Sonraki yüzyıllarda da bu durum devam etmiştir. Amasya'nın kültür tarihimizdeki yerine bakılırken, onun ilk şehzade sancaklarından biri olduğu dikkate alınmalıdır. İşte Amasya'nın bu tür çalışmalar için, bir kültür merkezi olması bundan sonradır.

Edebî Muhit Olarak Amasya

Hem siyasî, hem de kültürel yönden önemli bir sancak olan Amasya, sahip olduğu kültürel zenginlikle şehzadelerin etrafında oluşmuş bir "edebî muhit"²⁷ hüviyeti kazandı. İstanbul dışında, şairleri en iyi şekilde koruyan şehzade valiler, vali olarak bulundukları Amasya'da çok canlı bir kültürel muhit oluşturdular. Bu vesileyle şehzade-valiler etrafında çok sayıda sanatçı, özellikle de şair toplandı.

Sultan II. Murad'ın ve Yavuz Selim'in doğum yeri olmakla maruf olan bu şehir, bilhassa XV ve XVI. yüzyıllarda pek çok meşhur sanatkar ve devlet adamı yetiştirmiştir. Amasya'da valilik yapan şehzadelerden, bilhassa II.Bayezid (1554-1581) zamanında, burada, büyük bir şair topluluğu oluştu. Tarihçi Şükrullah (ö.1488), Hattat Şeyh Hamdullah, büyük edip Tacî Bey (1432-1485), Tacîzade Cafer Çelebi (1463-1515) ve Sa'dî Çelebi (?-1516),

(²⁵) Hüseyin Hüsameddin: *a. g. e.*, C.1, (Ankara, 1986), 176.

(²⁶) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: *Osmanlı Tarihi*, C. 1, (Ankara, 1988), 522-585.

(²⁷) "Edebî Muhit Tabiri", Haluk İPEKTEN'in "Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, (İstanbul, 1996)" adlı eserinden mülhemdir.

şair Mihrî Hatun (1460-1506), Zeyneb Hatun (ö.1474?), ulemâ ve devlet adamlarından Müeyyedzade Hâtemî (1456-1516), Zenbilli Ali Efendi (ö.1526), ünlü hekim Sabuncuzade Şerafeddin (1386-1470) gibi bilginler hep Amasya'da doğmuş ve yaşamışlardır. Müeyyedzade ve Tacîzade, kazaskerliğe kadar yükselmiş önemli devlet adamlarıdır.

Anadolu'da hattatlar şeyhi olarak ün kazanmış Şeyh²⁸ Hamdullah (ö.1526), II.Bayezid'e, Müeyyedzade Hâtemî ve Cafer Çelebi'ye hat dersi vermiştir. Bu büyük hat ustası, Türk hat sanatında çığır açmış bir şahsiyet olarak sanat tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

Müeyyedzade Hâtemî, hem II.Bayezid, hem de Yavuz Selim (1465-1520) devirlerinde kazaskerlik yapmış, bu iki padişahın da takdirini kazanmıştır. Bilhassa sertliği ile tanınan Yavuz Selim'den hürmet görmüştür.

İlmi, ahlakı ve olgunluğu ile tanınan Hâtemî, çok kimseyi himayesine almış ve onları yetiştirmiştir. Annesi tarafından Aşık Çelebi'nin dedesi olan Hâtemî'nin konağı, şair ve alimlerin toplantı yeri halini almıştır. Bunların içinde bilhassa Kemalpaşazade(1469-1534), Necatî (ö.1508) ve Zatî (1471-1546) sayılabilir. Bu vesileyle Hâtemî Osmanlı tarihinin en büyük alimlerinden birisi olan Kemalpaşazade'yi yetiştirmiş, XV. yüzyılın önemli şairi Necatî ve Zatî'yi himaye etmiştir²⁹.

II.Bayezid'in muhitinde yetişmiş ve ona, ardından da Yavuz Selim'e nişancı³⁰ olmuş Tacîzade Cafer Çelebi, aynı zamanda büyük bir divan sahibidir. Cafer Çelebi, kabiliyet gördüğü şairleri ihsan ve bahşişleriyle desteklemiş, onların yetişmelerini sağlamıştır. Mesihî(ö.1512), Sihri, Sücudî ve Zatî, onun yardımını en çok gören şairlerdir. Konağı bütün marifet sahiplerine açıktı³¹.

(²⁸) İhtiyar, pir, baş usta.

(²⁹) Haluk İPEKTEN: Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, (İstanbul, 1996), 139.

(³⁰) Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun'dan çıkan yazıları inceleyip düzelteren yüksek görevli.

(³¹) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 140.

Cafer Çelebi, XV. yüzyıl İstanbul'unu tasvir eden meşhur "Hevesname"nin de sahibidir. Ayrıca Amasya'yı anlatan Hayrû'l-ahlam isimli Arapça bir eser daha yazmış, Amasya'nın tabii güzelliklerini anlatmıştır. Hat sanatında da maharet sahibi olan Tacîzade, "siyakat" yazısının da mucididir.³²

II. Bayezid Amasya'ya vali olduğunda Sinoplu Seyfî, Amasyalı Afitâbî, Hızır Bey, Çandarlızade İbrahim Paşa, Fenârîzade Ahmed Paşa, Cezerî Kasım Paşa (Sâfî), Kutbî Paşa ve Tacî Beyler de şehzadenin yanında çeşitli görevlerle bulunmuşlar, onun "edebî muhitini" oluşturmuşlardır³³.

II. Bayezid'in ardından Amasya'da valilik yapan Şehzade Ahmed (1581-1511), bütün hayatını Amasya'da geçirmiştir. Amasya'daki sarayı, ihtişam içindeydi. Etrafında şair ve sanatkarlardan oluşan büyük bir topluluk vardı. İranlı musikî-şinâs Zeyne'l-abidin, Nakkaş Şah Kulu, Tebrizli Melek Ahmed, Hasan b. Mehmed, Afitâbî (ö.1494), Münîrî İbrahim Çelebi(ö.1521), Penahî, şair ve bestekar Makamî(ö.1535), kadın şairlerden Mihrî ve Zeyneb Hatun'lar³⁴ onun himayesi ve edebî muhitinde olan isimlerdi³⁵. Mihrî Hatun ilk divan sahibi kadın şair olmak hasebiyle de, üslubu ile de önemli bir yere sahiptir.

1541-1553 yılları arasında Amasya'da vali olarak bulunan Şehzade Mustafa, Manisa'dan gelirken, orada kadılık yapan Senâyî'yi de beraberinde getirmişti. Devrin tanınmış alimlerinden Sürûrî Mustafa Efendi (ö.1562), Kara Fazlî (ö.1563), Zarî, Edirneli Zamanî ve Edâyî (?-1574), şehzadenin buradaki edebî muhitini oluşturmuştur. Sürûrî'nin Şehzade'nin isteği üzerine edebiyatla ilgili olarak yazdığı "Bahrû'l-ma'arif" adlı eser³⁶, uzun yıllar

(³²) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C.1., 177.

(³³) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 172.

(³⁴) Zeyneb Hatun'un Şehzade Ahmed muhitinde olması ihtiyatla karşılanmalıdır. Çünkü, Zeyneb bu dönemde ölmüş veya evlenip evine çekilmiş olmalıdır.

(³⁵) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 176.

(³⁶) Şiir, aruz, kafiye ve söz sanatlarını konu edinen bir eserdir. Farsça'dan tercümedir. Nüshası için bk. Bahrû'l-Ma'arif, Süleymaniye Ktp. Hacı Mehmed Ef. No:5156.

edebiyat için ana eserlerden biri sayılmıştır. Kara Fazlî de "Gül ü Bülbul"³⁷ mesnevîsini Amasya'da tamamlayıp Şehzade Mustafa'ya sunmuştur. Şehzadenin etrafındaki bu topluluk, babası tarafından öldürülmesine kadar varlığını devam ettirmiş, şehzadenin ölümünden sonra koruyucusuz kalınca, dağılarak her biri bir yanda perişan olmuştur³⁸.

Şehzade Mustafa'nın katlinden sonra başlayan huzursuzluklar sonucu Amasya, XVI. yüzyıl ın sonundan itibaren önemini yitirdi. İsyanlar neticesinde şehir istikrarsız bir süreç yaşadı. Siyasî yönden önemini yitirmesi, şehrin ekonomik olarak da gerilemesine sebep oldu. Her biri şehzadelerin meclisinde bulunan, tezkirelere girecek kadar tanınmış şairlerin, divan tertib etmemeleri, divanlarıyla birlikte başka eserlerine de ulaşılamaması anlaşılır gibi değildir. Birinci el kaynaklarda, mesela Keşfü'z-zünûn'da kayıtlı pek çok divan, günümüze ulaştırılamamış, ortaya çıkarılamamıştır. Bu eserler, büyük bir ihtimalle, isyancıların zaman zaman şehre hakim olması, yağması sonucu imha edilmiş veya bu karışıklıklar sırasında kaybolup gitmiştir.

XVI.yüzyıldan itibaren önemini yitirmeye başlayan Amasya, yine de Anadolu'nun önemli bir kültür merkezi olma özelliğini korudu. 1861'de şehri ziyaret eden Seyyah G.Perrot, Amasya'yı "Anadolu'nun Oxford'u" olarak tarif ederek, buradaki medreselerde iki bine yakın talebenin okuduğunu yazar³⁹. XIX.yüzyılın başlarında Amasya'da yaşayan Tarihçi Mustafa Vazih Efendi de Amasya'nın bir medreseler şehri olduğunu belirtir. Yine Amasya tarihini, tarihî yapılarını ve şehirde yetişen meşhur şahsiyetleri konu alan eseriyle tanınan Tarihçi Hüseyin Hüsameddin de burada yetişmiştir.

Şuarâ tezkireleri ve diğer biyografi kaynaklarında "Divan Şairi" olarak anılan Amasyalı şairlerin sayısı 55'tir. Bunların on üçü XV.yüzyılda, yirmi ikisi XVI. yüzyılda yetişmiştir. XVII. yüzyılda üç, XVIII. yüzyılda sekiz, XIX. altı ve XX. yüzyılda üç şair yetişmiştir. Bu farklılık, şehrin Şehzade sancağı olmakla

(³⁷) Kara Fazlî: *Gül ü Bülbul* (Das est Rose und Nachtigall), Haz. Hammer, (Viyana, 1884).

(³⁸) Haluk İPEKTEN: *a. g. e.*, 179.

(³⁹) İlhan ŞAHİN-Feridun EMECEN: *a. g. e.*, 2; G.Perrot: *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, (Paris, 1864), 453.

kazandığı önemi ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu farkın özellikle şair sayısında ortaya çıkması da, şehirdeki kültürel ve ekonomik gelişme ile şair sayısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Amasya, "bağlı olduğu medeniyetin ona olan ihtiyacıyla orantılı olarak önem kazanmış ve bu ihtiyacın azalmasıyla da sıradan bir merkez haline dönüşmüştür."⁴⁰ denebilir.

Amasya'da İlmî Faaliyetler:

Amasya, 538/1143'ten itibaren Selçukluların yönetim merkezi olmuş, baştanbaşa cami, medrese ve tekke gibi ilim ve din kurumlarıyla donatılmıştır. Sultan Mesud'dan sonra Amasya'ya vali olan Halife Alp ve Seyfeddin Torumtay birer büyük medrese yaptırmışlar, Herat, Horasan, Harezm ve Buhara gibi önemli kültür merkezlerinden ilim adamlarının Amasya'ya gelmesini sağlamışlardır.

Tefsir ilminde Yahşi Halife, Muhşi Sinan Efendi (1485-1578) ve tefsir sahibi Nabî Efendi; Hadis ilminde Şeyhî Mehmed Efendi, "hadisçilerin üstadı ve hafızların piri" Abdullah Efendi; Fıkıh ilminde İbrahim Kemaleddin Efendi, Hamidzade Hamidullah Efendi, Pîrîzade Hüseyin Efendi ve Tasavvuf ilminde Gümüşlüzade Pîr İlyas-ı Halvetî (ö.1433), İmamzade Abdurrahim Efendi başta gelen isimler olarak zikredilebilir⁴¹.

İlmî çalışmaların odağı durumuna gelen Amasya, bu özelliğini Osmanlıların şehre hakim olmasına kadar sürdürdü. Osmanlıların elinde XV ve XVI. yüzyıllarda ilmî müesseselerle donatılan şehir, bu yönüyle büyük önem kazanmıştır. Gümüşlüzade İlyas, Celaleddin Abdurrahman, Mehmed-i Buharî ve İbrahim-i Tokadî'nin yetiştirdiği talebeler ve Amasya'ya dışarıdan

(⁴⁰) Mustafa İSEN: a. g. e., 85.

(⁴¹) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C.1, 178-179.

gelen ilim adamları şehri birinci derecede önemli bir ilim yuvası haline getirdiler. Bir süre bu konumunu sürdüren Amasya, 1004/1596'da alimlere varis olma usulü getirilmesi ve 1098/1687'de baş gösteren karışıklıklar yüzünden eski önemini yitirmeğe başlamıştır.

1241/1826 yılına kadar uygulanan ilmî veraset usulü yüzünden pek çok medrese önemini kaybetmiş, harabe haline gelmiş ve tamir edilememiştir. Bundan sonra dinî gayretlerle medreselerde ilmî faaliyetler sürdürülmüş, bu sayede Amasya, bir eğitim ve kültür merkezi olma hüviyetini bütünüyle kaybetmemiştir.

Tanzimat'tan sonra eğitim kurumları yeniden yapılmış, bu hizmeti zamanımıza kadar getirmişlerdir. Ziya Paşa'nın(1825-1880) mutasarrıflığı döneminde de, bazı yeni atılımlar olmuş, eğitim kurumlarıyla beraber şehrin imarına da çalışılmıştır.

Amasya'da Eğitim Faaliyetleri

Amasya'da ilmî faaliyetler, tarih boyunca burada kurulmuş sekiz **mektep**, sekiz darü'l-kurra ve otuz yedi medresede sürdürülmüştür⁴². Mektepler ilk öğretim tahsili vermek ve Kur'an-ı Kerim öğretmek amacıyla kurulmuş okullardır. İlki 1437'de kurulan Şahbulâ Mektebi'dir. Bundan sonra 1466'da Hızır Paşa Mektebi, 1468'de Acem Ali Mektebi, 1473'te Temennâ Mektebi, 1485'te yapıp1883'te ilkokula çevrilen II.Bayezid Mektebi, 1495'te yapıp 1909'da ilkokula çevrilen Küçük Ağa Mektebi ve 1510'da yapıp 1889'da kadınlara mahsus ilkokula dönüştürülen Ali Paşa Mektebi bu mekteplerin başlıcaları sayılabilir⁴³.

Darü'l-kurralar Kur'an-ı Kerim okumayı ihtisas derecesinde öğretmek amacıyla kurulan okullardır. Bu okulların İlki 1405'te Çelebi Mehmed

(⁴²) Hüseyn Hüsameddin: a. g. e., C.1, 212-256.

(⁴³) Hüseyn Hüsameddin: a. g. e., C.1, 212-214.

tarafından kurulmuş, onu 1479'da Ali Çelebi, 1486'da II.Bayezid, 1505'te Sultan Hatun ve Abdullah Paşa, 1521'de Nuh Bey, 1663'te Şeyh Mehmed Ağa ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen Çeribaşı Darü'l-kurraları'nın yapımı izlemiş, bunların bir kısmı zamanla kapanıp kaybolmuş, bir kısmı XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettirmiştir⁴⁴.

Amasya'da yüksek öğretim veren **medreseler** üç dereye ayrılmaktadır. Bunlar kırk, elli ve altmış akçe değerinde sayılmaktadır. 40 akçe değerindeki bir müderris en az beş yıl ders okuttuktan sonra elli akçe derecesine; yine en az beş yıl dinî ilimleri okuttuktan sonra altmış akçe derecesine ulaşabilmekteydi. Müderrislerin görevlerinde yükselmeleri bu usule göre düzenlenmekteydi. Bunlardan elli akça derecesine ulaşamayanlara hüküm verme, altmış akçe derecesine ulaşamayanlara da fetva verme hakkı tanınmazdı. Ancak 1592'de çıkarılan ilmî veraset usulü, bu düzeni bozdu. Liyakatı ikinci plana düşürerek medreselerin gelişmesini olumsuz bir biçimde etkiledi.

Tarih içinde Amasya'da eğitim veren medreseler yapılış sırasına göre şöyle sıralanamaktadır:

Selçuklular döneminde kurulan ilk medrese, 1225 yılında yapılan Halifet Medresesi'dir. Bunu 1267 yılında Torumtay Medresesi, 1327'de Ata Bey Medresesi, 1373'te Alaca Yahya Medresesi, 1413'te Haliliye Medresesi, 1415 Çelebi Mehmed Medresesi, 1428'de Yörgüç Paşa Medresesi, 1453'te Hüsamiye Medresesi, 1466'da Hızır Paşa Medresesi, 1485'te Abdullah Paşa Medresesi, 1486'da II.Bayezid Medresesi, 1495'te Küçük Ağa, Kadı, Mehmed Paşa ve Dağrakiye Medreseleri, 1489'da Büyük Ağa Medresesi, 1527'de Darü'l-hadis Medresesi, 1622'de Yakup Paşa Medresesi, 1736'da Osmaniye Medresesi, 1738'de Fevziye Medresesi, 1740'ta Fatımiye Medresesi, 1750'de Sungurlu Medresesi, 1751'de Bekir Paşa Medresesi, 1753'te Narlı Bahçe Medresesi, 1762'de Kâşifiye Medresesi, 1792'de

(⁴⁴) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C. 1, 215-217.

Rahmaniye Medresesi, 1795'te Hayriye Medresesi, 1803'te Tayyar Paşa Medresesi, 1819'da Çöplüce Medresesi, 1832'de Tekke Medresesi, 1842'de Kapancızade Medresesi, 1871'de Benderli Medresesi, 1883'te Saraç-hâne Medresesi, 1891'de Mehmed Bey Medresesi, 1892'de Sofular Medresesi, 1894'te Hacı Hamza Efendi Medresesi, ve 1909'da Burma Minare Medresesi'nin yapımı izlemiş; burada öğrenim gören öğrenci, müderris ve hocaların barınması ve beslenmesi için pek çok misafirhâne ve imaret yapılmıştır.

Görüldüğü gibi, XV. yüzyıl da büyük artış gösteren ilmî kurumlar, on altı ve XVII. yüzyıl larda duraklamış; XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıllarda sayı olarak nisbî bir artış göstermişlerse de nitelik olarak gerilemeye yüz tutmuştur. XIX. yüzyılın sonundan itibaren de yıkılmaya ve yok olmaya başlamıştır.

1864'te açılan Rüştîye Mektebi'ne ilave olarak 1883'te üç tane İdadî Mektebi açılmıştır. Ayrıca bölgedeki Ermenî ve Rum'lara eğitim vermek amacıyla 1883'te, Fransızlar tarafından Amasya'da Cizvit Okulu; 1884'te de Amerikalılar tarafından Merzifon'da Anadolu Koleji eğitime açıldı. Amaç dışı çalışmalarda bulunmaları sebebiyle bu iki yabancı okul, 1921'de kapatılmıştır⁴⁵.

Amasya'da ilmî faaliyetleri desteklemek amacıyla pek çoğu medreselerle iç içe olan **kütüphaneler** kurulmuştur. 870/1406'da Hızır Paşa, 890/1485'te II.Bayezid, 1017/11608'de Müeyyedzade Pîri Çelebi, 1147/1734'te Hüseyin zeki Efendi, 1159/1746'da Emir İmam Abdullatîf efendi, 1248/1832'de Saçlı El-hac Mahmud Efendi, 1258/ 18427'de Hüseyin Zeki Efendi ve 1329/1911'de Osmanzade Mahmud Efendi, II. Bayezid Camiî avlusunda sekiz kütüphane yaptırmışlardır. Ancak bunların çoğu zamanımıza ulaşamamış, kaybolup gitmiştir. Bugün, sadece II. Bayezid adına yapılan kütüphane varlığını devam ettirmektedir.

(⁴⁵) Hüseyin MENÇ: Tarih İçinde Amasya, (Ankara, 1990), 365-367.

Bugün bile varlığını sürdüren aile-akrabalık ilişkilerinin de Amasya'nın kültür hayatına etki ettiği söylenebilir. Eretna Bey, Atabey, İltekin, Teberrükzade, Babâî, Cemaleddin, Tacîzade, Müeyyedzade, Torumtay, Şadgeldi, Yegenzade, Sungur, Doğan, Fazlî, Gümüşlü ve Muslihiddin gibi köklü aileler, Amasya'nın kültür hayatına katkıda bulunmuşlardır⁴⁶.

Amasya'yla İlgili Olarak Yazılmış Eserler

Amasya'yla ilgili olarak yazılmış eserler daha çok Amasya'nın tarihî ve tabiat güzellikleri üzerinde durmuşlar, şehrin gelişmişlik düzeyine yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Amasya Tarihçisi Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi'nde Amasya'yla ilgili olarak yazılmış eserleri şöyle sıralamaktadır⁴⁷:

Kadı Burhaneddin'in Katibi Üzeyir b.Erdeşir'in Farsça yazdığı Bezm ü Rezm (1367-1396), Çelebi Mehmed Dönemini anlatan Münşeât, İbrahim Münîrî'nin Münşeâtı(1481-1511), Abdî Efendi tarafından tertib edilmiş olan Tezkire-i Abdî(1592-1670), Abdîzade Eş-şeyh Ali Efendi'nin yazdığı Tezkire-i Sâdât (1698), Ahmed Rüştü Efendi'nin Defter-i Vukuat'ı(1709-1740), Şair Abdurrahman Eşref Efendi'nin Tezkire-i Ulemâ'sı(Tezkiretü'l-hikem adlı eserinin kenarında basılmış),(1689-1728), üç ciltlik Defter-i Nüfus ve Mahallât (1413-1753), Seyyid Abdurrahim Efendi tarafından kaleme alınmış Mecmu'-ı Mine'l-meşhud Ve'l-mesnu'(1640-1806), Mustafa Vazih Efendi'nin derlediği Belâbilü'r-râsiye Fi Riyâd-ı Amasya ve Hacı Abdullah oğlu Şeyh Mustafa tarafından yazılan Defter-i Vefâyât (1829-1874)⁴⁸, tamamıyla Amasya'yı anlatan veya kısmen Amasya'dan bahseden eserlerdir.

(⁴⁶) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C. 1, 257-268.

(⁴⁷) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C. 1, 269-272.

(⁴⁸) Tarihler, eserin kapsadığı dönemi anlatmaktadır.

Ayrıca A. Gabriel⁴⁹, Strabon⁵⁰, Charle Toxier⁵¹, İbn Batuta⁵², Evliya Çelebi⁵³, G. Perrot⁵⁴ ve Von Der Moltke⁵⁵ gibi seyyah, devlet adamı ve yazarlar Amasya'yı çeşitli yönleriyle aksettirmişlerdir.

Amasya hakkında yazılmış en tafsilatlı eser ise hiç şüphesiz Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi'dir. Amasya Tarihi 12 cilt olarak tasarlanmış, ancak ilk dört cildi ve dördüncü cildine zeyl olmak üzere 5. cildi basılabilmektedir⁵⁶. Amasya Tarihi'nin 1986'da yapılan sadeleştirilmiş baskısının girişinde, diğer el yazması ciltlerin, bir dönem Amasya Bayezid kütüphanesi Müdürlüğü ve İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Müdürlüğü yapan, sonra da emekliye ayrılan Muammer Ülker'in emanetinde olduğu belirtilmektedir⁵⁷. Amasya'da görüştüğümüz ilgililer ise, Amasya Tarihi'nin bütün olarak, telif haklarıyla birlikte Amasya Belediyesi'nin elinde olduğunu belirttiler. Her ne sebeple olursa olsun, Amasya Tarihi'nin ilk dört cildi dışındaki ciltleri, araştırmacıların istifadesine sunulamamıştır.

(⁴⁹) A. Gabriel: Monuments Turcs d'Anatolie, C.II, (Paris, 1934), 3-74.

(⁵⁰) Strabon: Coğrafya (Terc. A. Pekman), Kitap XII, Bölüm 1-III, (İstanbul, 1969), 58-60.

(⁵¹) Charlie Toxier: Küçük Asya (Terc. Ali Suad), C.III, (İstanbul, 1340), 132-136.

(⁵²) İbn Batuta: Seyahatname, 327-328.

(⁵³) Evliya Çelebi: Seyahatname, C.II, 183-194.

(⁵⁴) G.Perrot: Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure, (Paris, 1864), 439-473.

(⁵⁵) V.D.Moltke: Türkiye Mektupları (Terc. Hayrullah Örs), (İstanbul, 1969), 144-146.

(⁵⁶) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C. 1, XX; Agah Sırrı LEVEND: Türk Edebiyatı Tarihi- Giriş, (Ankara, 1984), 456-457.

(⁵⁷) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., C.1, XX.

E- DEĞERLENDİRMEDE GÖZÖNÜNE ALINAN HUSUSLAR:

Bu tezin hazırlanmasında, çalışmaya dahil edilecek şairlerde aranacak niteliklerin başında, tezin adından de anlaşılacağı üzere, şairin “Divan Şairi” ve Amasyalı olmasıdır. Bunu belirlerken, şairin divan şiirinin oluşturduğu hayal dünyası, mazmunları ve estetiğiyle örtüşen eserler vermiş olmasını, özellikle tezkirelerin onu şair olarak değerlendirmesini temel ölçü olarak aldık. Hakkında çok fazla bilgiye sahip olamadığımız, tezkirelere girememiş şairleri değerlendirirken de eserlerinin biçim ve muhteva yönünden “divan şiiri” alanına girip giremediğine baktık.

Kimi halk şiiri ile divan şiiri arasında duran, ancak divan şiirine daha yakın görünen şairleri çalışmamıza dahil ettik. Dedezade Hilmî, Eyüb Sabrî ve Hıfzî gibi şairler, aynı zamanda halk şiiri tarzında şiirler de söylemişlerdir. Bir divançe oluşturacak kadar şiir söyleyen, ancak ilgisizlik sonucu şiirlerinin büyük bir kısmı kaybolan bu şairleri divan şairi olarak aldık.

XX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış olmalarına rağmen, divan şiirinin nazım biçimlerini, ölçüsünü kullanan; divan şiirinin düşünce ve hayal dünyasını terennüm eden Necîb ve Emrî’yi de çalışmamıza divan şairi olarak aldık.

Çalışmamıza dahil edeceğimiz şairlerin Amasyalı olarak kabul edilmesindeki şart, Amasya’da doğmuş olması veya tezkirelerde, diğer biyografi kaynaklarında Amasyalı olarak belirtilmiş olmasıdır. Kesin bilgilere ulaşılmamış olmakla birlikte, aksi söz konusu olmayan şairleri de Amasyalı olarak tezimize dahil ettik.

İbrahim Tennûrî, “Kayserili Divan Şairleri”nde Kayseri’ye yerleştiği, meşihat eylediği için Kayserili olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, Amasya’da doğduğu, burada eğitime başladığı bilindiğinden çalışmamıza da dahil edilmiştir.

Aslen Amasyalı olduğu bilinen ancak Amasya’da doğduğuna, yaşadığına dair kesin bilgi bulamadığımız Rızâyî Ali Çelebi (1592-1629), Osmanlı Müellifleri⁵⁸ ve Amasya Meşâhîri’nde⁵⁹ Amasyalı olarak gösterildiği için “Amasyalı Divan Şairleri” arasında gösterilmiştir.

Zeynep Hatun, Latîfî’de “Kastamonulu” olarak belirtilmesine rağmen bunun kesin bilgilere dayanmaması ve biraz da “hemşehrilik” gayretini düşündürmektedir. Kaynakların çoğunda “Amasyalı” olduğu, Mihrî Hatun’la aynı muhiti paylaştığı belirtildiğinden Amasyalı olarak kabul edilmiştir.

Amasya Tarihi’nde Amasyalı Olduğu belirtilen Aşık Paşa’nın(1272-1333) Kırşehirli, Amasya’da bir süre yaşadığı ve burada öldüğü bilinen Ahmedî’nin(1334-1413) Kütahyalı olduğu kesin bir şekilde bilindiğinden⁶⁰ çalışmamıza alınmamıştır. Aşık Paşa’nın oğlu Elvan Çelebi (?-1358) de bazı kaynaklarda⁶¹ Amasya’ya yerleştiği, yerel derlemelerde Amasyalı olduğu belirtilmesine rağmen, birinci el kaynaklarda kesin bilgilere ulaşamadığımız için Amasyalı olarak kabul edilmemiş, çalışmamıza alınmamıştır.

Şairler, tarihî süreç içinde bütünlük sağlanması için kronolojik olarak, ölüm tarihleri esas alınarak sıralanmıştır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen, ancak yaklaşık olarak tahmin edilebilen şairler bu tarihlere göre sıralamaya dahil edilmiştir. Her yüzyılın ilk on beş yılına kadar yaşamış şairler bir önceki yüzyıla alınmıştır. Mesela 1515’te ölen Cafer Çelebi, XV. yüzyılda gösterilmiştir.

Örnek olarak seçtiğimiz şiirlerin metinleri, ait oldukları dönemin dil özelliklerini örneklemesi için transkripsiyonlu olarak verilmiştir. Şiir örnekleri seçilirken, tezkirelerde yapılmış değerlendirmeler göz önüne alınmış, tezkirelerde yer almış şiirler örnek olarak verilmeye çalışılmıştır. Bunda iki

(⁵⁸) Bursalı Mehmed Tahir: *a. g. e., C. 1*, 313.

(⁵⁹) Osman Fevzi OLCAY: *Amasya Meşâhîri*, (İstanbul Üniversitesi Ktph. T. 9382; MK, MFA, no. 2797), 81.

(⁶⁰) Hüseyin Hüsameddin: *a. g. e., C.1*, 175.

(⁶¹) M. Mecdî Efendi: *Hadâ’ik-i Şakâ’ik*, Haz. Abdulkadir ÖZCAN, (İstanbul, 1989), 22.

şey etkili olmuştur. Bunların birincisi yüzyılların süzgecinden geçen, her dönemde beğenilen şiirleri örneklemek; ikincisi ise tezkirelerde örneklenen şiirlerin ulaşılabilen örnekler olmasıdır. Ancak divan sahibi olan İbrahim Tennûrî, Mihrî Hatun, Cafer Çelebi, Münîrî ve Âkîf söz konusu olduğunda, divanları taranarak tarafımızdan seçilen şiir örnekleri de kullanılmıştır. Son yüzyılda yaşamış bazı şairlerin şiirleri ise, asıl metinlerine ulaşamadığından, faydalanılan kaynaktaki şekliyle verilmiştir.

AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ

Sıra No	Mahlası	Adı	Lakabı	Mesleği	Doğum Yeri	Divanı	Başka Eseri	Doğum-Ölüm Tarihi
1	Rûmî	Abdurrahim	Teberrik-Zâde	Şeyh	Merzifon	-	-	800/1398?-863/1458
2	Zeyneb	Zeyneb Hatun			Amasya	-	-	?-878/1474
3	İbrahim/Aşık	İbrahim Tennurî	Tennurî	Şeyh	Amasya	Var	Var	?-887/1482
4	Hâfîmî	Lütfullah Efendi	Hâfîmî	Kadı	Amasya	-	Var	?-1482?
5	Tâcî	Tac Bey		Nişancı	Amasya	-	-	836/1432?-890/1485
6	Âftâbî	Âftâbî		Vaiz	Amasya	-	-	?-900/1494
7	Mihri	Mihri Hatun			Amasya	Var	Var	865/1460?-912/1506
8	Mahmûd	Bedreddin Mahmûd		Kadı	Amasya	-	-	?-914/1508
9	Cafer	Cafer Çelebi	Tâcî-zâde	Nişancı	Amasya	Var	Var	868/1463/-921/1515
10	Hâtemî	Abdurrahman Çl.	Müeyyed-zâde	Kazasker	Amasya	-	Var	860/1456-922/1516
11	Sa'dî	Sa'dî Çelebi	Tâcî-bey-zâde	Müderis	Amasya	-	Var	?-922/1516
12	Şehdî	Mehmed Efendi	Şeh-nâmeçi	Katip	Amasya	-	Var	Ö. 15. yüzyıl sonu
13	Şerri	Osman Çelebi			Amasya	-	-	Ö. 15. yüzyıl sonu
14	Cenânî	Mustafa Çelebi	Rıvan-zâde	Hattat	Amasya	-	-	?-927/1520
15	Münîrî/Münîr	İbrahim Çelebi		Kadı?	Amasya	Var	Var	?-928/1521
16	Keşi	Mehmed Çelebi		Katip/Defterdar	Amasya	-	Var	?-931/1524
17	Sümbül	Yusuf Sinan	Sümbül Sinân	Şeyh	Merzifon	-	Var	?-936/1529
18	Refikî	Refikî Çelebi	Âmâ Refikî	Divan Katibi	Amasya	-	-	?-939/1532
19	Hızrî	Hızrî Çelebi		Katip	Amasya	-	-	?-941/1534
20	Caferî	Bâfi Çelebi		Müderis	Amasya	-	-	?-945/1538

Sıra No	Mahlası	Adı	Lakabı	Mesleği	Doğum Yeri	Divanı Var mı	Başka Eseri Var mı	Doğum-Ölüm Tarihi
21	Nişânî	Mehmed Çelebi		Nişancı	Amasya	-	-	?-948/1541
22	Abdî	Abdî Çelebi	Müeyyed-zâde	Kadı	Amasya	-	-	?-961/1553
23	Rahimî	Abdurrahim		Şeyh	Amasya	-	-	?-975/1568
24	Sülûkî	Mehmed Çelebi		Katip	Amasya	-	-	?-975/1568?
25	Edâyî	Edâyî Bey/Ahmed		Katip	Amasya	-	-	?-982/1574
26	Muhsî Sinan	Yusuf Sinan Efendi	Sinanî'd-din	Müderis	Amasya	-	-	890/1485-986/1578
27	Hubbî	Ayşe Hatun			Amasya	-	-	?-998/1589
28	Keyfî	Keyfî		Danışmend	Amasya	-	-	?-1002/1593?
29	Senâî	Senâî Çelebi		Terzi	Merzifon	-	-	?-1004/1595?
30	Kâmilî	M. Muslihiddin Ef.	Sarı Muslihiddin	Müderis	Gümüşhacıköy	-	-	?-1006/1597
31	Ümidî	Receb		İmam	Merzifon	-	-	?-1019/1610
32	Medhî	Musa Çelebi	Hacı Musa		Lâdik	-	-	16.Yüzyıl başı
33	Hatîf	Hatîf		Tüccar	Amasya	-	-	16.yüzyıl sonu
34	Hayâtî	Hayâtî			Merzifon	-	-	16.yüzyıl sonu
35	Siyâbî	Siyâbî		Terzi	Merzifon	-	-	16.yüzyıl sonu
36	Rizâyî	Mehmed Ali Çelebi		Kadı	Amasya			1001/1592-1039/1629
37	Harfî	Abdullah Çelebi			Merzifon	-	-	?-1066/1656
38	Edîb	Seyyid Mehmed Ef.		Kadı	Merzifon	-	-	?-1122/1710?
39	Atîf	Ahmed		Müderis	Amasya	-	-	?-1143/1730?
40	Aydî	Bayram Muhlis Ef.		Kadı	Merzifon	-	-	?-1161/1747

Sıra No	Mahlası	Adı	Lakabı	Mesleği	Doğum Yeri	Divanı Var mı	Başka Eseri Var mı	Doğum-Ölüm Tarihi
41	Eşref	Abdurrahman		Kadı	Merzifon	-	Var	?-1161/1748
42	Neyî	Neyî			Merzifon	-	-	?-1161/1748?
43	Hilmî	Abdullah Hilmî Ef.		Saray Hocası	Amasya	-	-	1085/1674-1167/1753
44	Fâik	Osman Fâik efendi	Gürcü-zâde		Amasya	-	-	?-11701/1756?
45	Âkif	Mustafa Âkif		Kadı	Amasya	Var	-	?-1173/1759
46	Hâsim	Mustafa Hâsim Çl.		Kadı	Merzifon	-	-	?/1208/1793
47	Âsım	İbrahim Asım	Yeğen-zâde		Amasya	-	-	?-1254/1838
48	Sârim	Mustafa Sârim		Hafz-i kütüp	Amasya	-	-	?-1259/1843
49	Sabrî	Eyüb Sabrî			Merzifon	*	-	1259/1843-1283/1867
50	Rüşdî	Mehmed Rüşdî		Vezir	Amasya	-	-	1245/1829-1291/1874
51	Hıfzî	Hıfzî			Merzifon	*	-	1267/1851-1310/1894
52	Hilmî	Mehmed Hilmî	Dede-zâde	Müderris	Merzifon	*	-	1239/1824-1329/1911
53	Cûdî	İbrahim Cûdî Ef.	Muallim Cûdî	Muallim	Merzifon	-	-	1267/1850-1931
54	Necîb	Namık Necîb		Katip	Gümmüşçaköy	-	-	1300/1881-1950?
55	Emî	Ahmed		Katip	Amasya	-	-	1305/1886-1967?

* Bu şairlere ait şiirleri ittiya eden eserler özel şahısların elinde olduğundan ulaşma imkanı bulunamadı.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ā, a	ا	ḏ, z̤	ض
’	ء	ṭ	ط
ṣ	ث	ẓ	ظ
ḥ	ح	‘	ع
ḫ	خ	ġ	غ
ẓ	ذ	ḵ	ق
ṣ̣	ص		

METNİN TESPİTİYLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

1. Farsça “vav-ı madûle”ler “h^vāb” şeklinde gösterilmiştir.
2. Kelime sonlarındaki ünlüler yuvarlak şekilleriyle gösterilmiştir.(gelüp, senüñ, degül vb.)
3. Arapça ve Farsça önekler ve edatlar, kendisinden sonra gelen kelimelerden çizgiyle ayrılmıştır.(bī-pervā, bi-hamdi’llāh vb.)

AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ

XV. YÜZYIL

RUMÎ

(1398?-1458)

Asıl adı Şeyh Abdurrahim Nizameddin Efendi, mahlası Rumî olup, Çelebi Mehmed devri şeyhlerindendir⁶². “Şeyh Abdurrahim Rumî” olarak ün yapmıştır. Lakabı Teberrûkzade’dir. Merzifon’da doğdu⁶³. Doğum tarihi belli değildir. II. Murad Devri’nin büyük mutasavvıflarından Sarı Danişmend lakabıyla tanınan Emir Aziz Efendi’nin oğludur⁶⁴. Ancak kaynaklarda anlatılan olay ve kişiler göz önüne alındığında, kesin olmamakla birlikte, onun 800/1398 yılı civarında doğduğu tahmin edilebilir.

Rumî, XV. yüzyıl ın ilk yarısında yaşamıştır. Çelebi Mehmed ve II.Murad devrilerini ve kısmen Fatih devrinin ilk yıllarını idrâk etmiştir. Hacı Bayram Veli (1359-1429) ile Akşemseddin’in(ö.1459) çağdaşı ve Akşemseddin’in arkadaşıdır. Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeyneddin Ebu Bekir Hafî’nin(1356-1435) de halifesidir⁶⁵.

Rumî hakkında, M. Mecdî Efendi ve Hammer Tarihi’nde⁶⁶, şu bilgiler kayıtlıdır: “Mutasavvıf bir zatın oğlu olarak temel bilgileri aldıktan sonra, genç yaşta Mısır’a gidip Zeyniyye Tarikatı kurucusu Horasanlı Zeyneddin Hafî’ye intisab etti. Onun derûnî muhabbetine ve manevî himayelerine mazhar oldu. Birlikte Horasan’a kadar gidip tekmil-i sülûk eyleyerek 832/1428 yılında Şeyh Zeyneddin-i Hafî’den irşad için icazet almıştır. Şahabeddin Sühreverdi’nin(1138-1235) eserleri üzerinde ders açmak üzere memleketi Merzifon’a döndüğünde, mürşidi, ‘Bir aşk kütüğün yaktuk, diyar-ı Rum’a attuk’

(⁶²) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 89; M. Nail TUMAN: Tuhfe-i Nailî, (İstanbul, 1949), 384; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 111; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 116.

(⁶³) Mecdî Mehmed Efendi, a. g. e., 89.

(⁶⁴) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 116; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.I, 111; Derviş Ahmed Aşkî, Aşık Paşazade Tarihi, (İstanbul, 1332), 202; M. Nail TUMAN: a. g. e., 384.

(⁶⁵) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.I, 111; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 116; Mecdî Mehmed Efendi, a. g. e., 89.

(⁶⁶) Mecdî Mehmed Efendi, a. g. e., 90; Joseph von Hammer, Osmanlı Tarihi C. I, Haz. Abdulkadir Karahan, (İstanbul, 1991), 118.

demoştur." Hammer'in Osmanlı Tarihi'nde⁶⁷ bu sözün Sühreverdi'ye ait olarak gösterilmesi yanlış olmalıdır. Zira Rumî ile Sühreverdi'nin görüşmüş olması tarih olarak mümkün değildir.

Abdurrahman Camî, Nefahatü'l-üns'te⁶⁸ Şeyh Abdurrahim Nizameddin'in hayatı hakkında bilgi verdikten sonra, Herat'ta Zeyneddin Hafî'den aldığı Arapça icazetnamenin metnini de aynen zikreder. Zeyneddin Hafî, yazdığı icazetnamede, Abdurrahim Rumî'nin kendisine intisabından memleketine dönüşüne kadar yaşadıklarından, bizzat okuttuğu derslerden, tasavvuftan, fenafillahtan söz ederek şöyle bitirmektedir : "Ne zaman ki, memleketine dönmek istediğini gösterdi, ben de ince ve ruhanî görüşle bu aziz oğlumun, Allah'ın kullarını Allah yoluna doğru götüreceğini, Hazret-i Fahr-i Alem'in yoluna yol göstericilikte yanılmayacağını anladım. Bunun üzerine bu yola girmekte kendilerinde yetenek gördüğü kimselerin tarikat erbabı yasalarına uymalarına, onlara Peygamberimize erişen dervişlik hırkasını giydirmesine, zikir telkinine ve Allah yoluna döndürmesine izin verdim."⁶⁹

Abdurrahim, mürşidlerinden izin alarak Herat'tan ayrıldıktan sonra Anadolu'ya dönmüş ve vatani olan Merzifon'da, şimdiki kabrinin etrafını kaplayan geniş bir alanı dergah yaparak irşad, tevhid ve telif ile uğraştı. Sultan II. Murad vakfından olan imarettten, bu hizmetlerinin karşılığı olarak, 835/1431 yılında günde beş akçe ve yılda on müd⁷⁰ buğday ücretle görevlendirildi. Bu ücret 843/1438 yılında sekiz akçeye çıkarıldı. Abdurrahim Rumî'ye padişahın bu yardımını neden kabul ettiğini sorduklarında, M. Mecdî Efendi'ye göre, Rumî onlara, "Geçim sebeplerine vasıta olan muhtelif ellere, daha büyük nimet sahibi olan hükümdarın yüksek elini tercih ederek başkalarından ihtiyaç elimizi çektik" cevabını vermiştir⁷¹.

Şeyh Abdurrahim Rumî, 863/1458 yılının Kasım ayı başlarında

(⁶⁷) Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi C. 1*, Haz. Abdulkadir Karahan, (İstanbul, 1991), 118

(⁶⁸) Lamiî Çelebi: *Nefahat-ül-üns Tercümesi*, (İstanbul, 1289), 618

(⁶⁹) Lamiî Çelebi: *a. g. e.*, 618; Hoca Sa'deddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, (İstanbul, 1989), 60-61.

(⁷⁰) Yirmi kileye eşit eski bir tartı ölçüstüdür.

(⁷¹) Mecdî Mehmed Efendi, *a. g. e.*, 89.

Merzifon'da vefat etti. Büyük bir törenle bugünkü yerine gömüldü. Ölümü ile ilgili olarak Amasya Tarihi'nde şöyle yazmaktadır:"863/1458 senesi Muharrem ayı başlarında Merzifon'da irşad-ı salikin ile meşgul olan Hulefâ-yi Zeyniyye'den Eşşeyh Nizameddin Abdurrahim-i Merzifonî vefat etti ve Merzifon'da hususî türbesine defnedildi."⁷² Nişancı Tarihi, kabrinin ihtiyaç sahiplerince ziyaret edildiğini zikreder⁷³.

Şeyh Abdurrahim'in bir zaman Edirne'de, fetih sıralarında da Akşemseddin ile birlikte İstanbul'da bulunduğu yönündeki rivayetler, Aşık Paşazade'nin onu, Sultan İkinci Murat zamanında ün almış ilim adamlarından "Mevlânâ Şerafeddin Kırımî, Mevlânâ Hayreddin, Molla Gürânî, Akşemseddin ve Akbıyık" arasında zikrederek "bu azizlerin bazılarının Fatih Sultan Mehmed zamanında hayatta bulunduklarını" yazmasıyla doğrulanmaktadır⁷⁴.

Abdurrahim Rumî'nin hayatı etrafında anlatılan pek çok menkıbe vardır. Çağdaşı olan Şeyh Akşemseddin ile arkadaşlığı ve maceraları halk arasında söylenegelmektedir. 884/1479 yılında ölen Akşemseddin'in, Osmancık'ta müderrislik yaparken Abdurrahim Rumî'yle tanıştığı ve aralarında dostluk meydana geldiği anlatılmaktadır. İstanbul'un fethinde Akşemseddin ve başka bazı tarikat liderleriyle birlikte Fatih'in yanında bulunarak Ayasofya'da Rum papazlarıyla dinî münakaşalar yaptıkları ve daha bazı menkıbeleri halk arasında anlatılmaktadır. Hoca Sa'deddin, Bursa'da Muradiye Medresesi'nin müderrisliğinde bulunmuş olan müfessirlerden Mevlânâ Hayalî'nin, kendi el yazısıyla yazılmış bir Telvîh nüshasının arkasında, "Kelime-i zikir ve tevhîd'i kendisine Şeyh Zeyneddin-i Hafî'nin halifesi olan Merzifonlu Şeyh Abdurrahim'in Edirne Yeni Cami'de telkin eylemiş olduğunu" yazmaktadır⁷⁵.

Türkçe şiirlerinde ilahî aşkı dile getirmiştir. Mecdî Efendi, "aşk ü şevk zamanlarında söylediği içten şiirlerinin halkı yaktığını, aşk ehlini, için için

(⁷²) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi C. 3, (İstanbul, 1927), 225; M. Mecdî Efendi: a. g. c., 90.

(⁷³) Ramazanzade Nişancı Mehmed Efendi: Nişancı Tarihi, (İstanbul, 1290), 132.

(⁷⁴) Derviş Ahmed Aşkı, a. g. c., 202.

(⁷⁵) Hoca Sa'deddin Efendi: a. g. c., 123; M. Mecdî Efendi: a. g. c., 161.

yanan mum gibi canından bezdirdiğini” belirtmektedir⁷⁶. Bursalı Mehmed Tahir, şiirlerinin sofîyâne olduğunu ve bu şiirlerinden oluşan “Divançe-i İlahiyatı” bulunduğunu nakletmekte, ayrıca “İrşâdü'l-enâm ve Aşkname” isminde iki eseri daha olduğunu belirtmektedir⁷⁷. Ancak bu eserler ele geçmemiştir.

Şiirlerinden Örnekler:

Yine deryâ gibi cûş itdi ‘aşkuñ

Başumı ‘aşk ile hoş itdi ‘aşkuñ

Şadeh şundı elüme içdüm anı

Delirdüm, beni sarhoş itdi ‘aşkuñ

Gehî ‘aqlum getirüp verdi idrāk

Muhabbet-nâme menkûş itdi ‘aşkuñ

Bu dünyānuñ yuvasında öterken

Uçurup bir ‘acip kuş itdi ‘aşkuñ

Sürüp ‘Abdurrahîmi himmetiyle

İletdi mürşide tuş itdi ‘aşkuñ⁷⁸

Tevbe Yâ rab haşâ yoluna gitdüklerüme

Bilüp itdüklerüme bilmeyüp itdüklerüme⁷⁹

(⁷⁶) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 90.

(⁷⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 111.

(⁷⁸) Orhan BİLGİN: Merzifonlu İki Şair, (İstanbul, 1992), 58.

(⁷⁹) Mecdî Mehmed Efendi, a. g. e., 90.

ZEYNEP HATUN

(?-1474)

Adı ve mahlası Zeyneb'dir⁸⁰. XV. yüzyıl kadın şairlerindendir. Kaynaklarda adı zikredilen ilk kadın divan şairidir⁸¹. Hemen bütün kaynaklarda Zeyneb Hatun biçiminde kayıtlıdır⁸². Osmanlı Müellifleri ve ondan naklen Türk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde, isminin "Zeyneb Hanım, Zeynü'n-nisâ"⁸³ şeklinde yer alması, şaire verilen değeri ifade için kullanılan "Zeynü'n-nisâ" sıfatının asıl isim gibi anlaşılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Zeyneb Hatun'un ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemektedir. Babası hakkında verilen bilgiler de çelişkilidir. Latifi'ye göre, "babası Kastamonu yöresinden sanatçı birisi"⁸⁴, Beyânî ve Aşık Çelebi'ye göre ise "Amasyalı bir kadıdır"⁸⁵. Bursalı Mehmed Tahir, babasının kadı olduğunu belirttikten başka, ismini de "Kara Belâyî Mehmed Çelebi" olarak vermektedir⁸⁶. Kaynaklar, "Mihri'nin babasını da "Kara Belâyî" mahlasıyla

(⁸⁰) Filiz KILIÇ: Meşairü's-Suarâ. İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, (Ankara, 1994), 296; Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, (Ankara, 1999), 487; Kınalızade Hasan Çelebi: Tezkiretü's-suarâ, Haz. İbrahim Kulluk, (Ankara, 1989), 435; Beyânî: Tezkiretü's-suarâ, Haz. İbrahim Kulluk, (Ankara, 19979), 112; Mustafa İSEN: Sehi Tezkiresi, (İstanbul, 1980), 210; Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmanî C.2, (İstanbul, 1331), 436; Osman Fevzi OLCAY: a.g.e., 87; M. Nail TUMAN: a.g.e., 393; Şemseddin Sami: Kamusü'l-alam C. 4, (İstanbul, 1893), 2449.

(⁸¹) Atilla ÖZKIRIMLI: Türk Edebiyatı Tarihi C. 4, (İstanbul, 1987), 1250.

(⁸²) Filiz KILIÇ: a.g.t., 296; Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, 487; Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Suarâ, 435; Beyânî: a.g.e., 112; Mustafa İSEN: Sehi Tezkiresi, 210; Mehmed Süreyya: a.g.e., 436; Osman Fevzi OLCAY: a.g.e., 87; M. Nail TUMAN: a.g.e., 393; Şemseddin Sami: a.g.e., 2449; Mehmed Zihni: Meşâhirü'n-Nisa, (İstanbul, 1295), 285.

(⁸³) Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.2, 219; Atilla ÖZKIRIMLI: a.g.e., 1250.

(⁸⁴) Rıdvan CANIM: Tezkiretü's-Suarâ ve Tabsiratu'n-Nüzemâ, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, EAÜFEF, TDEB, (Erzurum, 1991), 251.

(⁸⁵) Filiz KILIÇ: a.g.t., 296; Beyânî: a.g.e., 112.

(⁸⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.2, 219.

şairler yazan bir kadı olarak gösterirler⁸⁷. Onun için Osmanlı Müellifleri'nin isim konusundaki tespitini tereddütle karşılamak gerekmektedir.

Zeyneb Hatun'un çevresine ve aldığı eğitim düzeyine bakılırsa, eğitime önem veren bir aileden geldiği söylenebilir. Bu sebeple babasının kadı olması ihtimali yüksektir. Ancak bu bilgilerin rivayet ve yoruma dayandığı gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynaklara göre⁸⁸, Zeyneb Hatun, iyi bir eğitim almıştır. Devrinin ilimlerini tahsil etmiş, musiki eğitimi almıştır. Özellikle şiire olan ilgisi sebebiyle, Farsça ve Arapça şiirler okuyarak şairlik yeteneğini geliştirmiştir.

Aşık Çelebi ve Beyanî⁸⁹, Zeyneb Hatun'un "kadınlar taifesinin akıllılarından" ve "erkekleri kışkındıracak kadar olgun bir kadın" olduğunu belirtmektedirler. Bursalı Mehmed Tahir de, şiirdeki yeteneğini "Fıtnat Hanım"la eş tutmaktadır⁹⁰. Latifi "it" redifli gazeline nazire yazmıştır⁹¹.

XVI. yüzyıl tezkirelerinin hiçbirisi Zeyneb Hatun'un ölüm tarihi hakkında bilgi vermez, sadece Fatih Sultan Mehmed devri şairlerinden olduğu belirtilir. Osmanlı Müellifleri'nde⁹², "Zeyneb Hatun'un, 878/1474 yılında vatanı olan Amasya'da" vefat ettiği ve "Selamet Kadın" civarında defnedildiği zikredilmektedir.

Kaynaklar⁹³, Zeynep Hatun'un Fatih Sultan Mehmed adına "Divan" tertip ettiğini kaydederler. Hatta, Bursalı Mehmed Tahir⁹⁴, şairin Farsça ve

(⁸⁷) Mihri Hatun Divanı: Haz. Metin HAKVERDİOĞLU, İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahmed Yesevi Üniversitesi, SBE, (Ankara, 1998), 7 vd.

(⁸⁸) Haluk İPEKTEN ve başk.: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (İstanbul, 1988), 549; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 177; Rıdvan CANIM: a. g. t., 251; Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, 487; Mustafa İSEN: Şehi Tezkiresi, 210; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1250; Günay KUT: "Zeynep Hatun", BTK 2, (İstanbul, 1985), 163.

(⁸⁹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 296; Beyanî: a. g. e., 112.

(⁹⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 219.

(⁹¹) Rıdvan CANIM: a. g. t., 253.

(⁹²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., 219.

(⁹³) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 435; Rıdvan CANIM: a. g. t., 252; Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, 488; Mustafa İSEN: Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 137; Mehmed Süreyya: a. g. e., 436; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 219.

Türkçe şiirlerini ihtiva eden divanının Ayasofya Kütüphanesi'nde olduğunu kaydeder. Aşık Çelebi⁹⁵, divan konusunda herhangi bir bilgi vermez. Sözü edilen divan bugüne kadar bulunamamıştır.

Hemen bütün kaynaklarda, Zeyneb Hatun'la Mihrî Hatun'un çağdaş olduğu kaydedilmektedir. Aralarında çeşitli eğlenceli hikayeler olduğundan bahsedilmektedir⁹⁶. Aşık Çelebi, "Sultan Bayezid devletinde ve Sultan Ahmed hizmetinde Mihrî ile çağdaş imiş ve kasidelerle medhiyeler sunarlarmış. Mihrî, ölünceye kadar izdivaçtan uzak durmuş, Zeynep ise evlenip, şiir ve devlet erkânı ile olan münasebetini kesmiştir⁹⁷" demektedir.

Zeyneb Hatun'un, 1474 veya en geç 1481 yılında öldüğü kabul edilirse, bu yoldaki rivayetleri şüpheyile karşılamak gerekir. Zira, Şehzade Ahmed, II.Bayezid'in padişah olmasından, yani 1481'den sonra Amasya sancağına vali olmuştur. Buna göre, Zeyneb Hatun'un Sultan Ahmed'in edebî muhitinde bulunmuş olması mümkün görünmemektedir. 1506 yılında vefat eden Mihrî Hatun'un, muhtemel doğum tarihi de 1460 yılı olarak gösterilmektedir⁹⁸. Böyle bir durumda rivayet edilen latifelerin hayal mahsulü olması ihtimali ortaya çıkar. Mihrî'nin, şiirleri arasında Zeyneb Hatun'la ilgili hiçbir ayrıntıya yer vermemesi de onların aynı edebî muhiti paylaştıkları yönündeki düşüncüyü zayıflatmaktadır.

Aynı yüzyılda yaşamış bu iki şair tanışmış olabilirler. Ancak birinin yaşlı, diğerrinin çocuk denecek yaşta olması, kaynaklardaki bilgilerin değerlendirilmesinde ihtiyatlı davranılması gerektiğini göstermektedir. Kaynaklardaki bilgiler ışığında Zeyneb Hatun'un Amasyalı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak var olduğu bazı kaynaklarda belirtilen divanın veya

(⁹⁴) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 219.

(⁹⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 296.

(⁹⁶) Kınalızzade Hasan Çelebi: a. g. e., 435; Filiz KILIÇ: a. g. t., 296; Şemseddin Sami: a. g. e., 2449; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 219; Beyanî, a. g. e., 112; Muallim Naci: a. g. e., 234.

(⁹⁷) Filiz KILIÇ: a. g. t., 296.

(⁹⁸) Mihrî Hatun Divanı: Haz. Metin HAKVERDİOĞLU, İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahmed Yesevî Üniversitesi, SBE, (Ankara, 1988), 9.

Zeyneb Hatun'la ilgili yeni bilgilerin ortaya çıkması, şairle ilgili olarak daha kesin yargılara ulaşmamızı sağlayacaktır.

Zeyneb Hatun'la Mihrî Hatun'un Amasya'da yetişip şiirle meşgul olması, bu yüzyılda Amasya'nın sahip olduğu özel yeri ortaya koymaktadır. Bu durum, o dönemde eğitime ve kadına verilen değerin anlaşılması açısından da önemlidir. Bu şairlerin erkeklerle aynı ortamı paylaşmaları ve sahip oldukları özgüven de bunu teyid eder niteliktedir.

Zeyneb Hatun, hemen bütün kaynaklarda çok namuslu ve olgun bir kadın olarak tanıtılmaktadır⁹⁹. Latifi ve Gelibolulu Ali Zeyneb Hatun'u evlenmemiş göstermektedirler¹⁰⁰. Aşık Çelebi ve bazı yakın dönem kaynakları onun "Kadı Fehmî İshak Efendi" ile evlendiğini, bu suretle evine çekildiğini kaydetmektedirler¹⁰¹.

Zeyneb Hatun'un tek eseri, Fatih Sultan Mehmed adına tertib edildiği belirtilen, ancak ele geçmeyen "Divan"ıdır.

Bütün kaynaklarda örnek olarak tek gazeli kayıtlıdır.

Şiirlerinden Örnekler.

Gazel¹⁰²

Keşf it nikâbuñı yeri göği münevver it

Bu 'âlem-i 'anâsırı firdevs-i enver it

Debret lebüñi cûşa getür havz-ı kevşeri

'Anber saçunı çöz bu cihânı mu'athtar it

(⁹⁹) Mustafa İSEN: Latifi, 487; Beyanî, a. g. e., 112.

(¹⁰⁰) Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, 487; Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 137.

(¹⁰¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 296 ; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 219; Güntü KUT: a. g. e., 163; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 87.

(¹⁰²) Rıdvan CANIM: a. g. t., 252.

Haṭṭuñ berāt yazdı şabāya didi ki t̄iz
Var milket-i Hıṭā ile Çini müsahḥar it

Āb-ı Hayāt olmayıcak kısmet ey gönül
Bîñ yıl gerekse zulmete seyr-i Sikender it

Zeyneb ҡo meyli ziynet-i dünyāya zen gibi
Merdāne-vār sāde-dil ol terk-i ziver it

Beyit¹⁰³

Senūñ hūsnūñ benüm ‘aşkum senūñ cevruñ benüm şabrum
Efendüm dem-be-dem artar tükenmez bî-nihāyetdür

(¹⁰³) Mehmed Zihmî: a. g. e., 286.

İBRÂHİM (AŞIK)
İBRAHİM TENNÛRÎ
(?-1482)

Adı İbrahîm, lakabı Tennûrî'dir. XV. yüzyılın meşhur mutasavvîf şair, alim, şeyh ve müderrislerindendir. Şiirlerinde hem "İbrahim", hem de "Âşık"¹⁰⁴ mahlaslarını kullanmıştır. Babası "Sarrafzadeler" den Hüseyin Efendi aslen Sivaslı, annesi ise Amasyalıdır. Doğum yeri konusu ihtilaflıdır. Bir çok kaynakta Sivas'ta doğduğu belirtilirken¹⁰⁵ Osmanlı Müellifleri'nde "Amasya'da dünyaya gelmiştir" denilmektedir¹⁰⁶. Doğumuyla ilgili bilgi yoktur.

Tennûrî'nin, anne tarafından Amasyalı olması ve Amasya'da doğmuş olması göz önüne alınırsa, babası Hüseyin Efendi'nin, evlendikten sonra Amasya'ya yerleşmiş olmasını gerektirir. O halde Tennûrî ilköğrenimini de Amasya'da, aile çevresinde yapmış olmalıdır. Kayserili Divan Şairleri'ndeki, "Sivas'ta bir müddet okuduktan sonra" kaydını ihtiyatla karşılamak gerekir¹⁰⁷. Tennûrî, daha sonra Konya'ya giderek meşhur alimlerden Sarı Yakub Efendi'den ders almış ve eğitimini tamamladıktan sonra 842/1438'de Kayseri'ye gelerek Hunad Hatun Medresesi'ne müderris olmuştur¹⁰⁸.

İbrahim Tennûrî, birkaç yıl müderrislik yaptıktan sonra tasavvufa meylederek, müderrislikten feragat etmiş¹⁰⁹ ve Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin Hazretleri'ne intisap etmiştir. Muhtemelen 1444-45 yıllarında, Göynük'te, ondan icazet alarak Kayseri'ye dönmüş ve halkı irşada

-
- (¹⁰⁴) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., "Âşık" maddesi, C.1, 122-127; Mütjgan CUMBUR, "İbrahim Tennûrî'nin Âşık Mahlaslı Şiirleri", Erciyes Yöresi 1. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu, (3-5 Mayıs 1990, Kayseri), 1991, 49-50.
- (¹⁰⁵) Taşköprülüzade: Sakâik-i Nu'maniyye, 232; Lamiî Çelebi, Nefahâtü'lüns min Hadaratı'l-kuds, 688; Mecdî Mehmed Efendi, Hadaik-i sakaik, 247; Katip Çelebi: Keşfü'z-zûmûn, C.2. 1504; Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmanî, C.1, 92; Ahmed Nazif: Kayseri Meshurları, 13.
- (¹⁰⁶) Bursa'lı Mehmed Tahir: Osmanlı Müellifleri, C.1, 49.
- (¹⁰⁷) M. Fatih KÖKSAL: Kayserili Divan Şairleri, (Kayseri, 1988), 37.
- (¹⁰⁸) Taşköprülüzade, Sakâik-i Nu'maniyye, 232; Ahmed Nazif, Kayseri Meshurları, 13.
- (¹⁰⁹) M. Fatih, KÖKSAL: a. g. e., 37'de "medreseden ayrılışı mezhep farklılığına bağlanmıştır.

başlamıştır¹¹⁰. Tennûrî'nin bundan sonra da şeyhiyle münasebeti devam eder. Anlatılanlara göre o, Akşemseddin'le birlikte İstanbul'un Fethi'nde bulunmuş, Fatih Sultan Mehmed'in iltifatını kazanmıştır. Mevlvî Remzi Dede, "Bergüzar"ındaki bir şiirde Fatih'in Tennûrî'ye hürmeten, onu vergilerden muaf tuttuğunu anlatır:

"Hazreti Fatih muâfetiyle mümtâz eyleyüp
İhtimâtıyla mümtâz u müvellâ eylemiş"¹¹¹

İbrahim Tennûrî'nin Akşemseddin'i tanınması, Şakâik-i Numaniye ve Hadâik-i Şakâik'te şöyle anlatılmaktadır: "Akşemseddin Beypazarı'nda, bir gün müridleriyle sohbet ederken İbrahim Tennûrî de oraya gelip bir köşeye oturur¹¹². Akşemseddin, yanına şifa için gelenlerin hep bedeni hastalıklarını, dertlerini anlatıp ondan aldıkları cevapla gittiklerinden şikayetle 'Ne acéb emraz-ı rûhaniyeden sual iden yok' der. Bu sözü işiten İbrahim kalkıp şeyhin yanına gider. Şeyh kim olduğunu sorunca İbrahim Kayseri'de müderris olduğunu ve kendisinin yanına gönül derdine derman için ricaya geldiğini söyler. Akşemseddin ona, gelirken ne hediye getirdiğini sorar. İbrahim Tennûrî mahcubiyet içinde bir şey getiremediğini, zaten hediye alacak kudretinin de olmadığını söyler. Şeyhi de, 'Benüm hediye didüğüm vâkıat ve ahvâldür, gayri nesne degüldür.' diye karşılık vererek halvet emreder. O gece halvette dört yüz rüya görür ve sabah olunca gördüklerini kaleme alır." Eserde devamla -yine Tennûrî'nin ağzından- Akşemseddin'in kendisine karşı olan ilgi ve muhabbetinden bahsedilir¹¹³. Menkıbe kabilinden bazı olaylar anlatılır¹¹⁴.

İbrahim'e "Tennûrî" denmesinin hikayesi, Taşköprülüzade ve Mevdî

(¹¹⁰) Büyük Türk Klasikleri, İbrahim Tennûrî Maddesi, C. 3, (İstanbul, 1985), 42.

(¹¹¹) Ahmed Remzi Dede: Bergüzar, (Kastamonu, 1329), 35.

(¹¹²) Lamî'ye göre ise İbrahim, Akşemseddin'i görmek için Beypazarı'na gitmiş, fakat onun Göynük'te olduğunu öğrenince beklemiş ve şeyhi geldikten sonra görüşebilmiştir. Lamî Çelebi: Nefahatü'l-üns min Hadarati'l-kuds, 688

(¹¹³) Ahmed Nazif: Kayseri Meshurları, 14'te İbrahim Tennûrî'nin şeyhinin iltifatını kazanamadığı rivayetine de yer verilmektedir.

(¹¹⁴) Taşköprülüzade: Şakâik-i Nu'maniyye, 233; M. Mevdî Efendi: a. g. e., 247-248. Bu kısım "S. Nüzhet Ergun: Türk Şairleri, C. 1, 122.

Mehmed Efendi'de şu şekilde anlatılır: "Akşemseddin, bir gün İbrahim'e: 'Gel İbrahim, şu tennûrun (tandır) üstüne otur' diyerek onu tennûrun üstüne oturtup terletir. O sırada hakikat aleminde her ne olursa olur ve sonra Kayseri'ye Şeyh İbrahim Tennûrî olarak döner. O günden sonra Şeyh İbrahim Tennûrî cismanî olsun, gönül hastalığı olsun, kendisine her türlü dertle geleni tandıra oturtmakla tedavi ve irşad ettiğinden Tennûrî adıyla tanınmış ve Bayramî Tarikatı'nda Tennûrîlik bir kol, kendisi de pîr-i sâî sayılmıştır."¹¹⁵

Lamiî Çelebi, aynı olayı, bizzat İbrahim Tennûrî'nin oğlu Şeyh Lutfullah'tan dinlediğini belirterek şöyle anlatmaktadır: "Şeyh İbrahim, şeyhinin yanından ayrılıp Kayseri'ye döndükten sonra, bir ara kabız illetine yakalanır. Şeyhiyle görüşmeye gitmeye karar verir. Yolda konakladığı bir yerde uyurken rüyasında Akşemseddin'e benzeyen birini görür. O zat kendisine bu illetten kurtulmak için bir tennûrun üzerine oturmasını ve iyice terlemesini emreder. Sabah kalkınca Akşemseddin'e durumu anlatır. Şeyhi rüyasında gördüğünü aynen uygulamasını ve irşad işinde bunu metot edinmesini emreder. Şeyhinin tavsiyesi üzerine tennûr üzerine oturtmak yoluyla müritlerini irşad ve kendisine müracaat eden hastaları iyi etmeye çalışır."¹¹⁶ Bu sebepten "Tennûrî" ismiyle anılmaya başlar.

Şeyh İbrahim Tennûrî'nin, ömrünün son yıllarında -bazı kaynaklara göre tasavvufî neş'enin şiddetinden- kendini kaybettiği, hatta bazen kendi çocuklarını tanımadığı da kayıtlıdır¹¹⁷.

Şeyh İbrahim Tennûrî'nin vefatı, hayatı hakkında bilgi veren kaynakların hemen tamamının¹¹⁸ ittifak ettiği 887/1482 yılında Kayseri'de vuku bulmuştur¹¹⁹. Kayseri'de kendi adı verilen sokakta, hayattayken yaptırdığı

(¹¹⁵) Taşköprülüzade: *Sakâik-i Nu'maniyye*, 234; M. Mecdî Efendi: *a. g. e.*, 248.

(¹¹⁶) Lamiî Çelebi: *Nefahatü'l-üns min Hadaratı'l-kuds*, 688-690.

(¹¹⁷) M. Mecdî Efendi: *a. g. e.*, 249; Mehmed Süreyya: *a. g. e.*, C.1, 92.

(¹¹⁸) Mehmed Süreyya: *a. g. e.*, C.1, 92'de "Evahir-i asr-ı Hazret-i Fatih'de irtihâl eyledi." denmektedir ki, bu 1481 veya daha önceki bir veya bir kaç seneye tekabül etmektedir.

(¹¹⁹) Nefahatü'l-üns'teki "hicretin yüz seksen yedisinde" ibaresini de 887 olarak anlamak gerekir.

Şeyh Camii avlusundaki türbesinde medfundur¹²⁰.

Mutasavvıf bir şair olan İbrahim Tennûrî'nin şiirleri Yunus Emre ve Süleyman Çelebi'den izler taşır. Düzenli bir medrese eğitimi almış olması üslubunu etkilemiştir. Sade ve akıcı bir dille söylediği şiirlerinde aşk kelimesine çok yer vermiş, ilahî aşkı konu edinmiştir. Allah aşkıyla yanmak, her zaman onunla meşgul olmak, nefsi terbiye etmek gibi tasavvufî fikirleri anlatmaya çalışmıştır. Şiirlerinin çoğunluğunu aruz vezniyle yazmış, bazı şiirlerinde de hece ölçüsünü kullanmıştır.

“Kılalum hamd ile her işe niyâz
Ki anı hayr ile hatm ide üstad “

mısralarında Süleyman Çelebi'nin, aşağıdaki mısralarda da Yunus Emre'nin etkisini görmek mümkündür:

“Hey sultanım ben neylerem
İnileye âh ağlaya
Âh pîr oldum dün ü günü
İnileye âh ağlaya”

Ahmed Nazif, Kayseri Meşhurları adlı eserinde Şeyh İbrahim Tennûrî'nin ailesiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir¹²¹:

İbrahim Tennûrî'nin Üç oğlu, iki kızı vardır. İsimleri Şeyh Kasım, Şeyh Lutfullah, Şeyh Ali, Hadice ve Zeyneb'dir. Şeyh Kasım babasının yerine posta oturmuş, çocukları Şeyh Sun'ullah ve Şeyh Fethullah Efendiler de sonradan, posta oturmuş, şeyh olmuşlardır. Şeyh Kasım Efendi Kuds-i Şerif'te, şeyh olan iki oğlu da dedelerinin türbesi civarında gömülüdür. Şeyh Fethullah Efendi'nin neslinden de bazı alimler gelmiştir. Bunlardan Şeyh Abdurrahim, Şeyh Abdussamed, Şeyh Muhammed, Şeyh Kasım, Şeyh Davud ve Şeyh Fazlullah Efendiler babalarının makamına oturarak şeyhlik

(¹²⁰) A. Rıza KARABULUT- R. YILDIZ: Gölzar-ı Manevî ve İbrahim Tennûrî, (Kayseri, 1978), 10.

(¹²¹) Ahmed Nazif: a. g. e., 17.

etmişlerdir. Muhammed ve Kasım Efendiler kadılıktan ayrılarak tarikat şeyhliği makamına oturmuşlardır. Bunlara ilaveten Osmanlı Müellifleri'nde şairin "ahfadından ve Sultân Murâd-ı Sâlîs muasırlarından Ebussuud b. Şeyh Sa'dullah Efendi de ulemâ ve urefâdan bir zat olup 'Miftâhü'l-adâlet' isminde iki bâb üzre müretteb Türkçe bir eserin sahibi olduğu" yazılıdır¹²².

ESERLERİ

1. Gülzâr-ı Ma'nevî: 5140 beyit tutarında tasavvufî bir mesnevîdir. Bazı nüshalarda Divan-ı Gülzâr, Kitâb-ı Gülzâr gibi isimlerle de geçen, birtakım dinî-tasavvufî meselelerin fıkıh ve tasavvuf açısından ele alındığı eser 15 Safer 857/25 Şubat 1453'te tamamlanarak devrin hükümdarı Fatih Sultân Mehmed'e sunulmuştur¹²³. Türkiye kütüphanelerinde bir çok nüshası bulunan Gülzâr-ı Ma'nevî, Ali Rıza Karabulut ve Ramazan Yıldız tarafından yeni harflerle yayımlanmış; daha sonra eser üzerinde ikisi yüksek lisans¹²⁴, biri doktora olmak üzere üç tez çalışması hazırlanmıştır¹²⁵. Ayrıca eser Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü için bu çalışmalardan çok önce Kilisli Rifat Bilge tarafından taranmıştır.

Gülzâr-ı Manevî'nin Nüshaları:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi. No: 2231/4,
2. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi No: 3368.
3. Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No:1639.
4. Süleymaniye Kütüphanesi Mihrîşah Sultân No:215.
5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No:1211
6. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 2283.

(¹²²) Bursalı Tahir Efendi: Osmanlı Müellifleri, C.I. 49

(¹²³) Ali Rıza KARABULUT: Kayseri'de Meshur Mutasavvıflar, 199.

(¹²⁴) Semiha KIRAZ: Şeyh İbrahim Tennûrî ve Gülzâr-ı Manevî, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım, (İstanbul, 1991), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE ; İbrahim Tennûrî: Gülzar-ı Manevî, İnceleme-Metin, Haz. Mehmedin İSPİR, (Erzurum, 1988), AÜSBE.

(¹²⁵) Mustafa FİDAN: İbrahim Tennûrî Gülzâr-ı Manevî, İnceleme-Metin-Sözlük, (Kayseri, 1995), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE.

7. Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4158/3634.
8. Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş No:502.
9. Bursa Orhan Kütüphanesi No:1675.
10. Manisa Muradiye Kütüphanesi, No: 1295.
11. Kayseri Raşid Efendi kütüphanesi, No: 8680.
12. Antalya Tekeli Kütüphanesi No:745.
13. Çorum Halk Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No:818.
14. Berlin Staats Bibliothek No:1691.
15. Berlin Staats Bibliothek, No: 2655.
16. Berlin Staats Bibliothek, No: 2724.
17. Konya Belediyesi İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi No:13841.
18. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi No:3368.
19. Milli Kütüphane, Yz. FB. 200 ve Yz.A., No: 4646.
20. 27 AÜDTCF Kütüphanesi, M. Con B. Boyu No: 17. (Gülzâr-ı Şerîf adıyla kayıtlı.),
21. Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, No: 0.1254 (Divân-ı Gülzâr adıyla kayıtlı).
22. Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Ktp. No:435.
23. Kahire Üniversitesi Kütüphanesi, No:6416.

2. Gülşen-i Niyâz:

903/1497 yılında istinsah edilen eserde, Münâcât, Mirâciye, Na't, Destan, Hikaye, Kaside, Gazel, Terci-i Bend, ve Rubailer yer almaktadır. Bu şekliyle gayr-ı müretteb bir divanı andırmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası¹²⁶ üzerinden yapılan seçmeler, Ali Rıza Karabulut ve Rasim Deniz tarafından yayımlanmıştır¹²⁷.

(¹²⁶) Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No: 3791.

(¹²⁷) Seyh İbrahim Tennûri Divânı, Gülşen i Niyâz: Haz. Ali Rıza KARABULUT-Rasim DENİZ
Kayseri'de Müzeleri, Eski Eserleri ve Turizmi Sevenler Derneği Yayını, Kayseri 1983.

Şiirlerinden örnekler:

NA'T¹²⁸

Eyâ cân mülkinün şâhı Muḥammed

Bize sen doğru kıl râhı Muḥammed

Eger himmet kılursan cümle halka

Bulmaz kimse gümrâhı Muḥammed

Dü ‘âlemde senüñ gibi kimesne

Bulmadı şehensâhı Muḥammed

Gine her demde dirisin “mâ ‘arefnâk”

Ya kim biliser Allah’ı Muḥammed

Muḥammed’dür Muḥammed’dür Muḥammed

Bilen ol ulu dergâhı Muḥammed

Ki vardı kamu varlığını virdi

Bırakdı mülket ü câhı Muḥammed

Nazar kılmadı cennât ile hûra

Çodı râhı vü hem-râhı Muḥammed

Kamu mâhlûkı ol dem arda atdı

Hâk’un aldı nazar-gâhı Muḥammed

Ey Âşık elini sen andan ayırma

Ki olubdur yol âgâhı Muḥammed

(¹²⁸) Mecma, Milli Kütüphane, Yz. FB. 442. v.21b-22b.

GAZEL¹²⁹

Şu günden ki seni gördüm kamu varlık harâb oldu
Dû ‘ âlem zeyni gözümde hayâlât-ı serâb oldu

Saña senden nikâb oldum geh âteş gâhî âb oldum
Gehî yiller gibi esdüm gehî cismüm türâb oldu

Bu cânım defteri açdı gönüller üzre evrâkı
Celâlünden cemâlünden kamuya fetḥ-i bâb oldu

Yüregüm iltihâbından kimi mest ü kimi Mecnûn
Aķar gözler yaşı tırmaz cigerleri kebâb oldu

Gehî kahrıyla gark iken hicâbın götürür luḫfûñ
Kime luḫfun görmemişken yine kahrım hicâb oldu

Kimine şer‘ ün aḫkâmı muşaffâ bal olub tatlı
Kime şu kime sūd seyrün kime ‘ ıṣķuñ şarâb oldu

Temâm it gizlü gencünden görüpdî ‘ Âşık’un seyri
Ne diller söyledi anı ne dillere ḫitâb oldu

(¹²⁹) Mecmua. Milli Kütüphane, Yz. FB. 442. v. 26b-27a’dan.

HALİMÎ

(?-1482?)

Asıl adı Lütfullah Efendi'dir¹³⁰. "Halîmî" lakabı ve mahlasıdır. XV. yüzyıl da yaşamış olup Fatih Sultan Mehmed devri şair ve kadılarındandır¹³¹. Aşık Çelebi Fatih ve II.Bayezid devrinde yaşadığını kaydetmektedir¹³². Babası Yusufü'l-Acemî'dir¹³³. Osmanlı Müellifleri ve Amasya Meşâhîri'nde, "ceddi Sivaslı, kendisi Amasyalıdır" şeklinde kayıtlıdır¹³⁴. Halîmî ve ailesi hakkındaki bilgi bundan ibarettir. Doğum tarihi, eğitimi ve Amasya'dan ne zaman ayrıldığı konusunda hiçbir bilgi yoktur.

Lütfullah Halîmî, Fatih Sultan Mehmed devrinde, Mahmud Paşa'nın himayesinde yetişen olgun bir zattır¹³⁵. Devrinin Farsça'yı iyi bilen, faziletli ediplerinden biri, dilci, şair ve tabip olarak tanıtılmaktadır¹³⁶.

Halîmî'nin "Bahrü'l-garâib" isminde meşhur bir lügatı vardır ve bu eser halk arasında "Lügat-ı Halîmî" adıyla makbul bir eser olarak bilinmektedir¹³⁷. Hasan Çelebi, bu eserin muhtevası hakkında şöyle bilgi vermektedir: "Bu kitap iki ciltten oluşmaktadır. Birinci ciltte Farsça-Türkçe Sözlük yer almakta ve ikinci ciltte ise aruz, kafiye, şiir sanatı ve güzel sanatların kuralları anlatılmaktadır." Kaynaklarda "bu lugat Fatih Sultan Mehmed'e sunulmuştur" biçiminde kayıtlıdır¹³⁸.

(¹³⁰) M. Nail TUMAN: a. g. e., 222.

(¹³¹) M. Nail TUMAN, a. g. e., 222; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 303.

(¹³²) Filiz KILIÇ: a. g. e., 312

(¹³³) M. Nail TUMAN, a. g. e., 222.

(¹³⁴) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 273; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 76.

(¹³⁵) Kınalızade Hasan Çelebi, a. g. e., 303.

(¹³⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 273; Hüseyin AYAN, "Lütfullah Halîmî". Türk Dili ve Edebiyatı Ans. C 4, (İstanbul, 1981), 50; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 76.

(¹³⁷) M. Nail TUMAN, a. g. e., 222; Kınalızade Hasan Çelebi, a. g. e., 303; Nüshası için bk. Topkapı Sarayı B, no.382; TS.Eh.No 2023; TS.B. No:381; TS. A. no. 2763/2769 ve TS. R. No: 1876.

(¹³⁸) Hüseyin AYAN, a. g. e., 50.

Halîmî'nin şiir sahasında şöhreti yoktur. Ancak "lugat"inde şiirle ilgili kavramlardan bahsettiği için şairler arasında zikredilmiştir¹³⁹. Aşık Çelebi de onun şairliğiyle meşhur olmadığını belirtiyor¹⁴⁰. İlim sahasında ise parmakla gösterilecek kadar şöhret kazanmış, şer'î miras hukukuna dair olarak kitap ve şerhler yazmıştır¹⁴¹. Bu eserler gün ışığına çıkmış değildir.

Halîmî, "Kasîde-i Taiyye" adıyla Arapça bir kaside yazmış ve bunu 882/1477 yılında Fatih Sultan Mehmed'e takdim etmiştir. Halîmî sunduğu bu kasideyi yine kendisi şerh etmiştir. Kaside-i Ta'îyye'nin bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde olup, Halîmî, bu eserinde sergüzeşt-i ahvâlinden bir haylisini nakletmektedir¹⁴².

Lütfullah Halîmî'nin ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Lakin Fatih Sultan Mehmed'e kaside sunduğu tarih göz önüne alınır; Aşık Çelebi'nin onu II. Bayezid devrinde hayatta göstermesi dikkate alınırsa, Halîmî, 1482'den sonra ölmüş olmalıdır.

Bursalı Mehmed Tahir, Halîmî'nin "adındaki lüğatinden başka, miras hukukuyla ilgili bir kitabı ve şerhi, ayrıca tıpla ilgili olarak yazdığı "Kasımiyye" adlı eserinin de varlığından söz etmektedir¹⁴³.

Hasan Çelebi'de şairin Arapça üç beyti örnek olarak verilmiş, başka kaynaklarda şiirlerine rastlanmamıştır.

(¹³⁹) Kınalızade Hasan Çelebi, a. g. e., 303.

(¹⁴⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 312.

(¹⁴¹) Kınalızade Hasan Çelebi, a. g. e., 303.

(¹⁴²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 273.

(¹⁴³) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 273.

TACÎ BEY

(1432?-1485)

Asıl adı Tac Bey veya Tacî'dir. Kaynaklarda hattat ve şair Tacî Bey olarak tanıtılmaktadır¹⁴⁴. Hasan Çelebi ise, onu "Tacî" mahlaslı şairler arasında gösterir¹⁴⁵. Latîfi Tezkiresi'nde de adı Tac Bey, mahlası "Tacî" olarak kayıtlıdır¹⁴⁶. Tacî Bey'i hattatlar arasında zikreden Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatîn'de asıl isminin belli olmadığını söylemektedir¹⁴⁷. Bütün bunlar göz önüne alındığında isminin Tac ve mahlasının da Tacî olduğunu kabul etmek mümkün olur. Tacî Bey'in doğum yeri ve hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

Doğum tarihi verilmemiş olmakla birlikte, ölüm tarihi ve yaşından hareketle, Tacî Bey'in 836/1432 yılında, Amasya'da doğduğu söylenebilir.

Tacî Bey, Hacı Beyzade ismiyle meşhur ve Amasya'nın önde gelen ailelerinden birine mensuptur¹⁴⁸. İlk eğitimini Amasya'da tamamladıktan sonra bir müddet de Mısır'da eğitim gördü. Amasya'ya döndüğünde Şehzade Bayezid'e şehremini ve nişancı oldu¹⁴⁹. Tacî Bey, Bu şekilde şehzadenin çevresine dahil olarak sohbetlerinde bulundu ve iltifatını gördü. Sultan olduğunda da bu durumu devam etti. ölümüne kadar II. Bayezid'in defterdarı olarak görev yaptı. Gelibolulu Ali¹⁵⁰, de aynı bilgiyi teyid etmektedir.

Tacî Bey, II.Bayezid'in Amasya şehzadeliği zamanında işlerinden

(¹⁴⁴) Mustafa İSEN: Latîfi Tezkiresi (Ankara, 1999), 442; Rıdvan CANIM: a. g. e., 142; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 263; Müstakimzade Sadeddin, Tühfetü'l-Hattatîn (İstanbul, 1928), 148; Beyânî: a. g. e., 54; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 235; Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım (Ankara, 1994), 153; Şemseddin Sami: Kamûsü'l-Âlam C. 3, (İstanbul, 1893), 1608.

(¹⁴⁵) Kınalızade Hasan Çelebi a. g. e., 235.

(¹⁴⁶) Rıdvan CANIM: a. g. e., 142.

(¹⁴⁷) Müstakimzade S. Sadeddin: Tühfetü'l-Hattatîn (İstanbul, 1928), 148.

(¹⁴⁸) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 173; Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi C. I, 176.

(¹⁴⁹) Filiz KILIÇ: a. g. e., 531.

(¹⁵⁰) Gelibolulu Ali: Künhü'l-Ahbâr, Üniversite Kütüphanesi, no.2290/32, varak 204.

sorumlu bir görevli olarak yanında bulunmuş ve görevi II. Bayezid'in padişahlığı döneminde de devam etmiştir¹⁵¹.

Oğlu Sa'dî Çelebi'nin ifadesine göre¹⁵², Tacî Bey, meşhur Şeyhü'l-hattatın Hamdullah'tan icazetli olup, Muharrem 890/1485 yılının Muharrem'inde henüz elli dört yaşlarında iken öldü¹⁵³.

Tacî Bey'in büyük oğlu Cafer Çelebi, II. Bayezid ve Yavuz Selim dönemlerinde müderrislik, nişancılık ve kazaskerlik gibi önemli devlet görevlerine gelmiş, şair ve münşî olarak da şöhret kazanmıştır. Hakkındaki bir iddia yüzünden 1515'te idam edilmiştir. Küçük oğlu Sa'dî Çelebi, müderris olmuş, şair ve hattat olarak tanınmıştır. Torunu Balî Çelebi (Caferî), genç yaşta uyuşturucu yüzünden ölmüştür.

Şiirlerinden Örnekler.

Göz yaşlı gönül zülf-i perişanlar içinde

Çaldum qarânû gicede sū' bânlar içinde

Haddüni koyup varalıdan gülşene ey dost

Gül lāle beni yakdı gülistânlar içinde

*

Başa varmaz kimsenün işi dilâ tedbîr ile

Ol muvâfiq ola evvelde meger taqđîr ile¹⁵⁴

(¹⁵¹) Rıdvan CANIM: a. g. t., 142; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 148; Filiz KILIÇ: a. g. t., 532.

(¹⁵²) Sa'dî Çelebi: Münşeatı, Yay.Necatî LUGAL ve Adnan ERZİ, (İstanbul, 1956), 68-69.

(¹⁵³) Sa'dî Çelebi: a. g. e., 69.

(¹⁵⁴) Beyitler, "Rıdvan, CANIM, a. g. t., 142"den alınmıştır.

AFİTÂBÎ

(?-1494)

Adı Afîâtâbî'dir. Devrinin önemli alim, şair ve mutasavvıf vaizlerindendir¹⁵⁵. Doğum yeri konusu ihtilaflıdır. Birçok kaynakta Amasya'da doğduğu belirtilirken¹⁵⁶, bazı kaynaklar da Afîâtâbî'nin doğum yeri olarak Merzifon'u göstermektedir¹⁵⁷. Sehî ise Afîâtâbî'nin "Tosyalı" olduğunu yazmaktadır¹⁵⁸. Sehî Tezkiresindeki kayıt bir yana bırakılırsa, Afîâtâbî Merzifon veya Amasya'da doğmuş olmalıdır. Kaynaklarda şairin doğum tarihi ile ilgili hiçbir kayıt da yoktur.

Afîâtâbî, eğitimini bitirdikten sonra, şiirleriyle Şehzade Bayezid'in dikkatini çekmiş ve muhitine girmiştir. Fakat şehzadeye yakınlığını çekemeyenler, onun saraydan uzaklaştırılmasına sebep olmuşlardır. Hamisiz kalan ve geçim sıkıntısına düşen Afîâtâbî, bir kasideyle durumunu anlatıp, tekrar şehzadeye yaklaşmak üzere ricalar etmişse de fayda vermemiştir¹⁵⁹.

II. Bayezid'in Amasya'dan ayrılmasından sonra bir müddet, oğlu Şehzade Ahmed'e intisap etmiş onun iltifatını kazanmıştır. Nihayet tasavvufa meyletmış¹⁶⁰, emeklilikten kazandığı birkaç akçe ile ölünceye kadar Amasya'da vaaz ile meşgul olmuş, inziva halinde bir ömür geçirmiştir.

Afîâtâbî'nin ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sehî'deki "Şehzâde Sulţân Ahmed hizmetinde olurdu. Fakîr anı görmedüm ammâ eş'ârı ma' lûmdur." kaydına bakılırsa, Afîâtâbî, ihtiyarken ölmesine rağmen ancak (900/1494)

(¹⁵⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 148.

(¹⁵⁶) Mustafa İSEN: Latîfî, 88; Beyanî: a. g. e., 27; Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 151.

(¹⁵⁷) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 167; Şemseddin Sami: Kamûsü'l-Alâm C. I, (İstanbul, 1893)234; Mehmed Süreyyâ: Şicill-i Osmânî, C. I, 391; Filiz KILIÇ: a. g. t., 148.

(¹⁵⁸) Mustafa İSEN: Sehî Tezkiresi, (İstanbul, 1980), 153.

(¹⁵⁹) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 175. (Ancak Künhü'l-Ahbâr ve Kamûsü'l-Alâm'da Afîâtâbî'nin bu kaside vesilesiyle affedildiği kayıtlıdır.)

(¹⁶⁰) Rıdvan CANIM: a. g. t., 117-118.

tarikhlerine kadar yaşamış olmalıdır¹⁶¹. Bu itibarla Afitâbî'nin, 1494 yılından önce Amasya'da öldüğü söylenebilir.

Afitâbî kaynakların belirttiğine göre devrinin tanınmış şairlerinden birisidir. Latifî, onun için "devrin meşhur şairlerinden ve ileri gelen fasihlerindendir. Renkli şiirlerle müretteb divanı¹⁶², olgun sözleri ve tatlı bir dili vardır." demektedir. Şemsettin Sami de divanının varlığından söz etmektedir. Ancak divanı ele geçmemiştir.

Sehî, "güzel şiirleri ve parlak sözleri " olduğunu, şiirlerinin herkesçe bilindiğini söylemekte, Aşık Çelebi de "zamanının alimlerindendir" demektedir. Ele geçen şiirlerinden kudretli bir divan şairi olduğu anlaşılmaktadır. Bilhassa aşıkâne şiirlerde muvaffak olduğu görülmektedir.

Afitâbî'nin, vaaz esnasında bazen coşarak cezbe alametleri gösterdiği, tatlı üslubu ile bulunduğu meclisi neşelendirdiği rivayet edilmektedir.

Anlatılanlara göre, "Afitâbî, Çerağ adında bir civana aşık olmuş, onun aşkından deli divaneye dönmüştür. Bir gün Çerağ, Afitâbî'yi odasına davet etmiş. O da, davete uymak sünnettir, diye kalkıp Çerağ'ın odasına varmış. Görmüş ki oda içkiyle donatılmış, çevre güzellerle dolmuş, bunlar kadehleri ellerine alıp doldurup içiyorlarmış. Meclistekilerin yemelerini , içmelerini, eğlenmelerini Câm-ı Cem görse şaşırır kalırmış. Behram ve Keyvan bunların durumunu işitse hayran olumuş. Afitâbî durumu anlayıp bu hali görünce tevbe etmiş, sofî olduğu için de nazıkçe dönüp gitmek istemiş. Fakat güzeller onun geldiğini anlamışlar ve hep birden onu yakalayıp meclise getirmişler. İster istemez ona da şarap içirmişler. Neticede Afitâbî, sarhoş olmuş ve bastıran uykuyla kendinden geçmiş. Başındaki tûlbent şarap kabına düşmüş, hırkasına Çerağ'ın hararetinin aydınlığından ateş düşüp ten cüppesini odlara ve beden hırkasını ocaklara yakmış. Afitâbî'nin akli başına gelip bu hali görünce şu beyti söylemiş:

(¹⁶¹) S. Nüzhet ERGUN: Türk Şairleri , (İstanbul, 1937), 28.

(¹⁶²) Mustafa İSEN: a. g. e. , 88; Mehmed Riyazi: Rivazü's-Suarâ, Nuruosmaniye Ktb.,3724. 26 b.

Şofisün Āfitābī bezm-i Çerāğa varma

Kim hırkañ oda yanar düşer şarāba təcun¹⁶³

Aşık Çelebi de, Çerağ'ı gördüğünü ve onun İstanbul'da kitap sahaflığı yaptığını, Afitābī'nin kendisi için yazdığı gazellerini okuyup gezdiğini anlatmaktadır¹⁶⁴.

Şiirlerinden Örnekler:

Kaside'den¹⁶⁵

Müjeñ tırine cān etmek hedef devlet nişānıdır

Veli benim gibi hākinüñ ol devlet ne şānıdır

Yeter düşdüm ırağ ok gibi kurbān olduğum rahm it

Ham-ı ebrūlarından kim yed-i kudret kemānıdır

Zamānında bu şāhuñ çek taşarrufdan elin ey çarğ

Yıkar bir bir senüñ gönüñ yigitlek 'unfuvānıdır

Gazel¹⁶⁶

Ka' be-i kūyuña yol vir aña kim yol varamaz

Bitür anuñ dilegin kim dileyüb yalvaramaz

Çekti çāk eyledi cān cūbbesini 'ışk henüz

Dostuñ dest-i gamından yaqasın kırtaramaz

(¹⁶³) Mustafa İSEN: Sehi Tezkiresi, (İstanbul, 1980), 152-153.

(¹⁶⁴) Filiz KILIÇ: a. g. e., 148.

(¹⁶⁵) Rıdvan CANIM: a. g. t., 118.

(¹⁶⁶) Filiz KILIÇ: a. g. t., 148.

Cevr okuñ atar iken yâr kemân-veş bile mi
 Kışabilür ne için kolları ile şaramaz

Ŧoķınam bir dil-i ‘uşşāk-ı perīşāne meger
 Ol perī şāne ile zülfin anuñçün şaramaz

Var mı bir gün ki güneş ahşāma dek şehre düşüp
 Gü-be-gü der-be-der ol mäh-likâyı aramaz

Qılca fehmeyleyemez müy-ı miyānuñ arasın
 Şol ki diķķat idicek bir kılı iki yaramaz

Bulmadum derdüme emsem lebün emsem bâri
 Ŧāķatüm kalmadı sabr itmege hālüm yaramaz

Āftābī toĝa devlet güneşi bir gün ola
 Hāk Te‘ālā kılını qahr ile dā’im kıaramaz

MİHRÎ HATUN

(1460?-1506)

Adı ve mahlası "Mihri"dir¹⁶⁷. XV. yüzyıl ın tanınmış kadın Divan şairidir. Ancak Evliya Çelebi'ye göre¹⁶⁸ adı, Mihr-mâh, Bursalı Mehmed Tahir'e göre¹⁶⁹ ise, Fahrünnisâ veya Mihrünnisâ'dır. Mihri Hatun, Gümüşlü-oğullarından Pîr İlyas Sucâeddin Yahya Halvetî (ö.813/1410)'nin torunudur. Evliya Çelebi'ye göre¹⁷⁰ babası, dönemin Amasya kadısıdır. Diğer kaynakların çoğu¹⁷¹ da onun babasını "Belâyî" mahlası ile şiirler yazan "Mehmed Çelebi b. Yahya" olarak gösterirler.

Aşık Çelebi 'ye göre¹⁷², Mihri'nin ailesi Amasyalı olup, kendisi de Amasya'da dünyaya gelmiştir. Mihri Hatun'un Amasyalı olduğu, kendi şiirlerinde de sık sık dile getirilmiştir. Mehmed Zihni'nin¹⁷³, "onun İstanbul edibelerinden olduğunu" söylemesi bir yanılma olmalıdır.

Divanının baş tarafındaki "Tazarrunname"de ecelden emândan ve bazı gazellerinde "itiharladiğından" söz etmesi, Mihri'nin yaşlılık dönemine kadar yaşadığına işaret eder. Temiz bir aşkla sevdiği ve kendisinden biraz yaşlı olan Müeyyedzade'nin 860/1456 yılında doğmuş olması, ayrıca Şair Makâmî'nin¹⁷⁴ onun için yazdığı gazelde yaşlılığından bahsetmesi, onun, hiç olmazsa kırk beş-kırk altı yıl yaşadığını kabul etmeyi gerektirir. Bu takdirde Mihri Hatun'un 865/1460 sıralarında doğduğu söylenebilir.

(¹⁶⁷) Filiz KILIÇ: a. g. t., 439.

(¹⁶⁸) Evliya Çelebi: Seyahatname C. II, (İstanbul, 1314), 192.

(¹⁶⁹) Murat URAZ: Kadın Şairlerimiz, (İstanbul, 1941), 113; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 408.

(¹⁷⁰) Evliya Çelebi: Seyahatname C. II, (İstanbul, 1314), 192.

(¹⁷¹) Mustafa İSEN: Latîfî Tezkiresi, 521; Mehmed Zihni: Mesâhirü'n-Nisa, (İstanbul, 1295), 240; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 152; Mihri: Divan, Üniversite Kütüphanesi, no.T. 1994/2, Gazel 40, 8. beyit."

Ey belâkeş Mihri sen benzer Belâyî neslisin
Sana dâim bî-vefâlar gâlibâ andan çıkar"

(¹⁷²) Filiz KILIÇ: a. g. e., 439.

(¹⁷³) Mehmed Zihni: a. g. e. 240.

(¹⁷⁴) Mihri Divanı: Haz. Metin Hakverdioğlu, 15.

Mihri'nin bütün hayatı, "Geçmiş ki hayf Mihri Amâsiye'de 'ömrün"¹⁷⁵ mısraında da belirtildiği gibi, doğum yeri olan Amasya'da geçmiştir. Yalnız civar bazı şehirleri gördüğü, yaylalara çıktığı yine şiirlerinden anlaşılmaktadır¹⁷⁶.

Mihri Hatun, II.'in muhitinde bulunmuştur. Amasya'dan hiç ayrılmamış, 912/1506 yılında Amasya'da ölmüştür. II.Bayezid tarafından yaptırılan ve Zevâdiye¹⁷⁷ ismiyle bilinen Halvetî tekkesinde, dedesinin yanına defnedilmiştir.

Savadiye semtinde bulunan ve Halvetî şeyhi Pîr İlyas'a hürmeten "Pîrler Mezarlığı" olarak anılan bu yer, ne yazık ki pek çok benzeri yer gibi aynı kaderi paylaşmış, garip bir anlayışın tezahürü olarak parka dönüştürülmüştür. Bunun yer darlığı sebebiyle yapılması ve dönemin(1938-1944) ileri gelenleri, aydınları tarafından kabul görmesi de ayrı bir garabettir.

Mihri Hatun, dedesi tarikat şeyhi ve babası kadı olduğu için, iyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. "Bedîî beyândan nasîbedâr" olduğu, kendi şiiri ve kaynakların tespitiyle sabittir¹⁷⁸. Yalnız Evliya Çelebi'nin:"Yetmiş cild muteber kitabı okuyup, cümle ulemâyı sanat ve ilim bahislerinde aciz bırakmıştır." demesi, onun bilinen üslubunun yansıması olduğu gibi, "fıkha, ferâize, hayza, nifasa dair risâle leri"¹⁷⁹ bulunduğundan bahsetmesi de, eldeki bilgilere göre, bir latife olarak düşünülebilir¹⁸⁰.

Mihri'den bahseden eserlerin belli başlılarında, onun gençliğinde pek güzel, hoş sohbet, biraz şuh, fakat o nispette iffetine sahip, iradesine hakim olduğuna, işaret edilmiştir. Yüz ve ahlak güzelliğine sahip olan Mihri Hatun, bir çok talipleri çıkmasına rağmen evlenmemiştir. Hatta bunlardan Eyüp

(¹⁷⁵) Mihri Divanı, Üniversite Nüshası, no. 1994/2'de 176. gazelin maktai.

(¹⁷⁶) Bk. Divanın gazeliyat kısmında Ladik hakkında murabba 82 ve Koniccek'le ilgili gazel 89.

(¹⁷⁷) Günümüzde "Savadiye" biçiminde kullanılmaktadır.

(¹⁷⁸) Mustafa İSEN: Latîfî, 521.

(¹⁷⁹) Evliya Çelebi: a.g.e. 192/342.

(¹⁸⁰) Abdulkadir KARAHAN: Mihri Hatun, İslam Ansiklopedisi, C. 8, (İstanbul, 1979), 305.

müderresi Paşa Çelebi'nin onu istemesiyle ilgili olarak, Aşık Çelebi'nin¹⁸¹ rivayet ettiği, şair Zâtî'ye ait, açık saçık bir kıt'a da kaynaklara geçmiştir.

Mihri Hâtun, Şehzade Bayezid muhitinde şöhret bulmuş, şairlerdendir. Şiiri ile şöhret kazanmağa başladığı sıralarda şehzadenin dikkatini çekerek iltifatını kazanmış ve muhitindeki şairlere dahil olmuştur.

Şehzade Ahmed'in, Amasya'ya vali olduğu dönemde Mihri Hâtun, artık şiirdeki şöhretini kazanmış, şehzadenin etrafında oluşan edebî çevrede yerini almıştır. Divanındaki kasidelerin çoğunu da, Şehzade Ahmed'e yazmıştır.

II. Bayezid ve daha sonra Şehzade Ahmed çevresinde yaşamış bazı şahsiyetlerle Mihri Hâtun arasında yaşandığına inanılan aşklardan söz edilir. Devrinden başlayarak zamanımıza kadar yazılmış pek çok eserde bu aşklara, aşıkâne latifelere, karşılıklı şiir söyleşmelerine rastlanmaktadır. Bu arada dillere destan olan hissî mahiyetteki münasebetleri Müeyyedzade Hâtemî ve Sinan Paşazade İskender Çelebi etrafında toplanır.

Mihri, bilhassa İskender Çelebi'ye olan ruhî zaafını gazellerinde¹⁸² anlatmaktadır. Aşık Çelebi¹⁸³, gençlik döneminde Kazasker Müeyyedzade Hâtemî ile Mihri Hatun arasında önce aşinalık, sonra da aşk peyda olduğunu söylemekte, zaman zaman görüşüklerini belirtmektedir. Hatta Hâtemî'nin Mihri Hatun'la İskender Çelebi arasındaki ilişkiyi ima yoluyla dile getirdiğini ve Mihri'nin buna bir beyitle karşılık verdiğini kaydeder. Bu temiz aşk, Fatih'in Müeyyedzade hakkında çıkardığı ferman ile evliliğe dönüşmeden bitti.

(¹⁸¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 440.

(¹⁸²) Mihri Divanı, Üniversite Kütüphanesi Nüshası, T.1994/2, 157b.

(¹⁸³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 442. Sen yalândan Hâtemî ' aşık geçürdün Mihri'ye
Şümme vallâhi seni Mihri sever oğlândan “

Çeşitli kaynaklara göre¹⁸⁴, Sultan Ahmed meclisinde, zarifler ve şairler bunu ima eden nükteler sarfedince, Mihrî Hâtun bunlara ince karşılıklarda bulunmuştur. Bu maksatla söylediği:

”Nice İskenderi la‘lim zülâli

Suya iletirdi vü susuz getürdi” beyti pek meşhurdur.

Mihrî Hâtun, içinde bulunduğu edebî çevredeki şairlerle de ilişki içindedir. Bu şairlerden Necatî, Güvahî, Makamî, Afîfâbî ve Münîrî ile ahabplık kurduğu veya haberleştiği bilinmektedir¹⁸⁵. Bunlardan şüphesiz en çok te’sir altında kaldığı ve san’atı bakımından en fazla ilgi duyduğu Necatî’dir. Mihrî, yazdığı bütün şiirleri daima ona göndermiştir. Latîfî¹⁸⁶, “Necatî (ö. 914/1508)’nin “döne döne” redifli gazeline çok nazire söylendiğini, ancak Mihrî Hatun’un naziresi kadar güzeli olmadığını kaydeder. Mihrî Hatun, Necatî’yi kendisine örnek olarak almış olmakla beraber, bununla yetinmemiş, bazen şiirde ona yetiştğini ima etmiştir. Necatî ‘nin bu kabil hareketlerinden memnun kalmadığı onun hakkında yazdığı rivayet edilen bir kıtasından¹⁸⁷ da anlaşılmaktadır.

Mihrî Hâtun, aşklarını, eski edebiyatımızın imkan verdiği ölçüde, pervasız sayılabilecek bir tarzda, şiirlerinde ifade etmiştir. Bu onun şiirlerinin ayırıcı bir özelliğidir. Şiirlerinin bu yönü tezkirelerde¹⁸⁸ de belirtilmiştir. Hiçbir Osmanlı kadın şairi, mesela Zeyneb veya Hubbî Ayşe Hanımlar, aşklarını ifade etmede onun kadar samimî olamamışlardır. Bu samimiyet ve sade dil eski edebiyatımızda pek az şaire nasip olmuştur.

Divanındaki bazı gazellere, çağdaşlarının latifelerine, kaynakların aktardığı bilgilere bakılırsa, Mihrî Hâtun, “hoştab’, şirin-eda” bir san’atkar,

(¹⁸⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 441; Mustafa İSEN: Latîfî, 310; Rıdvan CANIM: a. g. t., 522; Beyanî: a. g. e., 274;

(¹⁸⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 439; Mustafa İSEN: Latîfî, 308; Rıdvan CANIM: a. g. t., 521; Mustafa İSEN: Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısım, (Ankara, 1994), 164.

(¹⁸⁶) Mustafa İSEN: Latîfî, 310.

(¹⁸⁷) Mustafa İSEN: a. g. e., 310; Rıdvan CANIM: a. g. t., 522.

(¹⁸⁸) Mustafa İSEN: a. g. e., 310; Filiz KILIÇ: a. g. t., 442; Rıdvan CANIM: a. g. t., 522.

nefsine itimat besleyen, sağlam karakterli şairdir. Tazarruname'nin son kısmında, bir kadın olarak, kendi devrinin erkeklerine ve onların zihniyetine karşı, nefsinin müdafaa etmesi de, şahsiyetini belirten delillere eklenebilir. Aşık Çelebi de Mihrî Hâtun'u anlatırken bu anlayışı onaylayan bir dil kullanmıştır.

Eserleri:

Mihrî Hâtun'un tek eseri divanıdır. Divanın baş tarafındaki **Tazarruname** hep divanın bir parçası sayılmıştır. Ancak 484 beyit ve 10 dördlükten oluşan bu mesnevîyi müstakil bir eser saymak gerekir. Mihrî Divanı'nın İstanbul 'da bilinen belli başlı yazmaları üç nüshadır¹⁸⁹. Mihrî Divanı'nın tenkitli metni, Metin HAKVERDİOĞLU tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır¹⁹⁰.

Buna göre:

1. **Tazarruname**, I. Tevhîd (20 beyit), II. Münâcât-Tazarruname (41 beyit), III. Tevhîd (6 dördlük), IV. Na't-ı Resûl Aleyhisselam (35 beyit), V. Kasîde-i Der Na't-ı Aleyhisselam (15 beyit), VI. Fi'l-mev'ize (15 beyit), VII. Münâcât (52 beyit), VIII. Münâcât Der Münâsib-i Ahvâl-ı Ad Meyân (34 beyit), IX. Münâcât Der Efhâr-ı Âciz Nefs (49 beyit), X. Münâcât Der Tâleb-i Mağfiret (68 beyit), XI. Mev'ize Der Ahvâl-ı Fenâ-yı Rûzigâr (38 beyit), XII. Der Ahvâl-ı Fenâ-yı Rûzigâr (11 beyit), XIII. Duâ-yı Hâkire (57 beyit), XIV. Hâtîme-i Risâle (20 beyit), XV. Çâr Anâsır (4 dördlük), XVI. Der Tevhîd-i Bârî (29 beyit)'den oluşmaktadır.

2. Divan'ın asıl kısmı ise, biri II.Bayezid'e ve ikisi de Şehzade Ahmed'e yazılmış olmak üzere on iki kasîde, 205 gazel, 8 murabbâ, bir müstezât, bir muhammes ve 7 müfred ihtivâ etmektedir¹⁹¹.

(¹⁸⁹) İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Katalogu 1, İstanbul 1947.74; nüshaları için bk. Üniversite kütüphanesi, no. T.1994/2 (Diğer nüshalara göre daha eksiksiz ve güvenilir nüshadır.); Ali Emiri K., no. 414; Ayasofya kütüphanesi, no.3974.

(¹⁹⁰) Mihrî Hatun Divanı: Haz. Metin HAKVERDİOĞLU İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahmed Yesevî Üniversitesi SBE, (Ankara, 1998).

(¹⁹¹) İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Katalogu 1, (İstanbul, 1947), 74.

Devrine göre, dilinin sadelik ve tabiiliği, kolay yazıyor hissi vermiş olmasına rağmen, şiirlerinde imâle ve zihafılar da çoktur. Yazış tarzı bakımından, çağdaşlarıyla, mesela Necatî ile, mukayese edilirse, hayli gölgede kalır. Ancak şiirlerinde samimiliği, günlük olaylara teması, ona ayrı bir özellik kazandırır. İcad ve tasarrufu genellikle nazirelerde bulmuştur.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel¹⁹²

Hâbdan açdum gözüm nâ-gâh kaldurdum seri
Karşuma gördüm turur bir mâh-çehre dil-beri

Tâli'üm sa' d oldu yâhûd kadre irdüm gâlibâ
Kim mahallüm içre gördüm gice toğmış müşteri

Nûr akar gördüm cemâlinde egerçi zâhiren
Kendüsi beñizer müselmâna libâsı kâfirî

Gözümü açup yumunca oldu çeşmümden nihân
Şöyle teşhîş iderüm kim yâ melekdür yâ perî

İrdi çün âb-ı hayâta Mihrî ölmez haşre dek
Gördi çün şeb zulmetinde ol 'ıyân İskenderi

(¹⁹²) Mihrî Divanı: a. g. t., g. 194.

Gazel¹⁹³

Ben umardum ki baña yâr-ı vefâ-dâr olasın

Kim umardı ki seni böyle cefâ-kâr olasın

Sen ki gül-zâr-ı cinānuñ gül-i nev-restesisin

Ne revâdur ola ki her hâr u hâsa yâr olasın

Bed-du' â itmezin ammâ ki Hudâdan dilerin

Bir senüñ gibi cefâkâra hevâdâr olasın

Şimdi bir hâldeyiz kim ilenen düşmenine

Dir ki Mihrî gibi sen dağı siyeh-kâr olasın

Gazel¹⁹⁴

Dergehinde ol şehûñ ma' lûm olaydum kâşki

Hidmetine yüz sürüp maḥdûm olaydum kâşki

Gülistânında ben ezhâr olmadum çün dostuñ

Büstânında piyâz u şam olaydum kâşki

Göyününce kahr-ı a' dâ ile dil micmer gibi

Cevr-i yâr ile yanaydum mum olaydum kâşki

Ta' n-ı nâdândan yûri sen eyle zâhid ihtirâz

Ḥaşre dek ben 'ışkla mezmûn ola idûm kâşki

(¹⁹³) Mihrî Divanı: a. g. t., g. 124.

(¹⁹⁴) Mihrî Divanı : a. g. t., g. 196.

Gazel¹⁹⁵

Āteş-i ğamda kebāb oldu ciger döne döne
Göklere çıkdı duĥānumla şerer döne döne

Cān fıraķuñla fitil oldu gönül ĥānesüne
Ten ĥayālünle fener oldu yanar döne döne

Ĥāk-i pāyiñe yüzün sürmek çün şems u kamer
Ser-i kūyuña gelür şām u seher döne döne

Kaşuña beñzemek içün senüñ iy zühre-cebīn
Kendüzin tutdı hilāl itdi kamer döne döne

Cān canbāzını gör la‘lüne irişmek içün
Rismān-ı ser-i zülfünden iner döne döne

Düşeli şevk-i ĥayāli lebüñ Mihrī dile
Āteş-i ğamda kebāb oldu cige döne döne

Gazel¹⁹⁶

Cihān içinde bir ĥüba Güvāhi
Seni Ĥaķ mübtelā kılsun ilāhī

Taķup boynuña zülf-i rismānın
Zenehdānında kılsun saña çāhı

(¹⁹⁵) Mihrī Divanı: a. g. t., g. 143.

(¹⁹⁶) Mihrī Divanı: a. g. t., g. 189.

Leb-i cām-ı meyinden yād kılsun
 Seni meclisde bir boynı sürāhi

Ser-i zūlfine berdār itsün āhir
 Seni bir hūsn ilinūñ pādişāhı

Me' ālin işbu nazmuñ ger şorarsañ
 Nedür dirseñ Güvāhinün günāhı

Bir iki beytūñ ile Mibriyi sen
 Niçün yād eylemezsün gāh gāhı

MAHMÛD

(7-1508)

Asıl adı Bedreddin Mahmud Efendi olup, şiirlerinde "Mahmûd" ismini mahlas olarak kullanmıştır¹⁹⁷. Asıl mesleği kadılıktır. Babası Amasya'nın faziletli şahsiyetlerinden Şeyh Mehmed Efendi'dir.

Mahmud eğitimi tamamladıktan sonra Bursa Kadılığı'nda bulundu. Bursalı Mehmed Tahir'e göre ilmî fazileti olduğu gibi, şiirde de yeteneği vardır. Bursa Kadısı iken 914/1508 yılında öldü¹⁹⁸.

Mahmud, Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine¹⁹⁹ "Mahmûdiyye-Vesîle" ismiyle nazire yazıp Sultan II. Bayezid'e sundu. Ayrıca onun ahlak ve tasavvuftan bahseden, otuz bölümden oluşan "Fevz ü Felâh" adında bir eseri daha olduğu da zikredilmektedir²⁰⁰. Ancak bu eserleri ele geçmemiştir.

Şiirlerine Örnek

Mahmudiyye'den²⁰¹

Bedî'-i Rabb-i a' lādür Celālî nûru ecnādür
Dü 'âlem kûl o mevlādür kamuya hükmi istilâ

Anuñla kâ'inât zinde iderler şükür her hinde
Anuñ dergâh-ı 'izzinde tahayyürde kamu ihyâ

Bu mevcûdât kemâlûñe nişândür hem celâlûne
Dü 'âlem pes cemâlûñe mücellādür olup zav'a

(¹⁹⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 252; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 33.

(¹⁹⁸) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 252.

(¹⁹⁹) Yazıcıoğlu Mehmed'in 1449'da yazdığı yaratılış, peygamberler, Hazreti Muhammed'in hayatı ve öteki İslam büyükleriyle kıyamet belirtileri, Cennet Cehennem konuları ihtiva eden eser.

(²⁰⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 252.

(²⁰¹) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. I, 252.

CAFER ÇELEBİ

(1463?-1515)

Asıl adı Cafer Çelebi olup, şiirlerinde "Cafer" mahlasını kullanmıştır²⁰². II. Bayezid ve Yavuz Selim devirlerinde, nişancılık ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuş; eserleri ile tanınmış bir şahsiyettir. Tacîzade veya Tacî Beyzade lakabıyla tanınmıştır. Babası şair ve hattat Tacî²⁰³ Bey'dir. Aşık Çelebi'ye göre²⁰⁴ "Tacî Beyliler Rûm'da şeref ve câh ile marûf hânedan" idi. Bunların Amasya'da, eskiden beri "Hacı Beyzade" adı ile bilinen önemli bir aileye mensup olmaları Aşık Çelebi'yi teyid eder²⁰⁵. Cafer Çelebi, Amasya'da doğdu. Kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Erünsal²⁰⁶, onun doğum yılını 868/1463 olarak tespit eder.

Cafer Çelebi, babasının yanında yetişti. İlk eğitimini Amasya'da aldı. Buradaki hocaları, babasının mevki ve ilgisi nedeniyle devrin önde gelen alimlerinden Şeyhîzade Abdî, Mu'îdzade Muhyiddin Mehmed, Horasanîzade Seyyid Abdullah Çelebi'ydi. "Kıbletü'l-küttâb" olarak bilinen meşhur Şeyh Hamdullah'tan da hat sanatını öğrendi²⁰⁷.

Eğitimi sürdürmek amacıyla Amasya'dan ne zaman ayrıldığı bilinmemekle beraber, yüksek eğitimini İstanbul'dan çok Bursa'da tamamladığı bilinmektedir. Mecdî'nin "Hadâik-i Şakâik'te"²⁰⁸ ders aldığı hocalar olarak verdiği isimleri Cafer Çelebi, Hevesname'sinde de dile getirmektedir.

(²⁰²) Cafer Çelebi'nin biyografisi, büyük oranda, İsmail E. ERÜNSAL'ın "The Life and Works of Tacîzade Cafer Çelebi with Critical Edition of His Divan", (İstanbul, 1983), adlı çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

(²⁰³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 215; Mustafa İSEN: Şehî Tezkiresi, (İstanbul, 1980), 69.; Rıdvan CANIM: a. g. t., 154; Beyanî: a. g. e., 58; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 246.

(²⁰⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 215.

(²⁰⁵) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi, C. 3, 225-235.

(²⁰⁶) İsmail E. ERÜNSAL: a. g. e., XXVI.

(²⁰⁷) Müstakimzade S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatın, (İstanbul, 1928), 148.

(²⁰⁸) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 335-337.

Hocazade Muslihiddin (ö.893/1488), Hatibzade Muhiddin (ö.901/1496), kazasker Kestelli Muslihiddin Mustafa (ö.901/1496) ve bilhassa kazasker Hacı Hüseyinzade Muhiddin Mehmed Camî (ö. 911/1505) gibi, devrin en meşhur ilim adamlarından eğitim aldı. Hacı Hasanzade'den mülâzım oldu²⁰⁹.

Aşık Çelebi²¹⁰, onun mülâzım olur olmaz, "henüz yaşı kemâle ermeden eğitimden para kazanmaya başladığını" belirtmektedir. Kaynaklar ittifakla "ilmini ve yeterliliğini ispat ettiğini" kaydetmektedir. Buna göre Cafer Çelebi, daha Bursa'da iken çalışmaya başlamıştır. Muhtemeldir ki, ilk tayini Simav Medresesi'ne yapılmıştır. Burada kadılık yapmış ve kendi adına bir mescid yaptırmıştır²¹¹. Cafer Çelebi, 894-897/1488-1491 yılları arasında Edirne'deki II.Bayezid İmaret Vakfı'nda yönetici olarak da çalıştı²¹².

Cafer Çelebi, 899/1493 yılında Çandarlı İbrahim Paşa'nın etkisi ve yardımıyla II.Bayezid tarafından, günde 50 akçe maaşla Mahmud Paşa Medresesi'ne müderris tayin edildi. Şair aynı yıl Hevesname'yi tamamladı. Bir müddet sonra da, 904/1498 yılında "Dîvân-ı Humâyûn"a nişancı oldu²¹³. Gelibolulu Ali'ye göre²¹⁴ padişah, devlet erkânına "ulemâdan irfan sahibi ve münşî bir zatın, nişancı hizmetine getirilmesini" emretmiş, onlar da ittifakla Cafer Çelebi'yi seçmişlerdir. Hasan Çelebi²¹⁵, "bu sırada Edirne kadısı olan Müeyyedzade'nin, nişancılığa getirilen Cafer Çelebi'yi yazdığı bir mektupla kutladığını" nakletmektedir.

Cafer Çelebi, zeka ve yeterliliğiyle, II.Bayezid'in ilgi ve sevgisini kazanmış, "âyânın görür gözü ve Arap ve Acem sultanlarıyla yapılan

(²⁰⁹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 215; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 246.; Büyük Türk Klasikleri, C. 2, 239.; Mehmed Riyazi: Riyazü's-Suârâ, Nuruosmaniye Ktb., 3724. 46 b-47 a.

(²¹⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 216.

(²¹¹) M. Mecdi Efendi: a. g. e., 337.

(²¹²) İ. E. Erünsal: a. g. e., XXX.

(²¹³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 215 ; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 246 ; Beyanî: a. g. e., 59; Mehmed Süreyya: a. g. e., C.2, 68; M. S. Sadeddin: Tuhfe-i Hattatîn, 148.; Büyük Türk Klasikleri, C. 2, 239; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 882.

(²¹⁴) Gelibolulu Ali: a. g. e., 204.

(²¹⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 246.

yazışmalarda kalemi, erkânın tutar eli" olmuştu²¹⁶. Latifi²¹⁷, o zamana kadar, Osmanlı Ülkesinde, nişancılık makamına onun gibisinin gelmediğini yazar.

II.Bayezid Amasya'da vali iken, Cafer Çelebi ve Müeyyedzade onun meclisinde bulunan şahsiyetlerdi. Bu ilişki, II. Bayezid'in padişah olmasından sonra da devam etmiş, padişahın lütuf ve ihsanına mazhar olmuşlardır.

Cafer Çelebi, nişancı olduktan sonra "paşa" rütbesine yükseltilerek vezirlerin sahip olduğu birçok ayrıcalıkları kazandı. O, bulunduğu makamın öneminin farkındaydı ve Defterdâr Pîrî Paşa'dan aşağıda oturmaktan dolayı aşağılandığını düşünüyordu. Aşık Çelebi²¹⁸, Cafer Çelebi'nin, "Ben ilim yolunda bir öncü iken bu hakaret için mi benim yolumu değiştirdiniz" diye üzüntüsünü Sultan'a arz ettiğini nakletmektedir. Bunun üzerine, "protokol" değiştirilerek, divanda ona vezirlerin sol tarafında yer verildi. Seferde de, vezirler gibi, otağ kurmasına müsaade edildi. Bu protokol değişikliği kaynaklarda aynı şekilde aktarılmakta ve Cafer Çelebi'nin bu vesile ile "Nişancı Paşa" ünvanını aldığı kaydedilmektedir²¹⁹. Cafer Çelebi, II.Bayezid döneminin sonlarına kadar nişancılık görevinde kaldı.

Şehzadeler vakasında Şehzade Ahmed'i desteklemiş ve bu vesileyle şehzadeye yazdığı bir kasidede²²⁰, onu "sahib-i mülk" olarak vasıflandırmıştı. II.Bayezid de Şehzade Ahmed'in tahta geçmesini istiyordu. Bu sebeple şehzadeyi İstanbul'a çağırdı. Ancak Yavuz Selim 'in tahta geçmesini isteyen yeniçeriler, isyan ederek, diğer erkân arasında Tacîzade 'nin de evine saldırarak, mallarını yağmaladılar. Ertesi gün de diğerleri ile birlikte azlını istediler. Isyandan sonra Cafer Çelebi, 1511 veya 1512 yılında azledildi²²¹. Kendisine, emekli aylığı olarak, günlük 100 akçe, Gelibolulu Ali ve diğer pek çok kaynağa göre, 200 akçe maaş tayin edildi; ancak o, bu maaşı kabul

(²¹⁶) Filiz KILIÇ: a. g. t., 216; GÖKBİLGİN: a. g. m., 8; S. Nüzhet ERGUN: Türk Şairleri, 882.

(²¹⁷) Mustafa İSEN: Latifi, 137; Rıdvan CANIM: a. g. t., 154.

(²¹⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 217.

(²¹⁹) Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 3 , 69; M. Mecdî Efendi: a. g. e., 420; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 246-247.

(²²⁰) İ. E. Erünsal: a. g. e., 158.

(²²¹) Çağatay ULUÇAY, "Yavuz Yavuz Selim Nasıl Padişah Oldu?" TD,C. VII,(1954). 120.

etmedi²²².

Kaynaklar, bu azilden sonra Cafer Çelebi'nin ne kadar zaman görev almadığını belirtmezler. Ancak bazı bilgilerden hareketle 1511-1513 yılları arasında iki yıl kadar görev almadığı söylenebilir. İlim erbabına karşı büyük bir sevgi besleyen ve Cafer Çelebi'yi de takdir eden I. Selim, tahta geçtikten sonra, İstanbul civarındaki bazı kasabaların kadılığını da gelirine ekleyerek, onu memnun etmeğe çalıştı. Sonra da tekrar nişancılığa getirdi.

Padişah, barış zamanında Cafer Çelebi'yi meclisinde bulundurur ve seferde de onun düşüncelerine önem verirdi. Nitekim Çaldıran Zaferi'yle biten İran seferinde, zamanının çoğunu "İdris-i Bitlisî, Halimî ve Cafer Çelebi'lerle geçirmişti²²³." Bu sefere çıkıldığında, Safer 920'de, İzmit'ten Şah İsmail'e gönderilen Farsça mektuplardan bazıları Cafer Çelebi tarafından yazıldığı gibi, Çaldıran Zaferi'nden sonra, Recep 920'de, her tarafa gönderilen fetihnameleri de o yazdı²²⁴. II.Bayezid devrinde Moton, Koron ve İnebahtı zafernamelerini de yine Cafer Çelebi kaleme aldı²²⁵.

Çaldıran Savaşı'nda yenilen Şah İsmail, eşi Taçlı Hanım ve hazinesini savaş meydanında bırakıp kaçmıştı. Esirler arasında bulunan Taçlı Hanım, ulemânın uygun bulması ve padişahın izniyle, hala nişancılık görevinde bulunan Cafer Çelebi'yle evlendirilmiştir²²⁶.

Ordunun, geri dönüşünde yeniçerilerin "Karabağ'da kışlamayız" diyerek çıkardıkları huzursuzluk sebebiyle devlet erkânı arasında bazı değişiklikler yapıldı. 23 Şaban 920/13 I.Teşrin 1514 tarihinde yapılan bu değişikliğe göre;

(²²²) İ. E. Erünsal: a. g. e., XXXV; Gelibolulu Ali :Künhü'l-Ahbâr, varak, 158/204; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 882; M. Mecdi Efendi: a. g. e., 335; Hoca Sa'deddin: Tâcü't-Tevârih, C. II, 190.

(²²³) Filiz KILIÇ: a. g. t. 217.

(²²⁴) Feridun Bey: Münşeatü's-Selatin, C. I, 379/403.

(²²⁵) Feridun Bey: a. g. e., 45-48.; Hammer: Tarih-i Devlet-i Osmanîye, Türkçe Terc., (İstanbul , 1912) C. IV, 149.

(²²⁶) Feridun Bey: a. g. e. 217; M. Mazhar Fevzi: Haber-i Sahih, (İstanbul, 1291), C.IV 275; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: "Sah İsmail'in Zevcesi Taçlı Hanım'ın Mücevheratı", Belleten, XXIII, 92, (Ankara, 1959) . 611-619.; Müneccimbaşı Ahmed Dede: Müneccimbaşı Tarihi, Çev.İ.E.ERÜNSAL, (İstanbul, 1974), C. II, 373; İ. E. ERÜNSAL: a. g. e., XXXVIII; Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 9.

Hersekoğlu Ahmed Paşa azledilerek yerine Dukakinzade Ahmed paşa başvezirliğe getirilirken, Defterdar Pîrî Çelebi'ye vezirlik verildi. Cafer Çelebi de, Rumeli Kazaskerliğine tayin edilen Zeyrekzade Rükneddin'in yerine Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir²²⁷.

16 Şevval 920/6 Aralık 1514 tarihinde ordu, Amasya'ya geldi. Padişah kışı burada geçirip sefere devam etmek istiyordu. Ancak bazı vezirlerin teşvikiyle isyan eden yeniçeriler, Yavuz Selim'i seferden vazgeçirip İstanbul'a dönmeye zorladılar. Bu isyanın önemli bir sebebi de, II. Bayezid zamanında bir fermanla saraylı devşirmelere bir imtiyaz olarak verildiği bildirilen vezaretin Pîrî Mehmed Çelebi'ye verilmesiydi. Bunu usul ve teamüle aykırı bulan yeniçeri ve ocaklılar, İskender Paşa, Cafer ve Halîmî Çelebi'lerden padişahın emirlerine karşı gelmemeleri yolunda nasihat almalarına rağmen²²⁸, 28 Muharrem 921'de Pîrî Paşa, Halimî ve Cafer Çelebi 'lerin²²⁹ evlerini yağmalayarak adamlarından bazılarını öldürdüler. Yapılan tahkikatta yeniçerilerin, Dukakinzade Ahmed Paşa tarafından tahrik edildiği anlaşıncı, Yavuz Selim, kethüdası Hasan Ağa ile birlikte onu astırdı²³⁰. Ancak bazı kaynaklar, Dukakinzade'nin idamını "Dulkadiroğlu Alaüddevle ile olan gizli haberleşmesine" bağlamaktadır²³¹.

Yavuz Selim, kışı Amasya'da geçirdikten sonra Dulkadir Beyliği'nin Kemah, Diyarbakır ve doğudaki bazı kalelerini alarak Mayıs 1515(921)'te İstanbul 'a döndü. Sonra da ocak zabıtlarını sıkıştırarak, isyanın sebebini öğrenmek istedi. Elde ettiği bilgilerden İskender Paşa, Cafer Çelebi ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'nın suçlu olduğunu öğrendi. Başka bir

(²²⁷) Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 9; İ. E. ERÜNSAL: a. g. e., XXXVIII; M. Mecdi Efendi: a. g. e., 420; Filiz KILIÇ: a. g. t., 216; Kınalızade Hasan Çelebi a. g. e., 247.; Mehmed Süreyya: a. g. e., 68; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatın, (İstanbul, 1928), 148.

(²²⁸) Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., 275.

(²²⁹) İsmet MİROĞLU: "Yavuz Selim Devri", Büyük İslam Tarihi 10, 301'de evi yağmalananlar arasında Cafer Çelebi'nin adını zikretmiyor.

(²³⁰) Feridun Bey: Münşeat-ı Selatin, C. I, 412; Tayyip Gökbilgin: a. g. m., 9; İ. E. Erünsal: a. g. e., XXXVIII; Hüseyin Hüsameddin: a. g. e., 275; Künhü'l-Ahbâr, Üniv. Kütüphanesi, no. 5959, 181 b.; İsmet MİROĞLU: "Yavuz Selim Devri", Büyük İslam Tarihi, C.10, 301'de Yavuz'un hırsını alamayıp Dukakinzade'yi hançerlediğini yazıyor.

(²³¹) Feridun Bey: Münşeat-ı Selatin, C.I, 412; M. Mazhar Fevzi: a. g. e., 278.

iddiaya göre, kapı kethüdası Ahmed Ağa²³², yaptığı açıklamalarda, birkaç yeniçeriye şahit göstererek İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa ile Tacîzade'yi işaret etti. Padişah, İskender Paşa ve Balyemez Osman Ağa'yı hemen idam ettirdi. Cafer Çelebi'yi de, kendisinden: "İslam askerini isyana sevkedenin cezası nedir?" sorusuna "sabit olursa, ölümdür" cevabını alarak devrin bu büyük ilim ve devlet adamını, kendi sözleri ile mahkum ettikten sonra, 8 Recep 921/ 18 Ağustos 1515 tarihinde idam ettirdi²³³.

Olay hakkında bütün tarihî kaynakların ittifakla verdikleri bu bilgiye karşılık, Gelibolulu Ali, daha zayıf ve ihtiyatla karşılanması gereken başka bir sebep göstermektedir²³⁴. Nişancı Celalzade'nin kendisine anlattığına göre, Yavuz Selim'in şehzadeyken, tahta geçmek için babasıyla Çorlu civarında karşılaşması ve askeri ile firar etmesi üzerine yazılan bir hicviyenin, bazılarınca Cafer Çelebi 'ye isnadı ve bu yüzden onun "meclis-i hümayunda bulunmasının namus-ı devlete" uygun düşmeyeceği düşüncesi, idamının başlıca sebebini teşkil etmiştir.

Aşık Çelebi, Gelibolulu Ali, Hoca Sadeddin ile diğerlerinin ifadeleri karşılaştırılırsa, iki rivayette de gerçeklik payı olduğu anlaşılır. Vefat tarihinin şuarâ tezkirelerinde ve onlardan naklen bazı araştırmalarda "Vâh gitdi bu cihândan Ca'fer" mısraından hareketle 920 yılı²³⁵ gösterilmesi yanlıştır. Şairin idam edildiği tarih, kesin olarak 8 Recep 921/ 18 Ağustos 1515 tarihidir²³⁶.

İdamından sonra kardeşi Sa'dî Çelebi, onun cesedini Balat'ta kendi

(²³²) "Hain Ahmcd Ağa, (ö. 930/1524)."

(²³³) Hoca Sadeddin: a. g. c., C. II, 298.; İ. E. Erünsal: a. g. c., XL.; Tayyip Gökbilgin: a. g. m., 9; Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi, C. 3, 277; Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 9; Mehmed Süreyya: a. g. e., C.2, 69; İsmet MİROĞLU: "Yavuz Selim Devri", Büyük İslam Tarihi, (İstanbul, 1991), C. 10, 304.

(²³⁴) Gelibolulu Ali: a. g. e., 181.

(²³⁵) Bekir KAYABAŞI: Kafzade Faizî'nin Zübdetü'l-Eşarî, İnönü Üniversitesi, SBE, (Malatya, 1997), 211; Beyanî: a. g. e., 32; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 149.; M. Mecdî Efendi: a. g. e., 336.; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 263.; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 883.; M. Nail TUMAN: a. g. e., 148.

(²³⁶) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi, C. III, 277.; Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 9; Sicill-i Osmanî C. 2, 69; İsmet MİROĞLU: "Yavuz Selim Devri", Büyük İslam Tarihi, (İstanbul, 1991?), C. 10, 304.

adına inşa ettirdiği Nişancı Mescidi haziresine defnettirdi²³⁷.

Şehadetinin kendisine önceden malum olduğu hakkında, şuarâ tezkireleri bazı rivayetler nakledeleler. Mevlânâ Necmi Çelebi, katlinden üç dört gün önce ona bir gazel götürdüğünü ve onun şu beyti çok beğendiğini, sonradan aşağıdaki beyitte anlatıldığı gibi şehid olup yıkanmadan defnedildiğini nakledeleler²³⁸.

“Ben o şehid-i tiğ-i ‘aşk olduğda rāh-ı yārda
Yumadın defneyleñüz tenden ğubārı gitmesün”

Bir başka rivayete göre, “Cafer Çelebi kendisiyle padişahın içinde bulunduğı durumu, Harunü’r-reşid’in veziri Bermeki’yi katledip sonra pişman olmasına benzeter. Padişaha da pişman olabileceğini hatırlatır. Ancak düşmanları, padişahı öyle gazaba getirmişlerdi ki padişahın ilerisini düşünerek hareket etmesine imkan kalmamıştı. Padişah daha sonra pişmanlık duymuş ve neden bana “hapisle cezalandırın” demediniz diye çevresindekileri azarlamıştır.

Yavuz Selim, Cafer Çelebi’nin idamından bir kaç gün sonra, 25 Ağustos 1515’te Çenberlitaş civarında, Bezzazistan, Tavuk Pazarı çarşısı, Atik Ali Paşa evkafından bazı ev ve dükkanların yandığı esnada, yangın yerinde rastladığı sadrazam Sinan Paşa’ya: “Bu yanıp yakılmaklar Cafer Çelebi’nin şerâre-i âteş-i âh-ı bî-günâhıdır.” diye üzüntüsünü bildirmiştir. Yavuz Selim’in, padişah olduğunda devlette iki kişi bulunduğunu, bunların o zaman ihtiyar olan Müeyyedzade ve hiddetine kurban giden Cafer Çelebi olduğunu, söylediği anlatılır²³⁹.

Tacîzade Cafer Çelebi, devlet ve eğitim kurumlarında üstlendiği

(²³⁷) Bekir KAYABAŞI: a. g. e., 211; Beyanî: a. g. e., 32; M. S. Sa’deddin: Tuhfe-i Hattatin, 149; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 263; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 883; Filiz KILIÇ: a. g. t., 218; Mustafa İSEN: Sehi, 70; Ş. Sami: Kamusü’l-Âlam, C.3, 1819.

(²³⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 218.

(²³⁹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 218.

müderislik, nişancılık ve kazaskerlik gibi görevlerle devrinin önemli şahsiyetlerinden biri olmuş; alim, şair ve hattat olarak da toplumun kültür hayatına katkıda bulunmuştur. Osmanlı kimliğinin şekillenmeye başladığı bir dönemde, Necatî ve Ahmed Paşa'nın şiirde yapmaya çalıştıklarını nesirde gerçekleştirmeye çalışmış, başarılı da olmuştur. En az İranlı münşiler kadar mükemmel eserler ortaya koyabileceğini göstermiştir²⁴⁰. Bunun yanında idarî mevkilere geldikten sonra bir yandan kendi şiir ve nesrini geliştirmeye çalışmış, diğer yandan da bir çok sanatkarın yetişmesine yardımcı olmuştur.

Bilgili, kamil, cömert ve iyi ahlak sahibi olan Cafer Çelebi, kendisi de şiir yazdığı için, şair ve ediplerle ilgiliydi. Yetenek kesbettiği şairleri bahşişleriyle teşvik ederdi. Sücûdî, Sîhrî, Zatî ve Mesîhî takdir ve yardımını en çok gören şairlerdi²⁴¹. Cafer Çelebi ile Müeyyedzade Hâtemî'nin bu vasıfları ölümüne kadar sürmüştür.

Devrinde kuvvetli bir münşî olarak tanınmış olan Cafer Çelebi, meşhur bir hattattı ve bu sahada gösterdiği iktidarı, münşîliği derecesinde bulanlar da vardır. Hattı Şeyh Hamdullah Agah'tan öğrenmişti²⁴². Bütün tezkireciler onun "nesrini nazmına, kasidelerini gazellerine tercih eder" ve Farsça yazılarının da Türkçe yazılarından daha iyi olduğunu söylerler. Ancak Müeyyedzade'nin Cafer Çelebi'nin Farsça'sını beğenmeyip: "Tacîzade'nin Fârisîsi engûrî Fârisîsidir." dediğini de ilave ederler. Müeyyedzade'nin bu yaklaşımı, Cafer Çelebi'nin Farsça'yı Anadolu'da ve kitaplardan öğrenmiş olmasından ileri gelmiş olabilir. Belki de bu yüzden, Müeyyedzade'nin tebrik için yazdığı mektuptaki bir beyti anlayamadığı, ancak başkalarının yardımıyla anlayabildiği nakledilir. Vasfi Mahir Kocatürk de, dilindeki zayıflıktan dolayı onun eserlerini "ölü doğmuş" sayar ve Cafer Çelebi'nin inşa tarzını, "canlı Türk Edebiyatı" üzerinde hiçbir etkisi olmayan bir tarz olarak değerlendirir²⁴³. Ancak Okçuzade Mehmed Şâhî, Feridun Bey , Hamza Paşa, Koca Nişancı

(²⁴⁰) İ. E. Erünsal: a. g. e., VII-VIII.

(²⁴¹) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 140-141.

(²⁴²) Müstakimzade S. Sa'deddin: a. g. e., 149 .

(²⁴³) Vasfi Mahir KOCATÜRK: Türk Edebiyatı Tarihi , (İstanbul, 1964), 303.

ve Ramazanzade'nin Cafer Çelebi'nin inşada açtığı çığırı devam ettirmeleri bu iddiayı mesnetsiz bırakır²⁴⁴.

Fuad Köprülü, Cafer Çelebi'nin bütün şiirlerinde histen ziyade hayal ve ifade kudretinin hakim olduğunu söylemektedir²⁴⁵. Fâsihler ve belagatçılar onun nazmını mükemmele yakın ve sanatkarane bulmakla benaber, etkileyici olmaktan uzak olarak değerlendirirler. Cafer Çelebi, ilk şiirlerinde kendisine, daha sonra taklitletçilik ve tercümecilikle suçladığı, Ahmed Paşa'yı örnek almıştır²⁴⁶. Bu sebeple Cafer Çelebi'yi etkileyen şair, Ahmed Paşa'dır denebilir. Cafer Çelebi, Necatî'ye de nazireler yazmış, şiirinin etkisinde kalmıştır. Hevesname, şair için bir dönüm noktasıdır. Cafer Çelebi, bu eserle birlikte özgün bir edebî hüviyete kavuşmuştur.

Dil hakimiyeti, kuvvetli muhayyilesi, kaside ve gazelleri ile özellikle de özgün bir eser olan Hevesname'siyle, Cafer Çelebi'yi devrinin değerli şairleri arasında saymak gerekir. Şiirlerinin bir çok nazire mecmuasında yer alması, Mesihî²⁴⁷ ve Makâlî gibi bazı şairlerin onun hakkında kasideler yazmış olmaları bunu doğrular niteliktedir²⁴⁸. O ancak Ahmed Paşa, Necatî ve Mesihî gibi şairlerle emsal tutulabilir. Belki de onun şöhreti, kendisini eleştirenlerden daha büyüktür²⁴⁹.

Yaşadığı dönemin önemli şairleri olarak öne çıkan Ahmed Paşa ve Şeyhî'yi tercüme yapmaları sebebiyle eleştiren şair, yeni ve orijinal eser verme taraftarı olarak önemli bir özellik gösterir. Cafer Çelebi, bu anlayışı ile bir gelenek halini alan Farsça'dan tercümeye karşı çıkmakta, yeni ve özgün eser yazmak gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tarihçi Ali, Cafer Çelebi'nin şairliğini beğenmez, şiirlerini değersiz bulur ve onu, "namı zatına galip bir devletlü" olarak görür."Tezkire müelliflerinin şiir

(²⁴⁴) Abdulkadir KARAHAN: "Nişancı", MEB İslam Ansiklopedisi C. 9, (İstanbul, 1986), 301.

(²⁴⁵) Fuat KÖPRÜLÜ: Türk Edebiyatı Tarihi, (İstanbul, 1986), 370.

(²⁴⁶) İ. E. Erünsal: a. g. e., LXXVI.

(²⁴⁷) Mine MENGİ: Mesihî Divanı, (Ankara, 1995), 42-51.

(²⁴⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 218.

(²⁴⁹) İ. E. ERÜNSAL: a. g. e., VIII.

ve inşası hususunda mübalağa ettiklerini” söyler. Hatta Hevesname’yi “nazm-ı bî-nemek” olarak vasıflandırır²⁵⁰. Diğer taraftan Aşık Çelebi²⁵¹, şiirlerinde aşktan eser olmadığını belirtir. Buna delil olarak da, konuyla ilgili olarak, Yavuz Selim’le aralarında geçen bir münakaşaya dikkat çeker.

Kardeşi Sa’dî Çelebi ‘nin san’atta ağabeyinden daha kudretli olduğu kabul edilmekle birlikte²⁵², Cafer Çelebi’nin Farsça gazelleri ve Arapça kasidelerinin emsalsiz²⁵³ olduğu da dile getirilir.

Kaynaklar Cafer Çelebi’nin bir başka yönüne, kadınlara düşkün olduğuna dikkat çekerler²⁵⁴. Şair de Hevesname’de hata ve günahının çokluğundan, şarap ve güzellerin aklından hiç çıkmadığından söz eder. Namaza durduğunda bile sevgiliyi düşündüğünü belirterek kaynakların bu konuda verdikleri bilgiyi teyid eder²⁵⁵. Cafer Çelebi sohbet adamı ve dost meclislerinin müdavimidir. Hayatın geçici olduğuna ve ele geçen fırsatın değerlendirilmesi gerektiğine inanır.

XV. yüzyılda yazılan Sehî (1538), Latîfî (1546), Aşık Çelebi (1569), ve Kınalızade Hasan Çelebi (1586) tezkireleri, 1521’de ölen şairin yüzyılın sonuna kadar şöhretini koruduğunu göstermektedir. Şiir ve nazire mecmuaları da şairlerin etki ve şöhretlerinin devamı konusunda bilgi vermeleri bakımından önemlidir. XVI ve XVII. yüzyıl şiir ve nazire mecmualarında Cafer Çelebi’ye ait pek çok şiirin yer aldığını görmekteyiz. Eğridirli Hacı Kemal’in topladığı Cami’ün-nezair(1512)’de²⁵⁶ 10 gazeli, Edirneli Nazmî’nin topladığı Mecmaü’n-nezair (1524-1534)’de²⁵⁷ 73 gazeli

(²⁵⁰) Gelibolulu Ali: a.g.e., 204.

(²⁵¹) Filiz KILIÇ: a.g.t., 219.

(²⁵²) Kınalızade Hasın Çelebi: a.g.e., 246.

(²⁵³) M. Mecdî Efendi: a.g.e., 337.

(²⁵⁴) Tarihçi Ali: Künhü’l-Ahbâr, 204; Filiz KILIÇ: a.g.t., 216., Riyazi: a.g.e., 45 a; Celalzade Mustafa Çelebi: Me’asir, 143 b.

(²⁵⁵) Cafer Çelebi’nin Hevesnamesi: Haz. Necatî SUNGUR, İnceleme-Tenkitli Metin, AÜSBE, (Ankara, 1998), 51.

(²⁵⁶) Camiü’n-Nezair, üniversite Kütüphanesi, no. TY 2290; Bayezid Kütüphanesi, no. 5782.

(²⁵⁷) Mecmaü’n-Nezair, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no. 4222; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı, no. 683-684.

ve Pervane Bey Mecmuası (1557-1558)'nda²⁵⁸ ise 80 şiiri yer almaktadır. Bunların dışında Kasaid-i Türkiyye'de²⁵⁹ Cafer Çelebi'nin 10 kasidesi bulunmaktadır.

Şiir ve nazire mecmualarında Basîrî, Mesîhî, Revânî, Nihâlî, İshak Çelebi, Kemal Paşazade, Amrî ve Zatî'nin Cafer Çelebi'ye nazireler yazdıklarını, ayrıca XVI. yüzyılın başarılı şairlerinden Hayâlî Bey'in²⁶⁰ de Cafer Çelebi'nin bir gazelini tahmis ettiğini görüyoruz.

Cafer Çelebi'nin "....maz mı" redifli gazeli²⁶¹, Fuzûlî'nin aynı redifle yazdığı gazele ilham olmuş gibidir²⁶². Bu da şairin şöhretinin Bağdat'a kadar ulaştığını göstermektedir.

Sücûdî, Işık Kasım ve Vahdî Cafer, Bursalı Nihali Çelebi, Cafer Çelebi'nin etkilediği, yetişmelerine yardım ettiği şahsiyetlerdir²⁶³.

İstanbul'da doğan oğlu Bafî Çelebi de, eğlenceye ve uyuşturucuya düşkün olup, Caferî mahlasıyla şiirler yazdı. 945/1538 yılında uyuşturucu bağımlılığı sebebiyle öldüğü kayıtlı olan Caferî'nin doğum tarihi hakkında bilgi yoktur.

ESERLERİ:

Cafer Çelebi hakkında bilgi veren kaynaklar, genellikle en çok bilinen ve beğenilen eseri olduğu için Hevesname'den bahsederler. Bu yüzden onu mesnevî şairleri arasında zikrederler. Ancak Divan'ı başta olmak üzere, onun başka eserleri de vardır.

Sehî ve Latîfî şairin Hevesname'siyle Divan'ından söz etmekte; Hasan

(²⁵⁸) Pervane Bey: Mecmua, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Kitaplığı, no. 406(2629)

(²⁵⁹) Kasaid-i Türkiyye, Süleymaniye kütüphanesi, Esad Efendi Kitaplığı, no. 3418.

(²⁶⁰) Cemal KURNAZ: Hayali Bey Divanı Tahlili, (Ankara, 1987), 56.

(²⁶¹) İ. E. Erünsal: a. g. e., 232 nolu gazel, 440.

(²⁶²) Halil Erdoğan CENGİZ: Divan Şiiri Antolojisi, (İstanbul, 1983), 348.

(²⁶³) Necatî SUNGUR: a.g.e., 76-77.

Çelebi ile Müstakimzade yalnızca Hevesname'den söz etmektedir²⁶⁴. Sicill-i Osmanî'de Hevesname ve Kitab-ı Ahlak (Enisü'l-arifin); Mecdî'de Divan'ı, Hevesname'si, ve ahlaka dair bir eserinden(Enisü'l-arifin olmalı) bahsedilir²⁶⁵. Aşık Çelebi, Divan'ı, "mesnevîyattan" Hevesname'si, Münşeâtı ve "hezl"den Küsname'si olduğunu kaydetmektedir²⁶⁶. Osmanlı Müelliflerinde ise Divan'ı, Hevesname'si ve Mahrûse-i İstanbul Fetihnamesi²⁶⁷ zikredilmektedir²⁶⁸.

Kaynaklarda adı geçen Divan, Hevesname, Enisü'l-arifin Tercümesi(Kitab-ı Ahlak), Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi, Küsname, Münşeât(Erünsal, yaptığı araştırmalarda Münşeât'ın müstakil bir eser olmadığı sonucuna ulaşır.)²⁶⁹ ve Ferahname²⁷⁰ Tacîzade'nin eserleri olarak sayılabilir.

1. DİVAN

Cafer Çelebi'nin Divan'ı, İsmail E. Erünsal, tarafından tespit edilen sekiz nüshanın yedisi karşılaştırılarak tenkitli metin olarak hazırlanmıştır. Bu eserde şairin hayatı, edebi şahsiyeti, diğer eserleri ve Divan'ının incelemesi yer almıştır. Eser İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında(Yayın no.3103) yayınlanmıştır²⁷¹.

İsmail E. Erünsal'ın yayınladığı tenkitli metinde 28 Türkçe kaside, 1 müseddes, 255 Türkçe gazel, 8 murabba, 3 Türkçe terci-i bend, 10 Türkçe kıt'a, 4 Arapça kaside, 1 Arapça müstezad, 1 Arapça gazel, 2 Farsça kaside, 1 Farsça tahmis, 2 Farsça gazel ve 1 Farsça murabba yer almaktadır.

(²⁶⁴) Kınalızade Hasan Çelebi a. g. e., 250; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 149; Mustafa İSEN. Sehî, 69; Mustafa İSEN: Latifi, 137.

(²⁶⁵) Mehmed Süreyya: a. g. e., 2/69; M. Mecdî Efendi: a. g. e., 336.

(²⁶⁶) Filiz KILIÇ: a. g. e., 216.

(²⁶⁷) TOEM, sayı 20/21, 1933. 'te yayınlandı.

(²⁶⁸) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 264.

(²⁶⁹) İ. E. Erünsal: a. g. e., LXV-LXVI.

(²⁷⁰) Nüshası için bk. Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, No: 937/3.

(²⁷¹) İsmail E.ERÜNSAL: The Life and Works of Tacîzade Cafer Çelebi with Critical Edition of His Divan, İstanbul, Üniv., Edebiyat Fak. Yay., no.3103, (İstanbul, 1983).

2. HEVESNAME

Cafer Çelebi 'nin mesnevî tarzında yazdığı en meşhur ve bütün kaynaklarca beğenilen eseridir. Cefer Çelebi, “bunu Acem şairlerini taklit etmeyerek kendi tabiatının mahsulü olarak yazdığını” söyler. Konu itibariyle orijinal olan, tertip, üslup ve nazım tekniği bakımından da, beğenilen bu eser 899/1493'te bitirilmiştir. “Mefâîlün/mefâîlün/faûlün” vezninde yazılan Hevesname, münacaat ve na'at ile başlar. Sonra Ayasofya, Fatih Camii, Darüşşifa, Yedikule, imaretler ve Kağıthane gibi, İstanbul'un çeşitli yerlerini tasvir eden kısımlar gelir. Ardından hasbihaller, hitaplar, cevaplar ve şairin sergüzeştleri anlatılmaktadır. Arada terci-i bend ve gazeller de yer almaktadır²⁷². Eser, Necatî Sungur'un “Doktora” çalışmasına konu olmuştur²⁷³.

3. MÜNŞEAT

Kaynakların hepsi, Cafer Çelebi'nin nesirdeki başarısını ve yaptığı yenilikleri dile getirir. Bir kısmı bu sebeple münşeât sahibi olduğunu söylemektedir²⁷⁴. Ancak böyle müstakil bir eser yoktur. Erünsal, “Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi”ni de içine alan çeşitli mektupların bazı kaynaklarca böyle bir eser zannedildiğini söylemekte ve Cafer Çelebi'nin başlı başına bir münşeâtı olmadığı kanaatini ifade etmektedir²⁷⁵. Halis Efendi²⁷⁶, “Münşeât”ın kendi kütüphanesinde olduğunu söylüyorsa da bugüne kadar böyle bir eser ele geçmiştğ değildir. Cafer Çelebi'ye ait altı tane mektup vardır. Bunların üç tanesi Çaldıran Savaşı sırasında, iki tanesi Modon ve Koron'un zaptı sırasında ve bir tanesi de Semerkând Hakanı Ubeyd Han'a yazılmış mektuplardır.

(²⁷²) Necatî SUNGUR: a.g.t. 77; S. Nüzhet ERGUN: Türk Şairleri, (İstanbul, 1937), 883.

(²⁷³) Necatî SUNGUR: Cafer Çelebi'nin Hevesnamesi, İnceleme-Tenkitli Metin, AÜSBE, (Ankara, 1998).

(²⁷⁴) Filiz KILIÇ: a.g.t., 217; M. Mecdi Efendi: a.g.e., 336; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 149; Rıdvan CANIM: a.g.t., 155; Beyanî: a.g.e., 59; Kınalızade Hasan Çelebi a.g.e., 251; Katip Çelebi: Keşfü'z-zünun, C.2, 1861; Riyazi: a.g.e., 44; S. Nüzhet ERGUN: Türk Şairleri, 886.

(²⁷⁵) İ. E. Erünsal: a.g.e., LXVI-LXVIII.

(²⁷⁶) Halis Efendi: TOEM, 1331/1914, sayı 20-21.

4. MAHRÛSE-İ İSTANBUL FETİHNAMESİ

İstanbul'un fethini anlatan bu eser, yalnızca Osmanlı Müellifleri ve Hediyyetü'l-arifin'de zikredilir²⁷⁷. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın 20 ve 21. sayılarına ilave olarak yayınlanan eser, Halis Efendi'ye ait bir el yazmasından alınmıştır²⁷⁸. Eserin giriş kısmı şairin hayatını da ihtiva etmekte olup Halis Efendi tarafından yazılmıştır. Mahruse-i İstanbul Fetihnemesi, münşiyâne yazılmış 20 sayfadan ibaret küçük bir kitaptır. Eser XVI. Yüzyıl nesrinin en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Dilinin ağır ve süslü oluşu, eserin tarihî bir kaynak olarak değerlendirilmesini engellemiş, bu yüzden değeri anlaşılamamıştır. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın eki olarak 1331/1914'te Ahmed İhsan Matbaası'nda basılmıştır.

5. ENÎSÜ'L-ARİFÎN TERCÜMESİ²⁷⁹

Mevlânâ Şükrullah'ın aynı adlı eserinin Farsça'dan tercümesidir. Keşfü'z-zünûn eseri Enisü'l-arifin ismiyle verirken²⁸⁰, Mecdî ve Mehmed süreyya, eserin ismini açıkça vermeden, "Kitab-ı Ahlak" olarak bu eserden bahsederler²⁸¹. Cafer Çelebi, eserin giriş kısmında, tercümeyi Hadım Ali Paşa'nın isteğiyle yaptığını söyler.

Eser, girişten sonra Hadım Ali Paşa için söylenmiş bir kasideyle devam eder. Bundan sonra her biri ahlakın bir yönünü inceleyen 15 bölüm vardır. Girişin süslü bir üslupla kaleme alınmasına karşılık eserin asıl kısmı sadedir. Bu da eserin Cafer Çelebi'ye aidiyetini şüpheli kılmaktadır. Eserin tercüme tarihi bilinmemektedir. Türk Şairleri'nde "912/1506 tarihi işaret edilmekte, ancak bu tarihe herhangi bir dayanak göstermemektedir²⁸².

(²⁷⁷) İsmail Paşa: Hediyyetü'l-Ârifin ve Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin I, (İstanbul, 1951), 255.; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 264.

(²⁷⁸) TOEM, Sayı 20-21, 1331/1914.

(²⁷⁹) Süleymaniye Ktph. Esed Ef. Ktp. No: 1825; Üniversite Ktph. No: 834.

(²⁸⁰) Katip Çelebi: Keşfü'z-Zünûn, C.2, 2047.

(²⁸¹) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 337; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 2, 69.

(²⁸²) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 887.

6. KÜSNAME

Aşık Çelebi'nin Küsname, Taşköprüzade'nin "Kavsname" ismiyle andığı bu eser ele geçmemiştir²⁸³. Mizahî bir eser olduğu söylenmektedir. Latifî, "bu zevkli nazımla şehvet kokan şiirler de, şehveti çağrıştıran bir üslupla yapılan sevgili tasviri de o şirin hitaplı kitaptandır." demekte ve kitabın aynı zamanda müstehcen bir kitap olduğunu vurgulamaktadır²⁸⁴.

7. FERAHNAME

Cafer Çelebi'nin Ferahname adında bir eseri daha vardır. Baş ve son kısmı eksik olan bu eserin 70a ve 99b varakları mevcut olup diğer varakları eksiktir. Örnek verilen beyitlerden anlaşıldığına göre, mesnevî tarzında bir eser olmalıdır²⁸⁵.

Cafer Çelebi'nin İstanbul'da bir mescid, bir medrese; Bursa da bir mescid ve Simav kazasında (Kütahya vilayetinde) bir mescidi vardır²⁸⁶.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

Hevesname'den²⁸⁷

Şular kim Türki dilde şöhreti var

Biri Şeyhî biri Ahmeddür ey yâr

Eger Şeyhîdür inşâf eyle billâh

Sûhan-verlûkden olmuş gerçi âgâh

(²⁸³) Taşköprülüzade: *Şaka'ik-i Nu'maniye* 1, 489; Filiz KILIÇ: *a. g. t.*, 217.

(²⁸⁴) Rıdvan CANIM: *a. g. e.*, 156.

(²⁸⁵) Nüshası için bk. Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, No: 937/3.

(²⁸⁶) Tayyip GÖKBİLGİN: *a. g. m.*, 10.

(²⁸⁷) Filiz KILIÇ: *a. g. e.*, 220 .

Feşahatta velākin kārı yokdur
Kelāminuñ ġarīb elfāzı çokdur

Egerçi vardur Ahmedde zarāfet
Bulınur sözlerinde hem feşāhat

Belāğatde velī māhir degüldür
Kelāmuñ rabtına kādır degüldür

Sözinüñ hüsni vardur añı yokdur
Nukūş-ı deyre beñzer cānı yokdur

Bularuñ her birinüñ bellü hālī
Olupdur terceme ulu kemāli

Kaside²⁸⁸

Çemende bir güle ‘āşık durur meger lāle
Ki dāğ-ı derd ile yakmış durur ciger lāle

‘Ale’ş-şebāb meger bāde-i şabūh içdi
Ki ser-girāndur olub mest-i bī-ḡaber lāle

Pür itdi kāseler ile ḡarīm-i bāğı meger
Getürdi gül şehine ḡān-ı mā-ḡazar lāle

Şahā’if-i gül-i terden letā’if okumağā
Uyardı her gice yir yir çerāğlar lāle

Çü devr-i gülde tehīdūr şabūḡdan cāmı
Kızarsa ḡaclet ile ṡañ mı her seḡer lāle

(²⁸⁸) İ. E. ERÜNSAL: a. g. c., 151-157. Kasidenin tamamı 70 beyittir.

Meger ki yaqdı ciger dâg-ı ‘ışka bencileyin

Ki hâki bister idüb yaşdanur hâcer lâle

Şabâ eliyle ‘aceb mi gülün firâkından

Koyarsa başına toprak çemende her lâle

Harîr-i sürh ile zeyn itdi sūk-ı gülzârı

Benefşe leşkerine buldı çün zafer lâle

‘İyân idüb şecerü’l-aḥzâr üzre her dem nâr

Olubdur âteş-i Mūsāya hoş eşer lâle

Diler ki faşd-ı bahâr ide şahid-i gülden

Getürdi anuñ içün taş-t-u-niştêr lâle

‘Aceb mi ger ola şahib-külâh gonca gibi

Ki bende-veş kodı şâh işigüne ser lâle

Cemâl ü behcetüne kendünün olub maḡrûr

Oḡurdı şevk ile bu maṭla‘ ı seher lâle

Virüb ‘arûs-ı cemâlüne zîb ü ferr lâle

Ṭaḡar ḡulaḡlarıña jâleden güher lâle

...

Şeh-i zamâne vü Ḥân Bâyezîd-i ferrûḡ-baḡt

Diler ki ola işiginde Ḥâk-i der lâle

Ḥayâl idüb şeref-i dest-bûsuñı Şḡhâ

Külâhını sevinüb göklere atar lâle

Hiyāz-ı aşruñ iün neca la' l şādirvān

Getürdi şūrete bī-tīşe vü teber lāle

Geçürdi rumhına gezdürmek iün āfākı

Ser-i 'aduñı idüb ana ğar her lāle

Yoluñda ğördi ki şābit-ademi eyledi küh

uşatdı aña Şehā la' lden kemer lāle

Midād mūşk ü zeberced alem 'aı devāt

Getürdi medhūñı yazmaa ın seher lāle

...

Hemişe derd ile an alayaydı Ca' fer iün

Eger bulaydı Şehā dīde-i baar lāle

Nice ki ola dil-i derdmende ğonca şebīh

Nice ki vire ru-ı dōstdan haber lale

Hasūduñuñ ola an ile bāğrı ğonca-ıfat

Ruuñdan ala emenlerde reng ü ferr lāle

ül ü şükūfe nice k'āfitāb ü encūmden

uta miāl şafadan ola eer lāle

ünüñ sa' id oluban hūn-ı dūmenüñ her dem

Şafa gibi ide āfākı ser-be-ser lāle

apuñda bende ola tac-dānı her ahtuñ

Nicae kim ola beyābānda tāt-ver lāle

Gazel²⁸⁹

Göklere çıkışa yiridür âh ü efgānum benüm
Gün gibi her-cāyīdūr çün mäh-ı tībānum benüm

Cān-ı peykān-ı hadengüñ cismüme degmiş durur
Hecre şabr idüp budur çıkmaduğı cānum benüm

Bu ne sırdur ser-güzeştüm ben hikāyet itmedüm
Kışsa olmuş söylenür dillerde destānum benüm

Şandı haddünde ‘arākdur eşkümün ‘aksin görüp
Ruğların āyīnesinde çeşm-i giryānum benüm

Tutağını dün gice h’āb içre dişlerdüm bugün
Leblerin gördüm kanatmış zaḥm-ı dendānum benüm

Öldürüp ben hasteyi kurtardı miḥnetden ecel
Derd olan mecmū‘-ı ḥalka oldu dermānum benüm

Ca‘ ferem kim şādıkam mihrinde anuñ şubḥ-veş
Niçün olmaz bir gice ol mäh mihmānum benüm

Gazel²⁹⁰

Vaşluñı virme cānā begcügezüm
Şatma cānı cihāna begcügezüm

Gerek öldür beni gerek dirgür
Kul senüñdür baña ne begcügezüm

(²⁸⁹) İ. E. Erünsal: a. g. e., 144 nolu gazel, 350.

(²⁹⁰) İ. E. Erünsal: a. g. e., 129 nolu gazel, 332.

Der-miyândür dü-‘ âlemüñ varı
Seni bir kez kocana begcügezüm

Kuluñuz devletüñde hoş geçelüm
Böyle kalmaz zamâne begcügezüm

Ca‘ ferüñ kaçdı vaşf-ı hüsnüñdür
Şi‘ r arada bahâne begcügezüm

Kıta²⁹¹

Ey Şeh-i ‘ âlem –penâh u Hüsrev-i iklîm-bağş
Maksim-i erzâk olubdur hatt-ı ferhânuñ senüñ

Kismetî mizânına halk-ı cihanuñ ser-be-ser
Keffe olmışdur kefi-î sîm ü zer-efşânuñ senüñ

Geldi Mirrîh üstine hançer çeküb kaşşâb-vâr
Berre-i çarhı diler kim ide kurbânuñ senüñ

Dğ’imâ dinâr-ı âmâline halk-ı ‘ âlemüñ
Sikke-i şâhî düşübdur naqş-ı ‘ unvânuñ senüñ

Şubha dek şişe-i çarha siyahı töldurur
Yazmağa in‘ âmuñı küttâb-ı dîvânuñ senüñ

(²⁹¹) İ. E. Erünsal: a. g. e., 5 nolu kıt’a, 480.

Hār-ı cev̄r-i devr elünden gonca-veş dil teng iken

Gül gibi açıldı nesīm-i cūd u ihsānuñ senüñ

Şekker-i şük̄r ile gerçi olmışam şîrîn-zebān

‘Aczümi izhār ider luṭf-ı firāvānuñ senüñ

Ben nice idem edā mersüm-ı şükri çün baña

Her dem irür ni‘ met-i bi-ḥadd ü pâyānuñ senüñ

Devlet ile müstedām olub vücuduñ tā ebed

Muḡtenem olsun ‘aṭāñ ile şenā-ḡ‘ānuñ senüñ

Kavsname(Kūsname)’den²⁹²

Nigār-ı tîr-i müjgān ḡavs-ebrū

Meh-i ‘aḡreb zevāib sünbüle mū

Żüt-i cevzā kemer ḡurşîd eyyām

Esed çeşm-i ḡamel düm ḡūt endām

Nedür ma‘nîde irdāf-i şîḡālî

İki kūh-ı girān cennet ḡavālî

Zemîni dîl-ḡuşā ferruḡ fezāsı

Hemānā ol iki kūhun arası

‘Acep av idicek yirlerdür ey yār

Ki anda dem-be-dem āhū izi var

(²⁹²) Filiz KILIÇ: a. g. t., 224.

ŞEHDÎ (XV.YÜZYIL)

Asıl adı Mehmed Efendi, şiirlerinde kullandığı mahlası Şehdî'dir²⁹³. "Şehnameci Şehdî" olarak da anılır²⁹⁴. Adı, Sicill-i Osmanî'de "Şehidî" biçiminde kaydedilmiştir²⁹⁵. Kaynakların çoğunda asıl adı zikredilmemiş, sadece mahlası kullanılmıştır²⁹⁶. Mesleği ile ilgili bir kayıt yoktur. Katip olması kuvvetle muhtemeldir. Doğum tarihi hakkında herhangi bir kayıt yoktur, ancak Fatih Sultan Mehmed zamanında şair olarak tanındığı göz önüne alındığında, XV. yüzyıl ın ilk yarısında Amasya'da doğduğu söylenebilir. Şehdî'nin ailesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur.

Mehmed Şehdî Efendi, "Şehname"yi taklit eden Farsça bir Osmanlı Tarihi yazmaya başladığına göre²⁹⁷, iyi bir eğitim almış olmalıdır. Amasya'da doğduğunu tahmin ettiğimiz Şehdî, eğitimi de, tarihinin her döneminde önemli bir eğitim ve kültür merkezi olan Amasya'da almış olmalıdır.

Mehmed Şehdi Efendi'nin ne zaman öldüğü konusunda da herhangi bir bilgi yoktur. Hakkında verilen bilgilerden, onun Fatih Sultan Mehmed(1451-1481) devrinin bir bölümünde, muhtemelen başlarında, hayatta olduğu çıkarılabilir. Kaynakların bir kısmı da, onun Amasya'da öldüğünü ve orada defnedildiğini belirtirler²⁹⁸.

Şehdî, kaynaklarda,"Fatih Sultan Mehmed zamanında çok rağbet gören, devrinin faziletli, itibarlı, kamil şahsiyetlerinden olup, güzel söz söyleyen, nazik tabiatlı bir kimse"²⁹⁹, "devrinin ünlü bir şairi"³⁰⁰, "Farsça'yı çok iyi bilen

(²⁹³) M. Nail TUMAN: a. g. e., 511; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 257.

(²⁹⁴) Mehmed Nail TUMAN: a. g. e., 511.

(²⁹⁵) Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 3, 181.

(²⁹⁶) Mustafa İSEN: Şehî, 128; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 528; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 471; Şemseddin Sami: Kamustü'l-alam C. 4. (İstanbul, 1893), 2887; Mustafa İSEN: Künhülahbar'ın Tezkire Kısımı, (Ankara, 1994), 138; Beyanî: a. g. e., 81.

(²⁹⁷) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 103; Şemseddin Sami: a. g. e., 2887, Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 257; Mustafa İSEN: Künhülahbar'ın Tezkire Kısımı, 138.

(²⁹⁸) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 257; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 103.

(²⁹⁹) Mustafa İSEN: Şehî, 128.

bir zat³⁰¹ olarak tanıtılmaktadır. Bütün bu bilgilerden anlaşılıyor ki, Şehdî çok iyi Farsça bilen, Fatih devrinde büyük şöhret kazanan şairlerdendir³⁰². Gelibolulu Ali, ise, Şehdî'nin bu eseri yazarken acemi davrandığını, ancak dört bin beytin Farsça yazılmış olmasının da, bir Türk şairi için övünç vesilesi olduğunu belirtir³⁰³.

Bazı kaynaklara göre, "Fatih Sultan Mehmed, Şehdî'nin Farsça'daki ustalığını takdir ederek, onu Şehname tarzında bir "Tevarih-i Al-i Osman" yazmakla görevlendirmiştir. Şair, Şehname'yi yazmağa başlayıp, on bin beytinden fazlasını söylemişken vefat etti. Böylece eseri yarım kaldı." ³⁰⁴ Hasan Çelebi de, onun Fatih Sultan Mehmed adına kaleme aldığı Şehname'nin dört bin beytini yazdığını, ancak tamamlamağa ömrünün yetmediğini kaydetmektedir³⁰⁵. Görüldüğü gibi, daha başlangıçta Şehname'nin tamamlanan beyit sayısının tespitinde farklı rakamlar söz konusu olmuştur. Bursalı Mehmed Tahir de, "Şehname"nin kırk bin beyit olarak yazılmasının öngörüldüğünü, ancak on bin beytinin yazılabildiğini, eserin Fatih Sultan Mehmed'in fetihlerini konu aldığını belirtir³⁰⁶. Gelibolulu Ali de eserin isminin Şehname değil, çokça tekrar edildiği için "Hudavendname" olması gerektiğini kaydeder³⁰⁷.

Şiirlerinden Örnekler.

Şehname'den³⁰⁸

Benām-ı Hudā-vend dādār-ı pāk

Ber-ārende-i āteş ü bād ü hāk

(³⁰⁰) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 528.

(³⁰¹) Mustafa İSEN: Künhülalbar'ın Tezkire Kısım, 138.

(³⁰²) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 41.

(³⁰³) Mustafa İSEN: Künhülalbar'ın Tezkire Kısım, 138.

(³⁰⁴) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 41; Mustafa İSEN: Şehi Tezkiresi, 128.

(³⁰⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 528.

(³⁰⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 257.

(³⁰⁷) Mustafa İSEN: Künhülalbar'ın Tezkire Kısım, 138.

(³⁰⁸) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 528.

Hüdāvend-i cān ü Hüdāvend-i hūş
Hüdāvend-i rūzi dih ü rāz-ı pūş

Ber-i bahşış-i u endāred sūtūh
Gulehhā-yı çerh ü kemerhā-yı kūh

Beyt³⁰⁹

Dürr dişlerinün nesrini nazm ideli Şehdi
Pür kıldı cihān gūşını lü'li-i Aden'den

(³⁰⁹) Mustafa İSEN: Şehî, 128.

ŞERMÎ (XV.YÜZYIL)

Asıl adı Osman Çelebi'dir. Osmanlı Müelliflerinde, ulemâ sınıfından ve XV. yüzyıl şairlerinden olduğu zikredilmektedir³¹⁰. Şehdî Mehmed Efendi'nin kardeşidir. Hakkında başka bilgi yoktur.

Şermî hakkındaki bilgi, sadece, Osmanlı Müellifleri'nde, Şehdî maddesinde "biraderi Osman Şermî Çelebi de ulemâ ve şuarâdandır." cümlesinden ibarettir. Şiirlerine örnek verilmemiştir.

Şehdî'den küçük olduğuna ve ulemâdan sayıldığına göre epey yaşlandıktan sonra ölmüş olmalıdır. Buna göre XV.yüzyılın sonlarına doğru vefat etmiştir. Şaire ait şiir örneklerine ulaşamadık.

(³¹⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 2, 257.

XVI. YÜZYIL

HÂTEMÎ (1456-1516)

Adı Abdurrahman, lakabı Müeyyedzade'dir. Şiirlerinde kullandığı mahlas ise Hâtemî'dir. XV. yüzyıl ın önemli devlet ve ilim adamlarındandır. Hattat, müderris ve şairdir. Hâtemî, Sefer 860/II Kanun 1456'da Amasya'da doğdu.

Babası Alaaddin Âlî Çelebi, dedesi Divriklizade Şemseddin Müeyyed Çelebi'dir. Ailesi, dedesinin "Müeyyed" olan adından dolayı "Müeyyedzade" lakabıyla tanındı. Büyük dedesi ise Kadı Burhaneddin'in hürmet gösterdiği alim ve mutasavvıf Şeyh Yar-Âlî b. Zeyneddin Siyavuş b. Evren Divrikî'dir. Bazı on altıncı yüzyıl kaynakları Eşref-i Bitlisî'nin bir kaydına binaen onun soy olarak Şeyh Ebu İshak Kazrûnî'ye dayandığını bildirmektedir³¹¹.

Aşık Çelebi, Müeyyedzade'nin anne tarafından kendi dedesi³¹² olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca atalarının aslen "Acemden" geldiğini, her birinin ilim ve amelde şöhret kazanmış kimseler olduğunu ilave etmektedir³¹³. Hüseyin Hüsameddin'e göre³¹⁴ "Yârî-i Şirâzî" adı ile de tanınan Şeyh Yâr-Âlî Çelebi, Müeyyedzadelerin atası olup, Ebu İshak Kazrûnî'nin damadıydı.

XV. yüzyıl ın başlarında, Amasya'da inşa edilen Yakut Paşa Zaviyesi(810/1407-1408) ilk olarak, Yar-Âlî Çelebi'ye tevcih olunmuş ve daha sonra bu zaviye şeyhliği, sırası ile, oğlu Şemseddin Müeyyed Çelebi (ö.851/1447)'ye, sonra da torunu Alaaddin Âlî Çelebi'ye geçmişti. Abdurrahman Çelebi'nin doğduğu sırada, kendisi bu vazifede bulunuyordu.

(³¹¹) Tayyip GÖKBİLGİN: Müeyyedzade Maddesi, İslam Ansiklopedisi(MEB), C. 8, (İstanbul, 1979), 786.

(³¹²) Filiz KILIÇ: XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, (Ankara, 1998) XXVI.

(³¹³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 836; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 318; Beyanî: a. g. e., 77.

(³¹⁴) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi, C.3, 144.

Hâtemî'nin babası Alaaddin Âlî Çelebi, 858/1454 tarihinden itibaren Amasya valiliğine gönderilen şehzade II. Bayezid'in nişancısı oldu (865/1461). Babası bu suretle idarî hayata ve şehzadeye intisab etti. Nazlı bir şekilde yetiştirilen³¹⁵ Hâtemî de, bu vesileyle gençlik çağında Şehzade Bayezid'in muhitine girdi. Hâtemî, babasından ve Amasya'nın belli-başlı ilim adamlarından iyi bir eğitim aldıktan sonra³¹⁶, şehzadenin yakın arkadaşları arasına katıldı. Fazlı ve kemâli, Şehzade Bayezid'in onunla samimî bir dostluk kurmasını sağladı³¹⁷. Abdurrahman Çelebi'nin şair Mihrî Hatun ile gönül macerası da bu zamana rastlıyor olmalıdır³¹⁸.

Sivas Kadısı Halîmî Lütfullah Efendi, 879/1474 yılında azledilerek Tokat, 'ta üç ay süreyle hapsedildi. Bu olayın verdiği üzüntüyle yazdığı Arapça bir kasideyi Fatih Sultan Mehmed'e sundu. Kasidede kendisine düşmanlık ettiğine inandığı ve Şehzade Bayezid 'in etrafını alarak onu içkiye, sefahate alıştırarak kimseleri, bilhassa Müeyyedzade'yi padişaha şikayet etti. Bunun üzerine Vezir Hamza Beyzade Mustafa Paşa başkanlığındaki heyet, Amasya'da incelemeler yaptı. Neticede Abdurrahman Çelebi'nin sorumluluğunu ortaya koyan bir hüküm ortaya çıktı³¹⁹. Padişah bu hükmü, 884/1479'da şehzade lalası Fenarîzade Ahmed Bey 'e gönderdi. Bütün kaynaklar, bu şikayetin "hased ve kıskançlık" eseri olduğunu kaydederler. Bu hükümde Müeyyedzade'nin, Has Mahmud³²⁰ adındaki hasekî ile birlikte, şehzadeyi keyif verici maddelere alıştırdıkları, hazinesine zarar verdikleri iddiasıyla ikisinin de idamı emredilmekteydi³²¹.

Hüseyin Hüsameddin'in³²², Müeyyedzade'nin Haziran 882/1477'de, Şehzade Bayezid ile birlikte Ladik 'te bulunduğunu, orada satın aldığı bir kitabın başına kaydettiğini göz önüne alarak bu fermanın 883/1478 tarihini

(³¹⁵) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 308.

(³¹⁶) Gelibolulu Ali: a. g. e., 64.

(³¹⁷) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 310.

(³¹⁸) Abdulkadir KARAHAN: "Mihrî Hatun Maddesi", İslam Ansiklopedisi, C. VIII, (M.E.B.), (İstanbul, 1979), 305.

(³¹⁹) Feridun Bey: Münşeat, C. 1, 270; hükmün tarihi 12 muharrem 884/3 Nisan 1479.

(³²⁰) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 318'de "Hacı Mahmud" Olarak geçmektedir.

(³²¹) Feridun Bey: a. g. e., C.1, 271

(³²²) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi, C.3, 231.

taşınması gerektiği biçimindeki yorumu kesinlik taşımaz³²³.

Şehzade Bayezid ferman Amasya'ya ulaşmadan haberdar olduğundan emrin infazından doğacak faciayı önlemek için, Müeyyedzade'ye birkaç at, bazı mücevherat ve 10.000 akçe vererek, kaçmasını temin etti. O da sakal ve bıyığını kestirip, abdal derviş kıyafetinde bir gece, herhalde 1479 yılı yaz aylarında³²⁴ Amasya'dan ayrıldı.

Bayezid 'in bundan ötürü babasına yazdığı özür mektubu³²⁵ ile Fenarîzade Ahmed Bey'in padişahın bu husustaki fermanına "zikrolunan bedbahtların" şehzade ile ihtilatlarının arz edildiği derecede olmadığı yolundaki cevabı³²⁶ tarihsiz bulunmakla beraber, Şakâ'ik müellifinin de bu tarihi 881(1476) olarak göstermesi hadiselerin cereyanına pek uymamakta ve onun tekrar Amasya'ya dönmesine kadar, yedi yıl gurbette kaldığı hakkındaki ifadesini şüpheli kılmaktadır.

Müeyyedzade önce, o devirde Mısır Memlûkleri elinde bulunan Haleb 'e vardı. Orada bir müddet kalarak, Zamahşerî'nin El-mufassal adlı kitabını o memleketin ulemâsından öğrendi. Sonra da daha bazı yüksek ilimleri tahsil için hoca ararken, Acem diyarından gelen Tacîrlerin telkini ile, Şiraz'a Celaledin Devvânî'nin yanına gitti³²⁷. Müeyyedzade, Şiraz'da kaldığı süre içinde, Celaledin Devvânî'den aklî ve naklî ilimleri tahsil etti ilmini arttırdı. Bu niteliğini hocasından aldığı icazetname ve hocasının kendisi için övgüyle kaleme aldığı risâle ile belgeledi³²⁸. Müeyyedzade bu suretle Celaledin Devvânî'nin ilim ve mektebini iyice kavradı. XV. yüzyıl ın sonlarından itibaren, bunu Türkiye'de yaymaya çalıştı. Bunda başarılı olduğu da söylenebilir³²⁹.

Müeyyedzade Osmanlı saltanatındaki değişme ve II.Bayezid'in tahta

(³²³) Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 787.

(³²⁴) Tayyip GÖKBİLGİN: a. g. m., 787.

(³²⁵) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi , C. II, (İstanbul), 638.

(³²⁶) Feridun Bey: a.g.e., 271.

(³²⁷) Kınalızade Hasan Çelebi a.g.e., 320; M. Mecdî Efendi: a.g.e.,309.

(³²⁸) M. Mecdî Efendi: a.g.e.,309; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.e. , 320.

(³²⁹) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi , C.II, 585.

çıkışını öğrenince, Devvânî'ye veda ederek, memleketine hareket etti ve Ramazan 888/İ. Teşrin 1483'te Amasya'ya geldi. Babası Alaaddin Âlî Çelebi, Müeyyedzade'nin Amasya'ya gelişinden üç ay önce vefat etmişti. Hâtemî, Amasya'da kırk gün kaldıktan sonra İstanbul'a gitti. Buradaki alimlerle temasa başladı ve ilmî meselelerdeki yüksek vukufu, fazilet ve meziyetleri derhal herkesçe kabul edildi. Hatibzade'nin onun ilmî kudreti hakkında padişaha bilgi vermesi ve buna şahitlik etmesi üzerine, aynı yıl içinde, Müeyyedzade, kırk akçe ile Kalenderhane Medresesi'ne müderris oldu. Üç yıl sonra 17 Rebî'ülevvel 891/21 Mart 1486)'da alim Kazasker Muslihiddin Kastalanî (Mevlânâ Kestelli)'nin kızı ile evlendi ve aynı gün, İstanbul Kadılığı'na tayin edilen Mevlânâ Efdalzade'nin yerine, 50 akçe ile Sahn-ı Seman medresesi müderrisliğine yükseltildi. Müeyyedzade bu vazifesinde sekiz yıl kalarak birçok öğrenci yetiştirdi. 899/1494'te İsa Fakih 'in vefatı ile boşalan Edirne Kadılığı'na tayin edildi. Rebî'ül-evvel 907/Eylül 1501 'de Anadolu kazaskeri ve 911/1505'te, Hacı Hasanzade'nin vefatı üzerine, Rumeli Kazaskeri oldu. Altı yıl kadar kaldığı bu vazifeyi de büyük bir liyakat ile yerine getirdi. Aynı zamanda selefinin vefatından sonra, Şeyhü'l-ulemâ addolunarak, ilmî, hukukî ve idarî meselelerde en salahiyetli merci oldu.

917/1511'de, şehzade Selim'e taraftar olan Yeniçerilerin çıkardıkları ve Sultan Ahmed taraftarı olarak bilinen devlet ricali aleyhine giriştikleri ayaklanma sırasında Müeyyedzade 'nin de konağı yağma edildi. Yeniçerilerin baskısı altında hareket etme mecburiyetinde kalan padişah tarafından Rumeli Kazaskerliğinden azledildi.

Müeyyedzade, kendisine günde 150 akçe olarak belirlenen emeklilik tahsisatını kabul etmedi. Ücretsiz olarak emekliliğini istedi. Yavuz Selim tahta geçince, onun durumunu inceledi. Değerini anladıktan sonra, günde 150 akçelik tahsisatına Karaferye kadılığı tahsisatını da ekledi. Yavuz Selim bu yolla, Müeyyedzade'nin mağdur ve muhtaç olmasına razı olmadığını gösterdi.

Yavuz Selim, Receb 919/Eylül 1513'te onu tekrar Rumeli Kazaskerliğine getirdi. Müeyyedzade'nin tekrar ikbal bulması bazı ulemânın kıskançlığına sebep oldu. Bunun üzerine:"Müeyyedzade Sultan Ahmed taraftarıdır." diye padişaha gizli ihbar mektupları gönderdiler. Yavuz Yavuz Selim bu ihbara ehemmiyet vermedi ve onun ferasetini imtihan etmek amacıyla muhbirleri bulmayı kendisine havale etti. Onun da, bu fesadı çevirenlerin ulemâdan Sarı Gürz ve bağlılarından iki kişi olabileceğini bir beyit ile hükümdara bildirmesi üzerine Sarı Gürz azledildi ve diğer iki kişi ise idam edilerek cezalandırıldı³³⁰.

Padişah Müeyyedzade'yi ertesi yıl Çaldıran seferinde de beraberinde bulundurdu. Ancak Müeyyedzade, bu son görevinde fazla kalamadı. Ordu Tebriz'den dönerken ve Pasin Ovası Kasım köyü yakınındaki bir konakta bulunduğu sırada(23 Şaban 920/13 İ. Teşrin 1514), devlet erkânı arasında yapılan geniş çaplı değişiklikler sırasında, Müeyyedzade de azledildi. Yerine Anadolu Kazaskeri Zeyrekzade Mevlânâ Rükneddin getirildi³³¹. Yavuz Yavuz Selim'i böyle bir değişikliğe sevk eden gerçek sebebi anlamak zor ise de, hemen bütün kaynaklar padişahın Müeyyedzade'yi "kuvvasına zaaf, aklına ihtilal, mizacına fütûr ve dimağına kelâl" gelmesi sebebi ile azlettiğini bildirmekte müttefiktirler³³².

Yavuz'un bir vesileyle söylediği "Rum'da iki kişi var imiş; biri Müeyyedzade, biri Tacîzade Cafer Çelebi. Ne yazık ki birinin ihtiyarlığına erdik ve birinin kadrini bilmeyip kendi elimizle vücudun yele verdik" sözü³³³, bunu te'yid etmektedir. Ancak Müeyyedzade'nin öteden beri Şehzade Ahmed'e taraftarlık yaptığı düşünülür ve Çaldıran seferi esnasında da padişahın icraatını tamamen tasvip etmediği dikkate alınır, fikir ve kanaatlerinden şüpheyi düşülmesinin, vazifesinden ayrılmasında etkili olduğunu kabul etmek de mümkün olur. Buna rağmen ona, bu son

(³³⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 837; Kınalızade Hasan Çelebi a. g. e., 322.

(³³¹) Feridun Bey: a. g. e., Çaldıran Ruznamesi I, 407.

(³³²) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 321 ; M. Mecdî Efendi: a. g. e. 310; Filiz KILIÇ: a. g. e., 837.

(³³³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 837.

azledilişinde günde 200 akçe emeklilik tahsisatı verildi. Bu suretle diğer ulemâdan daha imtiyazlı bir vaziyette tutulmuş oldu³³⁴.

Müeyyedzade azledilerek emekliye ayrıldıktan sonra çok yaşamadı ve 15 Şaban 922 yılı berat kandili olan cuma gecesi (13 Eylül 1516) İstanbul 'da vefat etti. Ebu Eyyüb Ensarî Hazretlerinin mezarı yakınına defnedildi³³⁵.

Müeyyedzade, üç dilde şiir yazabilen iyi bir şairdi. Rivayet edilir ki: "Ol yüzyılın ulemâsından biri bir risâle telif edip Hacı Hasanzade ile ikisi kazasker iken onlardan imza iltimas edip vaz'-ı kalem rica eyledi. Mevlânâ Müeyyedzade, ol risâleyi şeref-i hatt-ı şerîfiyle teşrîf edip Arapça bir rubai ile onu tevki' eyledi...Mevlânâ Hacı Hasanzade Efendi bir beyit yazıp onunla şeref-bahş oldular³³⁶." Ayrıca Yavuz Yavuz Selim'i methetmek için yazdığı Arapça kaside de pek takdir görmüştü. Bunun için padişah:"Müeyyedzade bu şiire kerametimdir dese, sair mevâlî ne derlerdi ola" diyerek, memnuniyetini dile getirmişti³³⁷.

Müeyyedzade'nin Farsça şiirleri arasında en çok beğenileni, II.Bayezid'e sunduğu "Hançer" redifli kasidedir. Aşık Çelebi ve M. Mecdî Efendi bu kasideyi övmekte ve birkaç beytini örnek vermektedirler³³⁸.

Müeyyedzade 'nin Türkçe şiirlerini de bütün tezkireciler beğenmektedir. Sultan Ahmed'in kendisine gönderdiği mektuba yazdığı cevaptaki gazeli ile bazı beyit ve mısraları çok sevimlikte ve her yerde zikredilmektedir³³⁹.

Müeyyedzade, hüsn-i hatta Şeyh Hamdullah'ın öğrencisiydi. Her türlü

(³³⁴) Gelibolulu Ali: a. g. e., 64.

(³³⁵) M. Mecdî Efendi: a.g.e., 310.;Müstakimzade S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatîn, (İstanbul, 1928), 250; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 255'teki rivayetiyle "Hatt ü Hattatan adlı eserde Mekke-i Mükerreme'de vefat ettiği yazılıysa da belgelenebilmiş değildir.

(³³⁶) M. Mecdî Efendi: a. g. e.311.

(³³⁷) Tayyip GÖKBİLGİN: a g m.,789; Filiz KILIÇ: a. g. t., 838.

(³³⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 838; M. Mecdî Efendi: a.g.e., 311.

(³³⁹) Mustafa İSEN: Latîfî, 87; Mustafa İSEN: Sehi Tezkiresi, (İstanbul, 1980), 68; Filiz KILIÇ: a.g.e., 839; Rıdvan CANIM: a. g. t., 368; Beyanî: a. g. e., 77; Riyâzî: Riyazü's-Suarâ, Haz. Namık AÇIKGÖZ, Metin-Dizin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜDTCF, TDEB, (Ankara, 1982), 86.

hatta müstesna bir kudret sahibi idi. Müstakimzade, Takî-yi Temimî 'nin de tarihinde onun güzel yazısını medheylediğini kaydetmektedir ³⁴⁰.

Aşık Çelebi, Müeyyedzade 'nin inşadaki yüksek kudretini üstadı Saçlı Emir'den naklen, şu hadise ile belirtmektedir: "Müeyyedzade bir gün Galata'daki bahçesinde İdris-i Bitlisi, Kadızade ve diğer bazı alim ve münşîlere verdiği ziyafet esnasında, yazılması lazım gelen bir mektubu derhal kaleme almış ve elfazının belagati, ibarelerinin selaseti ve manadaki insicam bakımından, davetlilerin pek takdir ettikleri bu on altı satırlık mektubun her satırının başındaki harfi sîn ve sonundakini de nûn olarak düşürmüş idi."³⁴¹

Müeyyedzade, Türk ilim ve edebiyatında, yazdığı eserler kadar, ilim ve edebiyat mensuplarını himaye etmesi, genç yeteneklere geniş ölçüde maddî ve manevî yardımlarda bulunması ve onları bu hususta teşvik etmesi ile takdir edilmiş ve büyük bir şöhret kazanmıştır. Kemal Paşazade ile Ebussuud Efendi ondan feyiz alan ve büyük inkişaf lar kaydeden talebeleri idi. İbn-i Kemal'i Türkçe bir Osmanlı Tarihi yazmağa o teşvik ettiği gibi³⁴², Şehzade Mahmud'un vefatından sonra hamisiz kalan şair Necatî 'yi de himayesine almıştı. Necatî de "Divan"ının başında övgü dolu kelimelerle Müeyyedzade'ye şükranını anlatmış ve divanını ona ithaf etmişti³⁴³. O zamana kadar divanların padişah ve vezirlere ithaf edilmesi adet iken, Müeyyedzade'nin tercih edilmesi vezirleri kızdırmış ve gücendirmişti³⁴⁴.

Müeyyedzade aynı zamanda büyük bir kitap dostu ve hususî kütüphane sahibiydi. Vefatında, mükerrerlerden başka, yedi bin ciltlik bir kütüphane bıraktığı yüzyıllar boyunca dillere destan olmuş ve yüzyıllara göre bu rakam, hususî kütüphaneler için, adeta istisna gibi sayılmıştı³⁴⁵.

(³⁴⁰) M. S. Sa'deddin: *Tuhfe-i Hattatın*, 247.

(³⁴¹) Filiz KILIÇ: *a. g. t.*, 838.

(³⁴²) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: *a. g. e.*, 659.

(³⁴³) *Necatî Divanı*, Üniversite Kütüphanesi, T 1327. Varak 5.

(³⁴⁴) Mustafa İSEN: *Latifi*, 87.

(³⁴⁵) M. Mecdî Efendi: *a. g. e.*, 311; Bu kitaplar için bk. Topkapı Sarayı Arşivi, D.9291,

Müeyyedzade, vazifesinin ciddiyet ve vakarını çok üstün tutar, salahiyet ve mesuliyetlerinin sınırını iyi bilirdi. Aşık Çelebi³⁴⁶, buna misal olarak, Müeyyedzade'nin kazasker bulunduğu sırada, ulemâdan, fakat ışık taifesinden Kasım adında birinin mahallî bir medreseye tayinini istemesi üzerine, ona "ışık taifesine medrese verilmez" dediğini ve bu türlü kimseler "keramet iddia ettikleri halde kendisinin ilim ve fazilet iddia eylediğini, halbuki bir medrese müderrisliğine layık kimsenin mütala'a, müzakere, takrir ve tahririnin muayyen ve mazbut usullerde bulunması lazım geldiğini" bildirir. Ancak Mevlânâ Kasım'ın: "Dede sultanım, siz buyurduğunuza kim kadir olur, meğer kişi sultanım gibi, Müeyyedmin indillah ola" diye cevap verdikten sonra istediği medreseye tayin eylediğini nakleder. Keza zarif bir zatın Müeyyedzade hakkında bir münasebetle : "Göge bakmaktan eli değmez, süpürgeyi kanda görsün" dediği meşhurdur.

Müeyyedzade 'nin beş oğlu ve bir kızı olduğu bilinmektedir. Kızı, kendisi henüz Anadolu Kazaskeri iken, 1503'te öldü. Bu sebeple padişah, ona başsağlığı ziyaretinde bulundu³⁴⁷. Büyük oğlu Abdulfettah Çelebi, otuz beş akçe ile "çelebi vazifesi" alarak, Zeyrekzade danişmendi iken babasından bir sene sonra yirmi beş yaşında vefat etti. İkinci oğlu Mahmud Çelebi, Sahn müderrisi Muhyeddin Çelebi'nin hizmetinde ve otuz akçe çelebi vazifesi ile talebe iken, ağabeyinden kırk gün sonra öldü. Üçüncüsü Abdürrezak Çelebi, Hoca Hayreddin Efendi'den mülâzım olduktan sonra, altı yıl müddetle hiçbir medreseye tayin edilmeyerek, haksızlığa uğradı ve üzüntülü bir halde yirmi sekiz yaşında 936/1530'da vefat etti. En küçük oğlu Addüsselam Çelebi, yine talebe iken 941/1534 yılında yirmi yedi yaşında olduğu halde öldü. Sadece dördüncü oğlu Abdülvehhab Çelebi, Ebussuud Efendi'den ders aldı. Sonra Kemal Paşazade'nin delaleti ve Sadrazam İbrahim Paşa nezdindeki teşebbüsü ile müderrisliğe getirilebildi. Abdülvehhab sonradan Sahn-ı Seman Medresesi müderrisliğine kadar yükselerek, 970/1562 yılında vefat etti³⁴⁸. Müeyyedzade'nin üç kardeşinden biri olan Hacı Çelebi veya Hacı Halife

(³⁴⁶) Filiz KILIÇ: a. g. t., 839.

(³⁴⁷) Tayyib GÖKBİLGİN: Edirne ve Paşa Livası, (İstanbul, 1952), 476.

(³⁴⁸) Nev'izade Atâyî: Şakâik-i Nu'maniyye, C. II, Haz. Abdulkadir ÖZCAN, (İstanbul, 1989), 31.

adları ile tanınan Abdurrahim Efendi ise, meşayihlendi³⁴⁹.

Edirne'de Kazasker Abdurrahman adıyla anılan cami, mahalle ve vakıfların bir kısmının Müeyyedzade 'ye ait olması muhtemeldir³⁵⁰.

Müeyyedzade'nin, uzun yıllar kadılık ve kazaskerlik gibi görevlerde bulunması ve bütün zamanını bu işlerin yapılmasına ayırması sebebiyle, eserlerinin sayısı sınırlı olmuştur. Birçok konu üzerindeki çalışmalarının müsvedde halinde kalması da bu yüzdendir³⁵¹. Bununla beraber çeşitli konularda yazdığı büyük küçük on iki kadar eser ve risâle si vardır.

ESERLERİ:

1. **Müeyyedzade Cöngü:** Bu adla da tanınan³⁵² bir fetva mecmuasıdır. Katib Çelebi'nin³⁵³ hem **Mecmmua ibn El Müeyyed**, hem de **Mecmua El-Fetâvâ** adıyla iki yerde gösterdiği bu eser, yüz kadar fetva kitabından alınan bir taraftan amelî, diğer taraftan hukukî meselelerle ilgili konuları ihtiva eden toplama bir eserdir³⁵⁴.

2. **Risâle Fî Hall El-subhat El-amme:** Müeyyedzade'nin "şüphe-yi ammeyi" halletmek hususunda yazdığı küçük bir risâle dir³⁵⁵.

3. **Risâle Fî Ta'zîmü'n-nebî:** Hazreti Peygamberi yaratılmışların övüncü olarak ve mucizeleri ile anlatan, vasıflandıran onun hakkında Sahîh-i Buhârî'den bazı hadisler nakleden bir risâle dir. Sonradan çok takdir edilmiş

(³⁴⁹) M. Mecdî Efendi: a.g.e., 310; Osman Feyzi OLCAY: a.g.e., 118.

(³⁵⁰) Rıfat Osman: Edirne Rehniması, 25., Tayyib GÖKBİLGİN: a.g.e., bk. Fihrist.

(³⁵¹) M. Mecdî Efendi: a.g.e., 310.

(³⁵²) Badi Ahmed Efendi: Riyaz-ı Belde-i Edirne, C. II, 127, Bayezid Umumî Kütüphanesi No: 10393.

(³⁵³) Katib Çelebi: Keşfü'z-zünun, C.2, Haz. R.Bilge, Ş.Yalıtıkaya, (İstanbul 1971), 1606.

(³⁵⁴) Nüshası için bk. Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, no. 1050; Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi, no. 718/1 ve 653; Laleli Kütüphanesi, no.1151; Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphanesi, no.2052/9 ; Köprülü Kütüphanesi, no. 691.

(³⁵⁵) Katip Çelebi: a.g.e. C. I, 861; Nüshası için bk. Veliyüddin Efendi kütüp., no. 1521; Nuruosmaniye kütüp., no. 2038; Es'ad Efendi kütüp., no. 947; Bayezid Umumi Kütüphanesi, no. 2736; Çorlulu Ali Paşa kütüp., no. 304, varak, 153-157; Köprülü kütüp., no. 1596.

ve altın kalem ile yazdırılması icap edecek derecede kıymetli tutulmuştur³⁵⁶.

4. **Risâle Fî'l-mevcûdât El-hâriciye Ma'al Mâhiya:** Felsefe ve mantıkla ilgili konulardan bahseden bir risâledir. Risâlede Aristo ve Eflatun'a atıfta bulunulmuş, Emir Çelebi olarak da bilinen Hocazade'den nakiller yapılmıştır. Risâlenin sonunda da Müeyyedzade'nin Tecrid Haşiyesi üzerine açıklaması vardır³⁵⁷.

5. **Risâle Fî'l-cüz' Ellezi Layeteceza:** Bölünme imkanı olmayan en küçük zerre, atomla ilgili bir risâle dir³⁵⁸.

6. **Risâle Fî'l-keâm:** Bazı güç kelam meselelerini tahkik ve tetkik eden bir risâle dir. Baş tarafına Arapça bir kaside ilave ederek, Şehzade Korkut 'a göndermiştir. Bu kasidede şehzadenin alim ve fazıl olmasını övmüştür³⁵⁹.

7. **Risâle Fî Tahkîk El-kurat El-mudahraca:** "küre-i müdahrecenin" tahkikatına tahsis eylediği içerisinde o devirde hiç kimsenin bilmediği kitaplardan edindiği bilgileri topladığı risâle dir³⁶⁰.

8. **Risâle Fî Nakz El-vuzû Hurûc El-dam ve Seylânuhu**³⁶¹.

9. **Risâle Fî'l-hacc Aşhur Ma'lûmât**³⁶².

10. **Risâle Fî İsbât İlmihi Te'âlâ.**

11. **Risâle Fî Müşkilât Mesâ'il İlmü'l-ferâ'iz**³⁶³.

12. **Haşiya Şerh-i Miftah, Haşiye Şerh Mevakif**³⁶⁴.

(³⁵⁶) Nüshası için bk., Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, no. 1713/2, varak, 51-55.

(³⁵⁷) Nüshası için bk., Es'ad Efendi Kütüphanesi, no. 1161/5.

(³⁵⁸) Katip Çelebi: a.g.e., C.1, 857.; M. Mecdî Efendi: a.g.e., 311.

(³⁵⁹) M. Mecdî Efendi: a.g.e., 311; Katip Çelebi: Keşfü'z-zûnun, C.1, 886.

(³⁶⁰) Katip Çelebi: Keşfü'z-zûnun, C.1, 886.; Nüshası için bk., Köprülü Kütüphanesi, no. 1596).

(³⁶¹) Nüshası için bk., Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphanesi 2029/1.

(³⁶²) Katip Çelebi: a.g.e., C.1, 860.

(³⁶³) Nüshası için bk., Köprülü Kütüphanesi, no. 1596.

(³⁶⁴) Mehmed Mecdî Efendi: a.g.e., 311.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel³⁶⁵

Nāme ki nāmını yazmış bendenün sultān aña
Ğuşşadan āzādelük hattı olur ‘ unvān aña

Her elif ki anda var naķş-ı kad-i cānān gibi
Cān içinde yiri var olsun fedā yüz cān aña

Belki her harfı sevād-ı dīde-i cāndur anuñ
Noktalar kim anda düşmüş görünür insān aña

‘ Aynı nergis hāsı gonce her elif bir serv-i nāz
Yaraşur dirsem bu yüzden Ravza-i Rıdvān aña

Gözlerüm oldu münevver ol sevād-nāmeden
Toz yirine tūtiyā saçmış meger cānān aña

Hālūmi bilüp şeb-i hecre giriftār olduğum
Raħm idüp yār eylemiş ta‘ viz ile dermān aña

Gazel³⁶⁶

Çāk olan dest-i cefā ile giribānumdur
İlişen hār-ı ğam u miħnete dāmānumdur

Eşk-i çeşmiyle hadengini şuvarsam n’ola kim
Bāğ-ı sinemde biten serv-ı hırāmānumdur

(³⁶⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 842.

(³⁶⁶) Rıdvān CANIM: a. g. t., 368.

Tîğ-i müjgânına cān virmesi sehl idi eger
Ol cefā-pîşe bir ağız dise kurbānumdur

Kıt'a³⁶⁷

Nice olsun hāl 'ālemde karar üzre şebāt
Kāyinātuñ hāli çünki inqılāb üstindedür

Ey gönül şal bu ikāmet rahtını ārām içün
Çarḡ-ı bî-ārāmı gör ki ıztırāb üstindedür

Fırşatı fevt eyleme bir ān te'ḥīr eyleme
Kim zamān sūr'atde vü devrān şitāb üstindedür

Kıt'a³⁶⁸

İçelüm içelüm şarāb içelüm
Niçe bir şūfī şāfī āb içelüm

Āhiretde olur şarāba ḥesāb
Biz anı bunda bî-ḥesāb içelüm

(³⁶⁷) Rıdvan CANIM: a. g. t., 368.

(³⁶⁸) Beyanî: a. g. e., 78.

SADİ ÇELEBİ

(?- 1516)

Adı Sa'dî Çelebi'dir. Kaynaklarda Sa'dî³⁶⁹, Tac-beyzade Sa'dî Çelebi³⁷⁰ veya Sa'dî Çelebi³⁷¹ biçiminde zikredilmektedir. Müderris, şair ve münşidir³⁷². Sehî, "Tacî Beyzade" adıyla anıldığını kaydetmektedir³⁷³. II.Bayezid Amasya'da Çelebi sultan iken ona defterdar olan Tacî Bey'in oğlu ve Nişancı Tacîzade Cafer Çelebi'nin kardeşidir. Amasya'nın önde gelen ailelerinden birine mensup olarak Amasya'da doğdu. Doğum tarihiyle ilgili bilgi yoktur.

Babasının bulunduğu mevki sebebiyle Amasya'nın önemli bilginlerinden istifade ile ağabeyi Cafer Çelebi gibi iyi bir eğitim aldı. Kadızade Kasım Efendi ve Hacı Hasanzade Mehmed Efendi'den okudu³⁷⁴. Bursa'da müderrisliğe başladığına göre, Sa'dî Çelebi de eğitimini tamamlamak için Bursa'ya gitmiş ve eğitimini burada tamamlamış olmalıdır. Ancak kaynaklarda bu konuyla ilgili bilgi yoktur.

Sa'dî Çelebi, eğitimini tamamladıktan sonra, önce Bursa'da, Sultan Murad Medresesi'nde, sonra İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'nde ve en sonunda Sahn-ı Semâniyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, ilmî, inşası ve Arapça bilgisi ile de tanınmıştır³⁷⁵.

Aşık Çelebi'ye göre Sa'dî Çelebi, padişahla birlikte Mısır seferine katılmış ve bu sefer sırasında ölmüştür. Mezarı, Yavuz Selim semtinde Cafer Çelebi'nin yaptırdığı mescit yanındadır.

(³⁶⁹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 462; M. Nail TUMAN: a. g. e., 428; Beyanî: a. g. e., 121.

(³⁷⁰) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 337; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 1, 263; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 3, 25; Şemseddin Sami: Kamusü'l-alam C. 3, (İstanbul, 1893), 1608.

(³⁷¹) Mustafa İSEN: Latifi, 381; Rıdvan CANIM: a. g. t., 269; Mustafa İSEN: Sehî, 99; Filiz KILIÇ: a. g. t., 531.

(³⁷²) Mustafa İSEN: Latifi, 381; Rıdvan CANIM: a. g. t., 269; M. Nail TUMAN: a. g. e., 428.

(³⁷³) Mustafa İSEN: Sehi Tezkiresi, 99.

(³⁷⁴) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 337.

(³⁷⁵) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 337.

Devrinin önemli bilginleri arasında yer alan Sa'dî Çelebi, şair olarak fazla tanınmamıştır³⁷⁶. Oysa, M. Mecdî Efendi, "onun üç dilde şiirleri vardır ve bu şiirleri kusursuzdur"demekte, onun, Arap fasihlerinin kasidelerine yazdığı nazirelerin okuyanlar tarafından, "Arap fasihlerinin şiirlerini zannettirecek kadar güzel bulunduğunu" belirtmektedir³⁷⁷. Sa'dî Çelebi'nin şair olarak tanınmayışını Latîfî, şöyle anlatmaktadır: "Sa'dî Çelebi, hem iyi bir şair, hem de iyi bir münşî olarak çağının bilgilerine hakimdir. Ancak çeşitli sebeplerle şiirlerini derlemeye imkan bulamamış, bu yüzden şair olarak, yeteri kadar tanınmamıştır³⁷⁸.

Kaynakların çoğunda devrinin ilmî ve ahlakî ile tanınmış şahsiyetlerinden olduğu, dürüstlüğü ve ömründe yalan söylemediği zikredilmekte, ilim ve olgunlukta Cafer Çelebiyle eşit, Arapça inşâda ondan daha üstün olduğu belirtilmektedir³⁷⁹. Taşköprülüzade onun için "ömründe hiç yalan söylememiş bir kişi varsa o da Sa'dî Çelebi'dir."demekte, buna karşılık Aşık Çelebi, "şiirleri müstesna" diyerek latife ile karşılık vermektedir³⁸⁰.

Cafer Çelebi'nin katli sırasında Sahn-ı Semaniyye Medresesi'nde müderris olan Sa'dî Çelebi, ağabeyinin ölümüne çok üzölmüş ve Yavuz Selim için hakarete varan sözler sarf ettiğinden, söyledikleri padişahın kulağına gider korkusuyla medresedeki dersleriyle meşgul olmuş, ortaya çıkmamağa çalışmıştır³⁸¹.

Bazı kaynaklarda şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: "Yavuz Selim, Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye bir mektup göndermek gerektiğinde, 'şimdi Cafer Çelebi sağ olsaydı bu mektubu yazardı' deyince, etrafındakiler, 'kardeşi Sahn müderrisi Sa'dî Çelebi'nin de inşası iyidir' diyerek, onu tavsiye etmişlerdir. Bunun üzerine çavuş gönderilip, saraya çağrılan Sa'dî Çelebi, öldürüleceğini zannederek, ailesi ve dostlarıyla helalleşip Yavuz Selim'in huzuruna

(³⁷⁶) Şemseddin Sami: a. g. e., 1608; Bursalı M. Tahir: a. g. e., 263.

(³⁷⁷) M. Mecdî Efendi: a. g. e., 338.

(³⁷⁸) Mustafa İSEN: Latîfî, 381; Rıdvan CANIM: a. g. t., 269.

(³⁷⁹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 463; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 77-78; M. Mecdî Efendi, a. g. e., 338; Beyanî: a. g. e., 121.

(³⁸⁰) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 7, (İstanbul, 1991), 397.

(³⁸¹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 463; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 78.

çıkmiştir. Kendisinden bir mektup yazması istendiğinde, evine dönüp sabaha kadar çalışarak bu mektubu yazmıştır. Yavuz Selim, onun Arapça inşasını çok beğenmiş ve otuz bin akçe ihsan edip maaşına zam yapmıştır. Ayrıca Sa'dî Çelebi'ye ağır hediyeler vermek suretiyle Cafer Çelebi'nin ölümünden duyduğu üzüntüyü gidermek istemiştir.³⁸²

Eserleri, Arapça manzum Akaid-i Nesediyyesi, Sadru's-şeria'nın Babu's-şehid'ine haşiyesi, Arapça'daki semai müenneslere dair manzum Müennesat-ı Semaiyye'si ve Hayru'l-ahlam adıyla tarihe dair bir eseri vardır.

Münşeât'ı basılmıştır³⁸³.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel³⁸⁴

Rüşen kılan cihâmı bugün hüsni mâhıdur
Meftûn iden bu gönlümi zülf-i siyâhıdur

Nâlemden eylegil hâzer ey gonce-leb gülûn
Defterlerini yile viren bülbül âhıdur

Ebrûarı hayâli bu kanlı yaşımda şan
Bahır-i muhîf içinde gezer iki mâhidür

Şâdiye nice irişesin Sa' dîyâ ki sen
Dil mülkini harâba viren gam sipâhıdur

(³⁸²) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 463-464; Beyanî: a. g. e., 121; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 78.

(³⁸³) Sâdî Çelebi: Münşeâtı, Haz. Necatî Lugal ve Adnan Erzi, (İstanbul, 1956).

(³⁸⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 533.

Āleme tıldı meserret lîk ben şād olmadum
 Āh kim ben bende bir dem ğamdan āzād olmadum

Ben nice alam ‘arūs-ı baht-ı devletden murād
 İki kâzî-‘ askerüñ birine dāmād olmadum

‘Ömrümi kesb-i fezâ’ilüñ ‘abeş harc eyledüm
 Cehl ile ‘unvân bulup ‘âlemde dil-şād olmadum

Beyitler³⁸⁵

Yâ Rab n’olaydı ‘âlem içinde dil olmasa
 Bâri olursa her güzele mâyl olmasa

‘Aşk hâlâtını Ferhād ile Mecnûn ne bilir
 Biri dağ âdemîsidir biri sahrâ delisi

Dimeñüz ben var Mecnûna şeydâ bir daği
 Künc-i fırkât bir dağidür seyr-i sahrâ bir daği

(³⁸⁵) Rıdvan CANIM: a. g. t., 270.

CENÂNÎ

(?-1520?)

Asıl adı Mustafa'dır³⁸⁶. Mahlası Cenânî'dir. Hattat şairlerdendir. Latifî Tezkiresinin matbû nüshasında şairin adı "Cenabî" olarak kayıtlıdır. Halbuki Latifî Tezkiresi'nin birçok yazma nüshasında bu isim, Cenânî olarak tesbit edilmiştir³⁸⁷. Hasan Çelebi Tezkiresi'nde ve Sicill-i Osmanî'de de şairin adı, Cenânî biçiminde kayıtlıdır³⁸⁸.

Amasya yakınlarında Eminler zümresine mensuptu. Çevresinde "Rıdvanzade" adıyla tanındı. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. XV. yüzyıl ın ikinci yarısında doğmuş olmalıdır. Yavuz Yavuz Selim devri sonlarında, 927/1520? yıllarında ölmüştür³⁸⁹.

Cenânî, marifet sahibi, açık sözlü ve huyu güzel bir insandı. Şiirlerinde sade bir söyleyiş hakimdir. Ancak Latifî Cenânî'nin şiirini beğenmez, onu taklitçilikle itham eder³⁹⁰. Sade söyleyişini de beğenmez. Diğer kaynaklar³⁹¹ da bu konuda Latifî ile hemfikirdir. Tezkirelerde verilen örnekler de Mustafa Cenânî'nin vasat bir şair olduğunu göstermektedir.

Şairliği beğenilmeyen Cenânî, iyi bir hattattı. Hakkında bilgi veren kaynaklar onun bu yönünü överler. Yazısının gayet güzel olduğunu ve yazıyı hatasız yazdığını söylerler. Titizliğini, yazısını inci gibi dizdiğini naklederler. Yazısının güzelliği ve kurallara uygunluğu karşısında, en iyi hattatlar bile, ona yarım nokta kadar bahane bulamazdı.

(³⁸⁶) M. Nail TUMAN: *Tuhfe-i Nail*, (1949), 161.

(³⁸⁷) Rıdvan CANIM: *a. g. t.*, 167.

(³⁸⁸) Kınalızade Hasan Çelebi *a. g. e.*, 266; Mehmed Süreyya: *a. g. e.*, C.2., 88.

(³⁸⁹) Haluk İPEKTEN ve başk.: *a. g. e.*, 89.

(³⁹⁰) Rıdvan CANIM: *a. g. e.*, 167.

(³⁹¹) Kınalızade Hasan Çelebi: *a. g. e.*, 266.

Şiirlerinden Örnekler:

Beyitler³⁹²

Çü fırsat ʿıyşa el virdi geçürgil hoş bu devrânı
Bu günü kıoma yarına ki götürmez bu devr anı

Lü'lü-i şāhvār ıderdi şadrına her satırınıñ
Şafhasını dürden idüb hatrını yāķūtđan

Gözüm ol yār içün pür-nem degülsün
Çık ortadan ki gözüm nem degülsün

Rakīb-i dīve niçün maħrem oldun
Ķo yāķı ey perī adem degülsün

Didüm ey ĥūnī bulaşma gel rakībūñ kıanına
Didi kıandan ādem oldu ol da kimdür kıanı ne

(³⁹²) Rıdvan CANIM: a. g. t., 167.

MEDHÎ

(XVI.YÜZYIL)

Asıl adı Musa, lakabı Hacı Musa'dır. Mahlası Mehdî olup "Amasya sancağına bağlı Ladik Kasabası'ndan olup hayatı ve ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Latifî'ye göre, II. Bayezid zamanında doğmuştur³⁹³.

Latifî³⁹⁴, şiirlerinin divan halinde toplandığını söylemektedir. Nasihat içeren şiir ve ilahîleri olduğu da zikredilir. Ancak böyle bir divana tesadüf edilmemiştir.

Latifî Tezkiresindeki "Yavuz Yavuz Selim zamanında yaşadı." kaydı, Medhî'nin genç yaşlarda, 1520 yılına yakın bir tarihte öldüğüne işaret eder³⁹⁵. II.Bayezid döneminin başında doğduğu ve Yavuz Selim Devrinin sonunda öldüğü söylendiğine göre Medhî, ancak otuz dokuz-kırk yıl yaşamış olabilir.

Öğüt veren ilahî tarzındaki gazeli, Mekke'nin medhi olup, Mevlânâ Abdurrahman Camî'den çevrilmiştir.

Defalarca hacca gitmiş olan Medhî'nin bu şiiri, hacda yaşadığı halleri anlatır.

Şiirlerine Örnek:

Gazel³⁹⁶

Yâ Rab ol dem kanı kim 'azm-i reh-i Baḥâ idem

Tâ şafâyile ṭavâf-ı Ka'b-i 'ulyâ idem

(³⁹³) Rıdvan CANIM: a. g. t.,503.

(³⁹⁴) Rıdvan CANIM: a. g. t.,503.

(³⁹⁵) Rıdvan CANIM: a. g. t.,503.

(³⁹⁶) Şiir, Rıdvan CANIM: a. g. t., 504'ten alınmıştır.

Dem-be-dem zemzem kenārında kıluben zemzeme
 Āb-ı çeşmümle revān ol çeşmeyi deryā idem

Yā Resūlallāh ayāguñ ḥākine yüz sürmege
 Baña yol göster yüzüm ol yolda tā ki pā idem

Geh Medine çevresinde çehrem üzre çizginüp
 Geh mübârek mescidüñde hizmet-i Mevlā idem

Medḥüñ itmek kaşdına cāndan eğerçi Medḥiyem
 Saña lâayık medḥi ammā ki kaçan inşā idem

Yüzüm üstine varup mizāb-ı rahmet altına
 Akıdam göz yaşın istiğfār u istiğnā idem

Geh ḥarīm-i Ka‘bede zāyir olup geh Taybede
 Geh varıp Kudse tavāf-ı Mescid-i Aḳsā idem

Cennetü’l-me’vā sarāyın eden itsün ārzū
 Baña cennet ol yeter kim işigün me’vā idem

MÜNİRİ

(?-1521)

Münîrî'nin asıl adı, Latîfî Tezkiresi ve Osmanlı Müellifleri'nde İbrahim Çelebi³⁹⁷, Hüseyin Hüsâmeddin'de "Münîrî Mehmed Çelebi"³⁹⁸ ve diğer kaynaklarda³⁹⁹, asıl adı belirtilmeden, Münîrî biçiminde kayıtlıdır. Bütün bunlardan ve British Museum nüshasının ketebesinde bulunan "Münîrî b. Muhammed" kaydından anlaşılıyor ki, şairin asıl adı İbrahim Çelebi ve mahlası da Münîrî'dir⁴⁰⁰. Bazı şiirlerinde "Münîr" mahlasını da kullanmıştır. Doğum tarihi ve ailesi hakkında fazla bilgi yoktur.

Münîrî, eğitimini Amasya'da tamamladıktan sonra Şehzade Ahmed'in muhitinde yer aldı. Devrinde şair, tarihçi ve alim olarak tanındı. Amasya'dan sonra Sofya'da bulundu. 928/1521 yılında Sofya'da öldü⁴⁰¹. Bu konuda herhangi bir bilgi verilmemekle beraber Sofya'da defnedilmiş olmalıdır.

Münîrî'nin eğitim hayatı ve Amasya'dan ne zaman ayrıldığı konusunda hiçbir bilgi yoktur. Ancak kaynaklarda kullanılan tabirler göz önüne alındığında, en azından eğitim hayatı hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Farsça bir divan yazacak kadar Farsça bilmesi, "Mihr ü Müşteri" mesnevisini Farsça'dan çevirmesi devrindeki eğitim düzeyi için iyi bir göstergedir. Bunlardan hareketle Münîrî'nin yaşadığı döneme göre iyi bir medrese eğitimi aldığını söyleyebiliriz. Bazı kaynaklarca kamil, marifet sahibi, ulemâdan biri olarak gösterilmesi de eğitimi konusundaki düşüncayı desteklemektedir⁴⁰².

(³⁹⁷) Rıdvan CANIM: a. g. t., 519; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 2, 409.

(³⁹⁸) Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi C. 3, (İstanbul, 1927), 248

(³⁹⁹) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, (Ankara, 1994), 164; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 964.

(⁴⁰⁰) Şairin adı, "Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 309; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 176; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., C. 3, 875" adlı eserlerde de İbrahim Çelebi olarak tespit edilmiştir.

(⁴⁰¹) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 2, 409

(⁴⁰²) Rıdvan CANIM: a. g. t., 519; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., 409.

Münîrî'nin "Ulemâ" olarak anılması, bilgi ve marifet sahibi olarak gösterilmesi iyi bir eğitim aldığına işaret sayılabilir. Sofya'da öldüğüne göre, orada bir görev üstlenmiş olmalıdır. Bulunduğu görev konusunda kesin bir bilgimiz olmamakla birlikte, verdiği eserler, sahibi olduğu bilgi birikimi bizi, onun "kadı veya müderris" olduğu kanısına götürmektedir. Özellikle fıkıhla ilgili bir eser yazması, onun kadı olması ihtimalini de ortaya çıkarır. Divanındaki şu beyit:

"Sipahîlikde iş yok itmedigüm
Nedendür bilmezem bitmedigüm"⁴⁰³

Münîrî'nin Sipahî olarak Osmanlı ordusunda çalıştığının işareti olarak da görülebilir. Bazı şiirlerinde "Hazreti Âlî sevgisi"ni dile getirmesi, Şîî olduğunu veya Şîî'liğe sempati duyduğunu düşündürür.

Münîrî, kaynaklarda, ilmî ile bilinen ve Şehzade Ahmed ile münasebeti olan şahıslardan biri olarak tanıtılır. Künhü'l-Ahbâr'da da, Münîrî'nin, Şehzade'nin özel meclisine girecek kadar onunla yakınlık kurduğu, iltifatını gördüğü ve "ârif" bir kişi olduğu belirtilmektedir⁴⁰⁴. Latîfî ise, Münîrî'yi pek çok konuda marifet ve bilgi sahibi, yetenekli ve olgun bir zat olarak tanıtır; ancak tanınmış şairlerden olmadığı için bu vasfının halk tarafından iyi bilinmediğini de belirtir⁴⁰⁵.

Münîrî, diğer şairlerle birlikte Şehzade Ahmed'in çevresinde bulunmuş, ona kasideler sunarak takdir edilmişse de şiiri pek tutulmamıştır. Daha çok ilmî eserleriyle tanınmıştır⁴⁰⁶. Bursalı Mehmed Tahir de, onu "alim şairlerden sayar ve tarihten anlayan bir zat" olarak zikreder⁴⁰⁷.

(⁴⁰³) Münîrî'nin Mîhr ü Müşterisi: Haz. Ayten AKMANDOR, s.II.

(⁴⁰⁴) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 176; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 964; Atilla ÖZKIRIMLI, a. g. e., 875; Rıdvan CANIM: a. g. t., 519; Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 164.

(⁴⁰⁵) Rıdvan CANIM: a. g. t., 519.

(⁴⁰⁶) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 176.

(⁴⁰⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 409.

Eserleri:

1. Divan

Biri Farsça ve diğeri Türkçe olmak üzere iki divanı vardır. Sultan III.Murad tarafından yazılmış olan Türkçe Divan'ı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. bölümünde 5580 numarada kayıtlıdır⁴⁰⁸. Farsça divanı bugüne kadar ele geçmemiştir. Farsça'ya olan hakimiyeti göz önüne alınırsa, her halde böyle bir divanı olmalıdır.

Ayten Akmandor, Münîrî divanın tek nüshası üzerinde çalışmış, transkripsiyonlu metin olarak yeni harflere kazandırmıştır⁴⁰⁹.

Münîrî Divanı'nda 1 mesnevî, 7 kaside, 1 terci-i bend, 178 gazel, 21 kıta ve 11 mu'amma vardır.

2. Mihr ü Müşteri

Münîrî İbrahim Çelebi'nin mesnevî tarzındaki eseridir. İstahr padişahının oğlu Mihr ile vezirinin kızı Müşteri arasındaki aşkı konu alır. Eser, 892/1486 yılında Farsça'dan çevrilerek yazılmıştır⁴¹⁰. Eserin aslı Tebrizli Şeyh Assar'ındır(ö. 1381).

Eser dil ve edebiyat tarihi açısından önem taşır. Bir nüshası Fatih Millet Kütüphanesi'nde, diğer nüshası British Museum'dadır.

Assar'ın eseri 5120 beyitken, Münîrî'nin çevrisi 6011 beyittir. Aradaki fark çeviri olmayıp, Münîrî'ye aittir. Bu bölüm, eserin ilk 30 varağı ile aralara

(⁴⁰⁸) M. Nail TUMAN: a. g. e., 984.

(⁴⁰⁹) Münîrî Divanı: Haz. Ayten AKMANDOR, Transkripsiyonlu Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ, DTCF, (Ankara, 1980).

(⁴¹⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 409.

serpiştirilmiş 11 gazelden ibarettir. Mihr ü Müşteri, Ayten Akmandor tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır⁴¹¹.

3. Siyer-i Nebî

Münîrî'nin manzum olarak yazdığı Siyer-i Nebî, iki cilt ve yedi bölümlük bir eserdir. İlk üç bölümü 1. ciltte, diğer dört bölümü ise 2. cilttedir.

Hazreti Muhammed'in hayatını konu alır. Nüshası, Topkapı sarayı Kütüphanesi'ndedir⁴¹².

4. Tezkiretü'l-vekâî

Bursalı Mehmed Tahir, bu isimde bir Osmanlı Tarihi'nin de Münîrî'ye ait olduğunu bildirmektedir. Ancak bu eser hala bulunamamıştır.

Şiirlerinden Örnekler

Gazel⁴¹³

Zülfün 'arûs-ı hüsnüni gerçi kenâr ider

'Uşşâkı her tarafda iken bî-ķarâr ider

La'l-i lebûnle n'ola dehânuñ bilindise

Her gizlû râzı şöyle serâb şarâb âşikâr ider

(⁴¹¹) Mihr ü Müşteri Mesnevisi: Haz. Ayten AKMANDOR, İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ,DTCF, (Ankara, 1983). Nüshası için bk. Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Ktp. No:1185; British Museum, no. 7742.

(⁴¹²) Nüshası için bk. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No:995.

(⁴¹³) Münîrî Divanı: a. g. e., 94.

Sen Hüsrevüñ yolında gözüm yaşını lebün
Şîrîñ degül mi şöyle ki gül-gün-süvâr ider

Zülfüñ hisâbınuñ tıyalı ‘ağdı yolını
Her sâ‘atı gönül baña rûz-ı şumâr ider

Țolaşma zülfine didügünce Țolaşdı dil
Vallah naşîhatüñ ki Munîr aña kâr ider

Tuyuk⁴¹⁴

Tâ ki düşdi ‘aşk ile bî-çâre dil
Bulmadı derdüne hergiz çâre dil

Qâbil-i merhem degüldür hâşılı
Tîr-i gamzeñden yediyse yâre dil

(⁴¹⁴) Münîrî Divanı: a. g. e., 202.

KEŞFİ

(?-1524)

Adı, Osmanlı Müellifleri'nde "Keşfi Mehmed Çelebi" olarak kayıtlıdır⁴¹⁵. Amasya'da doğmuş olup babası, Sekbanbaşı ve Amasya Valisi Hızır Ağa'dır⁴¹⁶. Kesin bir bilgi olamamakla birlikte, HızırAğa, II.Bayezid'in şehzadeliğinde lalalığını yapan, daha sonra da Amasya Valiliği'ne getirilen Hızır Bey olmalıdır⁴¹⁷. Doğum tarihi ve ailesi hakkında başka bilgi yoktur.

Keşfi, Amasya'da ilk eğitimini aldıktan sonra Tacîzade Cafer Çelebi (ö.1515) ve Sa'dî(ö.1516) kardeşlerin yardımıyla yetişti⁴¹⁸. Bu sayede Yavuz Yavuz Selim'in şehzadeliğinde katibi olarak hizmetinde bulundu ve Yavuz Yavuz Selim padişah olunca da divan katipliğine getirildi⁴¹⁹. Keşfi, İran ve Mısır seferlerine "sır katibi" olarak Yavuz Selim'in maiyetinde katılarak bu seferler esnasındaki gözlemlerini "Selimname"⁴²⁰ adıyla biri özet, diğeri de ayrıntılı olmak üzere iki eser halinde yazdı⁴²¹.

Keşfi, 926/1520 yılında Yavuz Yavuz Selim'in ölümünden sonra Anadolu Defterdarı oldu; ancak 927/1521 yılında "pek çok Amasyalılar gibi" emekliye sevk edildi, on yıllık emeklilik döneminden sonra 931/1524 yılında İstanbul'da vefat etti⁴²².

Şair, alim, iyi ahlak sahibi birisiydi. Şair olmakla birlikte, daha çok, manzum bir tarih olan Selimnamesiyle tanındı⁴²³.

(⁴¹⁵) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134.

(⁴¹⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134.

(⁴¹⁷) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi II, (Ankara, 1983), 56 vd.

(⁴¹⁸) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122.

(⁴¹⁹) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122.

(⁴²⁰) Nüsha için bk. Selimname, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kitaplığı, no. 2167-2147.

(⁴²¹) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122.

(⁴²²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122.

(⁴²³) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 134.

Selimname'den başka, Farsça'nın kurallarını anlatan "Avâmil-i Fûrs" adında bir eseri daha olduğu Osmanlı Müellifleri'nde kayıtlıdır. Aynı kaynak bu eserin Keşfi'nin Farsça'daki ihtisasına delalet ettiğini de zikretmektedir⁴²⁴. Ancak Osman Fevzi Olcay'ın Amasya Meşâhîri'nde bu eserden söz edilmemektedir.

Hem Bursalı Mehmed Tahir, hem de Osman Fevzi Olcay, Keşfi'nin şiirlerine örnek göstermemektedir.

(⁴²⁴) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 122.

SÜNBÜL SİNAN

(1475?-1529)

Asıl adı Yusuf Sinan'dır. Halvetî şeyhi olup, XVI. yüzyılın önemli şeyhlerindendir. Şiirlerinde "Sünbül Sinan" mahlasını kullanmıştır⁴²⁵. Devrinde "Zeynüddin" sanıyla da tanınmış, şairliğinden çok "Şeyhliği" ön plana çıkmıştır⁴²⁶. Halvetî Tarikatı'nın şeyhi, kendi adıyla anılan Sünbülüyye Tarikatı'nın kurucusudur⁴²⁷. Kesin bir tarih olmamakla birlikte 1475-1480 yılları arasında Merzifon'da doğan Sünbül Sinan'ın babası Âlî Bey'dir⁴²⁸. Halvetî Tarikatı'nın meşhur Şeyhi, "Çelebi Halife" olarak da bilinen Şeyh Cemal Efendi'nin damadıdır.

Merzifon'da aldığı ilk öğreniminden sonra, erken yaşlarda İstanbul'a gelerek dönemin ünlü bilginlerinden Efdalzade'den ders aldı. Tasavvufa karşı iken, eğitimi sırasında Çelebi Halife'yle tanışınca ona bağlanarak tasavvufa meyletti. Dört yıl şeyhine hizmet ederek icazet aldı⁴²⁹.

Şeyh Cemal Halvetî'nin isteği üzerine 1494 yılında Mısır'a gitti. Daha sonra, Hacca niyetlenen Çelebi Halife'nin gönderdiği haber üzerine, onunla buluşmak üzere Mısır'dan Mekke'ye geçti. Sünbül Sinan, orada şeyhinin ölüm haberini alınca, ihtilafli olmakla birlikte, Cemal Halvetî'nin vefatı(1496)'nın ardından, şeyhinin vasiyetine uyarak İstanbul'a döndü. Şeyhinin kızıyla evlenerek, Koca Mustafa Paşa Camisi bahçesinde bulunan Halvetî Tekkesi'ndeki makamına geçti. 1497'den itibaren otuz üç yıl bu tekkede post-nişin oldu⁴³⁰.

(⁴²⁵) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 1, 78.

(⁴²⁶) Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., C. 4, 1058.

(⁴²⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 78; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1058.

(⁴²⁸) Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1058; M. Nail TUMAN: a. g. e., 454; Hafız Hüseyin Ayvansarayî: Vefayat-ı Ayvansarayî, Üniversite Kütüphanesi, Yz. No: 464, 17.

(⁴²⁹) Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1058; Hafız Hüseyin Ayvansarayî, a. g. e., 17.

(⁴³⁰) Hafız Hüseyin Ayvansarayî: a. g. e., 17; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1058; Yeni Rehber Ansiklopedisi, "Çelebi Halife", C. 5, (İstanbul, 1993), 66; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 967.

Yusuf Sinan, bir yandan tarikatını yayarken, bir yandan da Fatih ve Ayasofya camilerinde vaazlar verdi. 936/1529 yılında vefat ettiğinde Koca Mustafa Paşa Camisi bahçesine defnedildi ve üzerine türbe yapıldı⁴³¹.

“Eyledi büstân-ı zühd Sünbülî me’vâya ‘azm”, “Cânına Sünbül Sinân Fâtîha”, “Nûr ola Sünbül Sinân’ın kabri hep” mısralarıyla “Üstâd-ı ‘aşk” ve “Feyz-i İlâhî” terkibleri Sünbül Sinan’ın ölüm tarihi olan 936 yılına tekabül eder⁴³².

Sünbül Sinan, dönemin sayılan şeyhlerindendi. İyi bir vaiz olduğu, bunun için Yavuz Selim camisinin namaza açılışında ilk vaazı onun verdiği bilinmektedir. Şairliğinden çok şeyh olarak tanınmıştır. Kendi adıyla anılan **Sünbûliyye** tarikatı, Halvetîlik’ten yalnız isim olarak ayrılır. Yerine Merkez Efendi geçti.

Eserleri:

- 1-Risâle tû’l-etvar,
- 2-Risâle tû’t-tahkikiyye,
- 3-Risâle -yi Sünbül Der Hakk-ı Zîhr ü Devran

Şiirlerine Örnek:

Gazel⁴³³

Ezelden ‘aşk oduna yana geldüm
Anınçün tâ ebed mestâne geldüm

Eger nûş itmez iseñ sen bu meyden
Dime zâhid ki ben insâna geldüm

(⁴³¹) Hafız Hüseyin Ayvansarayî, a. g. e., 17; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 1058; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 78.

(⁴³²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 78.

(⁴³³) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 78’den alınmıştır.

İçe bir cur'a ger rāhib bu meyden
 Koyup küfrü diye ĩmāna geldüm

Olan meyāne-i vahdetde mey nūş
 Çağırûr küfr ile ĩmāna geldüm

Sarāy-ı vahdet olmuşken makāmum
 Bu keşret 'alemin seyrāne geldüm

Bu dehr içre görüb itme ta'āccüb
 Çü gizli genc idim virāna geldüm

Var idi 'ilm-i āyne qābiliyet
 Görüben kendimi ĩmāna geldüm

Çü birdir Sünbülī ma'rûf ü 'ārif
 İdüb da'vā dime 'irfāna geldüm

REFİKÎ

(?-1532)

Asıl adı Refikî Çelebi'dir. Şiirlerinde mahlas olarak asıl adı "Refikî"yi kullanmıştır. Divan katibidir. Kafzade Faizî, Edirneli olduğunu zikretmektedir⁴³⁴. Ancak diğer kaynaklar, ittifakla Amasyalı olduğunu kaydetmektedirler⁴³⁵. Kaynaklar, ailesi, doğum yeri ve doğum tarihi hakkında bilgi vermiyorlar. Bazı kaynaklarda "Refîî veya Âmâ Refîî" olarak tanıtılan kişi de, kanaatimizce "Refikî"dir⁴³⁶. Zira verilen bilgiler, Refikî hakkındaki bilgilerle birebir örtüşmektedir.

Latifî, eğitimi hakkında bilgi verirken "eğitimi sırasında Sahn-ı Semaniye'de danışmend iken yazısının ve imlasının güzelliğinden dolayı öğrenimini yarıda bırakıp devlet kapısında divan katibi oldu" demektedir⁴³⁷. Diğer bazı kaynaklarda da bu bilginin hemen hemen aynı şekilde kaydedildiğini görüyoruz⁴³⁸. Buna göre Refikî, eğitimi tamamlamak için İstanbul'a gelmiş olmalıdır. Ancak, kaynaklarda, ne zaman ve ne amaçla Amasya'dan ayrıldığına dair bilgi yoktur.

Refikî, divan katipliği sırasında, Yavuz Yavuz Selim ve daha sonra Kanunî Sultan Süleyman devrinde vezirlerin ve devlet adamlarının nezdinde itibarlı bir yere sahip, devrin önde gelen vezirleri ile arkadaştı⁴³⁹. Bazı kaynaklar, Refikî'nin devlet ileri gelenleriyle olan bu yakınlığı, Defterdar

(⁴³⁴) Bekir KAYABAŞI: a. g. e., 321.

(⁴³⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 770; M. Nail TUMAN: a. g. e., 371; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 412; Rıdvan CANIM: a. g. e., 234; Mustafa İSEN: Latifî, 358; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 2, 413; Beyanî: a. g. e., 103; Mustafa İSEN: Şehî, 191; Müjgan C. UMBUR ve Meral DAĞLI: "Refikî", Türk Dili ve Edebiyatı Ans. C. 5, (İstanbul, 1982), 305; Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 113; Osman Fevzi OLCA Y: a. g. e., 83.

(⁴³⁶) M. Nail TUMAN: a. g. e., 369; Şemseddin Sami: Kamûstî'l-Âlam, C. 3, (İstanbul, 1892), 2293.

(⁴³⁷) Rıdvan CANIM, a. g. e., 234.

(⁴³⁸) Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 113; Mustafa İSEN: Latifî, 358; Mustafa İSEN: Şehî Tezkiresi, 191; Müjgan C. UMBUR ve ..., a. g. e., 305.

(⁴³⁹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 770.

İskender Çelebi(ö.941/1535) devrinde kurduğunu ve onun sohbetlerine katılarak şöhret, itibar kazandığını belirtiyorlar⁴⁴⁰.

Refikî, yazıyla çok uğraştığı için gözlerinden rahatsızlanınca divan katipliğini bırakarak Edirne'deki sultan imaretlerinden birine, Darü'l-hadis Müderrisliğine müteveli oldu⁴⁴¹. Sehî, bu rahatsızlık ve görev değişikliğinin yaşlılık döneminde olduğunu da belirtiyor⁴⁴². Şair, ölünceye kadar yine alimlerle ve devlet erkânı ile olan beraberliğini devam ettirmiştir. Onun, kazaskerlikten azledilip Edirne'deki Darü'l-hadis Müderrisliğine getirilen Kemal Paşazade ile kurduğu dostluk, Kemal Paşazade'nin Şeyhülislâm olup İstanbul'a gitmesinden sonra da, sık sık İstanbul'a yapılan ziyaretlerle devam etmiş, Refikî'nin ölümüne kadar sürmüştür⁴⁴³.

Refikî, müteveli iken 939/1532 senesinin sonuna doğru Edirne'de vefat etti⁴⁴⁴. Amasya Meşâhîrî'nde, şairin ölüm yeri, kaynak belirtilmeden, İstanbul olarak gösterilmektedir⁴⁴⁵.

Kaynakların çoğunda, terkib-i bendlerinin meşhur olduğu, beğenildiği, diğer şiirlerinin ise sade olduğu belirtilmektedir⁴⁴⁶. Latifî, Refikî'nin divanı ve pek çok risâlesi bulunduğunu, ancak çağdaşı şairlere göre vasat bir şair olduğunu belirtmektedir⁴⁴⁷. Divanının tanınmadığını söylemekte, risâlelerin adı ve konusu hakkında da bilgi vermemektedir. Mehmed Süreyya, onu iyi bir şair sayar ve Kemal Paşazade ile karşılıklı şiirleri olduğunu zikreder⁴⁴⁸. Beyanî de onu, kalem ehlinin güzel yazı yazar, çeşitli ilimlere vakıf, özellikle şiir ve nesri makbul birisi olarak tanıtır⁴⁴⁹. Aşık Çelebi de iki şiirini övgüye

(⁴⁴⁰) Rıdvan CANIM: a. g. t., 234 ; Mustafa İSEN: Latifi Tezkiresi, 358.

(⁴⁴¹) Rıdvan CANIM: a. g. t., 234; Filiz KILIÇ: a. g. t., 770; Mustafa İSEN: Sehî Tezkiresi, 191; M. CUMBUR ve M. DAĞLI: a. g. e., 305; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 149.

(⁴⁴²) Mustafa İSEN: Sehî, 191.

(⁴⁴³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 770; Beyanî: a. g. e., 58.

(⁴⁴⁴) Mustafa İSEN: Sehî Tezkiresi, 191.

(⁴⁴⁵) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 83.

(⁴⁴⁶) Rıdvan CANIM: a. g. t., 234; Mustafa İSEN: Latifi, 358; Kınalızade Hasın Çelebi: a. g. e., 412; MUSTAFA İSEN: Sehî, 191, Beyanî: a. g. e., 103.

(⁴⁴⁷) Rıdvan CANIM: a. g. t., 234.

(⁴⁴⁸) Mehmed Süreyya: a. g. e., 413.

(⁴⁴⁹) Beyanî: a. g. e., 103.

değer bulur. Bunlardan birisi "Berş" redifli kasidesi, diğeri ise "Terci-i Bendi"dir. Aşık Çelebi, Refikî'nin terci-i bendini çok beğenir ve onun hakkında şöyle der:"Anadolu şairlerinin bu konudaki ittifakı şu yöndedir ki, o asra kadar Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'ine, Hamdî'nin Yusuf ü Züleyha'sına, Necatî'nin Divan'ına, Mesihî'nin Şehrengiz'ine, Deli Birader'in kıtalarına, Sagarî'nin Hezl'ine ve bunun Terci-i Bend'ine benzer şiir yazılamaz."⁴⁵⁰

Refikî'nin divanı bulunamamıştır. Tezkirelerde verilmiş şiirlerini örnek olarak veriyoruz.

Şiirlerinden Örnekler:

Kaside-i İydiyye⁴⁵¹

Eyleyüp 'ıyd-ı şafâ-efzâ hilâli mışkâla
Rûzgâr âyînesinde kıomadı gerd-i gubâr

Rûz-ı rûşen gerd-i ceysinden şeb-i târik olur
Berķ-i tîğîndan sevâd-ı leyl olur 'ayn-ı nehâr

Ėam degül ebyâtuma uzatsa dil her süst rây
Çünkü sühân ile bozılmaz binâ-yı üstü-vâr

Gazel⁴⁵²

Dünyâ-yı dil-firib 'aceb kâr-ķānedür
Mu'azzam umûrî cümle fûsûn u fesānedür

Ger şeyh ü ger fakîh ü ger 'âkıl u sefîh
Her birisi esîr-i kemend-i zemānedür

(⁴⁵⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 770.

(⁴⁵¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 770.

(⁴⁵²) Filiz KILIÇ: a. g. t., 771.

Rak̡şa dönüp semâ‘ bu devr içre hâliyâ
Evrâd yirine sürilen hep terânedür

Her murğı bir hevâda uçar per ü bâl açup
Bu dehr-i dūn Refîkî‘ aceb âşiyânedür

Gazel⁴⁵³

Derdümi ey yâr dirdüm kimse yok benden yaña
Gönlüme dirdüm velî gönlüm dağı senden yaña

Bâğ-ı dehr içinde ey serv-i hırâmānum benüm
Olmadı bir kerre meylün āh kim benden yaña

Ey Refîkî sevdüğün beñzer hasendür var ise
Sözlerün ekşer hele ol vech-i aḡsenden yaña

Berş Kasidesinden⁴⁵⁴

Şehr bünyād eylemek olsa müyesser Hāḡ bilür
Vaz‘ idem meyḡāneler yapdurmayam dükkān-ı berş

Mīller ile anı cerrāh-ı ecel ancaḡ çeker
Her kimün cānına batsa zehrlü peykān-ı berş

İtse da‘ vā bir müselmānı tutup öldürmege
Rūy-ı zerd ü şüst-i ḡamdür ḡuccet ü burhān-ı berş

(⁴⁵³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 771.

(⁴⁵⁴) Rıdvan CANIM: a. g. t., 236.

Âdemi öldürmege dirgürmege kâdir durur
Râstı ten mülkine hâkim durur fermân-ı berş

Gerçi çok zemm eyledüñ ammâ gel inşâf idelüm
Hiç birine beñzemez evvel gelen cevân-ı berş

Terkib-i Bendinden⁴⁵⁵

Câhile tev-emân şafâ vü sürür
Ehl-i ‘irfâna derd ü gam hem-zâd

Kâfir âsûde-dil gam-ı nândan
Reh-rev-i dîn olan yürür bî-zâd

Bî-hünerler ğariķ-i sîm ü zeheb
Müflîs ü bî-nevâ yürür üstâd

Bâb-ı rüşvet gibi ulu dergâh
Hâķ ķapusı gibi açuķ her gâh

Gerçi açuķ velî ğanî olana
Anda müflîslere ne ķadr ü ne câh

Açılur ol ķapu şu bir řaķřa
Ķ’ola her dem işi cürüm ve ğunâh

(⁴⁵⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 772.

HIZRÎ

(?-1534)

Adı ve mahlası Hızrî'dir. Amasya'da doğdu. XV.yüzyıl divan şairlerindendir. Kaynaklarda katipler zümresinden olduğu yazılıdır⁴⁵⁶. Hızrî'nin adı, Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-şuarâ'sında⁴⁵⁷ "Hudrî" olarak kayıtlıdır. Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur.

Hızrî, Kanunî'nin Bağdat Seferi'ne⁴⁵⁸ katıldı. Sefer esnasında, 941/1534'te öldü.

Hızrî Latifî Tezkiresi'nde mesnevî şairi olarak tanıtılmakta⁴⁵⁹, şiirlerinin sade, nüktesiz ve hayalden uzak olduğu zikredilmektedir⁴⁶⁰. Kaynaklarca mesnevî tarzındaki şiirlerinin örnek olarak seçilmesi Latifî Tezkiresi'ndeki tespitin isabetini ortaya koymaktadır.

Latifî Tezkiresi'nde⁴⁶¹ Hızrî'yle ilgili bir rivayet de yer alır. Rivayete göre "Defterdar Ahmed Çelebi zamanında Hızrî'ye bir emanet verirler ve emanet sahibine ulaşmadan elinden alırlar. Bunun üzerine Hızrî, birkaç beyit yazıp defterdara sunar."

Latifî, Hızrî'nin sırları gizlemenin önemini açıklayan birkaç beytini "Ab-ı Hayat" adlı kitabından aldığından söz eder. Ancak şairle ilgili bilgi veren diğer kaynaklar⁴⁶² böyle bir kitaptan bahsetmezler. Ayrıca "Yusuf ile Züleyha" adlı

(⁴⁵⁶) Mustafa İSEN: Latifî, 235; Rıdvan CANIM: a.g.t., 201-203; Kınalızade Hasın Çelebi: a.g.e., 344; Şemsettin Sami: Kamusü'l-Âlam, C. 3, (İstanbul, 1893), 2049.

(⁴⁵⁷) Kınalızade Hasın Çelebi: a.g.e., 344.

(⁴⁵⁸) İrakeyn Seferi adı da verilen, Kanunî'nin Bağdat ve Tebrize 1534'te düzenlediği sefer.

(⁴⁵⁹) Rıdvan CANIM: a.g.t., 201; Mustafa İSEN: latifî, 236.,

(⁴⁶⁰) Rıdvan CANIM: a.g.t., 202; Mustafa İSEN: Latifî, 236; Kınalızade Hasın Çelebi: a.g.e., 344.

(⁴⁶¹) Rıdvan CANIM: a.g.e., 202

(⁴⁶²) Kınalızade Hasın Çelebi: a.g.e., 344.

mesnevîsinden söz edilerek birkaç beyit örnek olarak aktarılır⁴⁶³. Bu eser de bugün elimizde değildir.

Şiirlerinden Örnekler⁴⁶⁴:

Mesnevî.

Ab-ı Hayat adlı mesnevîsinden

Dilâ sır şaklamak ‘akıllarıñdur
Anı keşfeylemek câhilleründür

Olur ahmaqlarıñ kalbi dilinde
Kalur ‘akıllarıñ sırrı dilinde

Sen olmayıcağ anı setre kâdir
O sırrı ola mı hiç kimse sâtir

Dilâ nefsin başana er dimişler
Velî sır şaklayan server dimişler

Râz-dâr olur egerçi yâra yâr
Saña senden gayrı olmaz râz-dâr

Râzını nâdân odur kim gayra dir
Ba‘ de zân ider ki olma perde dir

Ol ki kendü râzına mahrem degül
Anı fâş eyleyse gayra gam degül

(⁴⁶³) Rıdvan CANIM: a.g.t. 201-203.

(⁴⁶⁴) Şiirler, “Rıdvan CANIM: a.g.t., 201-203” adlı doktora çalışmasından alınmıştır.

Yusuf ile Züleyha Kissasından:

Şakla rāzı ki zār olmayasun
Mih̄net ü derde yār olmayasun

Fikrini zıkr iden fikār oldu
Āşikāre olan şikār oldu

Şakla sırrı ki sır selāket ola
Sırrını fāş iden melāmet ola

Dil kafes rāz murg-ı vah̄şidür
Murg-i vah̄şî kafesde yah̄şidür

Çün kafesden bu vah̄şî bula necāt
Anı kim duta zabt ide heyhāt

Nice sır var ki ger zebāna gele
Nice cānlar revān dehāna gele

Defterdara yazdığı şiirden:

Emīn olan nice itsün emānet
Emānetdür veli adı hıyānet

Nice itsün emīn olan emānet
Hıyānetdür velī adı emānet

Emine ne emānet itdürürler
Aña derbī hıyānet itdürürler

Sen aña virmesen ol saña virmez
'Aceb bu kendü yir saña yidürmez

Be bu manşıb degül manşûba ancak
Yine illere virüp ilden almak

Yir iller balını saña belâsı
Qalur elün kiri yüzün qarası

BALİ ÇELEBİ

CAFERİ

(?-1538)

Asıl adı Balî Çelebi'dir. Şiirlerinde Caferî mahlasını kullanmıştır. XVI. yüzyıl şair ve müderrislerindendir. Nişancı Cafer Çelebi'nin oğludur⁴⁶⁵. Amasya'nın önde gelen ailelerinden birisine mensuptur. Babası Tacîzade Cafer Çelebi önemli bir devlet adamı, müderris ve şairdir. Dedesi Tacî Bey saray hocası, müderris ve şairdir. Amcası Sa'dî Çelebi de şairdir. Bâlî'nin doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Tezkireler doğum yeri konusunda da kesin bir bilgi vermezler.

Caferî'nin eğitimiyle ilgili bilgilere de sahip değiliz. Kaynaklar bu konuda da hiçbir bilgi vermiyorlar. Ancak alim ve şair bir aileden geldiği için mutlaka iyi bir eğitim almış olmalıdır. Müderrisliğe kadar yükselmiş olması da aldığı eğitimin derecesini göstermektedir.

Tezkireler, "Caferî'nin, 941/1534'te olgunluk zamanını yaşadığını ve Sahn Medresesi'nde İshak Çelebi'nin danışmendi olduğunu, sonra çeşitli medreselerde ve Sahn'da müderrislik yaptığını ve nihayet müptelası olduğu afyondan zehirlenip öldüğünü⁴⁶⁶." kaydederler. Ölüm tarihi 945/1538 olarak verilen Caferî, Eyüp'te gömülüdür⁴⁶⁷.

Aşık Çelebi 'ye göre "Bâlî Çelebi, her kemal ile mamur usta bir şairdir. Hayatının hareketli ve eğlenceli olmasına karşılık şiirlerinde hüznün hakimdir⁴⁶⁸.

(⁴⁶⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 224.

(⁴⁶⁶) Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 81; Filiz KILIÇ: a. g. t., 225.

(⁴⁶⁷) Filiz KILIÇ: a. g. t., 225; M. Nail TUMAN: a. g. e., 149.

(⁴⁶⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 225.

Caferî, neşeli, titiz ve eğlenceye düşkün birisidir. Devrinin zarif kimseleri ve şairleri onun etrafında toplanırlar. Evi kalenderlere, ilim ve irfan ehli dostlarına açıktır. Hepsi de kendisi gibi eğlenceye düşkün dostlarının tercümanı ve yardımcısıdır⁴⁶⁹. Her gece dostları ile dolan meclisi şarkıcılar ve çalgıcılarla gül bahçesini kışkandıracak kadar güzel ve neşelidir. Mecliste çalgıların sesi ile içki sürâhilerinin sesi birbirine karışır. Bâlî Çelebi hem afyona, hem de şaraba düşkün olduğundan ya afyonla kendinden geçer, ya şarap ile sarhoş olurdu.

Aşık Çelebi, lütufkarlığı ile kendisini çevresine sevdiren Caferî'nin ölümüne sevenlerinin çok üzüldüğünü, ardından mersiyeler söylediklerini anlatır. Hatta Galata Emîni'nin sonraları Diyarbakır Kadılığında bulunacak olan oğlu Abdî Çelebi'nin, duyduğu üzüntüyü ud çalarak gidermeğe çalıştığından ve çok acıklı bir şekilde ud çaldığından söz eder⁴⁷⁰. Kendisi de Caferî'nin ölümü üzerine şu beyti yazar:

“İlâhî cāmî cānāndan ayırma

Eger sen anda degülseñ kayırma”

Aşık Çelebi, “Kırk günden sonra kabrini yapmak için açtıklarında dostu Abdî Çelebi, Bâlî Çelebi'nin sinisini öpmüş ve yüzünü gözünü sürmüştür. Bunu dostlarından çoğu görmüştür⁴⁷¹.” demektedir.

Caferî ile ilgili şöyle bir hikaye de anlatılır:” Bir gün Merhum Bâlî Çelebi, Kemal Paşazade merhumun huzurunda Zatî'nin şu meşhur:

“Meyhāne-i ʿışk içre ben bir tolu kaldurdum

Bir çengî güzel sevdüm sermāyeyi çaldurdum

(⁴⁶⁹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 253.

(⁴⁷⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 225.

(⁴⁷¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 225.

matlainı kendi adına okumuş. Molla gülüp, "Çelebi sermayeyi çaldurduğun eyü degül, demiş". Bunun üzerine Balî Çelebi, mahcup olup utanmış. Öyle ki, utancından yüzü kızarmış." ⁴⁷².

Caferî, eğlence düşkünlüğü ve uyuşturucu bağımlılığı yüzünden, hepsi de şair olan ailesinden aldığı birikimi değerlendirememiş, tezkirelere girmiş birkaç şiir dışında eser bırakmamıştır.

Şiirlerinden Örnekler⁴⁷³:

Dirligümden olmañ ey simin-beden yegdür baña

Câme-i zer-beft ü dibâdan kefen yegdür baña

*

Hasret-i zülfühle kıddüm dal olupdur dostum

Mübtelâñ olduğuma bu dal olupdur dostum

Şol kadar kan ağladı çeşmüm sirışkinden anuñ

Cämemin rengi ser-â-ser al olupdur dostum.

(⁴⁷²) Filiz KILIÇ: a. g. t.,225; Kınalızade Hasan Çelebi; a. g. c. , 253.

(⁴⁷³) Filiz KILIÇ: a. g. t.,225.

NIŞÂNÎ

(?- 1541)

Asıl adı Mehmed Çelebi'dir. Nişancı olup "Nişânî" mahlasıyla şiirler yazmıştır⁴⁷⁴. Amasya'da doğmuş olup Ümmet Çavuş'un oğludur⁴⁷⁵. Doğum tarihi ve ailesi hakkında başka bir bilgi yoktur. Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde⁴⁷⁶ Nişânî hakkında verilen bilgilerde yanlışlık yapılmıştır.

Tezkirelerde "Nişânî" mahlasıyla şiir yazan ve aynı adı taşıyan iki şair zikredilmektedir. Bunlardan biri Fatih dönemi vezirlerinden Mevlânâ torunu Karamanlı Mehmed Paşa, diğeri ise, Amasyalı Ümmet Çavuş'un oğlu Nişancı Mehmed Paşa'dır. Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Nişânî mahlasıyla şiir yazan bu iki şair hakkındaki bilgiler tek kişiye aitmiş gibi bir arada verilmiştir. Bu yanlışlık, yaklaşık olarak yüz yıl arayla yaşamış, biri vezir, diğeri nişancı iki şahsiyetin aynı kişi sanılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Nişânî'nin nasıl bir eğitim aldığı ve Amasya'dan ne zaman ayrıldığıyla ilgili olarak elimizde kesin bilgiler yoktur. Ancak Yavuz Selim'in hizmetine, daha Trabzon valiliği sırasında girdiğine göre⁴⁷⁷, Nişânî Mehmed Paşa, 1512'den önce Amasya'dan ayrılmış olmalıdır.

Yavuz Selim'in Osmanlı tahtına geçmesinden sonra, Manisa Sancağı'na vali olarak gönderilen Şehzade Süleyman'ın hususî hizmetine tayin edildi ve ardından şehzadenin nişancılığına getirildi⁴⁷⁸. Böylece sürekli olarak şehzadenin yanında bulundu, onunla büyük yakınlık kurdu. Kanunî döneminde de nişancılık görevini sürdürdü. Padişahın ilgisine mazhar olarak

(⁴⁷⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161.

(⁴⁷⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459.

(⁴⁷⁶) Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 345.

(⁴⁷⁷) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459.

(⁴⁷⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161.

"Kuyucubaşı"lığa getirildi ve sefer esnasında da padişahın yanında bulundu⁴⁷⁹. Ancak bu durumu uzun sürmedi ve İbrahim Paşa'nın kıskançlığı yüzünden padişahın çevresinden uzaklaştırıldı⁴⁸⁰.

Aşık Çelebi, Nişânî'nin padişah çevresinden uzaklaştırılmasını şöyle anlatmaktadır: "Her devirde marifet ehlini kıskananlar fazla olur ve onların fitnessi yüzünden böyle alimler, fazilet sahipleri devletten mahrum olup emellerine ulaşamadan giderler. Nişânî Mehmed Paşa da, Vezir-i Azam İbrahim Paşa'nın kıskançlığı yüzünden "sancak beyliği" verilerek padişahтан uzak düşürüldü. Gittiği yerlerde perişan oldu."⁴⁸¹ Osman Fevzi Olcay da, Aşık Çelebi'deki bilgileri tekrarladıktan sonra, Nişânî Mehmed Paşa'nın, ancak İbrahim Paşa(ö.1536)'nın⁴⁸² ölümünden sonra, taltif edilerek, Maraş'a Beylerbeyi yapıldığını ve Maraş'tan sonra da Sivas Beylerbeyi olarak tayin edildiğini anlatmaktadır⁴⁸³. Nişânî Mehmed Paşa, bu görevde iken, 948/1541 yılında Sivas'ta vefat etti.

Osman Fevzi Olcay, Nişânî Mehmed Paşa'nın Arapça ve Farsça'yı iyi bildiğini, güzel yazı yazdığını ve inşasının beğenildiğini belirtmektedir.⁴⁸⁴

Nişânî, Mehmed Paşa, "Nişânî" mahlasıyla şiirler kaleme almış, şair ve alimlerden oluşan bir edebî muhite dahil olmuştur. Aşık Çelebi, onun iki beytini örnek alarak şairler arasında zikreder ve hakkında şunları söyler: "Arapça'yı iyi bilirdi. Hattatlığı da vardı. Zira Katip Celal'den hüsn-i hat dersleri almıştı. Nadir olan sohbetlerine daha çok şairler, alimler veya Acemler katılırdı. Meclisindeki sohbetler tarih üzerine yapılır, her zaman ilimden bahsedilirdi. Ne yazık ki, kendisini çekemeyenler yüzünden, ne ömrü kemale erdi, ne devleti ve ne kendi muradına erdi."⁴⁸⁵

(⁴⁷⁹) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161.

(⁴⁸⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 188.

(⁴⁸¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459.

(⁴⁸²) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi C. 2, (Ankara, 1983), 358.

(⁴⁸³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 459; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161.

(⁴⁸⁴) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 161.

(⁴⁸⁵) Filiz KILIÇ: a. g. t., 460.

Şiirlerinden Örnekler:

Baňa ey sîb-i zeķan olmasa hem-derd ayvâ
Reng-i rûyını neden eyleridi zerd ayvâ

Baňa mihr itmedi ol mäh-päre
Benüm gibi ķanı bir bî-sitäre⁴⁸⁶

*

Beni jäle gibi gökden uçurmuşdur şeb-i zillet
Çıķarsun pertev-i mihrüñ yine evc-i şüreyyâya⁴⁸⁷

(⁴⁸⁶) Bu iki matla, “ Filiz KILIÇ: a. g. t., 460”tan alınmıştır.

(⁴⁸⁷) Bu beyit, “M. Nail TUMAN: a. g. e., 1058”den alınmıştır.

ABDÎ

(?-1553)

Adı Abdî Çelebi'dir. Müeyyedzade sanıyla tanındı. Sadrazam Pîrî Paşa'nın damadı, Kazasker Abdurrahman Çelebi'nin kardeşidir. Doğum yeri ve doğum tarihi hakkında bir bilgi yoktur.

Yavuz Selim, eğitimdeki liyakatini anlayıp önce elli akçe paye verdi. Ondan sonra devlet ileri gelenlerinin dikkatini çekerek beğenilen bir devlet memuru oldu. Ardından Pîrî Paşa, vezir-i azam iken, kızını verip Abdî'yi damat edindi. Onu nişancı veya defterdar yapmak istedi. Ancak, daha sonra Pîrî Paşa azledilince talihleri ters döndü.

Abdî, bu şekilde bütün memuriyetlerden ümidini keserek, kadılığa razı oldu⁴⁸⁸. Sofya, Üsküp ve Siroz'a(Serez) defalarca kadı olup, sonunda Sofya kadısı iken 961/1553'te vefat etti. Sofya'da defnedildi⁴⁸⁹.

Aşık Çelebi, Abdî'yi Farsça'nın etkisinde yazan, yetenekli, zarif ve irfan ehli birisi olarak tanıtmaktadır. Talik yazıda usta olup, devrinde kitap dostu ve terbiyeli bir zat olarak tanındı.

Abdî, devrinin her türlü ilminden haberdardı. Özellikle şiir, nesir ve muammada hüner sahibiydi⁴⁹⁰.

Şiirlerinden Örnekler⁴⁹¹

Şerh ider derdin dehân açmış dil-i şad-pârenüñ

Bağladum öldüm hemân ağzını muhkem yârenüñ

(⁴⁸⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 666.

(⁴⁸⁹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 666; Osman Fevzi OLCAY: a.g.e., 106.

(⁴⁹⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 666; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 106.

(⁴⁹¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 666'dan alınmıştır.

Ḳatı gōñlũ⁴⁹² yumşadur cānānum zārīlũgum

Kūhken zūrına dōymez güci seng-i ḥārenũñ

Gün yüzinde benlerũñ deñli şafāda olmya

Gök yüzinde zīneti mihr ü meh ü seyyārenũñ

(⁴⁹²) Filiz KILIÇ: a. g. t., 'de "gōñlũn" kelimesi "gōñlek" biçimindedir.

RAHÎMÎ

(?-1568)

Asıl adı Abdurrahim, mahlası Rahîmî'dir⁴⁹³. Mutasavvıf şairlerdendir⁴⁹⁴. Beyanî "danişmend" olduğunu zikretmektedir⁴⁹⁵. Adından dolayı "Rahîmî" mahlasını almıştır. Babası, Amasya'dan gelip Bursa'ya yerleşen Mehmed Çelebi'dir⁴⁹⁶. Rahîmî'nin doğum yeri ve doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Anlatılanlara göre, Amasya'da doğmuştur. Çocukluk çağından sonra, babasının Bursa'ya yerleşmesi sebebiyle, buraya gelmiş olmalıdır.

Aşık Çelebi'nin, Rahîmî için "Bursa'ya gelip yerleşmiş, eğitimi burada tamamlamıştır⁴⁹⁷." demesi, onun Amasya'da eğitime başladığı fikrini akla getirir. Hasan Çelebi, "Babası Bursa'ya yerleşmiş ve sultan imaretlerinde şeyhlere hizmet etmiştir. Rahîmî de eğitim çağına gelince Abdülmümîn Efendi'den tevbe ve inâbe dersleri aldı. Bu vesile ile tasavvufa meyletti." demektedir⁴⁹⁸. Buna göre de Rahîmî, oldukça küçük yaşlarda babasıyla Bursa'ya gelip yerleşmiş ve eğitimine burada başlamıştır.

Rahîmî, eğitimini tamamladıktan sonra da tasavvuf yolunda bağlandığı Abdülmümîn Efendi'den "tevbe ve tarikat adabı" ilgili dersler aldı. Neticede, tarikata girdi ve Bursa'da imaret şeyhliğine kadar yükseldi⁴⁹⁹.

Rahîmî, Bursa'da vefat etti. Şairin ölüm tarihi çelişkili olarak verilmektedir. Beyânî, vefat tarihi olarak 975/1568⁵⁰⁰; Mehmed Nail Tuman, 940/1533 ve Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü ise 970/1563

(⁴⁹³) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 84; Filiz KILIÇ: a. g. t., 756; M. Nail TUMAN: a. g. e., 331; Beyanî: a. g. e., 101.

(⁴⁹⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 756; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 84; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404.

(⁴⁹⁵) Beyanî: a. g. e., 101.

(⁴⁹⁶) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404; Filiz KILIÇ: a. g. t., 756.

(⁴⁹⁷) Filiz KILIÇ: a. g. t., 756.

(⁴⁹⁸) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404.

(⁴⁹⁹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 362.

(⁵⁰⁰) Beyânî, a. g. e., 101.

tarihini göstermektedir. Bu tarihlerin çoğu yakın dönemde yazılmış kaynaklarda yer almaktadır. En eski kaynak olarak Beyânî Tezkiresindeki kayıt, şairin ölüm tarihi olarak kabul edilebilir.

Rahîmî, kaynakların belirttiğine göre talik ve nesîh yazıda usta ve ilimlerin çoğu hakkında bilgi sahibidir. Sultan imaretlerinde idarecilik yapmıştır⁵⁰¹. Aşık Çelebi, yazısı güzel olduğu için, geçimini bu yolla temin ettiğini belirtmekte⁵⁰², Beyânî de ömrünün sonunda yazı yazarak geçindiğini ifade etmektedir⁵⁰³. Bu bilgilerden yola çıkarak Rahîmî'nin düzenli bir gelire sahip olamadığını ve zaman zaman geçim sıkıntısı çektiğini söyleyebiliriz.

"Nazmı beğenilir, sözü ve manasında fesahat ve belagattan izler vardır." diyen Aşık Çelebi şiirlerini olgun bulup beğenir. İranlı Hamidî'nin hamse sahibi oğlu Celfî'yi taklit ettiğini belirterek, "Bursa'da Keyvanzade'nin tutkun bir aşığı olduğunu ve bu yakınlıkla Bursa'nın yedi dilberini seçip yedi yıldız konulu Keyvân ü Behrâm adıyla bir kitap yazdı" demektedir⁵⁰⁴. Hasan Çelebi de bu kitaba işaretle "Seb'a-i Seyyâre" ismini vermekte ve şiirlerini "çok güzel değilse de hale uygun" bulmaktadır⁵⁰⁵.

Şiirlerinden Örnekler⁵⁰⁶

Uzatdı şem'-i şeb-i gam zebâne bencileyin

Ki diye sūz-ı dili yana yana bencileyin

Bu bezm-i 'ışkda hūn çeker tölularını

Kim içdi sākî diye kâna kâna bencileyin

(⁵⁰¹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404; Filiz KILIÇ: a. g. t., 756; Haluk İPEKTEN: a. g. e., 362.

(⁵⁰²) Filiz KILIÇ: a. g. t., 756.

(⁵⁰³) Beyanî: a. g. e., 101.

(⁵⁰⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 756.

(⁵⁰⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 404.

(⁵⁰⁶) Şiirler, "Filiz KILIÇ: a. g. t., 756-757."den alınmıştır.

Yoluñda rāst revā olmasa ey kemān-ebrū
Atılmaz idi oķuñda yabane bencileyin

Ĥadeng-i kavs-ı kazādan dilerseñ irmeye ġam
Melāmet oķlarına ol nişāne bencileyin

*

Şafā gitdi gōñül āyīnesinden jeng-i ġam kaldı
Gül-i şādī açılmaz sīnede ĥār-ı elem kaldı

Nesīm-āsā ġūzer kıl ey gōñül bu bezm-i ‘ālemden
Nedīminde nedāmet her deminde bir nedīm kaldı

Ṭayanma ĥüsn-i bī-būnyāduña ey ġonce-leb ġör kim
Ne mir’at-ı Sikenderden nişān ne cām-ı Cem kaldı

*

‘Isķuña ĥursend olup buldum dil ü cāndan ferāġ
Hey ne cān u dil ki ser-tā-ser bu devrāndan ferāġ

Ķan olası bade içmekden ferāgat itmesek
Zāhidā ma‘ zūr ṭut biz ķanda vü ķandan ferāġ

*

Şıma mir’at-ı ķalbüm tā ki ķılmayam nāzar ġayra
Ki şūret bir ġörinmez tā ki olsa inkisār anda⁵⁰⁷

(⁵⁰⁷) Beyit, “Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 420-421.”den alınmıştır.

SÜLÛKÎ

(?-1568?)

Asıl adı Mehmed'dir. Şiirlerinde Sülûkî mahlasını kullanan ve devrinde adından çok mahlasıyla tanınan seçkin katiplerindendir⁵⁰⁸. XVI. yüzyıl ın şair ve musikîşinâslarından⁵⁰⁹. Amasya'da doğmuş olup doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur.

Sülûkî Mehmed Çelebi, ilk eğitimini Amasya'da tamamladıktan sonra, genç yaşta, yaşadığı bir aşk macerası ve seyahat hevesiyle memleketinden ayrılıp Rumeli'ye gelmiştir⁵¹⁰. Burada bazı beylerle dost olmuş, sohbetlerine katılmış, hizmetlerine girerek katiplik yapmıştır. Aşık Çelebi'ye göre, Rumeli'ye geldikten sonra, önceleri çevresindeki şairlerin şiirlerine nazireler söylemiş, sonra da sesinin güzelliği ve müziğe olan ilgisi sebebiyle, çalgı çalarak, şarkı söyleyerek Rumeli şehirlerinde seyahat etmiş, her gördüğü güzele "ilan-ı aşk etmiştir."⁵¹¹ Aşık Çelebi'nin, Sülûkî için, "Hala Rum illerinde seyahat etmekte.." dediğine bakılırsa, şair 1568 yılında hayatta olmalıdır.

Bazı kaynaklar, Sülûkî'nin bir "Şehrengiz"i olduğunu zikretmekte, bir bölümünü örnek olarak göstermektedir⁵¹². Ancak Sülûkî, Aşık Çelebi'yle aynı muhiti paylaşmasına rağmen, Aşık Çelebi böyle bir eserin varlığından söz etmemektedir. Amasya Meşâhîri yazarı, Osman Fevzi Olcay da bu eserin varlığından haberdar değildir. Eğer böyle bir eser varsa, Sülûkî bu eseri 1568'den sonra yazmıştır.

(⁵⁰⁸) Beyanî: a. g. e., 128; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 480; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 90; Filiz KILIÇ: a. g. t., 545; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 459; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 3, 55; Şemseddin Sami: Kamusü'l-âlam C. 4, (İstanbul, 1893), 2610; Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 130; Bekir KAYABAŞI: a. g. e., 352.

(⁵⁰⁹) Nazmi ÖZALP: Türk Musikîsi Tarihi 1, (İstanbul, 2000), 348.

(⁵¹⁰) Filiz KILIÇ: a. g. t., 545; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 90; Nazmi ÖZALP: a. g. e., 348.

(⁵¹¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 545.

(⁵¹²) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 501; Beyanî: a. g. e., 128; Şemseddin Sami: Kamusü'l-âlam C. 4, (İstanbul, 1893), 2610.

Sülûkî, “katipliği sırasında şiiri olgunluk derecesine erişmiş”⁵¹³, “yaşamaya yetecek kadar bir kazanç sağlayan katiplikle yetinmiş, kanaatkâr, yetenekli, hoş sesli ve hoş tabiatlı olgun bir yiğit”⁵¹⁴, “Belagat yolunda şiiri ve kalbinin kemanından tereddütsüz kopup gelen güzel sesi kabul görmüş”⁵¹⁵, “Hoşsohbet, hünerli, ilim ve irfan ehli birisi”⁵¹⁶ olarak tanıtılmıştır.

Kaynaklarda, Sülûkî'nin, Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonunda vefat ettiği kayıtlıdır⁵¹⁷. Ancak Aşık Çelebi'nin, tezkiresini yazarken, onun hayatta olduğunu ifade eden sözler kullanması göz önüne alındığında, şairin, Kanunî devrinden sonra da bir müddet yaşadığını, muhtemelen 1568'den sonra vefat ettiğini söylemek mümkün olur.

Şiirlerinden Örnekler:

Kaside'den⁵¹⁸:

Çün tâcir-i hazân irişüp çözdü bârını
Dökdi zerini aldı bâğuñ bahârını

Sûsen çün irdi hâlet-i nez' a ' Ali'-şifat
Bahır-i fenâya şaldı revân Zü'l-fikârını

Cünd-i şitâ hırâsı ile cûy-ı seng-dil
Yapmağa başlamışdı demürden hisârını

Gördüm ki yirde berg-i hazândan biri yatur
Rıf atde ol geçürmiş iken rûzgârını

(⁵¹³) Beyanî: a. g. e., 128.

(⁵¹⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 545.

(⁵¹⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 481.

(⁵¹⁶) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 90.

(⁵¹⁷) Mehmed Nail TUMAN: a. g. e., 445; Mehmed Süreyya: a. g. e., 55.

(⁵¹⁸) Filiz KILIÇ: a. g. t., 546.

Düşmiş turābe rüyını zehr eylemişdi zerd
 ‘İşk eylemişdi niteki ‘āşık ‘ızārını

Ol bergi bu gün ele aldı Hūdāya var
 Kim ber-güzār ide göricek rüy-i yārini

Ya‘ni yüzün eline alup dil irişdi kim
 Ol kân-ı lūṭfa ‘arz ide ol ber-güzārını

Gitdi irince varlıcağum ḥāk-î pāyuña
 Döndüm şu ṭalibe vire iksîre varını

Maḥbûs kalmasun kafes-i fakr u fākada
 Kırtar bu bâğ-ı midḥâtinüñ gel hezārını

Bir çeşmi beste şâhine döndi kapuñda dil
 Şal dest-i lūṭf ile kim ala ol şikārını

Sürme kapuñda kuḥl-ı Sıfâhâne virmeyen
 Ehl-i nazarları ol ayaguñ gubārını

*

Şanma cismüm görinen dâğ ile pür-yâre beni
 Cümleten kapladı bir hırka-i şad pâre beni

Şaldı nâr-ı şafaḳa tâs-ı mehi şahne-i çarḥ
 Mihrüñi fâş ide şanur gelüp ikrâre beni

Nice bir uyuyasın sen gele ey dîde-i baht
 Sen uyan ben varayın ḥvâba ko bir pâre beni⁵¹⁹

(⁵¹⁹) Beyanî: a. g. e., 128.

Bir iki nergis ü gül ile hüsn-i dilbere
Öykinse n'ola bāguñ açılmış yüzi gözi

Zülfi yüzün ki örte gelür gönlüme gubār
Esrār-ı hattı irişecek göresin tozu

Dil şöyle haste oldu gelelden yüzine hatt
Bî-çäre giceden seçemez oldi gündüzi ⁵²⁰

Şehrengiz'den ⁵²¹:

Birisi t̤alib-i 'ilmüñ 'Ömerdür
Muṭavvel şanma medhin muhtaşardur

Bizim maḳşūdımız 'izz-i vişāli
Velī maṭlūb-ı 'ālemdür ḫayāli

Anuñ yolında 'ömrin itmeyen şarf
Kelām-ı 'ışḳdan bilmez o bir harf

Meḫemmeddür birisi şeyḫzāde
Ḥudā virmiş aña hüsn-i ziyāde

Tazarrū' iderüm Ḥaḳḳ ḫazretine
Elin alup girem tā ḫalvetine

(⁵²⁰) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 481.

(⁵²¹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 482.

EDÂYÎ

(?-1574)

Adı Edâî Bey'dir. Riyazü's-şuarâ'da adı "Ahmed Çelebi" olarak kayıtlıdır⁵²². Aşık Çelebi⁵²³, adını "Edâî Za'im" biçiminde kaydeder. XVI. yüzyıl şairlerindendir. Mesleği katipliktir. Edâî ve ailesi hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Doğum yeri için Künhü'l-ahbâr'da⁵²⁴ "Amasya'da peyda omuştur"; diğer kaynaklarda⁵²⁵ ise "Amasya'dandır" tabiri yer almaktadır.

Edâî'nin eğitimi hakkında da bilgi yoktur. Ancak Hasan Çelebi'nin Edâî hakkında bilgi verirken kullandığı "devrin ilimlerinde benzersizdir" sözü⁵²⁶, onun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir.

Edâî, İlim tahsilinden sonra Amasya'da katiplik yaparken şiir ve müzikle de uğraştı. Gençliğinde daha çok müziğe olan ilgisiyle tanındı⁵²⁷.

Şehzade Mustafa Amasya'ya vali olunca, Genç Edâî, akrabalarından Baba Tanbur-nüvaz⁵²⁸ vasıtasıyla şehzadeye tanıtıldı. Bu sayede şehzadeye intisap eden ve katipleri arasına katılan Edâî, kısa zamanda Şehzade Mustafa'nın takdirini ve iltifatını kazandı. Bu arada şiirler de yazıp sundu. Bu suretle Şehzade Mustafa'nın muhitine dahil oldu.

Şehzade Mustafa'nın şehit edilmesinin ardından, o da, şehzadenin muhitindeki diğer şairler gibi himayesiz kaldı. Bu olay üzerine bir süre

(⁵²²) Namik AÇIKGÖZ: a. g. e., 28.

(⁵²³) Filiz KILIÇ: a. g. t., 133.

(⁵²⁴) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 190.

(⁵²⁵) Şemseddin Sami: Kamusu'l-Alam, C.2. 807; M. Nail TUMAN: a. g. e., 23.; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 2, Edâî Maddesi, (İstanbul, 1977), 424. Haluk İPEKTEN: a. g. e., 180-181; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 147; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1209; Beyanî: a. g. e., 25.; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 105., Filiz KILIÇ: a. g. t., 133.

(⁵²⁶) Kınalızade Hasan Çelebi a. g. e., 147.

(⁵²⁷) Haluk İPEKTEN: a. g. e., 181.

(⁵²⁸) Tamburî anlamında müzik terimi.

münzevî bir hayat yaşadı. Şerifzade'nin himayesine girdi⁵²⁹. Sonra İstanbul'a gelip Sultan Hazinesi Katipleri zümresine dahil oldu. Önce divan katipliğine tayin edildi⁵³⁰. Zamanla ağır zeamet sahibi Piyale Paşa'ya muhasib olarak divan katibi oldu⁵³¹. Piyale Paşa onu takdir ederek zamanla gelirine ortak etti⁵³².

Piyale Paşa öldükten sonra Edâyî oradan kazandığı mal ile Daye Hatun'a damat oldu. Tavil Muhammed Paşa'ya intisab ederek zeamet ortaklığı ile Yeniçeri katipliğine getirildi. Ancak daha sonra, tekrar kaptan kaleminde tımar defterdarı oldu.

Edâyî, tımar defterdarı iken 982/1574'te vefat etti⁵³³. Mehmed Tevfik, ölüm tarihini 1089/1678 olarak gösterir. Ancak bu tarih, tarihî olay ve kişilerle örtüşmez, yanlıştır.

Hasan Çelebi, bilhassa bir mühür için söylediği Arapça beytin pek meşhur olduğunu kaydeder.

“Müht-i şerîf miht-i tu yâ seyyide'l-beşer
Ber-sîne-i Kaya şude ke'n-naşî fi'l-ğacer⁵³⁴”

Edâyî, kaynakların çoğunda takdirle anılır⁵³⁵. O Yalnız şiir sahasında değil, musiki sahasında da şöhret buldu. Sesi güzeldi ve bilhassa musikideki ihtisasıyla mükemmel besteler vücuda getirdi⁵³⁶. Ancak beste örneklerine ulaşılmış değildir. Kınalızade Hasan Çelebi, onun duygulu bir şair ve müşikişinas olduğunu zikreder. Onu devrinin şairlerinden de üstün tutar.

(⁵²⁹) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1210.

(⁵³⁰) Şemseddin Sami: Kamûsü'l-Âlam, 807

(⁵³¹) Süleyman SOLMAZ: Ahdi ve Gülşen-i Suarâsı, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, (Ankara, 1996), 150.

(⁵³²) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 190.

(⁵³³) M. Nail TUMAN: a. g. e., 23; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1210; Ş. Sami: Kamûsü'l-Âlam, 807; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 148; N.AÇIKGÖZ: a. g. e., 28.

(⁵³⁴) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 148.

(⁵³⁵) Süleyman SOLMAZ: a. g. e., 150; Filiz KILIÇ: a. g. e., 133; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 148.

(⁵³⁶) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1210.

Hatta şehzadenin mahbublarından Gonca Keyvan'a söylediği murabbanın pek itibar bulduğunu belirtir. Mehmed Tevfik de, Edâî'nin bu şiirle Şehzade Mustafa'nın gözünde itibar kazandığını söyler⁵³⁷. Beyanî, onun şiiri yanında nesrini de över⁵³⁸. Ancak Gelibolulu Ali⁵³⁹, Edâî'yi küçümser. Onu "şiir vadisinden habersiz bir gönül ehli" olarak tanıtır. Onun, şiir yazan zariflere karışıp bazen yazdığı kafiye ve redifli şiirlerle şairlik mesleğine sahip olduğunu belirtir.

Şiirlerinden Örnekler:

Beyitler:

Qıl hâkûmi öldükde ey çeşm türâb-âmîz
Tâ olmaya ol servûñ dâmânı türâb-âmîz

*

Hâl kim ol goncanuñ la'î-i âşâmundadır
Dâğ-ı hasretdür ki gönîlüm lâlesi câmindadır

Meclîs-i 'uşşakı 'aşkuñ câmidür pür-şuriden
Çeşm-i mestûñ neş'esidür 'âlemi mahmûr iden

*

Sehâb-ı 'ışkdan yağduk cihâna katre-i âbuz
Şadefdür cism-i 'âlem anda biz bir dürr-i nâ-yâbuz⁵⁴⁰

*

Qalma havf ile recâ ile Edâî Hâk'dan
Ecre tebdîl olur qalbe eğer gelse recâ

(⁵³⁷) Mehmed Tevfik: Kafîle-i Şuarâ, 41.

(⁵³⁸) Süleyman SOLMAZ: a.g.t., 320.

(⁵³⁹) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 190.

(⁵⁴⁰) Süleyman SOLMAZ: a.g.t., 320.

Āsmān-ı hüsnuñ ey ebr ü hilāli sen misin
Yoħsa gözler görmedüñ bir tāk-ı ‘ālī sen misin

Tīgden niçün geçürdiler bugün ey hať seni
Rūm’da baş kaldıran yoħsa Celāli sen misin⁵⁴¹

(⁵⁴¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 134.

MUHŞÎ SİNAN

(1485-1578)

Asıl adı Yusuf Sinan Efendi, lakabı "Sinanüddin" dir⁵⁴². Beyzâvî'ye haşiye yazdığı için "Muḥşî Sinan Efendi" diye meşhur olmuştur⁵⁴³. Müderris ve hattat şairlerdendir. 890/1485 yılında Amasya'nın "Sonisa" kasabasında doğdu⁵⁴⁴. Babası, zamanının Salih alimlerinden Şeyh Hüsâm Efendi'dir⁵⁴⁵. Mehmed Nail Tuman ve Müstakimzade S. Sa'deddin babasının ismini "İlyas" olarak vermektedir⁵⁴⁶. Kazasker Sarı Gürz Nureddin Efendi'nin damadıdır⁵⁴⁷.

Yusuf Sinan Efendi, eğitime Amasya'da başladı. Devrinin alimlerinden ilim tahsil etti. Hocalarından Taşköprölü Muslihiddin Efendi, 1513'te Bursa Sultaniye Medresesi'ne naklolunca, o da beraberinde gitti. Eğitimi tamamlamak için Bursa'dan İstanbul'a giderek Sahn Müderrisi Muhiddin Fenarî'ye intisab etti. Şeyh Hamdullah'tan "Hüsn-i Hat" dersleri aldı. Kanunî'nin hocası Hayreddin Efendi'den mülâzım oldu⁵⁴⁸.

Hasan Çelebi, Yusuf Sinan'la ilgili olarak şunları yazmaktadır: "Mülazım olduktan sonra, Sarıca Paşa, Taşlık, Davud Paşa, Edirne'de Darü'l-hadis ve İstanbul'da Semaniye medreselerinde müderrislik yaptı. Kazasker Sarı Gürz Nureddin Efendi'ye damat oldu. Ardından Edirne'deki II. Bayezid Medresesi'ne müderris oldu. Bayezid müderrisi iken azledildi. Azledildikten sonra Şam, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulundu. Anadolu Kazaskerliği'ne getirildi. Kazaskerlikten feragat ederek ilimle uğraştı. Kâbe'yi ziyaret etti. Dönüşünde, Darü'l-hadis Medresesi'ne müderris tayin edildi. Bu

(⁵⁴²) M. Nail TUMAN: a. g. e., 453; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 489; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 589; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 448.

(⁵⁴³) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 589.

(⁵⁴⁴) Şemseddin Sami: Kamûsü'l-âlam C. 4, 2635; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 589; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 489.

(⁵⁴⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 489; Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 448.

(⁵⁴⁶) M. S. Sa'deddin, a. g. e., 589; M. Nail TUMAN: a. g. e., 453.

(⁵⁴⁷) M. S. Sa'deddin, a. g. e., 589; M. Nail TUMAN: a. g. e., 453.

(⁵⁴⁸) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 490; M. S. Sa'deddin, a. g. e., 589.

görevi kabul etmeyerek inzivaya çekildi. Şeyhülislâm Ebusuud Efendi'nin ölümünden sonra "fetvâ makamı" da kendisine teklif edildi. Muḥşî Sinan, bunu da kabul etmedi. İhtiyarlığında medrese maaşıyla emekli edildi. Sultan Murad, beş yüz filori gönderip Sinan Efendi'nin hayır duasını aldı.⁵⁴⁹

Muḥşî Sinan 986/1578 yılında doksan üç yaşında iken İstanbul'da vefat etti⁵⁵⁰. Ahmed Rifad, onu Şam'da ölmüş göstermektedir⁵⁵¹. Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nün de onu "kazasker iken ölmüş göstermesi ihtiyatla karşılanmalıdır"⁵⁵².

Kınalızade Hasan Çelebi, Muḥşî Sinan'ın şairliği için "Şiir ve nazma muktedir olduğunu göstermeğe bu beyit delalet eder." demektedir⁵⁵³.

Müstakimzade S. Sa'deddin, onu "Hüsn-i hattı lâtif, telif-i münifleri vasfında şair, mahir, eş'ar ü sair asarı olan" bir zat olarak göstermekte ve "kitapların etrafındaki haşiyelerini oğlu Mahmud Efendi derleyip kitap haline getirmiştir." demektedir. Ayrıca Anadoluhisarı'nda iki mescit ve doğduğu yer olan Sonisa'da da "güzel bir mabedi" vardır⁵⁵⁴.

Şiirlerinden Örnekler:

Hün-ı cigerle besledigüm göz yaşını yâr
Şaldı ayaklar altına andan ne vechi var⁵⁵⁵

*

Bir kalem su ile selsâl-ı sûtürin sirâyet
Eyledi fâ'ide-i âb-ı hayâtı icrâ⁵⁵⁶

(⁵⁴⁹) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 490.

(⁵⁵⁰) M. S. Sa'deddin, a. g. e., 589.

(⁵⁵¹) Ahmed Rifad, Lügat-ı Tarihîyye ve Coğrafîyye C. 7, (İstanbul, 1300), 248.

(⁵⁵²) Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 449.

(⁵⁵³) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 490.

(⁵⁵⁴) M. S. Sa'deddin, a. g. e., 589.

(⁵⁵⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 490; M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 589; Şemseddin Sami: a. g. e., 2635'ten alınmıştır

(⁵⁵⁶) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatin, 589'ten alınmıştır.

AYŞE HUBBÎ HATUN

(?-1589)

Asıl adı Ayşe'dir. Mahlası Hubbî'dir⁵⁵⁷. XVI. yüzyılın kadın şairlerinden olup Amasyalıdır⁵⁵⁸. Kanunî'nin süt kardeşi olmakla ünlü Beşiktaşlı⁵⁵⁹ Şeyh Yahya Efendi'nin büyük torunu, Şeyh Akşemseddin'in soyundandır. Yavuz Selim'in şehzade iken hocası olan Amasyalı⁵⁶⁰ Şemsi Çelebi'nin eşi ve teyzesinin kızıdır⁵⁶¹. Doğum yeri ile ilgili kesin bilgi yoktur. Atilla Özkırımlı Türk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde doğum yerini Amasya olarak göstermektedir⁵⁶².

Mahlası konusunda kaynaklar ihtilafıdır. Mehmed Zihnî, S. Nüzhet Ergun "Hubba" biçimini tercih ederken, Gelibolulu Ali, Kınalızade Hasan Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir ve Mehmed Süreyya "Hubbî" biçimini tercih etmişlerdir⁵⁶³.

Hubbî Hatun, Şemsi Çelebi ile evlenince saraya girdi ve bu vesileyle Yavuz Selim'le yakınlık kurarak sohbet arkadaşı oldu. Hatta Sultan Yavuz Selim padişah olduğunda Hubbî ona danışmanlık yapmağa başladı. Böylece sultana olan yakınlığı daha da pekişti, itibarı arttı. Her kesimden insanın başvurduğu birisi haline geldi. Her sözü yerine getirildiği için büyük şöhret kazandı⁵⁶⁴. Eşi Şemsi Çelebi 958/1553 yılında hac yolunda ölünce sarayda,

(⁵⁵⁷) Mehmed Zihnî: Mcşâhirü'n-Nisa, (İstanbul, 1295), 109-111'de Ayşe'nin "Hubba" adıyla tanındığını söyler. Kelimenin Farsça ve Arapça lügatlerdeki telafuzunu nakleder.

(⁵⁵⁸) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 2, 137.

(⁵⁵⁹) M. Nail TUMAN: a. g. e., 186; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.2, 137; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 608; Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., C. 3, 648; Filiz KILIÇ: a. g. t., 622.

(⁵⁶⁰) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 69.

(⁵⁶¹) Filiz KILIÇ: a. g. t., 622.

(⁵⁶²) Atilla ÖZKIRIMLI: a. g. e., 648.

(⁵⁶³) Mehmed Zihnî: a. g. e., 109; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 608; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 281; Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 301;) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 2, 137; Mehmed Süreyya: a. g. e., c.2, 110.

(⁵⁶⁴) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 281.

sultanın haremde kaldı⁵⁶⁵. Ayşe Hatun'un bu konumu Yavuz Selim'den sonra saltanata geçen Sultan III.Murad döneminde de devam etti⁵⁶⁶. Hubbî, 998/1589'da İstanbul'da öldü. Kabri Eyüp'te dabbakhane karşısındadır⁵⁶⁷.

Eşinin ölümünden sonra hakkında bazı dedikodular yayıldı. Gizli aşıklikları olduğu yönünde ortaya atılan hikayeler halk arasında dilden dile dolaşdı⁵⁶⁸.

Şiirle uğraşan kadınların şiiri ve dili en fasih olanıdır. Arap Dili ve Edebiyatını çok iyi bilen Ayşe Hatun, çağında beğenilen kadın şairlerdendir. Meşâhirü'n-nisa yazarı Mehmed Zihnî Efendi, abartılmış da olsa, onu gelmiş geçmiş kadın şairlerin en iyilerinden saymaktadır⁵⁶⁹.

Aşık Çelebi, Ayşe Hatun'u kendisinden bir asır önce yaşamış olan Mihrî ve Zeyneb Hatun'larla kıyaslar. Ona göre Ayşe Hatun hem çağdaşı şairlerden, hem de Mihrî ve Zeyneb'den üstündür⁵⁷⁰. O, şiiri yanında güzelliği ve sohbetiyle de şöhret bulmuş birisidir. Damadı da devrinin bilgin ve şairlerinden Vusulî mahlaslı Molla Çelebi'dir⁵⁷¹.

Hasan Çelebi, üslubunu çağdaşı kadın şairlerden farklı bularak, kelimelerini kız nakşu gibi değil, merdane olarak değerlendirir⁵⁷². Bu yönüyle de kadın şairler arasında özel bir yere sahiptir.

Kaynaklar, Hubbî Hatun'un gazelleri, kasideleri ve mesnevîsi olduğunu kaydederler. Bursalı Mehmed Tahir şiirlerinden övgüyle söz eder. Aşık Çelebi

(⁵⁶⁵) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, (Ankara, 1994), 301-302.

(⁵⁶⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.2, 137.

(⁵⁶⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.2, 137; Atilla ÖZKIRIMLI: a.g.e., 648

(⁵⁶⁸) Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 301.

(⁵⁶⁹) Atilla ÖZKIRIMLI: a.g.e., C. 3., 648; Mehmed Zihnî: Meşâhirü'n-Nisa, (İstanbul, 1295), 110.

(⁵⁷⁰) Filiz KILIÇ: a.g.t., 623.

(⁵⁷¹) Atilla ÖZKIRIMLI: a.g.e., 648.

(⁵⁷²) Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.e., 281.

de "Hurşid ü Cemşid adlı mesnevîsi üç bin beyit kadardır⁵⁷³." der. Ancak bu eserler, kaynaklarda örneklenen metinler dışında bulunamamıştır.

Şiirlerine Örnek⁵⁷⁴:

Du‘â temşili Yûşuf gibidür hem
Kim aña müşteridür halk-ı ‘âlem

Virür her kişi maqdûrınca gevher
Anuñ ta müşterisinden olalar

Sen olduñ şimdi hem ol zen mişâli
Kaçan ‘arz eyledi Yûşuf cemâli

Getürüb niçe rişte anda bir zen
Hâridâr oldu evvelde cân ü dilden

Çü şâh-ı subh irüb kondı cihâna
Kuruldu çetr-i zerrin ‘asmâna

Ölür her yılda zinde merd-i ‘âlem
Gidince lîk gelmez artuğ âdem

Selefden ger şorarsañ hâş ü ‘âmı
Ya nâmidur bulunan yâ kelâmı

Bunı fikr eyleyüben eyledim âh
Meger luğf ide didüm saña Allâh

(⁵⁷³) Bursalı MehmedTahir: a.g.e.; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.e., 281; Filiz KILIÇ: a.g.t. 623;
Mustafa İSEN: Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, 301.
(⁵⁷⁴) Filiz KILIÇ: a. g. t., 623-625.

O kârı kılmadum ben ki olup yâd
Du 'âyile kılalar rûhumı şâd

Dağı mālum yok eyleyem 'imâret
Sebeb olup anılam ta kıyâmet

Çü bād üstindedür bünyâd-ı evlâd
Ne deñlü olur anıfla kişi yâd

Sa'âdet ol kişinüñ ide te'lîf
Ola kâdir kitâb eyleye taşnîf

Degüldüm anda da monlâ-yı devrân
Hadîş idem yaḥud tefsîr-i Qur'ân

Dağı bâbum degül hergiz naşîḥat
Naşîḥat eylesem olur faẓîḥat

Benem bir 'âciz ü ḥor u ḥakîre
Za'îfe vü ḡarîbe vü faḳîre

Bu lâzım mı ki sen Mevlânâ olasın
Cihânda cümleden dānâ olasın

Çün oldun nâkışâtü'l-'âklıdan sen
Degül lâzım ola her sözüñ aḥsen

Sözüñe dir iscā 'âkıll diye lâ
Saña ḡam yok ḡaṭa kıdur ol illâ

Budur  adet olaldan işbu  alem
Kişi başı eyler akr n ile her dem

Zem nu da niş  başı   n  s n
Ric l     limi  od olmaz akr n

S  n da l itse bu  akl ile f  ik
S  n fa r u   n   r ola l     

Ger  akr niyyet işb t itse f  z l
Bu işden b      r olur mı     l

KEYFÎ

(?- 1593?)

Adı ve mahlası Keyfî olup, Danişmend'dir⁵⁷⁵. Diğer kaynaklara göre⁵⁷⁶. "tîmar erbabındandır." Keyfî, XVI. yüzyıl şairlerindendir. Riyâzî, Amasya sancağından, Hasan Çelebi "Amasya sancağına bağlı Hafîk'ten ve Ahdî Çelebi de "Çorum Sancağı'ndan" olduğunu belirtir⁵⁷⁷. Hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında da bilgi yoktur.

Keyfî'nin hayatı hakkında en fazla bilgi veren Ahdî, onun "danişmend taifesinden" olduğunu, gecesini gündüzüne katarak ilim tahsil ettiğini belirtir. Fazilet ve marifet ehlinin sohbetine katılarak onlardan istifade etmek için şehir şehir dolaştığını anlatır. Sonra da kendi rızasıyla bundan vaz geçip "ehl-i tîmar" olmak amacıyla Rumeli Beylerbeyi'nin hizmetine girmek istediğini kaydeder. Bu bilgi Hasan Çelebi'deki bilgiyle de örtüşmektedir⁵⁷⁸.

Ahdî, Keyfî'yi "fazlasıyla mutsuz ve güçsüz bir kimse" olarak gösterir⁵⁷⁹.

Keyfî, Gülşen-i Şuarâ yazılırken muhtemelen hayattadır. En azından 1002/1593 yılına kadar yaşamış olmalıdır. Zira, Keyfî "hasta gönlüme çare tîmardır⁵⁸⁰" diye "danişmendliği" bıraktığında, Ahdî, onun bu hayalinin bir an önce gerçekleşmesi dileğinde bulunmaktadır⁵⁸¹. Buna göre, Keyfî'nin "tîmar ehli" olması Gülşen-i Şuarâ'nın yazılmasından sonra gerçekleşmiş olmalıdır.

Şairin nerede öldüğü ve ölüm tarihi ile ilgili kesin bir kayıt yoktur. Ahdî Tezkiresindeki bilgi dikkate alınırsa, onun tezkirenin yazılışı sırasında hayatta

(⁵⁷⁵) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 826; Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541; Danişmend, Tanzimat'tan önce kadıların yanında görevli stajyer kimselere verilen isim.

(⁵⁷⁶) Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 204; Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541.

(⁵⁷⁷) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 826; Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 204.

(⁵⁷⁸) Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 826.

(⁵⁷⁹) Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541.

(⁵⁸⁰) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 826.

(⁵⁸¹) Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541.

olduğunu söyleyebiliriz. O halde Keyfî, 1593 yılından sonraki bir tarihte ölmüş olmalıdır.

Hasan Çelebi, Keyfî'nin tımara geçmek amacıyla bazı ünlü beylerin şifa kapısı olan konaklarına yerleştiğini, bu vesileyle gönül derdinin biraz şifa bulduğunu söyler⁵⁸².

Keyfî vasat olan şiirlerinde, daha çok afyon ve şaraptan, keyif verici maddelerden, bu maddelerin verdiği hoşluktan bahseder⁵⁸³. Ahdî'ye göre de, Keyfî, mahlasının manasına uygun olarak bazen yazdığı bir "tarih"le kendisini tarihçi sanmakta ve bazen de kendisini beğenen dostlarına bakarak herkesçe beğenildiğini sanmaktadır⁵⁸⁴.

Şiirlerinden Örnekler:

Beyitler⁵⁸⁵

O yârin h'âba varmış çeşm-i pür-hışmı çatup kaçm
Uyur şahbâz-ı vahşîdür kanadına çeküp başm

*

Yüz çevirir âsîh-i bed-lehçe rûy-ı hûbdan
Vechi yok yüz söylesün ben geçmezem maḥbûbdan

*

Şöyle mest olmuşuz ey Keyfî kıyâmet kopa ger
Ḥaşr olup gice bizüm geçmeye keyfiyyetimüz

*

Leb-i câmina Keyfî rûḥ-ı sâni diyü meyletdüm
Begüm gözdür bilür ol nazarda yiyecek aşü

(⁵⁸²) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 826.

(⁵⁸³) Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541; Kınalızade Hasan Çelebi: a.g.e., 826.

(⁵⁸⁴) Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 541.

(⁵⁸⁵) Süleyman SOLMAZ, a. g. e., 541.

SENÂYÎ

(?-1595)

Asıl adı Senâî Çelebi'dir. Terzi şairlerdendir. Merzifon'da doğdu. Adı Sicill-i Osmanî'de "Senâî" biçiminde kayıtlıdır⁵⁸⁶. Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur.

Hayatı hakkında sahip olduğumuz tek bilgi, terzi olup III. Murad devrinde(1574-1595) yaşamış olmasıdır⁵⁸⁷.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde "Kanunî devri şairlerindendir" şeklinde kayıtlıdır⁵⁸⁸. Bunun dışında hiçbir bilgi yoktur.

Ölümü ile ilgili herhangi bir kayıt da yoktur. Muhtemelen doğduğu yer olan Merzifon'da ölmüştür.

Şiirlerine Örnek:

Müneccim cevher-i nâ-yâb-ı la' linden nişân söyler

Nedem kim nokta-i reml ile gâyibden nişân söyler⁵⁸⁹

(⁵⁸⁶) Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 2, 65.

(⁵⁸⁷) Mehmed Süreyya: a. g. e., 65.

(⁵⁸⁸) Haluk İPEKTEN ve başk.: a. g. e., 438.

(⁵⁸⁹) M. Nail TUMAN: a. g. e., 142.

KÂMİLÎ

(?- 1597)

Asıl adı Mustafa Muslihiddin Efendi'dir. Mahlası Kâmilî olup, XVI. yüzyılın önemli müderris, hattat ve şairlerindendir, Gümüşhacıköy'de doğmuştur⁵⁹⁰. Atâyî'ye göre "Sarı Muslihiddin" lakabı ile tanındı⁵⁹¹.

Mustafa Muslihiddin Efendi'nin, eğitimine ne zaman başladığı, İstanbul'a ne zaman geldiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak, Hasan Çelebi'deki, "İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra medreselerde ders verdi"⁵⁹² kaydına bakılırsa, Kâmilî memleketinde eğitime başlamış ve eğitimini tamamlamak için İstanbul'a gelmiş olmalıdır. Bunun dışında, Nev'izade Atâyî, Kâmilî hakkında şunları yazar: "Ebusuud Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi'den mülâzım olarak 981'de kırk akçe ile müderrisliğe başladı. 984 yılında müderrisliğe ara verdi. 985 yılında müderrisliğe döndüğünde Kaplıca Medresesi'ne terfi ettirildi. Daha sonra, 992 yılında Muradiye Medresesi'ne naklolundu. Bunu kabul etmediği için, altmış akçe görevle Kicmirîzade Medresesi'ne atandı. Ancak azlini isteyip 993 yılında Su'ud Efendi yerine Sahn Medresesi'ne müderris oldu. Oradan azledilerek 994'te Diyarbakır kadısı oldu. Ardından Eyüp ve Galata kadılıklarında bulundu."⁵⁹³

19 Receb 1006/ 1597 yılında vefat etti. Eyüb Mezarlığında toprağa verildi.

Kâmilî, devrinde ilim ve irfan sahibi bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Zamanının ilimlerine hakim bir müderris ve alimdir. Çok iyi Farsça bilir. Özellikle bu yönü meşhurdur.

(⁵⁹⁰) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 908.

(⁵⁹¹) Nev'izade Atâî: Şaka'ik-i Nu'maniye, C. 2, Haz. Abdulkadir Özcan, (İstanbul, 1989), 410.

(⁵⁹²) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 908.

(⁵⁹³) Nev'izade Atâî, a. g. e., 410; M. Nail TUMAN: a. g. e., 843.

“Kâmilî” mahlası ile yazdığı “renkli şiirler”, Hasan Çelebi tarafından onun sayısız marifetlerinden biri olarak değerlendirilmekte, şiirleri, keyif verici, su gibi saf ve tabii kabul edilmektedir. Hasan Çelebi, üslubunu da akıcı ve etkileyici bulduğunu belirtir.⁵⁹⁴

Şiirlerinden Örnekler⁵⁹⁵

Gazel:

Bezm-i gamuñda muṭrıḅ ü ney âh ü nâledür

Eşküm şarâb ü fikr-i dehânuñ nevâledür

Meyl itse hüsñ-i yâr zevâle ‘aceb midür

Hurşîd eger bülend ola meylî zevâledür

Sâķî-i gonçe-fem ki lebinde piyâledür

Güyâ Hotan gazâlesi aǵzında lâledür

Zülfine dil uzatma dilâ miski beñzedüp

Zî şâna nisbet eyleme anı iṭâledür

Gazel

Dem-â-dem dūr-feşân olduǵu budur çeşm-i giryānuñ

Ġubâr-ı gabgab-ı keşşinden ayru düşdi cānānuñ

Sihām-ı tîrûñ ucundan çekişdi cān-ı cismümle

Gelüb mâbeynini faşl itdi ol dem tîĝ-i bürrānuñ

(⁵⁹⁴) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 908.

(⁵⁹⁵) Metinler, Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 908’den alınmıştır.

Şeref buldı seg-i kūyuñ içinde serfirāz oldu
Kapuñda Kāmil-i bī-çāre çünkim oldu derbānuñ

Beyitler

Gül-i ḥod-rū açılmış nisbet etmiş kendüsin nāre
Kıarmış hacletünden gonçe-i nev-reste şermende

Ḥāl- rāḥuñ yanında dehānuñ gören şehā
Beñzedür ise āña sühā necmini sehā

ÜMİDÎ

(?-1610)

Merzifon'da doğdu⁵⁹⁶. Asıl adı Recep'tir. Şiirlerinde mahlas olarak Ümidî'yi kullanmış, İmamlıkla meşgul olmuştur. Babasının adı Mehmed Efendi olup, babası tarafından Ebussuud Efendi'nin torunudur. Hakkında fazla bilgi yoktur.

Eğitimi hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen kaynaklarda Abdülkerim Çelebi'den mülâzım olduğu zikredilmektedir⁵⁹⁷. Müderrisliğe hak kazanmışken bu görevinden feragat edip, İstanbul'da, Bezirgan Camii'nde, imamlik yapmağa ve köşesine çekilerek uzlet içinde yaşamaya karar vermiştir⁵⁹⁸.

Ümidî'nin Süleymaniye Medresesinde müderrislik yapan Abdülkerim Efendi'den mülâzım olduğuna bakılırsa bir müddet müderrislik yapmış olması gerekir. Ayrıca "Tarîkten feragat etti" kaydı⁵⁹⁹, Ümidî'nin müderrislikten ayrılmasına da işaret olarak sayılabilir.

"Nevmid gitti dehr-i fenâdan Ümidî hây" mısraı, Ümidî'nin ölüm tarihini 1019/1610 olarak göstermektedir.

Rıza Tezkiresi'ndeki kayda göre 1019/1610'da, İstanbul'da vefat etti⁶⁰⁰.

(⁵⁹⁶) Haluk İPEKTEN ve başk.: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (İstanbul, 1988), 511.

(⁵⁹⁷) Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 42.

(⁵⁹⁸) Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 42.

(⁵⁹⁹) Namık AÇIKGÖZ: a. g. e., 42.

(⁶⁰⁰) Esseyid Rıza: Tezkire-i Rıza, (Dersaadet, 1316), 12.

Şiirlerinden Örnekler⁶⁰¹

Gazel:

Tîr-i müjesine dime dil murğî urulmaz
Ebrûlarınun yayı kolayına kurulmaz

Bî-çâre gönûl hâtıra-ı vaşl ile her şeb
Allâh ki görür vâkı‘ alar hîç yorulmaz

‘Uşşâka tavâf itmede bir mertebe keşret
Kim ka‘be-i kûyında tırılmaz oturılmaz

Çok sa‘y iderin kûyına varmağa ammâ
Çeşmüm bulanuk yaş döker ol demde durılmaz

Cânum acıdur zulm ile sîb-i zekân-ı yâr
Dad alması andan ne idi lîk sorılmaz

Bu deñlü delûkanlıluk eylerken Ümîdî
Meclisde niçün böyle tırur bâde sorılmaz

Gazel

Nice aylar geçer bir gün kâdem–rencide kılmazsün
Koya ey âf-tâbum zerre deñlü hâl bilmezsün

Varayın zağm-ı sîneñ dikeyin dimişdün ey hûnî
Beni gördükçe ok gibi geçersün hîç eylemezsün

(⁶⁰¹) Şiirler , “Namık AÇIKGÖZ: a. g. t., 42.”den alınmıştır.

Helāk oldum ey āfet künc-i ğamda intizāruñla
Hele ‘ahd itme bārī ‘ahdesinden çünkü gelmezsün

Tekellüfsüz girībān-çāk olup aġyāra söylersün
Benüm yanumda ey ğonce-dehen niçün açılmazsün

Ümīdī ğayet a‘lā feh̄m idersün kākūlin yārūñ
Meyānuñdan velīkin şorsalar bir kılca bilmezsün

HATİFİ

(XVI. YÜZYIL)

Adı ve mahlası Hâtîfî'dir. XVI. yüzyıl divan şairidir⁶⁰². Amasya'da doğdu⁶⁰³. Latîfî Tezkiresi'ne göre zengin bir tüccar olup, devrin şairleri arasında tanınmıştı⁶⁰⁴. Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur.

Hâtîfî'nin doğum tarihi gibi ölüm tarihi hakkında da hiçbir bilgi yoktur. Ancak Latîfî, onu devrin tanınmış şairleri arasında gösterdiğine göre en azından 1546 yılına kadar yaşamış olmalıdır.

Hâtîfî, son derece nüktedan ve irfan sahibi zarif biriydi. Bu özellikleri yanında şair olarak da tanınmış ve halk arasında meşhur olmuştu⁶⁰⁵. Latîfî, onu tezkiresine alıp, emsali şairlere göre daha fazla yer verdiğine göre Hâtîfî, devrinde tanınmış olmalıdır. Ancak bu kanaatin, Latîfî'den sonra yazılmış tezkirelerce⁶⁰⁶ paylaşılmamış olması, Hatîfî'nin şair olarak çok fazla tanınmadığını, şöhretinin devamlı olmadığını göstermektedir.

Hâtîfî uzun boylu, güzel giyinen, son derece yakışıklı birisi olarak zengin ve kadınlara düşküdü⁶⁰⁷. Hâtîfî hakkında şöyle bir hikaye anlatılır:

"Çevresindeki acûzelerden, cilveli, hilekâr, büyücü bir kocakarı Hatîfî'ye aşık olmuş. Hâtîfî'yi avlamak için 'bütün bağım bahçem, bohça ve param senin olsun. Gel beni al, ölünce senin nikahında öleyim. Bugün yarın ölürüm, bari önünde öleyim. Cariyelerimi sana vereyim. Eğer istersen sana, ulu hanlardan güzel bir kız alıp seni evereyim' demiş. Bu hile ile o maymun iştahlıyı avlayıp sihir tuzağına düşürmüştü. Daha sonra büyücü, bunak bir

(⁶⁰²) Mustafa İSEN: Latîfî, 220.; Rıdvan CANIM: a. g. t., 586.

(⁶⁰³) Mustafa İSEN: Latîfî, 220; Rıdvan CANIM: a. g. t., 586.

(⁶⁰⁴) Mustafa İSEN: Latîfî, 220; Rıdvan CANIM: a. g. t., 586.

(⁶⁰⁵) Mustafa İSEN: Latîfî, 220.

(⁶⁰⁶) Filiz KILIÇ: a. g. t., 568; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. t., 328; Süleyman SOLMAZ: a. g. t., 593; Beyanî: a. g. t., 87.

(⁶⁰⁷) Mustafa İSEN: Latîfî, 220; Rıdvan CANIM: a. g. t., 587.

ihtiyarken yaşlı vücudunu gelin endamına çekip güzelleşmeye çalışmış. Kaşlarını rastıklayıp gözlerini sürmeleyip el ve ayaklarına kına vurup biçimsiz vücudunu altın ve süse boğmuş. Gittikçe zavallı Hâtîfî'ye sihir etki etmiş ve büyüğü gözlerle yaşlı büyücüye bakar olmuş. O kocakarı buna öylesine şirin ve nazenin görünmüş ki, büyüünün etkisiyle onu kucağına alıp, aşırı sevgi gösterisinde bulunmuş. Yaşlı kadın, bunun büyüünün etkisiyle olduğunu düşünerek, Hâtîfî'nin ilgi ve rağbetinden kaçınmış. Mal ve mülkünden zavallıya hiçbir şey vermemiş, aksine, Hâtîfî'yi kendine bağlayıp olanca mal ve mülkünü elinden almış⁶⁰⁸. Latîfî⁶⁰⁹, Hâtîfî'nin bu durumunu gören bilgin bir kişinin şöyle dediğini kaydeder:

“Olmasa şeytân bes idi bir zen-i pür-şeytânet

Nice çıksun başa bir mü' min iki şeytân ile”

Şiirlerine Örnek⁶¹⁰

Baňa ey sîb-i zeķan olmasa hem-derd ayvâ

Reng-i rûyını neden eyleridi zerd ayvâ

(⁶⁰⁸) Mustafa İSEN: Latîfî, 221.

(⁶⁰⁹) Mustafa İSEN: Latîfî, 221.

(⁶¹⁰) Bu beyit “Rıdvân CANİM: a.g.t., 890”nda kayıtlı, şaire ait tek örnektir.

HAYÂTÎ

(XVI. Yüzyıl)

Adı Hayâtî'dir. Merzifon'da doğdu. XVI. yüzyıl şairlerindendir⁶¹¹. İrfan ehli, kültürlü birisidir⁶¹². Merzifon'un ileri gelenlerinden olduğu dışında ailesi ve kendisi hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum ve ölüm tarihi hakkında da bilgi yoktur.

Hayâtî hakkında bilgi veren Latifî, Postî adında bir arkadaşı ile aralarında geçen bir latifeyi şöyle nakleder:

"Hayâtî'nin Postî adında şair bir arkadaşı vardı ve dostlukları eskiye dayanırdı. Hayâtî, onunla sık sık şakalaşırdı. Bu latifeyi bir kağıda yazıp cevaplandırması dileğiyle Postî'ye gönderdi.

-İt posti, domuz posti tabakalama ile temiz olur mu, olmaz mı? Cevap verip sevaba girin.

Postî de Hayâtî'ye cevabında şunu yazar:

-Hayâti de murdar, ölüsi de."

Latifeden de anlaşılacağı üzere Hayâtî nüktedan birisidir. Ne yazık ki, hakkında fazlaca bilgiye sahip değiliz.

Latifî, "şiiirleri güzelliikten ve tatlılıktan" uzak değil demekle, eserine aldığı beyitlerini değerlendirerek güzel bulduğunu belirtmektedir. Ulaşabildiğimiz birkaç beyit bile şiiir diline hakim bir şair olduğunu göstermektedir.

(⁶¹¹) Mustafa İSEN: Latifî, 296; Rıdvan CANIM: a. g. t., 191.

(⁶¹²) Rıdvan CANIM: a.g.e. 191.

Örnek olarak aldığımız iki matlaında cinası çok güzel kullanması onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.

Şiirlerinden Örnekler⁶¹³:

Yār eger ‘arz-ı ‘ızār eyleye gūlzāra gele
Çāk ede gonca yaqasını vū gūl zāra gele

*

Kā’inātuñ bu dā’imā işidür
Söyleyen kimse hükmidür işidür

(⁶¹³) Beyitler, Rıdvan CANIM: a. g. t., 191’den alınmıştır.

SIYÂBÎ

(XVI.YÜZYIL)

Asıl adı, Mehmed'dir. Şiirlerinde "Siyâbî" mahlasını kullandı. Asıl mesleği terzilikdir. XVI. yüzyıl şairlerindendir. Merzifon'da doğdu, terzi olduğu için, elbiseci anlamına gelen "Siyâbî " kelimesini mahlas olarak seçti⁶¹⁴. Siyâbî'nin doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgimiz yoktur.

Latîfî, Siyâbî'yi okuma yazması olmayan, sanatında usta, saf kalpli ve hünerli biri olarak tanıtır, okur yazar olmadığı halde söylediği şiirlerini güzel bulur. Ancak şairlik yeteneğini ve "nazmetme gücünü" vasat olarak değerlendirir⁶¹⁵. Hasan Çelebi ise, onun şiirlerini güzel bulur ve onu zamanın fasihleri arasında zikreder⁶¹⁶.

Şiirlerinde anlatılanlar, Siyâbî'nin zevk ve safa alemlerinin yabancısı olmadığını gösterir niteliktedir.

Latîfî'de belirtildiğine göre, bu beyit Necatî'nin bir gazeline söylediği nazirenin matlarıdır⁶¹⁷:

Nâr-ı ruha yanan dile pervâne disünler

Pervâne gibi yanar oda ya ne disünler

Siyâbî'nin hayatı hakkında fazla bilgi olmadığı gibi, vefat tarihi konusunda da herhangi bir bilgi yoktur. İlk olarak Latîfî'de zikredilmiş olması şairin XVI. yüzyıl ın ikinci yarısında tanındığının işareti sayılabilir. Buna göre şair bu yüzyılın sonlarında vefat etmiş olmalıdır.

(⁶¹⁴) Rıdvan CANIM: a. g. t., 149; Mustafa İSEN: Latîfî, 401; Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 243; M. Nail TUMAN: a. g. e., 142.

(⁶¹⁵) Rıdvan CANIM: a. g. e., 149; Mustafa İSEN: Latîfî, 401.

(⁶¹⁶) Kınalızade Hasan Çelebi: a. g. e., 243.

(⁶¹⁷) Mustafa İSEN: Latîfî, 401.

Şiirlerinden Örnekler⁶¹⁸

Beyitler:

Nār-ı ruḥa yanan dile pervâne disünler
Pervâne gibi yanar oda yâ ne disünler

*

Ben o derzî güzelüñ eskiden âvâresiyin
Olmadum iki yaḳa ıssı o bî-çâresiyin

Yoluña yilmekle kendümi onarımadum
Anuñ için baña şāhum yiler oñmaz didiler

*

Elifler serv- rengüñ gül gibi sînemde dāğum var
Muḥabbet sebze-zârında yine bir taze bāğum var

*

Degüldür er çü merdî ey civân-merd
Hemîn kesbîdür anuñ belki cömerd

*

Der-âmed mûcib-i zevḳ u şafâdur
Der-âmed mûriş-i luṭf u ‘atâdur

*

Der-âmed kişiyi bahşende eyler
‘Abûsuñ şeklini rahşende eyler

*

‘Aṭâ itnese âbı ebre ‘ummân
Nişâr itmezdi ‘âlem üzre bārân

*

Der-âmed gelmeye çün şahsa vâfir
Kaçan ola ‘âta vü cûda ḳâdir

(⁶¹⁸) Beyitler “Rıdvan CANIM: a.g.t. , 149” adlı doktora tezinden alınmıştır.

XVII. YÜZYIL

RİZÂÎ
ALÎ ÇELEBİ
(1592-1629)

Asıl adı Mehmed Âlî Çelebi, mahlası “Rızâyî”dir. Müderris ve kadılık görevlerinde bulunmuş, devrinin meşhur şairlerindendir. Rızâyî 1001/1592 yılında doğduğunda, doğumuna “Rızâ”(1001) kelimesi tarih düşülmüştür⁶¹⁹. Doğum yeri konusunda açık bilgi yoktur. Şair, aslen Amasyalı olup babası “Amasyalı Pîr Mehmed Efendi”dir⁶²⁰. Bununla birlikte, diğer kaynaklarda babasının adı ve nereli olduğu konusunda kesin bilgi yoktur. Atâyî, Şakâik Zeyli’nde şairin babasını, Konya kadısı iken ölen “Biber Efendi” olarak tanıtmakta; Müstakimzade ise, Mecerretü’n-nisab’da, Rızâyî’yi “Âlî bin Mehmed” diye kaydetmektedir⁶²¹. Bu rivayetlerden hareketle, babasının isminin Mehmed, lakabının da Biber olduğunu söylemek mümkün olur.

Babasıyla ilgili bu kısmî belirsizliğe rağmen Rızâyî’nin annesi tanınmış bir aileye mensuptur. Rızâyî’nin annesi, Şeyhülislâm Zekeriya Efendi’nin kızı ve Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin kız kardeşidir⁶²². Bayramzadeler olarak meşhur olmuş, hepsi ilmî ve idarî kadrolarda görev almış bu aileye mensup olan Rızâyî de aynı yolu takip etti.

Rızâyî, babasının ölümünden sonra dayısı Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin yakın ilgisiyle eğitimine devam etti. Şeyhülislâm Yahya Efendi, Rızâyî’nin eğitimiyle bizzat ilgilendi. Eğitim ve terbiyesine gösterdiği dikkatle onun yetişmesini ve yüksek makamlara gelmesini sağladı. Eğitimi sırasında onda, manzum söz söyleme yeteneği gören dayısı, ona “Rızâyî” mahlasını uygun buldu. Bu amaçla, aşağıdaki mahlasnameyi yazdı:

(⁶¹⁹) Nev’îzade Atâyî: a. g. e., 723.

(⁶²⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 313; Osman Fezi OLCAY: a. g. e., 81.

(⁶²¹) M. S. Saadettin: Mecerretü’n-nisab, 232.

(⁶²²) Nev’îzade Atâyî: a. g. e., 723; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 313; Bekir KAYABAŞI: a. g. e., 310.

Medh eyle cenâb-ı Muştafâyı
 Evlâdını Âl-i Murţazâyı
 Geldün çü bu teng-nây-ı dehre
 Maḥlaş idegör ‘Alî Rızâyî

O da dayısının tavsiyesine uyarak her sene bir “na’t-ı şerîf” yazmayı âdet haline getirmiştir⁶²³. Yazdığı yirmi civarında kasidenin yarısını Na’t olarak peygamberimizin medhine ayırmıştır.

İlim tahsiline Şeyhülslâm Yahya Efendi’nin yanında başlayan Rızâyî, henüz on yedi yaşındayken, 1017/1608’de, Yahya Efendi’den mülazım olup otuz akçe paye ile müderrisliğe başladı. Bundan sonrasını Nevîzade Atâyî şöyle anlatmaktadır:” 1026/1617’de kırk akçe maaşla dedesi olan Zekeriya Efendi Medresesi’nde Sefer Efendi yerine müderris oldu. 1029/1620’de bulunduğu görev de paye alarak aynı yıl Çelebi Ahmed Efendi yerine Sinan Paşa Darü’l-Hadisine, 1031/1621’de Muid Ahmed Efendi yerine Hasekî Medresesine, aynı yılın zilhiccesinde Bakizade Abdî Çelebi yerine Üsküdar Valide Medresesine, 1034/1624’te selefi Ahmed Efendi yerine Süleymaniye müderrisliğine 1035/1625’de Tevfikzade yerine Selanik Kadılığına getirildi. Aynı yıl azledildi. Ardından Bakîzade Şeyhî Çelebi yerine Galata kadılığına terfi etti. 1038/1628 yılında vefat eden Ahmed Efendi yerine Mısır kadılığına getirildi. Mısır’a ulaşıp görevine başladıktan bir süre sonra 1039/1629 yılı muharreminde, daha otuz sekiz yaşındayken vefat etti ve oraya defnedildi.”⁶²⁴

Bursalı Mehmed Tahir, bu bilgilere ilave olarak “Rızâyî’nin yola çıkarken hasta olduğunu, Mısır’a vardktan sonra öldüğünü ve Mısır’da, Âlî Paşa Türbesi yakınına defnedildiğini” kaydetmektedir⁶²⁵.

(⁶²³) Nev’izade Atâyî: a. g. e., 724; Rıza: Tezkire, (İstanbul, 1316), 39.

(⁶²⁴) Nev’izade Atâyî: a. g. e., 724.

(⁶²⁵) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., 425.

Rızâyî'nin ölümü üzerine, dayısı “Âh vâh Rızâyî”, Selanikli Es'ad “Rızâyî eyvâ” sözleriyle tarih düşmüştür. En meşhuru Atâyî'nin düştüğü tarihtir⁶²⁶:

Yakdı derûnı dâğ-ı firâkı Rızâyî'nüñ
Yaş dökmek ile olmadı hâşılı firâğ-ı dil
Bu zaḥm-ı ḥûn-fe şânla ağladı
Dindi ‘Âtâyî mevtine târiḥ “dâğ-ı dil”

Rızâyî'nin evlenip evlenmediği, çocuklarının varlığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

Rızâyî Divanı üzerinde çalışan Âlî Zor⁶²⁷, şairin sanatı ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Rızâyî, devrinin temel sanat anlayışı olan **Sebk-i Hindî**'ye mensuptur denebilir. İran ve Hindistan'da doğup XVII-XVIII. yüzyıllarda divan edebiyatını da etkisi altına alan dilde incelik, hayallerde derinlik arayan, yeni imajlar ve orijinal teşbihlere yer veren bu ekolün, diğer güçlü Sebk-i Hindî şairleri kadar olmasa da Rızâyî'nin şiirlerinde de tesirini görmek mümkündür.

İlme değer veren kültürlü bir aileden gelmiş olmak ve ilmiye sınıfına mensup olmak da Rızâyî'nin sanat anlayışını etkilemiştir. Buna bağlı olarak Arapça ve Farsça'ya olan hakimiyeti, şiirlerinde bu dillerden kelimeleri sıkça kullanmasına yol açmıştır. Yabancı kelimelerin sık kullanılması bilhassa kasidelerinde zaman zaman anlamı güçleştirecek boyutlara ulaşmaktadır. Bu külfetli diline rağmen Rızâyî, kendini İran şairleriyle kıyaslar ve onlardan üstün olduğunu iddia eder.

Rızâyî'nin genç yaşta vefat etmesi, sanatının tam olarak tekamülüne engel olmuştur denebilir. Buna rağmen o, şiirde yeni bir tarzın peşindedir.

(⁶²⁶) Nev'izade Atâyî: *a. g. e.*, 724.

(⁶²⁷) *Rızâyî Divanı*: Haz. Ali ZOR, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, (Erzurum, 1999), 7-8.

Bunu bizzat kendi mısralarında da görmek mümkündür. Ancak, bunu tam manasıyla gerçekleştirdiğini söylemek; onun Nailî gibi, Neşatî gibi başarılı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Şiirlerinde ince hayaller yakalamayı başarmışsa da şiiri tam manasıyla söz kalabalığından kurtaramamıştır. Oysa **Sebk-i Hindî**'nin en temel özelliklerinden biri şiiri gereksiz sözlerden arındırmaktır." Bunu başaramadığı anlaşılan Rızâyî'nin, kendisinden önceki şairlerin etkisinden de kurtulamadığı açıktır. Mesela "gayri" redifli gazel, Fuzulî'nin etkisini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

ESERLERİ

Rızâyî'nin kaynaklarda belirtilen üç eseri bulunmaktadır.

1. Müretteb Divan

Rızâyî Divanı'nın İstanbul Kütüphanelerinde, şu ana kadar tespit edilebilen on yedi adet yazması bulunmaktadır. Divanda kasideler, gazeller, rubailer, kıt'alar ve müfredler yer almaktadır. Nüshalardaki şiir sayısı birbirini tutmamaktadır. Rızâyî Divanı üzerinde, yüksek lisans düzeyinde iki ayrı tez çalışması yapılmıştır.⁶²⁸ Mevcut on yedi nüshanın yerleri ve numaraları şöyledir:

1. İstanbul Üniversitesi Kütp. T.776; T.5488; T.421 ; T.2938 ; T2935 ; T.2933 ; T.5564 ; T.2820.
2. Ayasofya Kütp. 3961.
3. Millet Kütp.(Ali Emiri Manzum Eserler) 173.
4. Süleymaniye Kütp. (Halet Efendi) 699.
5. Topkapı Sarayı Müzesi (Emanet ktb.) 1659; (Revan ktb.) 756; (Hazine ktb.) 965; (Revan ktb.) 770.
6. Sermet Çifter Araştırma Kütp. 12/3; 471.

(⁶²⁸) Rızâyî Divanı: Haz. Mümin TOPÇU, Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, SBE, (Malatya, 1997); Rızâyî Divanı: Haz. Ali ZOR, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, (Erzurum, 1999).

2. Nakdû'l-mesâil Fî Cevâbî's-sâil

On âdet fetvadan oluşan bir fetva kitabı olduğunu kaydeden Atâyî, "El-hidâye ve Hanûtî'nin Fetvâtü'l-hanûtî'sinden on adet fetvâ-yı kibârı cem ü tertîb ü tenkîh ü tezhîb idüp bir eser-i dil-firîb itmişdür."⁶²⁹ demektedir. Bu ifadelerden Rızâyî'nin, Mergânî'nin El Hidâye ve Hanûtî'nin Fetvâtü'l-hanûtî'sinden on adet fetvâyı tercüme ettiği anlaşılıyor. Eser ele geçmiş değildir.

3. Avdû's-şebâb

Eser, Atâyî ve Bursalı Mehmed Tahir'in kaydına göre, Kâtib-i İsfahânî'nin "Haridetü'l-kasrî fî Cerîdetü'l-ehli'l-asr" isimli tarih kitabının kısaltılmış, mensur bir tercümesidir.⁶³⁰ Ancak bu eser de bulunabilmiş değildir.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁶³¹

Benüm her bir nigâhum yâre bir râz-ı nihân söyler

Zebân-ı hâl ile her zaḥm-ı sînem dâstân söyler

Bilür derd-i dikim hiç tercemân-ı nuṭka hâcet yok

Hemişe şem'-i meclis sūz-ı 'aşkı bî-zebân söyler

Zebânım gerçi lâl-ı ḥayret amma kıṣṣa-i 'aşkum

Nigâh ol bî-zebân-ı tâze olmuş tercemân söyler

(⁶²⁹) Nev'izade Atâyî: a. g. e., 724.

(⁶³⁰) Nev'izade Atâyî: a. g. e., 534; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., 313.

(⁶³¹) Rızâyî Divanı: Haz. Ali ZOR, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, (Erzurum, 1999), 12.

Şakın feryâddan kim 'âleme ifşâ ider râzun
Açılma nâleye sırr-ı ğamun yohsa hemân söyler

Rızâyî vaşf ider şî' ründe gerçi hüsn-i dil-dârı
Veli vaşf-ı münāsib eyledüm dirse yalan söyler

Gazel⁶³²

Felekde görmeziz cāmı hilāl-i ‘ıyddan gayri
Güler yüz gösterür yokdur bize hürşîdden gayri

Cihānda görmez olduk ıyş u nüş zevkî bir kez biz
Çalınmaz güşîma âvâze-i nâhîdden gayri

Şu gibi sâf-dil olanlara gül-zâr-ı ‘âlemde
Muhâssal görmedik bir sâye-güster bidden gayri

Çeker yokdur ayagum hâşılı meydân-ı 'işretde
Bize hem-pâ bulunmaz hâşılı Cemşiddin gayri

Rızâyî bezm-i germ-â-germ mihr ü sifle-perverde
Ne gördük biz tehi peymâne-i ümmîdden gayri

Nazm⁶³³

Derdüñden îlâhî nâ-güriz eyle beni
Mânend-i sehâb eşk-rîz eyle beni
Şeb-kârî âh u eşk-rîzî gama
Çün şu^c le-i şem^c germ-hîz eyle beni

(⁶³²) Rızâyî Divânı: Haz. Ali ZOR, 308.

(⁶³³) Rızâyî Divânı: Haz. Ali ZOR, 310.

HARİMÎ

(?-1656)

Asıl adı Abdullah Çelebi'dir. Mahlası Harimî'dir. XVII. yüzyıl şairlerindendir⁶³⁴. Amasya'nın Merzifon kazasında'da doğdu⁶³⁵. Ailesi hakkında hiçbir bilgi yoktur. Doğum tarihi de bilinmiyor. Harimî 1066/1656 yılında öldü⁶³⁶.

Abdullah Harimî hakkında bilgi veren tek bilgi kaynağı olan Safayî Tezkiresi, onun ilk eğitiminden sonra dönemin şairleri arasına girdiğini kaydetmektedir.

Harimî'nin divan tertip ettiğini bilgisini de Safayî'den öğrenmekteyiz. Amasya Meşâhîri yazarı Osman Fevzi Olcay da Harimî'nin divan sahibi olduğunu belirtmektedir.

Tezkirelerde bir tek beyti kayıtlıdır.

Şiirlerine Örnek:

Mihnet-i aşka esir itdi beni devr-i felek

Düşeyim rāh-ı belāya der-i dil-ber diyerek⁶³⁷

(⁶³⁴) Nuran ALTUNER: Safayî ve Tezkiresi, İnceleme- Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv.Edebiyat Fak.TDEB, (İstanbul, 1989), 161.

(⁶³⁵) Nuran ALTUNER: a.g.e., 161; Mehmed Süreyye: Sicill-i Osmani, C. 2 (İstanbul, 1311), 110; M. Nail TUMAN: a.g.e., 189; Osman Fevzi OLCAY: a.g.e., 63.

(⁶³⁶) Nuran ALTUNER a.g.e., 161.

(⁶³⁷) Bu beyit "Nuran ALTUNER: a.g.e., 161"de kayıtlıdır.

EDİB

(?-1710?)

Asıl adı Seyyid Mehmed'dir⁶³⁸. Mahlası Edîb'dir. XVIII. yüzyıl şairlerindendir. Asıl mesleği kadılıktır. O devirde Amasya sancağına bağlı Ladik'te doğdu. Ladik'in önde gelen ailelerinden birine mensuptur. Soyü Seyyid'lere⁶³⁹ dayanan temiz bir ailedendir. Doğum ve ölüm tarihi konusunda kesin bilgiler yoktur.

İlk eğitimini doğduğu yerde tamamladı. Eğitiminden sonra Ladik kasabasında tatlı dili ve nazik edasıyla tanındı. Genç yaşında fasih bir anlatıcı oldu. İstanbul'a giderek o dönemde Şeyhülislâmlıktan alınmış olan Ladikli Mehmed Efendi'nin tekkesine intisab etti.

Edîb, Ladikli İmam Mehmed Efendi'nin yardımıyla Sahn-ı Seman'da ders veren Bekrîzade Ahmed Efendi'nin derslerine devam etti. Salim onun derslere karşı olan ilgisini, "bayramın gelmesini dört gözle bekleyen oruçlu bir insanın haline" benzetir⁶⁴⁰. Edîb, bu yolla Bekrîzade'den istifade ederek "tarik-i alîyye"ye dahil oldu.

1100/1688 yılında Ladikli Mehmed Efendi, Rumeli Kazaskerliğine getirildiğinde Edîb, kadılığı kabul ederek Alakinisa'ya tayin edildi. 1104/1692 yılında önde gelen alimlerden Hekimbaşızade Yahya Efendi hazretlerinin ikinci defa Şeyhülislâm olduğunda Edîb de Livadya kazasına kadı oldu. Sonra yine 1106/1694 yılında Ladikli Mehmed Efendi ikinci kez Şeyhülislâmlığa gelince Yanbolu kazasına, 1109/1697 yılında Mirza Mustafa Efendi, ikinci kez Şeyhülislâm olunca Rumeli Kazaskerliğinde Akçakızanlık

(⁶³⁸) Mirzazade Salim Efendi: Tezkire-i Salim, (İstanbul, 1314), 127; M. Nail TUMAN: a. g. e., 27; Nuran ALTUNER: a. g. e., 62.

(⁶³⁹) Süleyman ULUDAĞ: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, (İstanbul, 1991), 427'de "Seyyid" kelimesi, efendi, saygıdeğer anlamında ve çoğunlukla büyük sufi ve şeyhleri, Peygamber torunu Hazreti Hüseyin'in soyundan gelenleri işaret için kullanılmaktadır.

(⁶⁴⁰) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 127.

kadılığına, 1115/1703 yılında Tevkizade Mehmed Efendi Rumeli Kazaskeri olduğunda Karaferye kadılığına, daha sonra da, 1122/1710 muharreminde Abdalbaki Arif Efendi'nin ikinci defa göreve gelmesinde Akkirman kadılığına getirildi. Şeyhülislâm İmam Mehmed Efendi'nin mektupçuluk hizmetinde bulundu.

Edîb'in ne zaman öldüğü kaynaklarda kayıtlı değildir. 1122/1710'da hayatta olduğuna ve bundan sonra da Ladikli İmam Mehmed Efendi'nin mektupçuluğunu yaptığına göre 1122/1710'den sonraki bir tarihte ölmüş olmalıdır.

İlim ve fazilet sahibi bir zat olarak şiir ve nesirle meşgul oldu. Yazdığı şiirlerin çoğu, peygambere yazılmış naatlardan oluşmaktadır.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁶⁴¹

Aç sîneñi âyîne'-i billûr görünsün
Nahl-i cebel-i Tûrdaki nûr görünsün

Bir âyîne-i hûsne muķābil ola gör kim
Mâtem-gede-i dehr-i denî sûr görünsün

Bir dilber-i bî-mişle yer it kâh-ı dilinde
Ne şûret-i vildân ü ne hûd hûr görünsün

Sâķî bizi ki sāġar ile mest idemezsün
Hûrşîd-şîfat kâse-i faġfûr görünsün

(⁶⁴¹) Nuran ALTUNER: a.g.c., 63.

Ol mertebe nûş it mey-i nâbı ki Edîbâ
Şîrân-ı kavî kalb-i cihân mûr görünsün

*

Teshir iden ol yâri dü' â-yi seherümdür
Germ ülfet iden şöhet-i saħba eserümdür

'Aşkın ki gül-i bağ-ı dil-i şu' le perümdür
Ârâyîş-i destâr-ı cünûn pûş-i serümdür

*

Çeşm-i dile kühl eyle gubâr-ı reh-i yâri
Kim cilve-i nûr-i Cebel-i Tûr görünsün

Bir mihre nazar et ki anuñ zerrelerinden
Mihir-i felek-ârâ niçe biñ hûr görünsün

Ol rütbede bälâya qadem vaz'ide gör kim
Dilden gidüp endûh-i sivadur görünsün

Bir pâdişehin bendesi ol kim nazarında
Şâhân-ı felek mertebesi dîr görünsün

Sultân-ı rusûl 'illet-i icâdı dü 'âlem
Sa'y eyledüğüm na' tine meşkûr görünsün.

xviii. yüzyıl

ÂTIF

(?-1730?)

Asıl adı Ahmed'dir. XVIII. yüzyıl şairlerindendir. Müderristir. İyâ Bayram Muhlis Efendi'nin büyük oğludur. Kardeşi Âkif Mustafa Efendi ve babası İyâ Bayram Efendi de devrin şairlerindendir. babası Amasya'nın ileri gelen ilim adamlarındandır. Şairin doğumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Eğitimi hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak babası Amasya'da ilmiyle tanınan birisi olduğu için Âtîf, iyi bir eğitim almış olmalıdır.

III. Ahmed'in şehzadesi Sultan Mehmed'in doğumuna düştüğü ve huzura sunduğu "Müjdeler dünyaya şehzadem Mehmed'dir gelen(1125/1713)" tarih mısraı ile dikkatleri çekti. Bu vesileyle Amasya'daki bir medreseye müderris tayin edildi⁶⁴². Salim Tezkiresi'nde bu durum anlatılırken "nail-i meram oldular" tabiri kullanılmıştır. Âtîf Sultan Mehmed'in doğumuna tarih düşüp sunarken bir takım isteklerde bulunmuş olmalıdır.

Âtîf, çok marifetli, temiz tabiatlı, yetenekli bir şair; şairliği yanında ilmi yeterliliğe de sahip bir alimdir.

Tuhfe-i Nailî'de Şehzade Mehmed'e düştüğü tarih vesilesiyle 1713'te hayatta olduğu yazılıdır⁶⁴³.

Sultan Mahmud (1730-1754) zamanında öldü şeklindeki kaydı, şairin 1143/1730'dan sonra öldüğünü göstermektedir⁶⁴⁴.

(⁶⁴²) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 454.

(⁶⁴³) Mehmed Naili TUMAN: a. g. e., 623.

(⁶⁴⁴) Sadık ERDEM: a. g. e., 207.

Şiirlerine Örnek⁶⁴⁵:

Şeb-i hasret geçüb mihr-i emel dīdar göstere
Tıraş itsün hatıñ ya'ni o meh ruhsār göstere

Ser-i serv üzre 'aks-ı mihr-i şubhı pāy-best itsün
O gül naḥl-i leṭāfet gonca-i destār göstere

Gül-i nevrūz bakmaz tūṭiyan her dem bahār-ı dil
O şeker-leb hemān āyine-i ruhsār göstere

Mey-i mazmūn-ı rengini pūr it ma' nā-yı ta' bīre
Çū reng-i bāde kendin ma'ni-i eş'ār göstere

(⁶⁴⁵) M. Nail TUMAN: a. g. e., 623.

İYDÎ
(?-1747)

Asıl adı Bayram Muhlis⁶⁴⁶ Efendi'dir. XVIII. yüzyıl şairlerindendir. Şiirlerinde ismiyle aynı manaya gelen İydî mahlasını kullanmıştır⁶⁴⁷. Amasya Meşâhîri'nde, isim zikredilmeden, İydî lakabıyla meşhur Merzifonlu Mustafa Efendi'nin oğlu olarak tanıtılan "İydî", Bayram Muhlis Efendi'yle aynı şahıs olmalıdır. Amasya'nın ilmiyle tanınmış ailelerindendir. Âtîf mahlasıyla şiirler yazan Ahmed ve Şair Mustafa Âkîf Efendi'nin babasıdır. Amasya'da doğmuştur⁶⁴⁸.

İydî, eğitimini Sivaslı Meşhur Tefsirî'den ve devrin diğer alimlerinden okuyarak tamamladı. Müderris oldu. Ardından Medine, Trablusşam, Konya, Sofya ve Kayseri kadılıklarında bulundu.

Amasya Meşâhîri'ndeki kayda göre, İydî, 1161/1747'de Eskişehir'de vefat etti⁶⁴⁹.

Kaynaklar, Bayram Muhlis Efendi gibi eşi ve çocuklarının da ilimle uğraştığını zikrederler⁶⁵⁰. Kendisi ve iki oğlunun da müderris olması bu bilgiyi pekiştirmektedir.

Salim Tezkiresi⁶⁵¹ ile Ramiz'in Âdâb-ı Zürafâ'sında⁶⁵² şair Âkîf Mustafa hakkında bilgi verilirken, Bayram Muhlis Efendi'nin adı "İydî" olarak

(⁶⁴⁶) M. Nail TUMAN: a. g. e., 623.

(⁶⁴⁷) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 28.

(⁶⁴⁸) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 20.

(⁶⁴⁹) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 20.

(⁶⁵⁰) Sadık ERDEM: Ramiz ve Âdâb-ı Zürafâsı, (Ankara, 1994), 210.

(⁶⁵¹) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 455.

(⁶⁵²) Sadık ERDEM: a. g. e., 210.

verilmektedir. Tuhfe-i Nailî'de de şairin babasının adı, "lydî veya lydî" biçiminde kayıtlıdır⁶⁵³.

Osmanlı Müellifleri Âkif maddesine göre de, lydî veya lydî mahlasıyla tertip ettiği divanı vardır⁶⁵⁴. Ancak divanı ele geçmediği gibi kaynaklarda da şiirlerinden örnek verilmemiştir.

(⁶⁵³) M. Nail TUMAN: a. g. e. 717.

(⁶⁵⁴) Bursalı Mehmed Tahir: Osmanlı Müellifleri, C.1, (Ankara, 2000), 367.

EŞREF

(?-1748)

Asıl adı Abdurrahman, mahlası Eşref'tir⁶⁵⁵. Kadıdır. XVIII. yüzyılın önemli alim ve şairlerindendir. Eşref, Merzifon'da doğdu. Ataları alimlerden olup Merzifon'un önde gelenlerindendir⁶⁵⁶. Babası Sultan İbrahim devri kazaskerlerinden Mülakkab Mustafa Efendi'dir. Dedesi Muslihiddin Efendi'dir. Meşhur şair Nedim'in de amcasıdır⁶⁵⁷.

Ataları alimlerden olduğundan Eşref, erken yaşlardan itibaren ilim tahsil etmeğe azmedip medrese eğitime başladı. Şeyhülslâm Mehmed Efendi'den mülâzım olduktan sonra uzun süre gezerek ilme hizmet etti. Pek çok alimin meclislerinde bulundu ve onlardan istifade etti. Sonunda kadı olmaya hak kazandı. Bir müddet Kıbrıs kadılığında bulundu. Kendisine "Kıbrıs mollası" denilmesi bundandır. Ancak kadılığı yaradılışına uygun bulmadığından, bu meslekten feragat ederek İstanbul'a döndü⁶⁵⁸. Münzevî bir hayat sürdü.

Abdurrahman Eşref'in ölüm tarihiyle ilgili rivayetler farklılık göstermektedir. Saadet Nüzhet Ergun, Türk Şairleri'nde "1161/1748'de vefat etti." şeklinde tespit etmiştir. Osmanlı Müellifleri'nde ise bu tarih 1121/1708'dir. Yine Saadet Nüzhet Ergun'un tespitine göre bu tarih, bazı kaynaklarda(?) 1100/1688 olarak verilmektedir⁶⁵⁹. Babası Damat İbrahim Paşa'nın maiyetinde bulunduğuna göre 1748 tarihi doğru kabul edilebilir.

Abdurrahman Eşref, değerli bir şair olmaktan ziyade ilmî sahada iktidar

(⁶⁵⁵) M. Nail TUMAN: a. g. e., 44; Mehmed Tevfik: Kafîle-i Şuarâ, (İstanbul, 1290), 54; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1366; Nuran ALTUNER: a. g. t., 73. ; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 3, 100.

(⁶⁵⁶) Nuran ALTUNER: a. g. t., 73.

(⁶⁵⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.3, 100; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1366.

(⁶⁵⁸) Nuran ALTUNER: a. g. t., 73.

(⁶⁵⁹) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1366-1367.

gösteren bir şahsiyettir. Eşref küllî ve cüz'î ilimlerde yetenek sahibi, gaipden haber verme, falcılık gibi alanlarda da yeteneği övülmüş bir zattır.

Keşfü'z-zünûn Zeyli'nde Eşref'in "müretteb divan"ı olduğu da belirtilmektedir⁶⁶⁰. Ancak böyle bir eser şimdiye kadar bulunamamıştır. Keşfü'z-zünûn Zeyli dışındaki kaynaklar divan tertip ettiğinden söz etmezler.

Eserleri:

Tezkiretü'l-hikem Fi Tabakatü'l-Ümem:

Abdurrahman Eşref'in en meşhur eseridir. 1151/1738'de yazılan bu eserde tarih ve edebiyata ait bir hulasadan sonra İslamî ilimlerden ve müslümanların ilmî, edebî mesailerinden bahsedilmekte ve bu arada bazı maruf şahsiyetlerin hayat hikayeleri tespit olunmaktadır. 1252/1836'da Mısır'da Bolak matbaasında basılmış olup 318 sahifeden ibarettir. Bu eser, Şemseddin-i Sivasî'nin "Menakıb-ı İmam A'zam" adlı kitabının kenarında da aynen basılmıştır⁶⁶¹.

Eşref, eserinin mukaddimesinde⁶⁶², "... Her sınıfın hikmet, felsefe ve matematik ilmiyle uğraşanlarının; alim, müderris ve kadılarının kitaplarından terkip olan bu eser, yazarların ve kitapların isimlerini de ihtiva edecek biçimde yazıldı." diyerek bu eser hakkında bilgi vermektedir.

B eseri dışında, Uyûnü'l-ulûm, Yüz elli kadar muhtelif konu ihtiva eden Uyûnü'l-ulum, Mirat-ı Safa ve Molla Camî'nin muamma konulu eserine zeyl olarak yazdığı Risâle -i Suğra adlı eserleri de vardır.

Ayrıca ilim tahsil eden talebeler için yazılan ve ders konularını ihtiva eden yazıları da vardır.

(⁶⁶⁰) Katip Çelebi: Keşfü'z-Zünun Zeyli, C.1, Haz. R.Bilge-Ş.Yaltkaya, (İstanbul, 1972), 273

(⁶⁶¹) Bursalı Mehmed Tahir: a.g.e., C.3, 100.

(⁶⁶²) Abdurrahman Eşref: Tezkiretü'l-Hikem Fi Tabakatü'l-Ümem, Bolak Matbaası, (Kahire, 1838).

Keşfü'z-zünûn Zeyli'nde⁶⁶³, "Zerrinname" adında bir eseri daha olduğu yazılıdır. Bu eserden, İbrahim Paşa hakkında yazılan "Zerrîn Kasidesi" kastedilmiş olmalıdır. Zira böyle bir eserden başka kaynaklarda söz edilmemektedir.

Şiirlerinden Örnekler:

Zerrîn Kasidesi (Veziriazam Damat İbrahim Paşa'ya yazılmıştır.)⁶⁶⁴

Mağdemüm şâh-ı râbî' uñ idüb i' lān zerrîn
Gülşene müjde-resân geldi şitâbân zerrîn

Eşer-i feyz-i Hudâ-dâd-ı nesîm-i kudsî
İtdi mir'ât-ı zamîrinde nümâyân zerrîn

Felek-i âhîzâr olub ' arşa-i gülşen anda
Oldı çün necm-i Süreyyâ-yı fûrûzân zerrîn

Zühredür çarh-i çemende ya Süheyl-i Yemenî
Necm-i gîsûdâr gibi oldu dırağşân zerrîn

Nâmına dinse sezâ tuhfe-i ezhâr zirâ
Oldu ârâyiş-i tâc-ı ser-i şâhân zerrîn

Özbekî dervîş olub Edhemi sen eyle velî
Sîne-i sîm ile bir dilber-i fettân zerrîn

(⁶⁶³) Katip Çelebi: a. g. e., 273.

(⁶⁶⁴) Nuran ALTUNER: a.g.t. 74-77.

Mâlik-i Hâtem olub oldı cihân-dâr-ı çemen
Oturur taht-ı zümürüdde Süleymân zerrîn

Bezm-i gülşende şunar sâkî olub ezhâre
Tolı yügürdi kadehle mey-i 'irfân zerrîn

Oldı maḥbûb ü semen-sâ gibi mergûb ü latîf
Dil-i dâneyı ider ḥüsnine ḥayrân zerrîn

Eşer-i şun'-ı ilâhiyye olubdur mir'ât
Etdirür nâzırına kudreti seyrân zerrîn

Oldı ḥübân-ı çemen içre ferîd ü nâzûk
Ḥüsn ile olsa n'ola fâyık-ı akrân zerrîn

Oldı çün cümle-i ezhâra ser-âmed ki sezâ
Eylese cümlesine da'vî-i rûchân zerrîn

Ravza-ı Hazret-i Âşafda küşâde olalı
Oldı maḡbût-ı gül ü sünbül ü reyḥân zerrîn

Nice Âşaf o keremkâr-ı dil-ârâ ki ider
Nüşa-i ma' deletin ḥırz-ı girîbân zerrîn

Midḥat-ı re'y-i münîri ki olub gülşene zîb
Ṭab-ı şevk ile olur şem'-i fûrûzân zerrîn

Sâyesi düşse eğer gülşen olur heşt-behişt
Neşr-i büyni ider koynuna pinḥân zerrîn

Neyyir-i ‘adlî cihân bâgına pertev vireli
Oldı mehtâb-ı cihân-tâb ile yeksân zerrîn

Hoş-nümâ tâze zemîn üzre bu tarî-ı tâze
Oldı revnâk-dih-i ser-levha-i büstân zerrîn

Ger pesend eyler ise şi‘rûnî Âşaf Eşref
Kalemüñ gûlbûn olub nazmuña erzân zerrîn

Mîr ‘Alî kıt‘ası olurdı sözüñ kıt‘aları
Surhı gül hatları sünbül-i rahşân zerrîn

Sözünü eyle du‘â ile müzeyyen nitekim
Oldı ârâyiş-i hâk-i çemenistân zerrîn

Tâ ola nûkhet-i ezhârîña şahn-ı çemenüñ
Mâye-i büy-i neşât-ı bahârân zerrîn

Feyz-i Hakk gülşen-i iqbâlin ide nâz-perver
Tâ o feyz ile ola mazhar-ı ihsân zerrîn

‘Ömri efzûn ola hem zâtı da ‘âlem-ârâ
Tâ ki gülşende ola gül gibi handân zerrîn

Beyitler

Süzîş-i derd-i derûnu nice ta‘bîr idelüm
Kaleme gelmez o kem şafhaya tahrîr idelüm

Bulmada neşv ü nemâ şiddet-i hummâ-yı gamuñ
Hubb-ı şabr ile gel ey dil aña tedbîr idelüm

Fehmi güç sūde-i ebrūları ince ma' nā
Müteşābihdür ol āyet nice tefsīr idelūm

*

Ne dest-āvizini gördük bu dehrūñ bāg-bānından
Bahārından ne memnūnuz ne efsürde hazānından

Hadeng-i nāveķ-āsarı lutf et der-gümān etme
Meded dil mürğını eyler resīde āşiyānından

Muamma be-nām-ı Hasan

Zülf sūnbül sebze haṭṭuñ dişlerūñ dürr-i 'Aden
Hoş yaraşmış rüy-ı hūb ü sūnbül-i ṭarf-ı çemen

NEYLİ

(?-1745?)

Adı ve mahlası Neylî olarak geçmektedir. Mesleği, ailesi ve hayatı hakkında esaslı bir bilgi yoktur. Merzifon'da doğmuş ve ölmüş olmalıdır. Onun İki ayrı kitabeye düştüğü tarihlerden, 1100/1688 ile 1160/1745 yıllarında yaşadığı tahmin edilmektedir.

Merzifon'un kültür hayatı, alimleri ve şairleri üzerine araştırmalarıyla bilinen A. Aziz TAŞAN⁶⁶⁵, Neylî için şunları yazmaktadır: "XVIII.yüzyılda yaşamış, Merzifonlu bir şairdir. Neylî, Merzifonlularca ve bilhassa kalem erbabınca divan sahibi bir şair olarak bilinmektedir. Ancak ailesi, hayatı ve eserleri hakkında esaslı hiçbir bilgi yoktur."

A. Aziz TAŞAN, Neylî ile ilgili bilgilere nasıl ulaştığını da şöyle kaydetmektedir: "Gör Köyü yolundaki bir çeşmeye yazdığı tarih beyti ile Osman Paşa adlı birisinin annesine ait mezar taşına yazdığı kitabeldeki tarihlere göre 1100/1160 seneleri arasında yaşadığı ve Merzifonlu şair Abdurrahman Eşref'in çağdaşı olduğu anlaşılmaktadır. Harap ve metrûk durumdaki çeşmenin kitabelinde şu beyit yazılıdır:

Neylî kırklar gelip gitti edip hayır duâ,
Alın âb-ı Kevser suyun yevmü'l-hesâb (1141)

Diğer kitabelindeki tarih ise 1159/ 1744'tir."

Neylî, her durumda 1688'den 20-30 yıl önce doğmuş ve 1744'ten sonra ölmüş olmalıdır.

Neylî'nin eseri olarak, elimizde sadece Merzifon için yazdığı medhiyye vardır. Bu medhiyyede Neylî, kendini övmekte ve çağdaşı şairlerden üstün

(⁶⁶⁵) A. Aziz TAŞAN: Dûn'den-Bugün'e Merzifon, (İstanbul, 1979), 112.

olduğunu söylemektedir. Hakkında bulabileceğimiz her bilgi, şairi daha iyi tanımamıza vesile olacaktır. Şairin kaside tarzındaki şiirini örnek olarak alıyoruz.

Şiirlerine Örnek⁶⁶⁶

Tecessüs eylesen serhâd-i Bağdâd ile Irân'ı
Bulunmaz işbu resme Merzifon'un misl ü akrânı

Gelir âb ü havası her taraftan kûh ü kühsârın
Akar her köşesinde çeşme-i âb-ı firâvânı

Nice yerlerde mebnî Mustafa Paşa'nın âsârı
Husûsâ câmi ve hamâm ve hân ile bedestânı

Bihîşt-âsâ binâ olmuş içinde kasr-ı zibâlar
İhâtâ eylemiş etrâfını çün bağ ü bostânı

Velîler dehri Baba Pîrî bu şehre nâzırdır
Ana kim kem nazar itse o saat kıvrar urgânı

Ukkâşe Hazret'i medfûn dediler Semt-i Bâlâ'da
Umarsan afv-ı mevlâyı ziyâret eyle gel anı

Bu şehir içre dâhi bir vilâyet sâhibi ol kim
Adı Abdurrahim Şeyh-i Rûmî'dir anın şânı

(⁶⁶⁶) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 112-113'ten alınmıştır. Şiirin asıl metnine ulaşamadığından, alındığı kaynaktaki şekliyle transkripsiyonsuz olarak verilmiştir.

Hamu ehl-i ulûma vakfedip Sultân Mehmed Hân⁶⁶⁷

Yazup şânına hem hatt-ı şerîf-i âl-i Osmânî

Müdekkik, âlim ü fâzıl müderrisler bu şehir içre

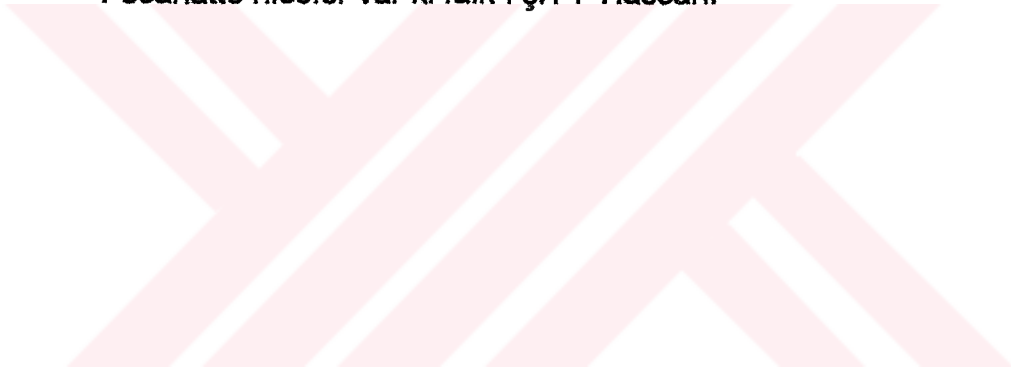
Okudurlar ulûm-i âyet-i tefsîr-i Kur'an'ı

Dâhi her bir cevâmî-i selâtîn içre vâizler

Nasihât etseler halka sanırsın Vâni-i sâni⁶⁶⁸

Bu şehir içre olan şâirlerin ednâsı Neylîdir

Fesâhatte niceler var ki fâik-i şî'r-i Hassanî

(⁶⁶⁷) Çelebi Sultan Mehmed.

(⁶⁶⁸) Vâni Efendi, vaaz ve belagatı ile meşhur bir zat olup, IV.Mehmed döneminde Şeyhülislâm'lık yapmıştır.

HİLMÎ

(1674-1753)

Asıl adı Abdullah Hilmî Efendi'dir. Şiirlerinde "Hilmî" mahlasını kullandı. 1085/1674 yılında Amasya'da doğdu⁶⁶⁹. Doğum tarihi, Tuhfe-i Hattatîn ve Mecelletü'n-nisab'da bu tarihten farklı olarak 1066/1656 olarak verilmektedir⁶⁷⁰. Ramiz'in Âdab-ı Zürâfâ'sında İstanbul'da doğduğu belirtilmektedir⁶⁷¹. Babası, Tahl-bend Cami'i Şerifi imamı, Hafızlar Şeyhi Yusuf Efendizade Mehmed Efendi'dir⁶⁷². Hilmî Efendi, yüzyılının ve İstanbul'un mümtaz alimlerindendir⁶⁷³.

Abdullah Hilmî Efendi, ilk eğitimini, "hüsn-i hatt-ı sülûs ve neshi" Karakız adıyla meşhur olan Hoca Mehmed Efendi'den temeşşuk ve tahsil eylemiş, Kuran-ı Kerim'in çeşitli okuma şekillerini babasından öğrenmiştir⁶⁷⁴. İlim tahsilinden sonra "nasihat" ilmini tamamlayıp, saray hocalığına meyletti⁶⁷⁵. 1148 yılında Çorlulu Alî Paşa'nın sadarazamlığı sırasında Saray hocalığına tayin edilerek ilmî feyzinden istifade edildi⁶⁷⁶.

I.Ahmed himayesinde Enderun Kütüphanesi hocalığı, Ayasofya'daki Sultan Mahmud Kütüphanesi'nde tefsir hizmeti ve eski Sadrazam Hüseyin Paşa Darü'l-hadisi'nde tefsir dersi, ilim hizmeti ve talebe eğitimiyle meşgul olmuş, Sultan Mahmud Han'ın huzurunda vaizlik yapıp, nasihatlerde bulunmuştur⁶⁷⁷.

(⁶⁶⁹) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 1, 364; Davud Fatîm Efendi: Hatimetü'l-Eşar, (İstanbul, 1271), 71; M. Nail TUMAN: a. g. e., 216.

(⁶⁷⁰) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatîn, 281; M. S. Sa'deddin: Mecelletü'n-nisab: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no. 628, s. 188.

(⁶⁷¹) Sadık Erdem: a. g. e., 81.

(⁶⁷²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 364; Davud Fatîm Efendi: a. g. e., 71.

(⁶⁷³) Sadık Erdem: Ramiz ve Âdâb-ı Zurefâsı, (Ankara, 1994), 81.

(⁶⁷⁴) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatîn, 281.

(⁶⁷⁵) Sadık Erdem: a. g. e., 81.

(⁶⁷⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 365.

(⁶⁷⁷) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatîn, 281.

Altmış yıl boyunca ilmî neşirle meşgul olduktan sonra, seksen iki yaşlarında iken "Tevfî 'ulemâtü'l-zamân" terkinin dalaleti olan 1167/1753 yılında vefat ederek "Topkapı" haricinde "Maltepe" Caddesindeki kabristanın sağ tarafı ortalarına, babasının mezarı yakınına defnedildi⁶⁷⁸.

Müstakimzade'ye göre⁶⁷⁹, Sahîh-i Buharî, Müslim ve Tefsir-i Beyzâvî şerhler, Hilmî Efendi'nin önemli eserlerindendir. Her alanda, özellikle hafızlık ilminde pek çok telif ve risâlesi vardır. Mektubat-ı Kudsiyye-i Nakşibendiye'nin sonuna değerlendirme, özet ve takriz yazmış; Tarîk-i Alîye-i Halvetîye'yi incelemiştir. Hilmî Efendi derviş tabiatlı, temiz huylu, alim ve fazıl, olgun, Arapça ve Farsça'da emsalsiz, hafızlıkta benzersiz, özellikle edebiyat vadisinde gıpta edilecek bir şahsiyettir. "Hilmî" mahlasıyla Arapça, Türkçe, Farsça şiirler yazmıştır⁶⁸⁰.

Şiirlerinden Örnekler:

İ'lem ceme'a'l-verâ seyyidünâ Muşafâ
Şâfi'-i rûz-ı cezâ seyyidünâ Muşafâ

Secde küned rûz-ı 'arz tâ ki şefâ'at küned
Ümmet-i merhûmerâ seyyidünâ Muşafâ

Bende-i Hilmî fakîr h'âhed ez-tû meded
Ey ki merâ reh-nümâ seyyiddünâ Muşafâ⁶⁸¹

*

Fezâ-yı dergehiñ kân-ı 'atâdûr Yâ Resûlâllah
Cenâb-ı melce'-i ehl-i recâdûr Yâ Resûlâllah⁶⁸²

(⁶⁷⁸) Sadık Erdem: a. g. e., 82; Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 366.

(⁶⁷⁹) M. S. Sa'deddin: Tuhfe-i Hattatın, 282.

(⁶⁸⁰) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 365.

(⁶⁸¹) Sadık Erdem: a. g. e., 82'den alınmıştır.

(⁶⁸²) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 366.

FAİK

(?-1738/1756?)

Adı Osman Faik Efendi'dir. XVIII. yüzyıl şairlerindendir. Gürcü Hafız olarak bilinen Alî Efendi'nin oğlu olup, bu yüzden "Gürcüzade" lakabıyla anılmıştır⁶⁸³. Faik hakkındaki bilgiler sınırlıdır. İnehanzade M. Nail Tuman, onun müderris olduğunu nakletmektedir⁶⁸⁴. Doğum tarihi ve doğum yeri konusunda hiçbir bilgi yoktur.

Osman Faik'in ölüm yılı da çelişkili olarak verilmiştir. Osmanlı Müellifleri'nin bir yerinde⁶⁸⁵ 1151/1738 yılı yer alırken, başka bir yerinde⁶⁸⁶ 1170/1756 yılı bulunmaktadır. Burma Minare yanında yaptırdığı kütüphane civarına defnedilmiştir.

Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri'nde⁶⁸⁷, onun için "ulemâ-yı şuarâdan ve ulemâ-yı üdebâdan" tabirlerini kullanmaktadır. Alim, edib ve zarif bir zattır.

Şiirlerinden örnek verilmeyen Osman Faik Efendi'nin divanı olduğu, ayrıca "Alî el-Kârî'nin Ehâdis-i Erbain"ine tafsilatlı şerhi olduğu zikredilmektedir⁶⁸⁸. Bu eser de bulunamamıştır.

(⁶⁸³) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 125.

(⁶⁸⁴) M. Nail TUMAN: a. g. e., 743.

(⁶⁸⁵) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 366.

(⁶⁸⁶) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 368.

(⁶⁸⁷) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C. 1, 366.

(⁶⁸⁸) Bursalı Mehmed Tahir: a. g. e., C.1, 366,368; S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1393.

ÂKİF

(?-1759)

Asıl adı Mustafa, mahlası Âkiftir⁶⁸⁹. XVIII. yüzyıl şairlerindendir. Müderristir. Âkif, İydi mahlasıyla şiirler yazan Amasyalı Müderris Bayram Muhlis⁶⁹⁰ Efendi'nin oğlu, Âtîf mahlasıyla şiirler yazan İydzade Ahmed'in küçük kardeşidir. Şairin anne ve kardeşleri de ilim ile uğraşmış⁶⁹¹. Kaynaklarda şairin doğum yeri ve doğum tarihiyle ilgili bir kayıt yoktur.

Salim ve Ramiz tezkireleri şairin babasının ismini İydi olarak verirler. Bu bilgi yanlıştır. Çünkü Âkif Mustafa'nın babasının adı İydi değil, İydi'dir. Asıl adı Bayram olduğu için, aynı manaya gelen İydi'yi de mahlas olarak kullanmıştır⁶⁹².

Tezkireler, şairin babası hakkında övücü bir dil kullanıyorlar. Bizzat Âkif de babası için yazdığı vefat tarihinde övücü ifadeler kullanmakta ve onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Âkif'in eğitimi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Tezkirelerde, "eğitimi bitirdikten sonra müderris oldu" kaydı, Âkif'in eğitimi hakkında bilgi veren yegane ifadedir. Buna göre Âkif, medrese eğitimi tamamladıktan sonra, eğitim alanındaki benzersiz bilgisi sayesinde II.Bayezid Medresesi'nemüderris yapılmış ve müderrisliği yanında zaman zaman fetva ile uğraşmış, 1173/1759 yılında ölmüştür⁶⁹³.

Salim'in:"Tezkiremizi yazdığımız esnada Amasya'da müderrislik ve müftülükle meşgul idiler." demesine göre, Âkif, aynı zamanda hem Amasya

(⁶⁸⁹) Sadık ERDEM: a. g. e., 210; Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 455.

(⁶⁹⁰) M. Nail TUMAN: a. g. e., 717.

(⁶⁹¹) Sadık ERDEM: a. g. e., 210.

(⁶⁹²) Âkif Divanında, Şeyhi'nin Şakayık zeylinde ve Amasya Tarihi'nde (s.218, 220, 260) Bayram'ı "İydi" biçiminde kayıtlıdır.

(⁶⁹³) Sadık ERDEM: a. g. e., 210.

Müftülüğü, hem de II.Bayezid Medresesi müderrisliği görevinde bulunmuştur⁶⁹⁴. Salim Efendi'ye göre⁶⁹⁵, 1722 yıllarında bu iki görevini sürdürüyordu. Ramiz Tezkiresindeki "Âkif, medrese eğitimi sonunda II.Bayezid Medresesi'nde müderris olan ve bazen de fetva ile uğraşan fazilet sahibi bir zattı." ifadesine bakılırsa, Âkif'in asıl mesleğinin müderrislik olduğu kanaati oluşur.

Âkif, nazik, hünerli ve hoşsohbet bir zattır. Ayrıca edebiyat sahasında olgunluğu ve Harirî kadar kudreti vardır. Harirî'ye nazire olmak üzere on adet "makame" yazmış ve nazik yazısıyla öyle tasvir ve ta'bir eylemiştir ki, zamanın fasihleri bunu övülmeğe değer bulmuşlardır.

Nüzhet Ergun⁶⁹⁶ "Âkif'in, Türkçe şiirlerinde samimî bir söyleyişi benimsediğini, nesrinde ise secilî ve süslü bir dil kullandığını belirtmekte, şiir diline hakim bir şair olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, alışık olunmayan pek çok sözcüğü kullanmasını Harirî mukallitliğine bağlamaktadır. Yazar, Âkif'in bazı şiirlerinde samimî bir dil kullandığını da ifade etmektedir.

Ramiz⁶⁹⁷ ise tezkiresinde onun, "şiir ve inşada yetenekli bir şair olduğunu, müretteb divanı bulunduğunu" söyler. Ancak şiirini örnek olarak göstermez. Salim⁶⁹⁸ de şairin yalnızca bir beytini örnek olarak tezkiresine alır.

Âkif Divanı'nın Türk Şairlerinde tanıtılan nüshasının⁶⁹⁹ 682 beyitten ibaret olduğu belirtilmektedir. Bu divan nüshasında 3 kaside , 3 tarih, 40 gazel, 10 rubai, 1 lügaz, 25 müfred yer almaktadır. Âkif Divanı'nın daha sonra farkettiğimiz nüshası⁷⁰⁰ ise daha hacimlidir. Divan nüshaları arasında hacimce büyük bir farklılık vardır. Ayrıca Nüzhet Ergun'un Türk Şairlerinde

(⁶⁹⁴) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 455.

(⁶⁹⁵) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 455.

(⁶⁹⁶) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 28.

(⁶⁹⁷) Sadık ERDEM: a. g. e. 210.

(⁶⁹⁸) Mirzazade Salim Efendi: a. g. e., 455.

(⁶⁹⁹) Nüshası için bk. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No:953.

(⁷⁰⁰) Nüshası için bk. Ankara Milli Kütüphane, Yz. A, 8333.

yer verdiği şiirlerden hişbiri bu nüşhada yoktur. Bunların ayrı şairlere ait olabileceği ihtimalini de düşündük, ancak şu anda divanın Âkife ait olmadığını gösteren hiçbir kayda rastlayamadık. Divan üzerinde yapılacak ayrıntılı çalışmalardan sonra kesin bir hükme varılabilir diye düşünüyöruz.

Nüzhet Ergun, divandaki kasidelerin çoğunlukla Sultan Ahmed ve Mahmut Paşa hakkında olduğunu, şairin bir gazelinde de Uşşakîzade'yi metheder beyitlere rastladığını belirtmektedir. Onun Farsça yazılmış bazı gazel ve beyitleri olduğunu da zikretmektedir.

şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁷⁰¹

Füsüs ey ğâfil efsüs âh ey mekkâre dünyâ âh
‘ Aceb bilmem kıme bâķī ğalur aya bu mâtem-gâh

Olur bir ħâne menzilgeh gedâ vü şâha nmı ğur
İder rûbehle şiri cem‘ ecel nâmında bir şebgâh

‘ Aceb yetmez mi bu ‘ibret cihâna eyledi rıĥlet
O ‘ ankâ-yı fazilet âşiyânından uçup nagâh

Sipihr-i ‘alem-i ‘ilm ü ‘âmel ‘İydî efendi kim
Ne görmüş mislin işitmiş ne çeşm-i mihr ü ğüş-ı mâh

‘ Âvârif‘den idüb tahķīķ durmazdı Mevâķif‘de
Fütûĥât‘dan açardı eylese fetĥ-i suĥan her ğâh

(⁷⁰¹) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 28.

‘ Aceb ma‘ mûre-i ‘ ilm idi iklîm-i kemâl içre
 Hârâb oldu gelince Eskişehir’e hayf kim nagâh

Muḥaṣṣâl bir dürr-i şehvâr-ı bahr-ı fazl idi elḥaḳ
 De müstağrâḳ-ı deryâ-yi rahmet Ḥazret-i Allah

Didim feryâd-ı rikḳat-i ḥîz ile tarih idüb ‘ Âkif
 Gidüb Bayrâm Efendi kıldı şü‘ un ‘ İdî hey vâh

HÂSİM

(?-1793)

Adı Mustafa Hâsim Çelebi'dir. Şiirlerinde Hâsim mahlasını kullanmıştır. Kadıdır. Merzifon'da doğmuş olup, XVIII. yüzyılın önemli sayılabilecek divan şairi ve ilim adamı Mustafa Hâsim'in babası, "Ubeydî" mahlasıyla şiirler yazan Merzifonlu Sarı Naipzade Hacı Abdurrahim Efendi'dir⁷⁰².

Merzifonlu şairlerle ilgili bilgileri şifahî kaynaklardan, bizzat ulaşabildiği özel kitaplık ve şahıslardan alan A. Aziz TAŞAN kaynak göstermeden Hâsim'le ilgili olarak şunları kaydetmektedir:"Hâsim Çelebi, ilk eğitimi ailesinin yanında aldıktan sonra, medrese eğitimi Merzifon ve Amasya medreselerinde sürdürmüş, devrinin alimlerinden İbrahim Efendi'den icazet almıştır. Medrese eğitimi tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiş, müftülük ve müderrislik ehliyeti aldıktan sonra memleketine dönmüştür. Memleketi Merzifon'da, Sultaniye Medresesi'nde müderrislik yapmış, aynı zamanda müftülük görevini de üstlenmiştir. Zamanla kadılığa kadar yükselip, Anadolu'nun bazı şehirlerinde kadılıklarda bulunmuş, 1208/1793 yılında vefat etmiştir."⁷⁰³

Âkifzade Abdurrahim'in "Kitabü'l-mecmû Fi'l-meşhûd" adlı yazma risâle sinde Hâsim Çelebi'nin şiirde mâhir olup müretteb divanı bulunduğu bildirilmektedir. Şairin, yazma olduğu anlaşılan bu divanına rastlanmamıştır.

A.Aziz TAŞAN, isim vermeden Merzifonlu şairlerin, "Neylî, Afitâbî ve Hâsim" in divanlarının bulunduğu bir kişiden söz etmekte, bu zatın divanları gün yüzüne çıkarmak istemediğini belirtmektedir. Umuyoruz ki, bu divanlar- eğer varsa- yok olmaktan kurtarılmış olsun. Kadir bilmezlerin elinde yok olmasın.

(⁷⁰²) A. Aziz TAŞAN: Dün'den-Bugün'e Merzifon, (İstanbul, 1979), 112.

(⁷⁰³) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 112.

Şiirlerine Örnek:

Gazel⁷⁰⁴

Nedir âyâ sebeb ol şûh bizden muhterîz olmuş
Oturmuş bezm-i ağyâr içre gördüm diz-be-diz olmuş

İçip câm-ı tamâ'dan mest iken seyrâna bak vâ'iz
Bize nush etmek ister şimdi, gûyâ şeyhimiz olmuş

Kareden yol gerek yoksa geçilmez vasl-ı dil-dârdan
Akıp seyl-i sirişkim yerde Akdeniz olmuş

Denâetden hazer etmez yaşanmaz semt-i insâfa
Bu yüzyılın halkı gayetle edebsiz, pedersiz olmuş

Riâyet hâtıra lazım bu söz lafzındadır Hâsim
Riâyet etmeyip derler, siz olmuş, bir de biz olmuş

(⁷⁰⁴) A. Aziz TAŞAN : a. g. e. 112.

XIX. YÜZYIL

ÂSİM

(?-1838)

Asıl adı, İbrahim Âsım'dır. 19.yüzyıl şairlerindendir. Kendisi, mesleği ve ailesi hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Amasya'da doğdu⁷⁰⁵. "Yeğenzade" lakabıyla tanındı. Amasya'nın ileri gelen ailelerinden olması münasebetiyle bazı idarî görevlerde bulundu.

1254/1838 senesi Ramazanında aniden rahatsızlanarak vefat etti. Fatin⁷⁰⁶, Âsım'ın şiirleri ve şairliğini vasat bulur.

Şiirlerine Örnek⁷⁰⁷:

Gülşen-i hüsnünde açmış lâle sünbül yâsemen
Gül cemâliñ fark olunmaz gülden ey nâzik beden

Ruğlarıñ gülden gülâb almış lebiñden bâde seniñ
Sâkıyâ peymâne devr ittin mi Cem bezminde sen

Kıldı âfâkı mu'athtar bûy-i zülfüñ ba'd-ezîñ
Hâke düşsün nâfesi Çînin harâb olsun Huten

Hâb-ı nâzîndan ımızganmış çözülmüş düğmeler
Cism-i pâk-i nâzeninden sen de çık ey pîrehan

Âsım-ı mestûm reh-i aşkuñda lâyıkdur baña
Derbeder mecnûn olup gerdâna takdîrsam resen

(⁷⁰⁵) Davut Fatîn Efendi: Hatimetü'l-Eşar, (İstanbul, 1269), 266.

(⁷⁰⁶) Davud Fatîn Efendi: a. g. e. 266.

(⁷⁰⁷) Davud Fatîn Efendi: a. g. e. 266.

SÂRİM

(?-1843)

Asıl adı Mustafa Sârim Efendi'dir. Şiirlerinde "Sârim" mahlasını kullanmıştır⁷⁰⁸. Amasya'da doğdu ve "Hafız-i Kütüb" olarak çalıştı⁷⁰⁹. Mustafa Sarim Efendi'nin doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur.

Mustafa Sarim Efendi'nin eğitimi ile ilgili olarak da kaynaklarda herhangi bir bilgi zikredilmemektedir. Anlatılanlardan, şairin Amasya dışına çıkmadığı, II.Bayezid Kütüphanesi'nin "Kütüphane Hafızlığı" ile meşgul olduğu, anlaşılmaktadır⁷¹⁰.

Fatîn, onun şiirinden çok, Arapça ve Farsça bilgisini beğenir, emsallerinden üstün bulur. Ancak "kendine özgü garip bir anlayışla yazdığı şiirlerini" beğenmez⁷¹¹.

Mustafa Sarim Efendi, 1259/1843 yılında Amasya'da vefat etmiş, burada defnedilmiştir⁷¹².

Şiirlerine Örnek:

Gazel⁷¹³

Tenimde za' fdan nâl-i kalem-âsâ ne hâlet var

Ki müyîn kilik ile taşvîr olunmuş resme hâlet var

(⁷⁰⁸) Davud Fatîn Efendi: a. g. e., 234; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 103; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 3, 197; M. Nail TUMAN: a. g. e., 535.

(⁷⁰⁹) Davud Fatîn Efendi: a. g. e., 234; Mehmed Süreyya: a. g. e., 197.

(⁷¹⁰) Davud Fatîn Efendi: a. g. e., 234; Mehmed Süreyya: a. g. e., 197.

(⁷¹¹) Davud Fatîn Efendi: a. g. e., 234.

(⁷¹²) Davud Fatîn Efendi, a. g. e., 234.

(⁷¹³) Gazel, Davud Fatîn Efendi: a. g. e., 234'ten alınmıştır.

Sikāl-i huşkde tefsīde leb-i gülde olup teşne
 Hezār-āsā sirişk efsāne-i sūzem harāret var

Nihal-i nāzenin kıadd üzre şanman şāh-ı ebrū
 Livā-yı Hızır sîmin mehcesinde iki âyet var

Cebîni üzre şanman haller kim bir iki Hindū
 Şināverlik eder sîmab-ı fikründe sebāhat var

Meh ü mihri müs‘abit çarhımñ Şārim yuvarlaqdır
 Nihān-ı hoşka-i leyl ü nehār ile hayalet var

EYÜB SABRÎ

(1843-1867)

Adı Eyüb Sabrî olan şair, 1259/1843 yılında Merzifon'da doğdu. Şiirlerinde Sabrî mahlasını kullandı. Mesleği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Saidbeyzade adıyla bilinen eski ve köklü bir aileye mensuptur. Babası Hafız Hasan Efendi'dir. Soy olarak XV. yüzyılın şöhretli mutasavvıf ve mürşidi Teberrükzade Abdurrahim-i Rûmî'ye dayanır⁷¹⁴.

Merzifon ve Amasya medreselerinde çok kuvvetli bir eğitim gören Eyüb Sabrî, devrinin eğitim usullerine göre gerekli olan Arap ve Fars dillerini çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Daha sonra Amasya'da bulunan Şeyh İsmail Siraceddin-i Şirvanî'den, şiir ve edebiyat öğrenerek, bunu belgeleyen icazetname de almıştır.

Daha çocukluk çağında şiirle uğraşmağa başlayan Eyüb Sabrî, henüz yirmi üç yaşlarındayken bir divan meydana getirmiştir. Eyüb Sabrî, çok genç yaşta, yirmi dört yaşındayken, 1283/1867 yılında Merzifon'da ölmüştür. Mezarı, Merzifon'da, atalarından şair olan Abdurrahim-i Rumi'nin kabri yanındadır.

Eyüb Sabrî'nin hayatındaki en önemli merhale, o zamanlar Amasya mutasarrıfı bulunan Ziya Paşa ile olan dostluğudur. Şairin Ziya Paşa ile tanışması bir şikayete dayanır. Bu tanışma, Muhtemelen 1863-1864 yıllarında, şair henüz yirmi-yirmi bir yaşlarındayken gerçekleşmiş olmalıdır. Bu olay Orhan Bilgin tarafından şöyle naklediliyor⁷¹⁵.

"Ziya Paşa'nın mutasarrıflığı esnasında bir gün, bir aşar olayı yüzünden, bazı kimseler paşaya bir dilekçe yazarak, şairin babası Hafız Hasan

(⁷¹⁴) Orhan BİLGİN: Merzifonlu İki Şair, (İstanbul, 1992), 6; Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 21; A. Aziz TAŞAN: Dün'den- Bugün'e Merzifon, (İstanbul, 1979), 70.

(⁷¹⁵) Orhan BİLGİN: a. g. e., 6-7.

Efendi'nin kendilerine zorbalık ettiğini ileri sürerek şikayette bulunurlar. Bunu haber alan Eyüb Sabrî, Ziya Paşa'ya manzum bir mektup yazarak, olayın hiç de söylenildiği gibi olmadığını anlatır. Şairin ailesini de tanıyan Ziya Paşa, bu mektuptan ve mektubun yazılış biçiminden çok hoşlanır. Henüz yirmi yaşlarındaki Eyüb Sabrî'nin kabiliyetini gören Ziya Paşa, onu Amasya'ya çağırarak takdir ve taltif eder. 1865 yılında Amasya'dan ayrılışına kadar da yanından ayırmaz. Hatta İstanbul'a giderken şairi de beraberinde götürmek ister, ancak Sabrî'nin babası buna izin vermez. Böylece şair de büyük bir imkan ve fırsattan mahrum kalır. "

Şairin babasının bu şekilde davranması büyük bir ihtimalle, Ziya Paşa'nın Amasya'ya bir nevi sürgüne gönderilmiş olmasının sebebiyle onu idarenin aleyhinde görerek, daha çocuk denecek yaştaki oğlunun İstanbul'a gidip devrin idaresi aleyhinde bulunanlara katılması endişesinden kaynaklanmış olmalıdır. Eyüb Sabrî'nin Memleketinden ayrılarak herhangi bir yere gidip gitmediği bilinmemekle beraber, şiirlerindeki ifadelerden, Merzifon'dan istemeyerek ayrıldığı veya uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır⁷¹⁶.

Meşhur halk şairi Tokatlı Nuri'yi Merzifon'a davet edip kendisiyle sohbet etmiş ve birbirlerine karşılıklı şiirler söylemişlerdir. Bu ilişki, Eyüb Sabrî'nin aynı zamanda halk şiiri tarzında şiirler söylediğini de göstermektedir.

Genç yaşta evlenen şairin, Nuriye adlı bir kızı olmuş, o da 1911 yılında çocuksuz ölmüştür. Ailesinden kardeşleri, Merzifon'un ilk Belediye Başkanı Mustafa Sami (1848-1909) ve Mehmed'in çocukları "Taşan" soyadı ile neslini devam ettirmektedirler.

Şiirleri değerlendirildiğinde anlaşılabacağı üzere Sabrî, sadece eski edebiyat geleneğine bağlı kalmamış, Türk Halk Edebiyatı'nın da temsilcisi olduğunu ortaya koymuştur. Eski edebî kültürümüzün dayandığı kaynakları çok iyi öğrenmiş ve bunları şiirlerinde aksettirmiştir. Onun aruzu kullanarak genç yaşta bir divan oluşturacak kadar şiir yazması, divan şiirine verdiği

(⁷¹⁶) Orhan BİLGİN: a. g. e., 33; A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 70-71.

önemin tezahürü olarak görülmelidir. Sabrî, Divan şairleriyle, hem de Halk şairleriyle kıyaslanabilecek bir şairdir⁷¹⁷. Ziya Paşa ve Tokatlı Nuri ile olan dostluğu buna bağlı olarak yorumlanabilir.

Sabrî, aruzla yazdığı şiirlerinde, geleneksel şiir dilinin ifade imkanlarını kullanmış, ancak duygu ve düşüncelerini daima ön planda tutmuş bir şairdir. Bu durum, onun hece vezniyle yazdığı şiirlerinde de görülür. Eyüb Sabrî'nin şiirlerinde mahallî unsurlar, mesela kelimeler, tabirler, darbımeseller, örf ve adetler görülür. Bu yüzden olsa gerek, arûzla yazdığı şiirlerde, az da olsa, zihafalara rastlanmaktadır.

Sabrî, bütün şiirlerinde samimî ve liriktir. Onun aşkı da samimidir. Sevdigine hitap ederken, ona ruhunun bütün inceliğini coşkulu bir şekilde hissettirir. Fikirlerindeki samimiyet ve üslubundaki çekicilik onun müstesna bir sanatkar oluşunun en canlı delilleridir.

Eseri:

Ömrünün baharında ölen Eyüb Sabrî'nin elimizde ancak bir kısmı yok olmaktan kurtarılabilmiş küçük bir "Divan"ı vardır. Bir gazelinde sevgilisinden, hiç olmazsa "Divanı'na" bir nazar kılmasını istemesinden⁷¹⁸, divan tertip ettiği anlaşılmaktadır. Ancak böyle bir divan bulunabilmiş değildir. Elimizde şairin kaleminden çıkmış herhangi bir metin de yoktur.

Eyüb Sabrî Divanı'nı neşreden Orhan Bilgin, Divan'ın mevcut dört nüshasından bahsetmekte, bunları değerlendirerek ortak bir metin ortaya koymaktadır. Nüshalar yazar tarafından şöyle tanıtılmaktadır: "Sabrî'nin şiirleri ilk olarak 1309/1893 yılında Bayramzade Yusuf Sıdkî Hoca tarafından, bir araya getirilmiş, böylece bir divan ortaya çıkmıştır. Müstensihin okunaksız bir molla rikası ile yazdığı, sonradan bazı tasarruflarda ve değişikliklerde bulunduğu anlaşılan bu nüsha alelade bir muhasebe defteri

(⁷¹⁷) Orhan BİLGİN: a. g. e., 8.

(⁷¹⁸) Sabrî hâl ü şânımı arz eyledim sultânıma

Bir nazar kıl yazdığım dîvânıma Allah için (O.BİLGİN: a. g. e., 28).

içinde olup A nüshası olarak adlandırılmıştır. Bu nüshadan çok sonra merhum Yusuf Sıdkî Hoca tarafından istinsah edilen, düzgün hatla yazılmış iki nüsha daha vardır. Bunların biri 45 sayfalık olup B, diğeri 58 sayfalık olup C harfiyle gösterilmiştir. Ayrıca kim tarafından tertip edildiği bilinmeyen bir nüsha daha vardır. Dört sayfalık bir antolojide bulunan Sabrî'ye ait şiirler de D harfiyle gösterilmiş, bu dört nüshadan, metin tesisi usulü ve kaideleri dikkatle uygulanarak, elimizdeki metin ortaya çıkarılmıştır." Sabrî Divanı'nın yazma nüshalarında bulunan Farsça bir gazel, rubaî ve üç müfredle eksik bir mesnevî yazar tarafından, bazı gerekçelerle, "Edisyon kritiği" yapılan Divan'a dahil edilmemiştir.

Şiirlerinden Örnekler⁷¹⁹

Gazel

Zülf-i Leylâ'dan perişan olduğum bilmez misîñ

Qays-veş merd-i beyâbân olduğum bilmez misîñ

Cân-fezâ-yı âb ü vaşluñla dîlüm teskîn kıl

Âteş-i hicrûñle sūzân olduğum bilmez misîñ

Câm-ı la'l-i leblerûñ hûn, sâķî tereddüd eyleme

Ser-firâz-ı rind-i mestân olduğum bilmez misîñ

Revnaķ-ı hüsñüñle gel faħr itme dîl-dârüm didüm

Didi kimdür dâne-i devrân olduğum bilmez misîñ

Derd-i hicrûñden 'aceb serd-i şikâyet eylesem

Şabrı yok bir 'aşık-ı cân olduğum bilmez misîñ

(⁷¹⁹) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 25.

Kıta⁷²⁰

Dāğ-ı firķat neyledi gör Şabri-i bī-çāreyi
Selb idüb ārām ü şabri durmadan ağlar gezer

Mātern-i hicriñ için şāhüm serāpā ķareyi
Hāķ bilür Mecnūn-āsā cismūñe bađlar gezer

(⁷²⁰) Osman Fevzi OLCAY: a. g. e., 29.

RÜŞDÎ

(1829-1874)

Adı Mehmed Rüşdî'dir. "Vezir Rüşdî Paşa" olarak meşhur olmuştur. Mesleği vaizlik olup, vezirliğe, sadrazamlığa kadar yükselmiş, şiirlerinde "Rüşdî" mahlasını kullanmıştır. 1829 yılında Amasya'da doğdu⁷²¹. Nakşibendi şeyhlerinden Şirvanlı İsmail Siraceddin Efendi'nin oğludur.

Rüşdî Paşa, ilk eğitimini Amasya'da, babasından aldı. Daha sonra eğitimini tamamlamak için, 1267/1851 yılında, İstanbul'a gitti. Rüşdî, yirmi iki yaşlarında İstanbul'a gittiğine göre, Amasya'daki eğitimi babasının verdiği eğitimle sınırlı kalmamış olmalıdır. Kaynaklarda böyle bir bilgi verilmemesine rağmen, onun devrin gerektirdiği medrese eğitimi tamamlamış olması gerekir. Amasya'da başladığı eğitimi, İstanbul'da tamamlayarak, "icazet aldıktan" sonra, bir süre II.Bayezid Camisi'nde ders verdi, ardından da "Amasya Kazası Gelir İdaresi" görevi ile Amasya'ya döndü⁷²². Sicill-i Osmanî'de Rüşdî'yle ilgili olarak devamla şunlar anlatılmaktadır." İstanbul'a geri dönüşünde "Vakıflar Teftiş Mahkemesi"nde katip oldu. Bu vesileyle Meşrebzade Arif Efendi dairesine intisap ederek, Fevaid Paşa'yla yakınlık kurdu. Fevaid Paşa'nın Şam'a gönderilmesi sırasında onunla birlikte Şam'a gidip teveccühünü kazandı. 1278/1860 yılı Muharrem'inde Meclis-i Vâlâ azası, 1279/1861 yılında müderrislikten vezirliğe terfi ederek Şam Valisi, 1280/1862 yılında Sayda ve Şam eyaletlerinden oluşan Suriye Vilayeti Vali'liği yaptı. Daha sonra 1282/1864 yılından itibaren çeşitli bakanlıklarda bulundu. 1288/1871 yılında azil edildi. Tekrar göreve dönerek bir çok bakanlıklarda bulunduktan sonra, 1290/1873 yılında Sadrazam oldu. 1291

(⁷²¹) Davut Fafîn Efendi, Hatimetü'l-Eşar, (İstanbul 1269), 137; Mehmed Süreyya: a. g. e., C. 2, 385; M. Nail TUMAN: a. g. e., 343.

(⁷²²) Davut Fafîn Efendi, a. g. e., 137.

yılında sadrazamlıktan ayrıldı. Aynı yıl Haleb ve Hicaz valiliklerinde bulundu. 1291/1874 Şabanının on birinde Taif'te vefat etti. Orada defnedildi.”⁷²³

Kaynaklarda, zeki, yapıcı, itidalli, fazilet ve irfan sahibi bir alim ve münşî olarak tanıtılan Mehmed Rüşdî Paşa'nın, fiziki özellikleri de “orta boylu, tıknazca, güler yüzlü bir zat” şeklinde anlatılır⁷²⁴.

Şiirinin tezkirelere girmiş olması, Rüşdî'nin, devrinde şair olarak bilindiğini gösterir. Aynı zamanda münşî olarak tanınan Rüşdî'nin başka eserleri de olmalıdır.

Şiirlerine Örnek⁷²⁵

Birdir şafâ-yı vaşl şafâ bir değilse de
Birdir cefâ-yı hecr cefâ bir değilse de

Bâlâ vü zîri bir görürüm fart-ı neşveden
Birdir gözümde ‘arz u semâ bir değilse de

Birleşdi reng-i zülf ü benâ-guş nazarda
Birdir baña şabaḥ u meşâ bir değilse de

Bîmâr-ı ‘aşkum istemem asla ilâc-ı derd
Birdir yanımda derd ü devâ bir değilse de

Rüşdî sūḥan-şinâs bilür tarz-ı şivesin
Birdir edâ-yı şî‘r edâ bir değilse de

(⁷²³) Mehmed Süreyya: a. g. e., 385.

(⁷²⁴) Davut Fatîn Efendi, a. g. e., 137; Mehmed Süreyya: a. g. e., 385.

(⁷²⁵) Bu tek şiiri “Davut Fatîn Efendi, a. g. e., 137”den alınmıştır.

HIFZÎ

(1851-1894)

Adı ve mahlası Hıfzî'dir. 1267/1851 yılında Merzifon'da doğmuştur. Mesleği konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Haraç Mûezzinzade ailesine mensuptur. Hayatı hakkında bildiklerimiz, Bayramzade Yusuf Sıdkî Hoca'nın "Divançe"sinin başında verdiği bilgiye dayanmaktadır⁷²⁶.

Hıfzî çocukluk ve gençliğinde iyi bir eğitim almış, bilhassa şiir ve katipliğe fazla ilgi duymuş, bu sahalardaki kitapları incelemiş, okumuştur. Bu arada iyi derecede Farsça öğrenmiştir. Ailesinin mali sıkıntı içinde olması sebebiyle, onların zarurî ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, babası ile birlikte, **cerre çıkmış**⁷²⁷, yıllarca pek çok yer dolaşmış, bu arada İstanbul'a da gitmiştir. Bu yolculukları sırasında pek çok insanla görüşmüş, çok kitap okumuş, düşünce ufkunu genişletmiş olmalıdır.

1289/1872 yılında evlenerek, Merzifon'un Hoca Ahmed Fakih Mahallesi'nde bir ev almış ve oraya yerleşmiştir.

Doksan Üç Harbi olarak bilinen 1293/1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılan şair, savaşta gösterdiği kahramanlıktan ötürü "gazilik beratını" almış, üç yıllık askerlikten sonra memleketi Merzifon'a geri dönmüştür. Bundan sonra ne yaptığı, neyle uğraştığı bilinmemektedir.

Hemşehrisi Muallim Cûdî ile ölünceye kadar çok samimî bir dostluk kurduğu anlatılmaktadır. Bu iki şairin, birbirlerine sık sık manzum mektup yazdıkları rivayet edilmekte ise de şu ana kadar, bu mektuplardan ele geçen olmamıştır.

(⁷²⁶) Orhan BİLGİN: Merzifonlu İki Şair, (İstanbul, 1992), 83.

(⁷²⁷) Medrese talebelerinin mübarek üç aylarda köylere dağılıp halka, dinî öğütlerde bulunmak, namaz kıldırmak veya müezzinlik etmek suretiyle para ve erzak toplamak.

Hıfzî, 1310/1894 yılında kırk üç yaşında olduğu halde, beyin hummasından ölmüştür. Oğlu Halil Efendi, babasını “uzun boylu, ak benizli, değirmi yüzlü, çatık kaşlı, ak sakallı ve kara gözlü” olarak tasvir etmiştir.

Devrinin kültürünü çok iyi hazmettiği bildirilen Hıfzî, bir çok edebî eser okumuş, oldukça güzel yazmanın sırrına ermiştir. Bir çok eser meydana getirmişse de, bunların çok büyük bir kısmı, zamanında toplanmadığından, kaybolup gitmiştir. Sadece şiirlerinin bir kısmı, Bayramzade Yusuf Sıdkî tarafından toplanabilmıştır. Hıfzî'nin ele geçen şiirleri, Eyüb Sabrî Divanı'nın A nüshası olarak tanıtılan defterde yer almaktadır⁷²⁸. Hıfzî'nin şiirleri de Doç. Dr. Orhan BİLGİN, tarafından neşredilmiştir. Yazma metinler şahısların elinde olduğundan ulaşma imkanı bulunamamıştır.

Hıfzî de Eyüb Sabrî gibi hem Divan Edebiyatı nazım biçimleri ve ifade vasıtalarıyla, hem de Halk Edebiyatı nazım biçimleriyle şiirler söylemiştir. Bu özellikleriyle iki şairin, XVIII. yüzyıl halk şairlerini örnek aldıkları düşünülebilir.

Şiirlerindeki ahenk ve akıcılık, anlatımındaki tabiiilik şairlik derecesini göstermek için yeterlidir. Aruzla yazdığı şiirlerinde kullandığı dil ve mazmunlar, Hıfzî'nin kendinden önce yaşamış büyük divan şairlerini okuduğu anlaşılmaktadır. Anlatımının sadeliği divan şiirinin mahallileşme yolunda kat ettiği mesafeyi gözler önüne sermek bakımından dikkate değerdir. Özellikle Bakî ile Nedim'in etkisi çok açık bir şekilde kendini göstermektedir. Bazı şiirleri çağdaşı Eyüb Sabrî'yi çağrıştırmaktadır⁷²⁹. Hıfzî'nin gençlik döneminde Eyüb Sabrî'yi okuduğu ve onun etkisinde kaldığı söylenebilir.

(⁷²⁸) Orhan BİLGİN: a. g. e., 84.

(⁷²⁹) Orhan BİLGİN: a. g. e., 89'daki 7 numaralı gazel, Sabrî'nin “a. g. e., 28-29”daki 24 numaralı gazeline naziredir.

Şiirlerinden Örnekler

Gazel⁷³⁰

Cıgırım deldi gelüb leşker-i müjgân saf saf
Bağrımı deldi бүбүтүн arbede-cuyân saf saf.

Sen şeh-i memleket-i hüsn ü bahâsın bilirim
Ceyş-i hûbân-ı zamân nâzır-ı fermân saf saf.

İltifât eyleyemem gayriye ey hûr-i cinân
Dizseler dürr gibi karşıma gilmân saf saf.

Ehl-i sevdâyı gören Kâ'be'yi kûyunda sanır
Cümleten anı tavâf etmede her an saf saf.

Hıfzîyâ kadrini ol günde bilir yâran kim
Geleler himmet için kabrine rindân saf saf.

Kıt'a⁷³¹

Keder etme a beyim mihnet-i encâm da geçer
Mahv olup hâne-i dilden gam-ı eyyâm da geçer

Kangı şeb var ki sabâh olmaya zulmetde kala
Gün doğar bir gün olur zulmet-i akşam da geçer

(⁷³⁰) Orhan BİLGİN: a. g. e., 88.

(⁷³¹) Orhan BİLGİN: a. g. e., 104.

HİLMİ DEDE

(1824-1911)

Asıl adı Mehmed, mahlası Hilmî'dir⁷³². XIX. yüzyıl şairlerindendir. Müderristir. Şiirlerinde "Dedezade" lakabı ile ünlendiğini, kendisi belirtmektedir⁷³³. Buna binaen Hilmî Dede namıyla anılmıştır⁷³⁴. Hilmî Dede, 1239/1824 yılında Merzifon'un Sormasüt mahallesinde doğmuştur⁷³⁵. Babası Merzifon'un eski ailelerinden biri olan Dedezadelerden Hüseyin Efendi, annesi Hamide hanımdır. Anne ve baba tarafından Merzifonludur⁷³⁶.

Hilmî Dede'nin nüfus kaydına göre doğum yılı 1244/1829 olarak verilmektedir⁷³⁷. Ancak 1293/1876'da yazdığı "Mevlîdiye-i Nebevîye" isimli eserine -yazılışından yirmi yedi yıl sonra, muhtemelen 1320/1902'de- Salih Sırrı Ergirevî tarafından yazılan Arapça takrizde, şairin seksen yaşında olduğu belirtildiğine⁷³⁸ ve ölümüne yakın günlerde yaşını soranlara, "yaşım doksan, yüzden on noksan"⁷³⁹ biçiminde cevap verdiğine bakılırsa, nüfus kaydının yanlış olması gerekir. Bu da Hilmî Dede'nin, 1239/1824 yılında doğduğunu gösterir.

Hilmî Dede'nin çocukluk ve gençlik dönemi, eğitimi hakkında kesin bilgiler yoktur. Ancak aldığı görevler, yaşadığı muhite göre iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Nitekim kaynaklarda medrese eğitimi aldığı, dinî ilimlerin yanında Arap ve Fars dillerini, edebîyatlarını hakkıyla öğrendiği

(⁷³²) Dedezade Mehmed Hilmî: Külliyat, Haz. Ali Bursalıgil, (İstanbul, 1984), XII; A. Aziz TAŞAN: Dün'den- Bugün'e Merzifon, (İstanbul, 1979), 80.

(⁷³³) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 14.

(⁷³⁴) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 80.

(⁷³⁵) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., XI.

(⁷³⁶) Bu hususu "Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., XI."da şöyle belirtmektedir:
"Merzifon'da hep gelüp geçmiş bizim ecdâdımız,
Şöhretim oldu Dedezade Mehmed adımız"

(⁷³⁷) Vehbi Cem AŞKUN: a. g. e., 55; Aziz TAŞAN: a. g. e., 80.

(⁷³⁸) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 11.

(⁷³⁹) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 81; Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., XI-XII.

zikredilir⁷⁴⁰. Şiirlerine bakıldığında da, Türk Edebîyatını, klasik edebîyatımızın inceliklerini öğrendiği söylenebilir.

Hilmî Dede, sahip olduğu ilmî liyakat yanında, çevresinde sevilen ve sayılan şahsiyetlerden biridir. Eğitiminin ardından çeşitli resmî görevlerde bulunmuş, Merzifon'daki medreselerde müderrislik yapmış olması muhtemeldir.

Hilmî Dede, 1863-1865 yılları arasında mutasarrıf olarak Amasya'da bulunan Ziya Paşa'yla dostluk kurmuş, ilmî ve edebî kişiliği ile onun teveccühünü kazanmıştır⁷⁴¹. Onunla tanışması ve dostluk kurmasına, "özellikle koşmalarıyla ün kazanmış bir halk şairi olan -Ziya Paşa'nın bu görevi sırasında yanından ayırmadığı⁷⁴² - Eyüp Sabri'nin, vesile olmuş olması muhtemeldir⁷⁴³. Onu İstanbul'daki zevata tavsiye eden de Ziya Paşa olmalıdır.

Hilmî Dede'nin tespit edilebilen ilk görevi, 1281/1865'te tayin edildiği Merzifon ve Gümüşabad(Gümüşhacıköy) kazaları "kaymakamlığı"dır⁷⁴⁴. Bu görevin ardından, 1283/1866 yılında, Edirne'deki lîmîzade Fazıl Efendi Medresesi'nin ilk öğretim müderrisliğine tayin edilmiştir⁷⁴⁵. Bu da, Hilmî Dede'nin aldığı eğitimin mahiyetini, ilmî yeterliliğini ve yaşadığı muhitin dışına taşan şöhretini göstermesi bakımından önemlidir.

Hilmî Dede, Fazıl Efendi Medresesi'ndeki görevinin ardından, Boşnak Refik Efendi'nin Şeyhülislâmlığı esnasında(1283/1285), İstanbul'a çağırılmış, Şeyhülislâmın sohbetlerine katılarak iltifatını kazanmıştır⁷⁴⁶. Burada bulunduğu süre içinde başta Şeyhülislâm Refik Efendi olmak üzere, tanışıp

(⁷⁴⁰) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 80.

(⁷⁴¹) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 6; A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 80.

(⁷⁴²) Vehbi Cem AŞKUN: Merzifon Şairleri, (Merzifon, 1937), 15-36.

(⁷⁴³) Orhan Bilgin: Külliyat, (İstanbul, 1984), XII.

(⁷⁴⁴) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 7.

(⁷⁴⁵) Bk. Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 2.

(⁷⁴⁶) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 36-37.

görüştüğü insanları etkilemiştir⁷⁴⁷. Belki de bu vesileyle 1285/1868 yılında Sultan Abdulaziz'in emriyle Erzincan sancağı evkaf müdürlüğüne tayin edilmiştir. Ancak Erzincan'ın iklimine alışamadığı için bu görevinden ayrılarak Merzifon'a gelmiştir⁷⁴⁸. Hilmî Dede'nin, 1877 yılına kadar geçen süre içinde, resmî bir göreve tayin edildiğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Ancak 1877 yılında, Edirne'deki Kefevî Âsım Efendi Medresesi'nin orta öğretim müderrisliğine tayin edilmiş, Kefevî Medresesi'ndeki göreviyle birlikte Merzifon Kazası İdare Meclisi azası iken, Sultan II. Abdulhamid tarafından görevinde gösterdiği gayret ve liyakatten dolayı "Mecidî" nişanı ile taltif edilmiştir⁷⁴⁹. 1899 yılında Edirne Şükrü Dede Medresesi'ndeki "Musile-i Süleymaniye"⁷⁵⁰ (yüksek öğretim) Müderrisliğine getirilmiş, 1904'te aynı medresede terfi ettirilmiştir⁷⁵¹.

Şairin bundan sonra nasıl bir hayat sürdüğü konusunda, elimizde herhangi bir belge veya bilgi yoktur. Ancak ömrünün geri kalan kısmını Merzifon'da geçirdiği muhakkaktır. 15 Mayıs 1329/1911 tarihinde, bir kaç yılı dışında, bütün ömrünü geçirdiği Merzifon'da vefat etmiştir⁷⁵². Mezarı, bulunduğu kabristanın tesviyesi sırasında kaybolmuştur⁷⁵³. "Nasihatname-i Mezarım" ismiyle söylediği şu kıt'a ölümünden sonra "mezar taşına" yazılmak niyetiyle yazılmış gibidir:

"Abâ giydim kaba giydim cihânda

Soyunup cümlesin koydum ben anda

Verüp bu hâki hâke pâki pâke

Ere aslına rûhum lâ-mekânda"⁷⁵⁴

(⁷⁴⁷) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 4.

(⁷⁴⁸) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 3-4.

(⁷⁴⁹) Bk. "Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 5'teki 1893 tarihli berat." Mecidî, Sultan Abdulmecid tarafından çıkarılan devlet nişanı.

(⁷⁵⁰) En yüksek müderrislik derecesi.

(⁷⁵¹) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 6-7.

(⁷⁵²) V. Cem AŞKUN: a. g. e., 55-56; Aziz TAŞAN: a. g. e., 81; Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 13.

(⁷⁵³) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 81.

(⁷⁵⁴) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., s. 34, 11 numaralı şiir.

Çok genç yaşında, belki çocukluk çağında, şiir yazmaya başlayan Hilmî Dede, uzun denilebilecek ömrünün son yıllarına kadar ilim ve sanat hayatını devam ettirmiştir. Tarihi belli olan şiirleri arasında ölümünden iki yıl öncesine, 1327/1909 yılına, ait olanı vardır⁷⁵⁵.

Hilmî Dede, oldukça sade bir dille yazdığı şiirlerinde, eski edebiyat geleneğini devam ettiren, mazmun ve edebî sanatları kolaylıkla kullanan, duygu ve düşüncelerinin ifadesini ön planda tutan bir şairdir. Onun şiirlerinde yer yer mahalli unsurlar, kelimeler, tabirler, darbımeseller, örf ve adetler görülür. Şiirlerinin çoğunu aruz ile yazan şair, bir kaç şiirinde de heceyi kullanmıştır⁷⁵⁶. Divanında yer alan ve "Abdurrahim Rumî'nin, Nabî'nin, Vasıf'ın " gazellerine tahmis yazması⁷⁵⁷, onun divan şiirine olan aşinalığını gösterir.

Hilmî Dede'nin "Mevlidiye-i Nebeviye"si, edebiyatımızda önemli bir yeri olan "mevlid" tarzının güzel örneklerinden biridir. Bu eser, şairin şiirleri içinde de müstesna bir yere sahiptir. Bu eser, gücünü dinî lirizmden ve şairin Hazreti Peygambere karşı duyduğu sevginin samimiyetinden almaktadır. Şair, Süleyman Çelebi'nin asırlar boyunca büyük bir coşku ile söylenegelen "Mevlid"inde olduğu gibi aynı manevî kaynaktan feyz almıştır.

Gençlik döneminde yazdığı birkaç şiirinden başka "aşk" konulu şiiri yok gibidir. Şiirlerinde daha çok, rüşvet, riya, cehalet, tembellik, vefasızlık vb., gibi ferdî ve sosyal zaafıların, ahlakî çöküntünün tenkidine, hatta hicvine yer vermiştir. Bu tür zaafılardan ve ahlakî çöküntüden kurtulmanın çaresi olarak, uzun bir hayat tecrübesinin kazandırdığı hakimâne üslubuyla iyi ahlak ve fazilet telkininde bulunmuş, insanları doğruluğa davet etmiştir. Bu sebeple şiirlerine çokça darbimesel yerleştirmiştir⁷⁵⁸.

(⁷⁵⁵) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., 87, 129 nolu şiir.

(⁷⁵⁶) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., 79.

(⁷⁵⁷) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 83,84,85.

(⁷⁵⁸) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., XIV.

Hazırcevap, hoşsohbet ve nüktedan bir zat olan Hilmî Dede'nin bu özelliği, vefatının ardından, hakkında, doğruluğu şüpheli, pek çok menkıbenin yayılmasına sebep olmuştur. A. Aziz Taşan'ın naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Ziya Paşa'nın Amasya Mutasarrıflığı zamanında geceleri fenersiz gezmek yasak edilmiş. Hilmî Dede bu emirden habersiz olarak bir gece arkadaşlarıyla birlikte Amasya sokaklarından fenersiz geçerken teftişe çıkmış olan Ziya Paşa ve maiyetiyle karşılaşır. Karanlıkta kendisini tanımayarak fenersiz gezmelerinin sebebini soran Ziya Paşa'ya düşünmeden şu beyitle cevap verir ve kendini tanıtır:

Fenersiz gezdiğim zannetme kim emre ita'at yok

Ziyâ-yı mihrden olduk münevver şem'a hacet yok"⁷⁵⁹

Eseri:

Hilmî Dede'nin elimizdeki tek eseri, Ali Bursalıgil'in neşrettiği "Külliyat"ıdır⁷⁶⁰. Ali Bursalıgil, Külliyat hakkında şöyle bilgi vermektedir:

"Külliyat adıyla neşredilen bu eser, ha1en Mustafa Gümüşçubuk'un elinde bulunan bir deftere dayanmaktadır. 86 sayfalık bir muhasebe defteri olan yazma, 20x28 cm. eb'adındadır ve 25 satırlık tek çizgilidir. Güzel bir rık'a ile yazılmıştır. Bu yazma eserin ilk ve tek nüshasıdır. 1316/1898'de Merzifonlu Yusuf Sıdkı Efendi (Bayram), bu tarihte yaşı 70'i geçmiş bulunan şairin gençliğinden beri söylediği, çoğu kaybolmuş «evrak-ı perişan» halindeki şiirlerini bir araya getirip beşte birini atarak, elimizdeki mecmuayı tertip etmiş ve temize çekmiştir⁷⁶¹.

Hilmî Dede, defterin başında ve sonunda boş bırakılmış sayfalara, hatta birkaç yerde kenarlara kendi kalemiyle bazı ilaveler yapmış, bunların bir

(⁷⁵⁹) A. Aziz TAŞAN: a. g. e., 81.

(⁷⁶⁰) Dedezade Mehmed Hilmî : Külliyat, Haz. Ali Bursalıgil, (İstanbul, 1984).

(⁷⁶¹) Dedezade Mehmed Hilmî: a. g. e., 89-90. Mehmed Hilmî Efendi, bu bilgileri eserinin sonunda yazdığı yirmi iki beyitlik şiirde bizzat belirtmektedir.

kısımının bulunması gereken yerleri de işaret etmiştir.”⁷⁶²

Hilmî Dede'nin hayatıyla ilgili pek çok bilgiyi şiirlerinden çıkarmak mümkündür. Mesela Mevlidiye-i Nebeviyye'de ve başka pek çok şiirinde kendini tanıtmakta, ailesi hakkında bilgi vermekte⁷⁶³, 1316/1897 tarihli şiirinde de, şiirlerinin kayda geçirilmesi ve düzenlenmesini anlatmaktadır⁷⁶⁴.

Külliyyat, küçük bir divançe düzeninde tertip edilmiştir. Başında Salih Sırrı Ergirevi'nin takriziyle “Mevlidiye-i Nebeviye” ayrı bir bölüm olarak yer almakta, bundan sonra bir na't ve dört halife için söylenmiş bir murabba bulunmaktadır. Şair tarafından nazmediliş sebebi belirtilen şiirler, “Muanvenat-ı Dîvan-ı Hilmî” başlığı altında toplanmıştır. Medâyih ve Hicviyat adı altında yer alan şiirlerin ardından, Divan-ı Hilmî adıyla tertip edilen kısımda, gazeller, kasideler, şarkılar, kıtalar, müfredler ve tarihler yer almaktadır.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁷⁶⁵

Sırr ile seyrân ararken sırr olup seyrân bana
Ben ana hayrân olurken oldı ol hayrân bana

Ben belâlardan kaçup dermân ararken derdime
Derd sanup kaçdığım olmuş meğer dermân bana

Arayup bu hâl içinde buldı maksûdun gönül
Oldı mir'ât-ı vücûdum sûret-i irfân bana

(⁷⁶²) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., XV.

(⁷⁶³) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., 14, 64, 77.

(⁷⁶⁴) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., 89-90.

(⁷⁶⁵) Dedezade Mehmed Hilmî : a. g. e., 42.

Nâle-i âhım çıkardı göklere cânân için
Cümleden zâhir iken olmuş meger pinhân bana

Öyle bir ulviyet-i efkâra yol bulmuş gönül
Zîr-i pâyımda göründü kâffe-i büldân bana

Nüşa-i kübrâ-yı âdem su gibi durmaz akar
Görinürler cem olup bir noktadan ummân bana

Ten içinde cânıma cânân ider arz-ı vefâ
Oldı şimdi bu kafes dünyâda bir zindân bana

Şem'-i maksûdum arardım mum yakup pervâne-veş
Şimdi ben yandım döner pervâneler her an bana

Karangular ağ olup ağyâr olan yâr oldılar
Cümleten bay u gedâ oldı bugün yeksân bana

Hilmîyâ aşk-ı hakikat şehrinin seyyâhıyuz
Bu cihetten emr olundı yazmağa dîvân bana

Murabba⁷⁶⁶

-Der Vâsf-ı Çâryâr-ı Güzin

Bendolup bir şâh-ı kevneyne gönül buldu ziyâ
Hem şefiû'l-müznibindir zâtı anın mutlakâ
Şânına levlâk okundu zâhir ol güneş gibi
Afîtâb-ı rAhmed en li'l-âlemin sâhib-vefâ

Anı koyup tâ kime gidem bana ol destgîr
Bir şeb-i zulmetde kalsam ol bana bedr-i münîr
Bendedir yanında cümle dahi şâh ile vezîr
Sâdıkul-va'di'l-emindir ol Muhammed Mustafâ

(⁷⁶⁶) Dedezade Mehmed Hilmi: a. g. e., 29.

Çâryâdır Ebubekr-i etemm-i sâdık ol
 Tâhirü'l-İslâm Ömer'dir zâtına hem lâıık ol
 Câmiü'l-Kur'an'dır Osmân cümle ilme fâik ol
 Mazhar-ı sırr-ı hakikattır Aliyyü'l-murtazâ

Cümle-i eshâb u âlin rûhuna olsun selâm
 Umarım ki haşrolucak kurulup yevmü'l-kıyâm
 Bir şefaatine muhtaç Hilmîyâ âsi gulâm
 Sâye-i dininde cennet içre olsun pür-safâ

Kıt'a⁷⁶⁷

Gel meclîse cânâ hele bir gül yüz açılsın
 Sen söyle efendim ki sözünden söz açılsın
 Feryâd ederek bûlbûl-i şeydâ gibi Hilmî
 Derd-i dilimi arz edeyim göz göz açılsın

(⁷⁶⁷) Dede-zade Mehmed Hilmî: a. g. e., 80.

XX. YÜZYIL

CÜDİ

(1850-1931)

Adı İbrahim Cûdî Efendi, lakabı Muallim Cûdî'dir⁷⁶⁸. Şiirlerinde "Cûdî" mahlasını kullandı. Öğretmendir. Cûdî, 1267/1850 yılında Merzifon'da, Hacı Bâlî Mahallesi'nde doğdu. Babasının adı Hüseyin Efendi'dir⁷⁶⁹.

İbrahim Cûdî, henüz iki yaşındayken babasını kaybetti. Vehbi Cem Aşkun⁷⁷⁰, babası ölünce annesinin evlenerek Cûdî'yi ortada bıraktığını ve neticede teyzesi Emine Hanım'ın yanına yerleştiğini söylemektedir. Cûdî, Son Asır Türk Şairleri'ne gönderdiği hayat hikayesinde bu durumu şöyle anlatmaktadır: "İki yaşında iken, babam öldü. Annemle beraber dedemin evine yerleştik. Bu hane halkı eskiden beri ilimle uğraştığı için, onların yanında Kur'an okumayı öğrendim. İlk eğitimle ilgili dinî ve ahlakî bilgileri burada aldım."⁷⁷¹

Cûdî, ilk eğitimine Merzifon'da başladı. Sonra mahalle mektebine, rüştiyeye ve medreseye devam etti. Belagat, mantık, fıkıh ve hüsni hat dersleri aldı. Arapça ve Farsça'yı öğrendi. Sonra babasından kalan mirastan eline geçen para ve teyzesinin yardımıyla, yirmi dört yaşındayken, İstanbul'a gitti(1291/1874).

Eğitimi tamamlandıktan sonra girdiği imtihanla, Beşiktaş Askerî Rüştiyesi'ne Türkçe öğretmeni oldu. Üç yıl çalıştıktan sonra, Selanik'te "Terakkî" adıyla kurulan okulda yedi yıl süreyle Türkçe ve Arapça öğretmenliği yaptı. Bir süre Mülkiye Mektebi'nde memur olarak çalıştı.

(⁷⁶⁸) Cûdî'nin biyografisi oluşturulurken, şairin İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'e gönderdiği "Hayat Hikayesi"nden yararlanılmıştır.

(⁷⁶⁹) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: Son Asır Türk Şairleri, (İstanbul, 1941), 1087; A. Aziz TAŞAN, Dün'den-Bugün'e Merzifon, (İstanbul, 1979), 67; Vehbi Cem AŞKUN: Merzifon Şairleri, (Merzifon, 1937), 75; M. Nail TUMAN: a. g. e., 166.

(⁷⁷⁰) Vehbi Cem AŞKUN: a. g. e., 75.

(⁷⁷¹) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 250.

Ardından Selanik Askeri Lisesi'nde tekrar Türkçe ve Arapça öğretmenliğine döndü. 1885 yılında Selanik'te evlendi. Üç erkek çocuğu oldu.

Vehbi Cem AŞKUN'un anlattığına göre Cûdî, memleketi Merzifon'a bir kez, tahminen 1897 yılında gelmiş, teyzesinin evine gitmiştir⁷⁷². Bu seyahat muhtemelen şairin Selanik'ten İstanbul'a dönüşünden sonra ki bir tarihte olmalıdır. Başka kaynaklarda Cûdî'nin bu seyahatiyle ilgili bir kayıt yoktur.

Cûdî, 1324/1908'de Amasya Milletvekilliği'ne seçildi. 1328/1911'den sonra Gelenbeyî İdadisi Edebiyat ve Mercan İdadî'si Türkçe, 1914'ten sonra da Bezm-i Âlem Sultanîsi'nde edebiyat öğretmeni oldu. 1333/1917'de İsparta Milletvekili seçildi. Meclis fesholunca Bezm-i Âlem'deki görevine döndü. 21 Eylül 1921'de yaş haddinden emekli oldu. Bundan sonraki ömrünü inzivâ halinde geçirdi.

İbrahim Cûdî, 6 Haziran 1923'te yazdığı bir mektubunda, ölünce hemşehrisi Sünbül Sinan Efendi'nin yanına defnedilmeyi ve mezar taşına bir şiirinin yazılmasını vasiyet etti⁷⁷³. Memleket özlemi içindeki Cûdî, inzivada geçen emekliliğinin ardından "kalbî bir bağlılık duyduğu Merzifon hasretiyle", 17 Eylül 1931'de seksen bir yaşındayken, İstanbul'da vefat etti. Cenazesi 19 Eylül 1931'de Kadıköy'ün Eminönü sokağındaki evinden alınarak ailesi mezarlığına defnedildi⁷⁷⁴.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, Cûdî'yi, "Muallim Cûdî, seçkin alimlerden olup Arapça, Farsça ve Fransızca'yı iyi bilir. Şiirlerinde çoğunlukla dinî-felsefî özellikler görülür. İslamî ilimlerle, kelâm ve tasavvufla meşgul olan şair, eserlerinde de bu konuları işler. Yenişehirli Avnî Bey istisna tutulursa, Cûdî Efendi, bu tarz şiir söyleyenlerin çoğundan üstündür. Aşk şiirlerinde de başarılıdır." sözleriyle anlatmaktadır⁷⁷⁵.

(⁷⁷²) Vehbi Cem AŞKUN: a. g. e., 76.

(⁷⁷³) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 251.

(⁷⁷⁴) Vehbi Cem AŞKUN: a. g. e., 76.

(⁷⁷⁵) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 251.

Başka kaynaklarda da Cûdî, "divan şiiri tarzında yazan, şiirlerinde parça güzelliğini tercih eden başarılı bir şair olarak" tanıtılmaktadır⁷⁷⁶. Başlangıçta Muallim Nacî'nin etkisinde kalan Cûdî, hikemî şiirlerinde, Nabî'yi hatırlatır. Fuzulî'ye nazireler, Arapça ve Farsça şiirler yazdı. Cûdî, Lamartine'den "Göl" şiirini manzum olarak tercüme etti.

Cûdî'nin şiirleri Teâvün-i Aklâm⁷⁷⁷ ve Peyam-ı Edebî⁷⁷⁸ dergisinde yayımlandı. Son Asır Türk Şairleri'nde dokuz, Vehbi Cem Aşkun'un Merzifon Şairleri'nde on bir manzumesi kayıtlıdır. Cûdî'nin şiirleri basılmamıştır.

Vehbi Cem'e göre şairin yazma bir divanı vardır ve Sadık Hoca adlı birindedir⁷⁷⁹. Nüzhet Ergun da, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'den naklen, Cûdî'nin bütün eserlerinin oğlu Azmî Bey'in elinde olduğunu kaydetmektedir⁷⁸⁰. Ancak bilgiler rivayete dayanmaktadır. Şu ana kadar böyle bir divan ortaya çıkmamıştır.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁷⁸¹

-Mahbube-i hakikate hitaben

Kıl ü kâli 'âlemün hep 'azv-i nokşândür saña

Sevdigüm bürhân-ı hüsnüñ hüsn-i bürhândır saña

Bî-râkıbüm şimdi ben kaldım yegâne 'âşıkûñ

Görmeyen sevmez seni kim görse kurbândur saña

(⁷⁷⁶) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1089; İsmail Hakkı: Muassır Şairlerimiz. (İstanbul, 1311), 83.

(⁷⁷⁷) Tedavün-i Aklam, No. 11, 11 Eylül 1302/1886.

(⁷⁷⁸) Peyam-ı Sabah gazetesinin eki olarak (1914-1923) yılları arasında yayınlandı.

(⁷⁷⁹) Vehbi Cem AŞKUN: a. g. e., 78.

(⁷⁸⁰) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1090.

(⁷⁸¹) Tedavün-i Aklam, No. 11, 11 Eylül 1302/1886'da yayınlanmıştır.

Hey ne cāzib hūsne mālīksūñ ki olmuş bî-ķarar
 Āftāb ü māh-ı tībān hep şitābāndür saña

Tel tel olmuş nūrlar zūlf-i perīşāndür saña
 Atlās-ı gerdūn muraşşa^c telli ķaftāndur saña

Sidre Tübā parmaguñda ser-nigūn bir dal çiçek
 ‘Ömr-i cennet bir nefes bir ķande bir andır saña

Şerķa şerķa sīneler cedvel gōñüller lālezār
 Dīdeler nūzhet-serā cānlar ķiyābāndür saña

Şorma Cūdī’ye kemālūñden cemālūñden ķaber
 Bî-ķaberdür senden ol günden ki hayrāndür saña

Ruba’i⁷⁸²:

Āgūş-ı zamāne düşen āğlar ne ‘aceb
 Ağlar düşen āgūş-i zamāndan āğreb
 Hep giryemdür dehre selām ile vedā^c
 Bunda gelen āğlar giden āğlar Yā Rab

(⁷⁸²) S. Nūzhet ERGUN: a. g. e., 1091.

NECİB

(1882-1950?)

Adı Namık Necib olup, soyadı kanunu çıktıktan sonra ONUR soyadını almıştır. Katip olarak çalışmıştır. Babası "Sarioğlu Alî Ağa" adında bir çiftçidir. Necib, 1300/1882'de Gümüşhacıköy kazasının bir köyünde doğmuştur⁷⁸³.

Necib, çok küçük yaşlarda babasını kaybetmiş, sıkıntı içinde bir eğitim hayatı yaşamıştır. Muhtemelen, doğum yerinde ilk eğitimini almış, ardından da medreseye devam etmiştir. Bir müddet medrese eğitimi aldıktan sonra da, İstanbul'a giderek "askerî okula" yazılmış; ancak askerî okulun kapatılması üzerine, matbaalarda çalışmaya başlamıştır⁷⁸⁴.

Necib, hakkında bilgi veren "Son Asır Türk Şairleri"nde bir tarih verilmemekle birlikte, İstanbul'a tek başına gelmiş ve bu sıralarda 15-20 yaşlarında olmalıdır. Buna göre şairin, 1900 yılına yakın bir tarihte İstanbul'a gelmiş olması gerekir.

Matbaalara intisap ettikten sonra, Namık Kemal'in, "zararlı" olarak belirlenen eserlerini "mütalaa ettiğinden" 1905'te tevkif edildi ve ardından Hakkari'ye sürüldü⁷⁸⁵. Bu olay da gösteriyor ki, Necib devrinin siyaset ve toplum sorunlarından uzak durmamış, "muhalif" bir tavır sergilemiştir.

1905'ten 1908'e kadar üç yıl sürgün hayatı yaşayan Necib, Meşrutiyetin ilanından sonra sürgünden döndü. Ardından nahiye katipliğine tayin edildi. Muhtelif tarihlerde Amasya maarif müfettişliğinde, tahrirat kalemi baş katipliğinde, Siva ve Amasya evkaf müdürlüklerinde bulundu. Amasya evkaf

(⁷⁸³) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: Son Asır Türk Şairleri, (İstanbul, 1942), 1167; M. Nail TUMAN: a. g. e., 1039.

(⁷⁸⁴) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 1167.

(⁷⁸⁵) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 1167.

müdürlüğünün lağvedilmesi üzerine Beyoğlu Vakıflar Müdürlüğü inşaat katipliğine tayin edildi. Üç yıldan fazla bir süre, Amasya gazetesini yayınladı.

Son Asır Türk Şairleri'nde Necîb'in eserleriyle ilgili olarak, "Hakkari'de iken yazdığı ve "tarih" adı altında topladığı manzumeleri, 1910 yılında Trabzon'da Meşveret Matbaası'nda basıldı. Gazete ve dergilerde yazdığı şiir, makale ve sürgün hayatına ait hatıraları ihtiva eden "Geçmiş Günlerim" isimli eser, kitap haline getirilip bastırılmadı⁷⁸⁶" denilmektedir.

Küçük yaşta yetim kalması, mahrumiyet içinde hayatını sürdürmesine, karşılaştığı bütün güçlüklerle rağmen, kendi çabasıyla elde ettiği bilgilerle yazdığı şiirler, emsallerinden daha büyük takdire şayandır. Bütün şiirlerine ulaşamadığımız için, sanatı hakkında kesin bir şey söyleyemiyoruz. Ancak XX. yüzyılın başlarında "Divan Şiiri"ne duyulan ilgiyi göstermesi bakımından önemlidir. Mahlassız da olsa şiirlerini aruzla yazmış olması, divan şiiri nazım biçimlerini kullanması sebebiyle Necîb'i çalışmamıza dahil ettik.

Şiirlerine Örnek:

DİLEK⁷⁸⁷

İstemem âlemde hiçbir kimse giryân olmasın
Sîneler neş'eyle dolsun beyt-i ahzân olmasın

Dehri gark etmek için kâfi gelir bir damla yaş
Düşmesin tek damla yaş, bir öyle tufân olmasın

Muhteremdir bir gönül zîrâ hakikî Kâbe'dir
Bir gönül incinmesin bir Kâbe virân olmasın

(⁷⁸⁶) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 1168.

(⁷⁸⁷) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal: a. g. e., 1168'den alınmıştır.

Neş'eden doğmuş bulunsun kuşların âvâzesi
Her sadâ bir şevkı tefsîr etsin efgân olmasın

İhtiyacın ızırâbından halas olsun beşer
Kimse Ya Rab nân için âlemde nâlân olmasın

Esmesin hiç fitne tahrîk eyleyen bir rüzgâr
Bestelenmiş zülfü cânânın perişân olmasın

Derdi illet yazmasın kamusu hiçbir milletin
Kimse muztar kalmasın muhtâc-ı dermân olmasın

Her doğarken bir saadet nûnı neşretsin güneş
Kimsenin gönlünde gam ruhunda hicran olmasın

Gerçi bir vahi dilektir şüphesiz emma yine
İstemem âlemde hiçbir kimse giryân olmasın

EMRÎ

(1886-1967?)

Adı Ahmed, mahlası Emrî'dir. XX. yüzyıl şairlerindendir. Soyadı kanunundan sonra "Yetgin" soyadını almıştır. Babası dönemin meşhur alim ve ediblerinden Amasya Müftüsü Hafız Abdurrahman Kamil Efendi, dedesi ulemâdan Ahmed Rifad Efendi'dir. Soyu müderris ve mutasavvıf Mustafa Mecdî Efendi ve alimlerden Hasan Efendi'ye dayanır⁷⁸⁸.

İsim ve mahlası doğum tarihini gösterir. 1304/1886 tarihinde cuma gecesi saat beş buçuk civarında Amasya'da doğduğu babası tarafından yazılmıştır.

Emrî, ilk öğrenimini Amasya'da Seyyid Hoca olarak tanınan Türkçe, Arapça ve Farsça'nın kurallarını ve inceliklerini bilen alimlerden Hacı Ömerzade Mehmed Şükrü Efendi'den okudu. 1315/1897 tarihinde mezun oldu. İlk öğreniminden sonra iki buçuk yıl Rüştîye'ye devam etti. Ancak burayı terk ederek, babasının da görevli bulunduğu, Bekir Paşa Medresesi'ne girdi. Medreselerde okutulması mutad olan tefsir, hadis ve belagat derslerini babasından okuyarak 1326/1908 tarihinde diploma almaya hak kazandı.

Emrî, fırsat buldukça Amasya'nın meşhur alimlerinden istifade ederek eksiklerini tamamlamaya çalıştı. Ulemâ arasında mümtaz bir yere sahip olan amcası Hafız Mustafa Sadık Efendi, faydalı eserleriyle ün yapmış Köprülü Mustafa Tevfik Efendi, Köprülü Arif Fazıl Efendi istifade ettiği alimlerdendir. Ayrıca, alimlerden Hafız Şerif Efendi'den de ilm-i feraiz okuyarak 1324/1906 tarihinde icazetname aldı.

(⁷⁸⁸) S. Nüzhet Ergun: a. g. e., 1277.

1325/1907 yılında Amasya'da yeni açılan öğretmen okulundan diploma almaya hak kazandı. 1329/1911'de de imtihanla öğretmenlik belgesi aldı. Aynı yılın sonlarında 1329/1911'de ilkokul öğretmenliğine atandı.

1330/1912'de istifa ederek Amasya Şer'iyye Mahkemesi'ne⁷⁸⁹ üçüncü katip olarak geçti. Bir yıl sonra bu görevinden de istifa ederek 1331/1913 yılında Darü'l-hilâfe Medresesi'ne Türkçe ve kitabet dersi öğretmeni olarak tayin edildi. Bu tarihten sonra 1341/1923 tarihine kadar bu medresede ve imam-hatip mektebinde birçok dersler okuttu.

1926 ve 1927 yılları arasında Amasya'da, tahakkuk birinci kısım katipliğinde çalıştı. 1927'de buradan ayrılarak Amasya Bayındırlık İşleri ambar memurluğuna geçti. Burada üç yıl çalıştıktan sonra, 1930 yılında Bayındırlık İşleri katipliğine atandı. Bu vazifeden de 1943 sonunda emekli olarak ayrıldı.

ESERLERİ:

Emrî'nin eserleriyle ilgili olarak Türk Şairleri'nde şu bilgiler kayıtlıdır⁷⁹⁰:

1 — **Sûbha-i Emrî**: Mesnevî tarzında yazılmış, 99 beyitlik bir risâle dir.

2 — **İbrete Saik Bir Nazm-ı Raik** : 23 beyitten ibarettir. Amasya'da tab' edilen bu manzumeyi ayrıntılı olarak şerh etti. Ancak son şeklini veremedi. Bu nazmı son asrın olgun ve dolgun şairlerinden Ahmed Remzi Akyürek taştir eylemiştir.

3 — **Muteberat-ı kütüb-i muhadaratda musadif-i nazarım olan hikem-i nafia ve cûmel-i camiadan yüz tanesini bilintihab şerh ve izah eyledim.**

4 — **Nagamatü'l-anadil fi riyaz-i emsiletül avamîl**: Birgivi Mehmed Efendi'nin Avamîlindeki emsilenin mufasssal şerhidir.

(⁷⁸⁹) O dönemde nikah, miras ve din işlerine bakan hukuk mahkemesi.

(⁷⁹⁰) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1277.

Emrî, şiirlerinin büyük bir kısmını kaybettiğini belirtmektedir.

Şiirlerinden Örnekler:

Gazel⁷⁹¹

Elem-i firkat ile kalb-i hazinim nâlân
Yoksa bu derd ile tekmîl olacak mı ez-mân

Yâreme merhem-i vuslat ne zamân vaz' olunur
İrişir mi acaba derd-i firâka dermân

Bu kederle gideceksek tarâf-ı Bağdâd'a
İşte bu hâl ile dîdem olacaktır giryân

Bahr-i ekdâra gârik olsa da dil dünyâda
Rûz ü şeb gözlerim elbet yine bir lutf-ı nihân

Bin belâ inse de gökden yine sabrım kâmil
Çünkü eltâf-ı İlâhiyyeye yokdur pâyân

An-be-an nâzil olur lutf-ı cenâh-ı Vehhâb
Şükr-i Hallâk'ı nasıl eylese ifâ insân

Şübhesiz bende-i muztarrına Hak yâverdir
Söze çek hatîme Emrî ne bu âh ü efgân

Münâcât

Emrî ne aceb görmedi bir nebze sūrûru
Bir dem bile seyretmedi iklim-i huzûru

(⁷⁹¹) Bağdat'a sevk olunması üzerine yazılmıştır.

Her dem ederim işbu münâcâtı Hudâ'ya
İriştire lutf ile bizi hâb-ı safâya

Yâ Rab bizi meydân-ı teferruhda mukîm et
Biz pür keder olduk bizi dünyâda besîm et

Aç gonca-i ümmîdimizi eyleme me'yûs
Zindân-ı belâya da bizi eyleme mahbûs

Şeh râh-ı sa'âdete bizi eyle resîde
Hiç görmeye hiçbir kederi bu dil ü dîde⁷⁹²

(⁷⁹²) S. Nüzhet ERGUN: a. g. e., 1277.

SONUÇ

Bu çalışmada Amasya'nın sahip olduğu tarihî birikimi, bir eğitim ve kültür merkezi olmasını sağlayan şartları, şehrin bir edebî muhit olmasına şehzadelerin katkısını ve XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar yetişen Amasyalı Divan Şairlerini ortaya koymayı hedefledik.

Amasya ve Amasyalı divan şairleriyle ilgili olarak bilgi bulunabilecek bütün kaynaklara baktık. Nesnel bir yaklaşımla elde ettiğimiz bilgileri değerlendirmeye, efsane ve abartmalardan ayırmaya çalıştık. Amasya'nın kültür tarihindeki yerini derli toplu bir şekilde ortaya koyduk.

Çalışmalarımız sonucunda Amasya'nın, Hitit'lerden Osmanlı'ya, Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar, tarihinin her döneminde stratejik bir öneme sahip olduğunu belirledik.

Amasya'nın şehzade sancağı olması sebebiyle Osmanlıdaki şehzade eğitimine ve şehzadelerin sancağa gönderilmesine ana hatlarıyla değindik. Özellikle şehzade sancağı olduktan sonra şehrin, kültür ve eğitim için bir çekim merkezi haline gelişini dikkatlere sunduk.

Amasya'da yetişen Hattat Şeyh Hamdullah, Kazasker Müeyyedzade Hâtemî, Tabip Sabuncuzade ve Nişancı Cafer Çelebi gibi ilim erbabı ve idarecilerden hareketle, şehrin XV ve XVI. yüzyıllarda ilimde, kültürde ve yönetim kademelerindeki ağırlığını dile getirdik.

Tezkireler üzerinde yapılan incelemeler sonunda on yedi olarak gösterilen Amasyalı divan şairi sayısının elli beş olduğunu tespit ettik. Şehzadeler döneminde şehrin yoğun bir edebî muhit olduğunu; şairler, ilim ve kültür adamları için bir çekim merkezi haline geldiğini ortaya koyduk.

Bazı kaynaklarda Kastamonulu olarak gösterilen Zeyneb Hatun'un ve Ahdî Tezkiresi'nde Çorumlu olarak tanıtılan Keyfî'nin kesin olarak Amasyalı olduğunu belirledik. Âmâ Refîî ve Refikî'nin ayrı şairler olmadığını, muhtemelen bu yanlışlığın istinsah hatasından kaynaklandığını tespit ettik.

Cafer Çelebi'nin(ö. 1515) şimdiye kadar bilinmeyen "Ferahname" adlı bir eseri daha olduğunu belirledik. Âkîf'in(ö.1759) tek nüshası bilinen divanının ikinci nüshasını bulduk. Rızâyî Ali Çelebi (ö.1639) Divan'ının bilinmeyen nüshalarını ortaya koyduk.

Sonuç olarak Amasya'nın kültür tarihindeki yerini derli toplu şekilde ortaya koyan ilmî bir çalışma yaptık. Bu çalışmayla Amasya'nın sahip olduğu tarihî ve kültürel birikimi ortaya çıkararak elli beş Amasyalı divan şairini ilim dünyasına tanıtmış olduk.

KAYNAKÇA

- 1- AÇIKGÖZ, Namık, Riyazü's-şuarâ, Metin-Dizin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜ, DTCF TDEB, Ankara, 1982.
- 2- Ahmed Muhtar Hacı Beyzade, Sair Hanımlarımız, İstanbul, 1311.
- 3- Ahmed Nazif, Kayseriyye Meşâhîri, Haz. Meserret-Haydar Ali DİRİÖZ, Kayseri, 1991.
- 4- Ahmed Remzi Dede, Bergüzar, Kastamonu, 1329.
- 5- Ahmed Rifad, Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye C. 7, İstanbul, 1300.
- 6- Ali Emin, Tarih ve Edebiyat Mecmuası II, İstanbul, 1335.
- 7- ALPARSLAN, ALİ, "Hilmî Abdullah Efendi" Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C 4, İstanbul, 1981.
- 8- ALTUNER, Nuran, Safayî, Tezkire-i Şuarâ, İnceleme- Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İÜ, Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 1989.
- 9- Ana Brittanica, İlgili Maddeler, İstanbul, 1987.
- 10- ARMAĞAN, Mustafa, Şehir Asla Unutmaz, İstanbul, 1996.
- 11- BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (2 Cilt), İstanbul, 1983.
- 12- Beyanî, Tezikiretü's-şuarâ, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, 1997.
- 13- BİLGEGİL, M. Kaya, Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma, Ankara, 1979.
- 14- BİLGİN, Orhan, Merzifonlu İki Sair, İstanbul, 1992.
- 15- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri (3 Cilt), İstanbul, 1333.
- 16- Büyük Türk klasikleri (12 Cilt), İstanbul, 1985-1992.
- 17- Cafer Çelebi, Hevesname, Haz. Necatî SUNGUR, İnceleme-Tenkitli Metin, AÜ, SBE, Ankara, 1998.

- 18- CANIM, Rıdvan, Tezkiretû's-suarâ ve Tabsiratü'n-nüzema, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜFEF, TDEB, Erzurum, 1991.
- 19- CENGİZ, Halil ERDOĞAN, Divan Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1983.
- 20- CUMBUR, Müjgan, "İbrahim Tennûrî'nin Aşık Mahlaslı Şiirleri", Erciyes Yöresi Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu, (1, 3-5 Mayıs 1990 Kayseri), Kayseri, 1991.
- 21- CUMBUR, Müjgan- Meral DAĞLI, "Keşfi", Türk Dili ve Edebiyatı 5, İstanbul, 1982.
- 22- CUMBUR, Müjgan-Meral DAĞLI, "Refikî", Türk Dili ve Edebiyatı Ans. C 5, İstanbul, 1982.
- 23- Davut Fatîn Efendi, Hatimetü'l-eşar, İstanbul, 1269.
- 24- Derviş Ahmed Aşki, Aşık Paşazade Tarihi, İstanbul, 1332.
- 25- DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1986.
- 26- DİLÇİN, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara, 1983.
- 27- ERGUN, Saadet Nüzhet, Türk Şairleri (3 Cilt), İstanbul, 1936-1939.
- 28- Faik Reşad, Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye, İstanbul, 1327.
- 29- Feridun Bey, Münşeatü's-selatin I, 379/403.
- 30- FERMAN, Belma, Mihri Hanım, Hayatı ve Divanı, Yayınlanmamış Lisans Tezi İstanbul 1951. Üniversite Kütüp. Tez no.1976.
- 31- Gibb, A., History of Ottoman Poetry II, London, 1902.
- 32- GÖKBİLGİN, Tayyib, Müeyyedzade Hâtemî Maddesi, İslam Ansiklopedisi C. VIII (M.E.B.), İstanbul, 1979.
- 33- GÜLEY, Ferda, Necatî Bey, Hayatı ve Edebi Şahsiyeti, Divanı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1951. Türkiyat Enstitüsü, Tez no. 361.

- 34- GÜLZAR, Haydar, Şehirlerin Ruhu, çev. Gürkan Sekmen, İstanbul, 1991.
- 35- Hafız Hüseyin Ayvansarayî, Vefayat-ı Ayvansarayî, Üniversite Kütüphanesi, Yz. No: 464.
- 36- HAKVERDİOĞLU, Metin, Mihri Divanı, İnceleme-Metin, BYLT, Ahmed Yesevî Üniversitesi, SBE, Ankara, 1998.
- 37- Hoca Sa'deddin, Tacü't-tevarih (5 Cilt), İstanbul, 1979.
- 38- İbnülemin Mahmud Kemal (İNAL), Son Asır Türk Şairleri (4 Cilt), İstanbul, 1988.
- 39- İbrahim Necmi, Tarih-i Edebiyat Dersleri I, İstanbul, 1338.
- 40- İbrahim Tennûrî, Gülzâr, İnceleme-Metin, Haz. Meheddin İSPİR, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, EAÜSBE, Erzurum, 1998.
- 41- İbrahim Tennûrî, Gülzâr-ı Manevî, İnceleme-Metin-Sözlük, Haz. Mustafa FİDAN, Yayınlanmamış Doktora Tezi, EÜSBE. Kayseri , 1995.
- 42- İbrahim Tennûrî, Gülzâr-ı Manevî, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım, Haz. Semiha KİRAZ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul, 1991.
- 43- İPEKTEN, Haluk, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler, İstanbul, 1996.
- 44- İPEKTEN, Haluk ve Başk., Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, 1988.
- 45- İSEN, Mustafa, Latîfî Tezkiresi, Ankara, 1999.
- 46- İSEN, Mustafa, Sehî Tezkiresi, İstanbul, 1980.
- 47- İSEN, Mustafa, Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara, 1994.
- 48- İSEN, Mustafa, Ötelerden Bir Ses, Ankara, 1997.
- 49- İsmail Paşa, Hediyetü'l-ârifin ve Esmâü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin I, İstanbul, 1951.

- 50- J. V. Hammer, Tarih-i Devlet-i Osmaniye IV, Türkçe Terc., İstanbul, 1912.
- 51- Joseph von Hammer, Osmanlı Tarihi C 1, Haz. Abdulkadir Karahan, İstanbul, 1991.
- 52- Kafzade Faizî, Zübdetü'l-eşar, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa no.1877.
- 53- KARABULUT, Ali Rıza-Ramazan YILDIZ, Gülzâr-ı Manevî ve İbrahim Tennûrî, Ankara, 1979.
- 54- KARAHAN, Abdulkadir, "Nişancı", MEB İslam Ansiklopedisi C 9, İstanbul, 1986.
- 55- KARAHAN, Abdulkadir, Mihri Maddesi, MEB İslam Ansiklopedisi C 8, İstanbul, 1979.
- 56- Katip Çelebi, Keşfü'z-zünûn (2 Cilt), Haz. R. Bilge, Ş. Yaltkaya, İstanbul, 1971.
- 57- KAYABAŞI, Bekir, Kâfzade Fâizî'nin Zübdetü'l-eşârı, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997.
- 58- KILIÇ, Filiz, Meşairü's-şuara, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Ankara, 1994.
- 59- KILIÇ, Filiz, XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara, 1998.
- 60- Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuarâ, Haz.İbrahim Kutluk, Ankara, 1989.
- 61- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, Türk Edebiyatı Tarihi, 1964.
- 62- KÖPRÜLÜ, Fuad, Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri, İstanbul, 1928.
- 63- KÖPRÜLÜ, Fuat, Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, 1931.
- 64- KUT, Günay, "Zeynep Hatun", BTK 2, İstanbul, 1985.

- 65- KUT, Günay, "Cafer Çelebi", Büyük Türk Klasikleri 2, İstanbul 1985.
- 66- KUT, Günay, "Mihri Hatun", Büyük Türk Klasikleri C 2, İstanbul, 1985.
- 67- Lamiî Çelebi , Nefahat-ül-Üns min Hadaratü'l-kuds Tercümesi, İstanbul, 1289.
- 68- LEVEND, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1973.
- 69- Mecmua, Milli Kütüphane, Yz. FB. 442.
- 70- Mehmed Mazhar Fevzi, Haber-i Sahih IV, İstanbul 1291.
- 71- Mehmed Mecdî Efendi, Hadâ'ik-i Şakâ'ik, Haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989.
- 72- Mehmed Riyazi, Riyazü's-suarâ, Nuruosmaniye Kütüphanesi, no.3724.
- 73- Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî (4 Cilt), İstanbul, 1331.
- 74- Mehmed Tevfik, Kafile-i Şuarâ, İstanbul 1290.
- 75- Mehmed Zihnî, Meşâhirü'n-nisa, İstanbul, 1295.
- 76- MENGİ, Mine, Mesîhî Divanı, Ankara, 1995.
- 77- MENÇ, Hüseyin, Tarih İçinde Amasya, Ankara, 2000.
- 78- MIROĞLU, İsmet, "Yavuz Selim Devri", Büyük İslam Tarihi C 10, İstanbul, 1991.
- 79- Mirzazade Salim Efendi, Tezkire-i Salim, Dersaadet, 1314.
- 80- Muallim Naci, Esamî, İstanbul, 1308.
- 81- Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, İstanbul, 1995.
- 82- Müneccimbaşı Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi II, (Çev.İ.E.Erünsal), İstanbul, 1974.
- 83- Müstakimzade Süleyman Sa'deddin, Mecelletü'n-nisab, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, No: 628.
- 84- Müstakimzade Süleyman Sa'deddin, Tuhfe-i Hattatîn, İstanbul, 1928.
- 85- NECATİGİL, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul 1985.

- 86- Nev'izade Ataî, Şakâik-i Nu'maniye ve Zeyilleri C 2, Haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989.
- 87- OLCAY, Osman Fevzi, Amasya Meşâhîri, Üniversite Kütüphanesi, no.9382, 1947.
- 88- ÖZKIRIMLI, Atilla, Türk Edebiyatı Tarihi (5 Cilt), İstanbul, 1987.
- 89- PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Edebiyatı Sözlüğü, (2 Cilt), Ankara, 1989.
- 90- Ramazanzade Nişancı Mehmed Efendi, Nişancı Tarihi, İstanbul, 1290.
- 91- Ramiz, Adâb-ı Zürefa, Haz. Sadık ERDEM, Ankara, 1994.
- 92- Sa'dî Çelebi Münşeâtı, Haz. Necatî Lugal ve Adnan Erzi, İstanbul, 1956.
- 93- SEYİD Rıza, Tezkire-i Rıza, Dersaadet, 1316.
- 94- SOLMAZ, Süleyman, Ahdî ve Gülşen-i Şuarâ, İnceleme-Metin, BDT, GÜSBE, Ankara, 1996.
- 95- SUNGURHAN, Aysun, Beyanî Tezkiresi, İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBE, Ankara, 1994.
- 96- SUNGURHAN, Aysun, Tezkiretü's-şuarâ, İnceleme-Tenkitli Metin, BDT, GÜSBE, Ankara, 1998.
- 97- Şahabeddin Süleyman ve Köprülüzade M. Fuad, Osmanlı Tarih-i Edebiyatı, İstanbul, 1332.
- 98- Şahabeddin Süleyman, Tarih-i Edebiyat, İstanbul, 1328.
- 99- Şemseddin Sami, Kamusü'l-Alam (6 Cilt), İstanbul, 1889-1893.
- 100- Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, İstanbul, 1987.
- 101- Şeyh İbrahim Tennûrî Divanı-Gülşen-i Niyâz, Haz. Ali Rıza KARABULUT -Rasim DENİZ, Kayseri, 1983.
- 102- Şeyhî Mehmed Efendi, Şakâik-i Seyhî, Haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989.

- 103- Taha AY, Türk Kadın Şairleri, İstanbul 1934.
- 104- Taşköprülüzade, Şakâ'ik-i Nu'maniye, Haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul, 1989.
- 105- Tayyib GÖKBİLGİN, "Cafer Çelebi", MEB İslam Ansiklopedisi C 3, İstanbul, 1986.
- 106- TOSKA, Zehra, "Kadın Edebiyatına Dair", Sanat Dünyamız Yaz 1996, S. 63.
- 107- TUMAN, Mehmed Nail, Tuhfe-i Nailî (2 Cilt), İstanbul, 1949.
- 108- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (7 Cilt), İstanbul, 1975-1991.
- 109- URAZ, Murad, Kadın Şairlerimiz, İstanbul, 1941.
- 110- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara, 1984.
- 111- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taçlu Hanım'ın Mücevheratı", Belleten, XXIII, S.92, Ankara 1959.
- 112- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi C 2, Ankara, 1983.
- 113- YALÇIN, Özkan, Yedinci Şehir, Amasya, 1996.
- 114- YAŞAR, Hüseyin Hüsameddin , Amasya Tarihi C 3, İstanbul, 1927.
- 115- YAŞAR, Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi 1, (Haz.Ali Yılmaz - Mehmed Akkuş), Ankara, 1986.
- 116- Yeni Rehber Ansiklopedisi, "Çelebi Halife", C 5, İstanbul, 1993.

AMASYALI DİVAN ŞAİRLERİ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, başlangıçtan 20. yüzyıla kadar Amasyalı Divan Şairlerini tespit etmek ve Amasya'nın geçmişte sahip olduğu kültürel birikimi ortaya koymaktır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde sırasıyla "Şehzade Sancağı Olarak Amasya", "Şiir, Şehir ve Amasya", "Tarihi Seyir İçinde Amasya", "Kültür Tarihimizde Amasya" ve "Değerlendirmede Gözönüne Alınan Hususlar" başlıkları altında Amasya'nın tarihi ve kültürel kimliği üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölümde Amasyalı Divan Şairlerinin biyografileri ve şiirlerinden seçmeler yer almaktadır. Şairler yaşadıkları ve eser verdikleri dönem itibariyle kronolojik olarak sıralanmışlardır.

Çalışmada 15. yüzyıl divan şairi olan Abdurrahim Rûmî'den 20. yüzyıl şairi olan Emrî'ye kadar toplam 55 şairin biyografilerine ve şiirlerinden örneklerle yer verilmiştir.

DİVAN'S POETS OF AMASYA

ABSTRACT

We aimed on this study to research of Amasya's divan poets from starting to 20 th. century and to exhibit of culturel exists in the past times.

This study has two parts. In the entrance section has titles of "For Sancak of Sultan's Son Amasya", "Poem, City and Amasya", "Amasya On The Culturel Wiev", "Amasya In The Culturel History" and "The Subject Which Taken Noticed In The Approisal" then under these titles we tried to know Amasya's historical and culturel identifies.

There are biographies of poets of Divan and seperated poems of them in second section.. The poets are showed in their lived and worked century on cronological ordinary.

We put the studies and biographies of 15 th. poets from Abdurrahim Rûmî to Emrî who was the poet of 20 th. and their seperated poems.

DİZİN

(YER, KİŞİ ve ESER ADLARI DİZİNİ)

A

- A. Aziz TAŞAN, 200, 201, 210, 211, 216, 217, 226, 227, 228, 230, 235
 A. Gabriel, 26
 Abbasî, 12
 Abdî, 25, 72, 138, 143, 180
 Abdullah Efendi, 21
 Abdurrahim-i Rûmî, 37, 38, 49, 106, 145, 201, 216, 255, 256
 Abdurrahman Eşref, 25, 194, 195, 200
 Abdülmümîn Efendi, 145
 Ab-ı Hayat, 133, 134
 ABSTRACT, 256
 Acem, 22, 54, 73, 84, 94, 98, 100, 141
 Âdâb-ı Zürafâ, 192, 203
 Afitâbî, 19, 58, 59, 60, 65, 210
 Ahdî, 163, 164, 247, 253
 Ahmed Nazif, 46, 47, 49
 Ahmed Paşa, 19, 79, 80
 Ahmed Rifad, 157, 242
 Ahmedî, 28
 Akaid-i Nesefiyye, 112
 Âkif, 29, 190, 192, 193, 206, 207, 208, 247
 Akşemseddin, 37, 39, 46, 47, 48, 158
 Alaca Yahya Medresesi, 23
 Ali Çelebi, 23
 Ali Rıza KARABULUT, 49, 50, 51
 Alparslan, 12
 AMACCIA, 11
 AMACIA, 11
 Amas, 11
 Amasid, 11
 Amasya, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 41, 42, 43, 44, 46, 54, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 71, 72, 74, 76, 93, 98, 99, 100, 101, 110, 114, 116, 118, 123, 124, 128, 133, 137, 140, 145, 148, 152, 156, 158, 163, 172, 179, 185, 190, 192, 203, 206, 210, 213, 214, 216, 217, 221, 227, 230, 236, 240, 243, 246
 Amasya Meşâhîri, 28, 54, 124, 129, 148, 185, 192,
 Amasya Mülâkâtı, 15
 Amasya sancağı, 3, 4, 6, 14, 16, 43, 116, 163, 186
 Amasya Tamimi, 15
 Amasya Tarihi, 11, 13, 26, 39, 56, 72, 77, 98, 99, 118
 Amazonlar, 11
 Ameseia, 11, 12
 Amrî, 82
 Anadolu, 5, 9, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 38, 130, 210
 Anadolu beylikleri, 4
 Anadolu Selçuklu Devleti, 5, 12
 Ankara Savaşı, 5, 13
 Aristo, 107
 Âsım, 213, 228
 Aşık Çelebi, 18, 42, 44, 54, 55, 59, 60, 62, 66, 81, 103, 111, 129, 137, 146, 148, 159
 Aşık Paşa, 28, 39
 Aşkname, 40
 Atabey, 29
 Atâyî, 17, 166, 179, 180, 181, 183
 Âtîf, 190, 192, 206
 Avâmil-i Fûrs, 124
 Avdû's-şebâb, 183
 Avusturya, 14
 Ayasofya, 39, 43, 55, 84, 126, 184, 203
 Azerbaycan, 6

B

- Baba Pîrî, 201
 Babâî, 13, 25
 Babu's-şehid, 112
 Bağdâdû'r-rûm, 11, 201, 244
 Bahrû'l-garâib, 54
 Bahrû'l-ma'arif, 19

Bakî, 224
 Balıkesir, 4
 Balyemez Osman Ağa, 76, 77
 Basîrî, 82
 Bayezid Paşa, 7, 13
 Bedreddin Mahmud Efendi, 71
 Belâyî, 41, 62
 Bergüzar, 47
 Beşiktaş, 158, 235
 Beyânî, 42, 129, 145, 154
 Beyoğlu, 240
 Beypazarı, 47
 Beyzâvî, 156
 Bezm ü Rezm, 25
 Bezm-i Âlem Sultanîsi, 236
 Bizans, 12, 16
 Buhara, 21
 Burma Minare Medresesi, 24, 2
 Bursa, 6, 9, 39, 51, 71, 72, 73, 86,
 110, 145, 146, 156
 Bursalı Mehmed Tahir, 40, 41, 42,
 55, 62, 71, 94, 119, 121, 124,
 158, 159, 180, 183, 205
 Bursalı Nihali Çelebi, 82

C

Cafer Çelebi, 6, 17, 18, 19, 28, 29,
 57, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
 102, 110, 111, 112, 123, 137,
 246, 247
 Caferî, 57, 82, 137, 138, 139
 Celaleddin Devvânî, 100
 Celaleddin Abdurrahman, 21
 Celâlî İsyanları, 1
 Cenânî, 114
 Cezerî Kasım Paşa, 19
 Charle Toxier, 2
 Cûdî, 223, 235, 236, 237

Ç

Çaldıran, 14, 75, 84, 102
 Çandarlı İbrahim Paşa, 83
 Çandarlızade İbrahim Paşa, 19
 Çelebi Halife, 12
 Çelebi Mehmed, 5, 23, 25, 37
 Çerağ, 59, 60

D

Damat İbrahim Paşa, 194, 196
 Danişmend Gazi, 12
 Danişmendli Devleti, 5, 123
 Dârü'l-izz, 11, 12
 Darü'l-kurra, 22, 23
 Dârü'n-nasr, 11
 Defter-i Nüfus ve Mahallât, 25
 Defter-i Vefâyât, 25
 Defter-i Vuku'at, 25
 DİVAN, 18, 19, 20, 29, 43, 116,
 118, 185, 200, 207, 208, 216,
 217, 218, 237
 Divan Edebiyatında Edebî
 Muhitler, 18
 Diyarbakır, 76, 138, 166
 Dulkadir Beyliği, 76

E

Ebu Eyyüb Ensarî, 103
 Ebussuud Efendi, 50, 104, 105,
 169
 Edâyî, 19, 152, 153, 154
 Edebî Muhit, 3, 9, 14, 17, 18, 19,
 43, 141, 246
 Edîb, 186, 187
 Edirne, 39, 73, 101, 156, 228
 Edirneli Nazmî, 81
 Edirneli Zamanî, 19
 Eflatun, 107
 El-Mufasssal, 100
 Elvan Çelebi, 28
 Emevî, 12
 Emir Aziz Efendi, 37
 Emrî, 27, 242, 243, 244, 255, 256
 Enisü'l-arifin, 83, 85
 Eretna, 5, 13, 25
 Erivan Seferi, 14
 Ermenî, 24
 Ermeniyeye-i Kübrâ, 11
 Erzincan, 228
 Erzurum, 9
 Eskişehir, 4, 192
 Eşref-i Bitlisî, 98
 Evliya Çelebi, 26, 62, 63

Eyüb Sabrî, 271, 216, 217, 218,
224

Eyüb Sabrî Divanı, 218, 224

F

Fatih, 37, 39, 42, 44, 46, 47, 50,
54, 55, 64, 84, 93, 94, 99, 140

Fatin, 213

Fenarîzade Ahmed Bey, 99, 100

Ferahname, 86, 247

Feridun Bey, 75, 76, 79, 100, 102

Fevz ü Felâh, 71

Fırat, 12

Fitnat Hanım, 42

Filiz KILIÇ, 24, 41, 45, 54, 57, 60,
72, 78, 84, 86, 92, 98, 102, 104,
105, 112, 128, 130, 132, 137,
145, 152, 155, 160, 172

Frigler, 11, 16

Fuad Köprülü, 80

Fuzulî, 182, 237

G

G. Perrot, 20, 26

Galata, 138, 166, 189

Gelenbeyî İdadîsi, 236

Gelibolulu Ali, 44, 56, 73, 74, 75,
77, 81, 94, 99, 103, 154, 158,

Gonca Keyvan, 154

Göynük, 46, 47

Gül ü Bülbül, 20

Gülşen-i Niyâz, 51

Gülşen-i Şuarâ, 153, 163

Gülzâr-ı Ma'nevî, 50

Gümüşhacıköy, 166, 227, 239

Gümüşlü, 21, 25, 62

H

Hacı Bayram Veli, 37

Hacı Beyzade, 56, 72

Hacı Hasanzade, 73, 101, 103

Hacı Hasanzade Mehmed, 110

Hadâik-i Şakâik, 47, 72

Hadım Ali Paşa, 85

Hakkari, 239, 240

Haleb, 100, 222

Halife Alp, 21

Halîmî, 54, 55,

Halîmî Çelebi, 76

Haluk İPEKTEN, 17, 18, 19, 20,
42, 56, 58, 79, 93, 94, 111, 112,
114, 118, 119, 129, 137, 140,
145, 148, 152, 156, 165, 169

Hamidzade Hamidullah Efendi,
215

Hammer Tarihi, 20, 37, 38, 75

Harezm, 21

Harimî, 185

Has Mahmud, 99

Hasan b. Mehmed, 19

Hasan Çelebi, 41, 42, 54, 55, 56,
73, 81, 94, 114, 133, 145, 146,
152, 153, 156, 157, 158, 159,
163, 164, 166, 167, 176

Hâsim, 210, 211

Hatibzade Muhiddin, 73, 101

Hâtifi, 172, 173

Hayâlî Bey'in, 82

Hayâtî, 174

Haydarî, 13

Hayrû'l-ahlam, 19

Herat, 38

Hermes, 11

Hersekoğlu Ahmed Paşa, 76

Hevesname, 9, 19, 72, 73, 80, 81,
82, 83, 84, 86

Hıfzî, 27, 223, 224, 225

Hızır Bey, 19, 123

Hızır Paşa, 24

Hızır Paşa Medresesi, 23

Hızır Paşa Mektebi, 22

Hızrî, 133

Hilmî, 203, 204

Hilmî Dede, 226, 227, 228, 229,
230, 231

Hindistan, 181

Hitit, 12, 13, 19, 268

Hitit konfederasyonu, 11

Hititler, 11

Hoca Sa'deddin, 38, 39, 75

Hoca Hayreddin Efendi, 105, 156

Hocazade Muslihiddin, 73

Horasan, 21, 37, 72

Hubbî, 65, 158, 159
 Hudavendname, 94
 Hunad Hatun Medresesi, 46
 Hurşîd ü Cemşîd, 160
 Hüseyin Ağa Medresesi, 7
 Hüseyin Hüsameddin, 11, 17, 20,
 25, 26, 98, 99, 118
 Hüsnu'l-mir'ât, 11

I

I. Murad, 13
 I. Ahmed, 208
 II. Bayezid, 6, 7, 9, 14, 15, 17, 18,
 19, 22, 23, 24, 26, 43, 54, 55,
 56, 57, 58, 63, 64, 66, 71, 72,
 73, 74, 75, 76, 99, 100, 103,
 110, 116, 123, 156, 206, 207,
 214, 221
 II. Murad, 5, 14, 17, 37, 38
 III. Ahmed, 208
 III. Mehmed, 3
 III. Murad, 14, 165
 Isparta, 4
 Işık Kasım, 82
 IV. Mehmed, 4
 İydî, 190, 192, 193, 206

I

İbn Batuta, 26
 İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, 235,
 236, 237, 239, 240
 İbrahim Kemaleddin Efendi, 21
 İbrahim KUTLUK, 41
 İbrahim Paşa, 19, 73, 105, 141,
 194, 196
 İbrahim Tennûrî, 27, 29, 46, 47,
 48, 49
 İbrahim-i Tokadî, 21
 İdadî Mektebi, 24
 İdris-i Bitlisî, 75, 104
 İltekin, 25
 İmamzade Abdurrahim Efendi, 21
 İnebahtı, 75
 İran, 14, 15, 19, 75, 79, 99, 123,
 146, 181
 İrşâü'l-enam, 40
 İshak Çelebi, 82, 137

İskender Çelebi, 64, 129
 İsmail E. Erünsal, 73, 74, 75, 76,
 77, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 90,
 91, 21
 İstanbul, 4, 9, 16, 17, 19, 39, 47,
 60, 62, 66, 72, 74, 75, 76, 82,
 84, 85, 86, 101, 103, 110, 123,
 125, 128, 129, 153, 156, 157,
 159, 166, 169, 186, 194, 203,
 210, 217, 221, 223, 227, 235,
 236, 239
 İstanbul Hükümeti, 15
 İzmit, 4, 75

K

Kâbe, 156
 Kadı Burhaneddin, 13, 25, 98
 Kafzade Faizî, 77, 128
 Kalenderî, 13
 Kâmilî, 166, 167
 Kanunî, 6, 14, 128, 140, 149, 156,
 158, 165
 Kansu Gavri, 111
 Kaplıca Medresesi, 166
 Kara Devletşah, 13
 Kara Fazlî, 19, 20
 Karabağ, 75
 Karaman, 140
 Karamanoğulları, 4
 Kasaid-i Türkiyye, 82
 Kasrû's-selâtîn, 11
 Kastamonu, 16, 28, 41, 47, 247
 KAYNAKÇA, 248
 Kayseri, 5, 27, 46, 47, 48, 192
 Kayserili Divan Şairleri, 27, 46
 Kemah, 76
 Kemal Paşazade, 82, 104, 129,
 138
 Keşfî, 123, 124
 Keşfü'z-zünûn, 20, 46, 85, 195,
 196,
 Keyfî, 163, 164, 247
 Kırşehir, 28
 Kimmerler, 11
 Kitab-ı Ahlak, 83, 85
 Konya, 4, 9, 46, 179, 192 211
 Koron, 75, 84

Kubbetü'l-ulemâ, 11
 Kur'an-ı Kerim, 22
 Kurtuluş Savaşı, 15
 Küçük Ağa Mektebi, 22, 23
 Künhü'l-Ahbâr, 42, 44, 56, 75, 76,
 81, 118, 119, 153, 154, 158,
 159, 160, 250
 Kûsname, 83
 Kütahya, 4, 28, 86

L

Ladik, 63, 96, 116, 186, 187
 Ladikli Mehmed Efendi, 186, 187
 Lamiî Çelebi, 38, 46, 47, 48,
 Latîfî, 28, 41, 42, 44, 56, 59, 65,
 74, 81, 82, 86, 111, 114, 116,
 118, 119, 128, 129, 133, 172,
 173, 174, 176
 Lidyalılar, 11
 Livadya, 186
 Lügat-ı Halîmî, 54

M

Mahrûse-i İstanbul Fetihnamesi,
 83, 85
 Makâlî, 80
 Makâmî', 62
 Malazgirt Zaferi, 13
 Manisa, 3, 4, 19, 51, 140
 Mecelletü'n-nisab, 179, 203
 Mecmaü'n-nezair, 81
 Mecmua El-fetâvâ, 106
 Medînetü'l-hükemâ, 6, 11
 Mehdî, 116
 Mehmed-i Buhârî, 21
 Mehmed Fatih KÖKSAL, 46
 M. Mecdî Efendi, 28, 37, 38, 39,
 40, 47, 48, 72, 74, 75, 76, , 77,
 81, 83, 84, 85, 99, 100, 102,
 103, 104, 106, 107, 110, 111, ,
 M. Nail Tuman, 37, 41, 54, 77, 93,
 110, 114, 120, 125, 128, 137,
 142, 145, 152, 153, 156, 158,
 165, 166, 176, 185, 186, 191,
 192, 193, 194, 203, 205, 206,
 214, 221, 231, 239

Mehmed Süreyya, 41, 42, 46, 48,
 58, 73, 74, 76, 77, 83, 85, 93,
 110, 114, 128, 129, 148, 149,
 158, 165, 185, 214, 221, 222
 Mehmed Şehdî, 93, 94, 96
 Mehmed Tevfik, 153, 154, 194
 Mehmed Zihnî, 41, 45, 62, 158,
 159
 Mehmed Paşa Cami, 7
 Mekke, 103, 116, 125
 Merkez Efendi, 12
 Merzifon, 24, 37, 38, 39, 58, 125,
 165, 169, 174, 176, 185, 192,
 194, 200, 201, 210, 216, 217,
 223, 226, 227, 228, 230, 235,
 236
 Mesîhî, 79, 82
 Mevlânâ, 140
 Mevlânâ Abdurrahman Cami, 116
 Mevlânâ Hayalî, 39
 Mevlânâ Hayreddin, 39
 Mevlânâ Kasım, 105
 Mevlânâ Necmi Çelebi, 78
 Mevlânâ Rükneddin, 102
 Mevlânâ Şerafeddin Kırımî, 39
 Mevlânâ Şükrullah, 85
 Mevlevî Remzi Dede, 47
 Mısır, 110, 123, 180
 Mısır Memlûkleri, 100
 Mihr ü Müşteri, 118, 119, 120, 121
 Mihrî, 10, 18, 19, 28, 29, 41, 43,
 44, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 99,
 159
 Milli Mücadele, 15
 Moğol istilası, 13
 Molla Gürânî, 39
 Monarşî, 3
 Moton, 75
 Mu'izzade Muhyiddin Mehmed, 72
 Muammer Ülker, 26
 Muhammediye, 71
 Muhşî Sinan Efendi, 21, 156, 157
 Muradiye Medresesi, 39, 166
 Muslihiddin Kastalanî, 101
 Mustafa İSEN, 3, 6, 9, 21, 41, 42,
 44, 56, 58, 59, 60, 62, 65, 72,

74, 83, 93, 94, 103, 110, 128,
152, 158, 172, 176
Mustafa Vazih Efendi, 20, 25
Müeyyedzade, 6, 18, 24, 25, 62,
64, 73, 74, 78, 79, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 105, 106,
107, 143, 246
Müeyyedzade Pîrî Çelebi, 24
Münîrî, 19, 25, 29, 65, 118, 119,
120, 121
Münîrî Divanı, 120, 121, 122
Müslim, 204
Müstakimzade, 56, 72, 79, 83, 103,
104, 156, 157, 179, 204

N

Nabî, 21, 229, 237
Nailî, 182
Nakkaş Şah Kulu, 19
Namık Kemal, 239
Necatî, 18, 65, 67, 79, 80, 84, 104,
130, 176
Necîb, 27, 239, 240
Nedim, 194, 224
Neşatî, 182
Neylî, 200, 202, 210
Nihâlî, 82
Nişancı Mescidi, 78
Nişancı Paşa, 74
Nişancı Tarihi, 39
Nişânî, 140, 141

O

Osman Faik Efendi, 225
Osman Fevzi Olcay, 138, 156, 204
Osmanlı devleti, 3, 4, 5, 6, 9, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 21, 65, 74,
79, 93, 100, 104, 140, 223, 246
Osmanlı Müellifleri, 28, 41, 42, 46,
50, 54, 83, 85, 96, 118, 123,
124, 193, 194, 205
Oxford, 6, 20

Ö

ÖZET, 255

P

Persler, 11
Pervane Bey Mecmuası, 82
Peyam-ı Edebî, 237
Pîr İlyas-ı Halvetî, 21, 62, 63
Pîrî Mehmed Çelebi, 76, 179
Pîrî Paşa, 74, 76, 143
PîrizadeHüseyin Efendi, 21
Pîrler Mezarlığı, 63
Piyale Paşa, 153
Pontus, 4, 11, 12, 16
Postî, 174

R

Rahîmî, 145, 146
Ramazan YILDIZ, 50
Ramiz, 192, 203, 206, 207
Rasim DENİZ, 51
Refîî, 128, 247
Refikî, 128, 129, 130, 247
Revânî, 82
Rıdvanzade, 114
Rıza Tezkiresi, 169
Rızâyî, 28, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 247
Rızâyî Divanı, 182
Rıdvan CANIM, 41, 42, 44, 56, 57,
58, 60, 65, 72, 74, 84, 86, 103,
108, 109, 110, 111, 113, 114,
115, 116, 118, 119, 129, 131,
133, 134, 172, 173, 174, 175,
176, 177
Rum, 4, 14, 24, 37, 39, 102, 148
Rumeli, 148
Rumeli Kazaskerliği, 76, 101,
102, 186
Rumeli Beylerbeyi, 163
Rûmiyye-i Suğra, 11
Rüşdî, 221, 222
Rüştiye Mektebi, 24

S

S. Nüzhet ERGUN, 46, 47, 59, 73,
74, 75, 77, 84, 85, 125, 152,
153, 158, 192, 194, 205, 207,
208, 237, 238, 242, 245

Sadık ERDEM, 190, 192, 203,
204, 206, 207
Sa'dî Çelebi, 17, 57, 77, 81, 110,
111, 112, 137
Sabuncuzade Şerafeddin, 6, 18
Sadrazam Pîrî Paşa, 143
Sadru's-şeria, 112
Safayî, 185
Sahîh-i Buhârî, 106, 204
Sahn Medresesi, 101, 105, 110,
111, 128, 156, 166, 186
Salih Paşa, 15
Salim, 186, 190, 192, 206, 207
Samsun, 5
Sarı Danişmend, 37
Sarı Yakub Efendi, 46
Sârim, 214
Sarrafzadeler, 46
Saruhanogulları, 4
Seb'a-i Seyyâre, 146
Sebk-i Hindî, 181, 182
Sehî, 58, 59, 81, 82, 83, 93, 95,
128, 129
Selamet Kadın, 42
Selanik, 180, 236
Selanikli Es'ad, 181
Selçuklular, 5, 9, 12, 16, 21, 23
Senâyî, 19, 165
Severus, 11
Seyfeddin Torumtay, 21, 25
Sicill-i Osmanî, 41, 46, 58, 77, 83,
93, 114, 165, 185, 221
Sihri, 18, 79
Simav, 73, 86
Seyfi, 19
Siraceddin-i Şirvani, 216
Siroz(Serez), 143
Sivas, 9, 12, 14, 46, 54, 99, 141,
192
Siyâbî, 176
Siyer-i Nebî, 121
Sofya, 118, 119, 143, 192
Son Asır Türk Şairleri, 235, 237,
239, 240
SONUÇ, 246
Strabon, 11, 26
Sultan Mahmud, 190, 203

Sultan Mesud, 12, 21
Sultan Murad Medresesi, 110
Sultaniye Medresesi, 156, 210
Sungur, 25
Sungurlu Medresesi, 23
Sübha-i Emrî, 243
Sücûdî, 79, 82
Süleyman Çelebi, 49, 229
Sülûkî, 148, 149
Sünbül Sinan, 125, 126, 236
Sürûrî Mustafa Efendi, 19

Ş

Şadgeldi, 25
Şah İsmail, 75
Şahabeddin Sühreverdî, 37, 38
Şakâik-ı Nu'maniye, 17, 46, 47,
105
Şam, 156, 157, 221
Şehzade Ahmed, 6, 14, 19, 43, 58,
64, 66, 74, 102, 118, 119
Şehzade Mehmed, 209
Şehzade Murad, 16
Şehzade Mustafa, 6, 7, 14, 20,
152, 154
şehzade sancağı, 3, 4, 5, 6, 7, 20,
146, 255
Şehzade Süleyman, 140
Şemseddin Müeyyed Çelebi, 98
Şemsettin Sami, 41, 43, 56, 58, 59,
93, 110, 111, 128, 133, 148,
152, 152, 153, 156, 157
Şemseddin Sivasî, 195
Şemsi Çelebi, 158
Şermî, 96
Şeyh Hamdullah, 6, 17, 18, 57, 79,
103, 156, 246
Şeyhî Mehmed Efendi, 25, 276
Şeyhîzade Abdî, 72
Şeyhülislâm Mehmed Efendi, 187,
194
Şeyhülislâm Yahya, 179, 180
Şeyhülislâm Zekeriya Efendi, 179
Şiraz, 100

T

Tacî Bey, 6, 17, 19, 56, 57, 72, 110, 137
 Taçlı Hanım, 75
 Taif, 222
 Takî-yi Temimî, 104
 Tarihçi Şükrullah, 21
 Tarihçi Şükrullah, 6
 Tarsus, 5
 Taşköprülü Muslihiddin Efendi, 156
 Taşköprülüzade, 46, 47, 48, 86, 111
 Tazarrunname, 66
 Teâvün-i Aklâm, 237
 Teberrûkzade, 25, 37, 216
 Tebriz, 102
 Tebrizli Melek Ahmed, 19
 Tebrizli Şeyh Assar, 120
 Tefsir-i Beyzâvî, 204
 Tezkire-i Sâdât, 25
 Tezkire-i Ulemâ, 25
 Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı
 İsimler Sözlüğü, 42, 140, 145, 165, 169
 Tezkiretü'l-hikem, 25
 Tezkiretü'l-hikem Fi Tabakatü'l-ümem, 25, 195
 Tezkiretü'l-vekâyî, 121
 Timur, 13
 Tokat, 12, 99
 Tokatlı Nuri, 217, 218
 Torumtay Medresesi, 23
 Tosya, 58
 Trabzon, 4, 140, 240
 Tuhfe-i Hattatîn, 56, 72, 73, 76, 77, 78, 83, 103, 104, 156, 157, 203, 204
 Tuhfe-i Nailî, 37, 114, 190, 193, 212
 Türbetü'l-evliyâ, 11

U

Uyûnü'l-ulûm, 195

Ü

Ümidî, 169
 Münşeât, 25, 57, 75, 76, 83, 84, 99, 112

V

Vefaî, 13

Y

Yahşi Halife, 21
 Yâr-Alî Çelebi, 98
 Yavuz Selim, 3, 6, 14, 15, 18, 57, 72, 74, 76, 77, 78, 81, 102, 103, 110, 111, 114, 116, 123, 128, 140, 143, 158, 159
 Yazıcıoğlu Mehmed, 71
 Yegenzade, 25
 Yesevî, 13
 Yeşilirmak, 6, 12
 Yıldırım Bayezid, 5, 6, 13
 Yörgüç Paşa, 7, 14, 23
 Yunan, 11
 Yunus Emre, 49
 Yusuf ile Züleyha, 133, 135

Z

Zamahşerî, 100
 Zarî, 19
 Zatî, 18, 64, 79, 82, 138
 Zenbilli Ali Efendi, 6, 18
 Zerrinname, 196
 Zeyne'l-abidin, 19
 Zeyneb Hatun, 18, 19, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 65, 159, 247
 Zeyneddin-i Hafî, 37, 39
 Ziya Paşa, 15, 22, 216, 217, 218, 227, 230